

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedra



PROMOCIJAS DARBS

**ĀRPUS LAULĪBAS KOPDZĪVES EKSKLUZĪVAIS STATUSS
TIESĪBĀS UN TĀS TIESISKAIS REGULĒJUMS EIROPĀ.**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorante
Olga Beinaroviča
st.apliec.numurs: ob10040
Promocijas darba vadītājs:
Dr.habil.jur., profesors Juris Bojārs

Rīga, 2014

SATURA RĀDĪTĀJS:

Ievads.....	4
Pirmā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves institūta tiesiskā būtība.....	17
1.1. Ieskats vēsturiskajā attīstībā.....	17
1.1.1. Institūta attīstības pirmsākumi.....	18
1.1.2. Attīstība starptautiskajā līmenī.....	28
1.2. Ārpus laulības kopdzīves institūta jēdziens.....	31
1.2.1. Ārpus laulības kopdzīves institūtam piemērojamā terminoloģija ārvalstu doktrīnā, tiesībās un nacionālo tiesu praksē.....	35
1.2.2. Ārpus laulības kopdzīves jēdziens Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā un tā saistība ar “ģimenes dzīvi” kā tiesībām uz privāto un ģimenes dzīves aizsardzību saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju.....	40
1.2.3. Ārpus laulības kopdzīves termins Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā.....	47
1.2.4. Angļu valodas termina „ <i>cohabitation</i> ” izmantošanas īpatnības latviešu valodā.....	53
1.3. Ārpus laulības kopdzīvi raksturojošie kritēriji.....	57
1.3.1. Ārpus laulības kopdzīvi raksturojošie formālie kritēriji.....	58
1.3.2. Ārpus laulības kopdzīvi raksturojošie faktiskie kritēriji.....	60
1.3.2.1. Ārpus laulības kopdzīves ilgums.....	60
1.3.2.2. Ārpus laulības kopdzīves uzsākšanas minimālais vecums.....	63
1.3.2.3. Kopīgu bērnu esamība.....	64
1.3.2.4. Papildu kritēriji.....	66
Otrā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma modeļi Eiropā.....	69
2.1. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma modeļu vispārējās shēmas.....	69
2.2. Klasifikācija pēc tiesiskajām sekām.....	73
2.2.1. Modelis 1: speciālā regulējuma neesamība.....	74
2.2.2. Modelis 2: spēkā esošo normatīvo aktu daļēja grozīšana.....	74
2.2.3. Modelis 3: speciālā likumdošana, kas nodrošina kopdzīves aizsardzības minimālos standartus.....	75

2.2.4. Modelis 4: speciālā likumdošana, kas nodrošina ierobežotu aizsardzības apjomu kopdzīves partneriem, ja viņu starpā ir noslēgts kopdzīves līgums.....	76
2.2.5. Modelis 5: Speciālā likumdošana, kas nodrošina kopdzīves aizsardzību, bet ne lielākā apjomā kā valstīs, kurās pastāv de facto attiecību regulējums.....	77
2.3. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma robežas dažās Eiropas valstīs.....	77
2.3.1. Apvienotā Karaliste.....	78
2.3.1.1. Regulējums ārpus laulības kopdzīves laikā.....	79
2.3.1.2. Regulējums ārpus laulības kopdzīvei izbeidzoties.....	81
2.3.1.3. Regulējums ārpus laulības kopdzīves partnera nāves gadījumā.....	85
2.3.1.4. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma reforma.....	87
2.3.2. Francija.....	89
2.3.2.1. Civiltiesiskās solidaritātes pakts.....	90
2.3.2.2. Pakta pamatnosacījumi.....	91
2.3.2.3. Nodokļu režīma mīkstināšana pakta noslēgušām personām.....	92
2.3.2.4. Pakta anulēšana.....	93
2.3.2.5. Pakta ieviešanas nozīme.....	94
2.3.3. Zviedrija.....	95
2.3.4. Polija.....	104
Trešā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma problēmas Latvijā.....	110
3.1. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma aktualitāte Latvijā.....	110
3.2. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma Latvijā.....	113
3.2.1. Personu sociālās tiesības.....	119
3.2.2. Pacientu tiesību aizsardzības normas.....	122
3.2.3. Procesuāli piemērojamās tiesību normas.....	124
3.2.4. Interesu konflikta novēršanas normas.....	128
3.3. Latvijas tiesu prakse strīdu izšķiršanā ārpus laulības kopdzīves jomā.....	130
Ceturtnā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma harmonizācijas tendences un nākotnes perspektīvas Eiropā.....	138

4.1. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma ieviešanas nepieciešamība.....	138
4.2. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma institucionālā harmonizācija.....	141
4.3. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma konvencionālā harmonizācija.....	144
4.3.1. Harmonizācija starptautiskā līmenī.....	144
4.3.2. Harmonizācija Eiropas Savienības līmenī.....	147
Kopsavilkums.....	153
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses materiālu saraksts.....	163
Anotācija.....	196
Abstract.....	198
Annotation.....	200
Izmantoto saīsinājumu saraksts.....	202

Ievads

1. Pētāmās problēmas raksturojums un tās aktualitātes pamatojums, izvēlētā temata nozīmība teorijā un praksē

Tradicionālās ģimenes, kas sastāv no vīra, sievas un bērniem, izpratne joprojām var tikt uzskatīta par normu Eiropā. Taču ir grūti apstrīdēt apgalvojumu, ka tā vairs nav vienīgā ģimenes dzīves forma. Liberāla attieksme pret laulību kā ģimenes izveidošanas pamatformu un citām iespējamām ģimenes formām ir kļuvusi sociāli un juridiski pieņemama Eiropā un visā pasaulē. Tas atspoguļojas ne tikai šķiršanās skaita palielinājumā, bet noslēgto laulību skaita samazinājumā. Kaut gan pēdējais nemaz neliecina par to, ka personas neveido savstarpējas ģimenes attiecības. Viena no jaunajām ģimenes dzīves formām, ko personām ir iespējams izvēlēties laulības vietā, ir ārpus laulības kopdzīve (turpmāk – kopdzīve). Tā ir savienības forma starp vīrieti un sievieti, viņiem dzīvojot kopā, nenoslēdzot laulību. Pēdējā laikā kopdzīve ir kļuvusi par ģimenes tiesību centrālo izpētes objektu.¹

Kopdzīve mūsdienā izpratnē ir samērā jauns² tiesību fenomens,³ un tā atzīšana nacionālajā un starptautiskajā līmenī ir atkarīga no morāles, kultūras, reliģijas tradīcijām, kā arī valstīs pastāvošām tiesību sistēmām. Īpašu nozīmi tās regulējums iegūst, valstīm īstenojot atvērto robežu politiku un, kā secinājums tam, mūsdienās pastāvot augstam cilvēku mobilitātes līmenim.

Visā **Eiropā** palielinās ne vien starptautisku laulību, bet arī cita veida savienību skaits.⁴ Bērni, kuri dzimuši jauktajās attiecībās, bieži vien iegūst abu vecāku pilsonību. Tāpat arvien pieaug mobilitātes un migrācijas līmenis, kas palielina starptautisku kopdzīves savienību skaitu, ko veido

¹ Konferences „Family Law in Europe: New Developments, Challenges and Opportunities” 2013.gada 29.-31.augustā Bonnā, Vācijā materiāli, autores apkopojums.

² Citi autori uzskata, ka kopdzīves pastāvēšanas vēsture ir sākusies līdz ar laulības institūta izveidošanos. Sīkāk sk.: Dubler A. R. Wifely behavior: a legal history of acting married. Columbia law review, 2000, Vol. 957, p. 958.

³ Kopdzīves pirmsākumi ir meklējami „vecajā Eiropā”, piemēram, Francijā, kur līdz 20.gadsimtam bija aizliegta laulības šķiršana. Tas veicināja personu kopdzīvi bez laulības reģistrācijas. Tomēr, šķirot šādu savienību, radās jautājums par kopīgas mantas sadali. 20. gadsimta 70. gados par šīs parādības tiesisko regulējumu sāka runāt Skandināvijas valstīs, kamēr citur tiesību zinātnieki, kā arī praktizējošie juristi izlikās, ka tā nepastāv. Par vienu no progresīvākajām varētu uzskatīt Zviedrijas likumdevēju pieeju, kur pirmo reizi Kopdzīves likums tika pieņemts 1987. gadā, bet atkārtoti pārskatīts 2003. gadā.

⁴ Laing K. Doing the right thing: cohabitating parents, separation and child contact. International Journal of Law, Policy and the Family, 2006, Vol. 20, p. 170.

personas no dažādām jurisdikcijām.⁵ Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) aptuveni 5% no iedzīvotājiem, t.i., ap 19 miljoniem cilvēku, ir citas valsts, nevis rezidences valsts pilsonība. Vidēji 1.5 miljoni cilvēku imigrē uz ES no trešajām valstīm, kas ir 0.5% no ES kopējās populācijas. Papildus tam ir jāņem vērā ikgadējā ES pilsoņu migrācija ES dalībvalstīs, kas ir aptuveni 350000 cilvēku, bet realitātē var būt pat no 3 līdz 5 reizēm lielāka. 54% imigrantu ir trešās valsts pilsonība, bet 18% - citas ES dalībvalsts pilsonība.⁶ Vēlākie dati arī apliecina starptautiskās migrācijas līmeņa palielināšanos. No 2002. līdz 2008. gadam ES dalībvalstu pilsoņu skaits, kuri emigrēja uz citu, ne viņu pilsonības valsti, ikgadēji ir palielinājies par vidēji 12%. 2008. gadā ES teritorijā iekšēji migrēja ap 2 miljoniem cilvēku no citām ES dalībvalstīm. Vienlaikus 1.8 miljoni migrantu ieradās no trešajām valstīm.⁷

Kopdzīves izplatīšanās palielināšanās ir novērojama daudzās Eiropas valstīs. **Apvienotajā Karalistē** 2007. gadā, veicot vispārēju tautas skaitīšanu, tika konstatēts, ka apmēram 2 miljoni pāru dzīvoja kopā bez laulības reģistrācijas. Vienlaikus tika prognozēts, ka mājsaimniecību skaits, ko veidoja šādi pāri, līdz 2031. gadam palielināsies attiecībā no 1:6 uz 1:4.⁸ Vidēji šādu attiecību ilgums ir 8,5 gadi.⁹ Sagaidāms, ka kopdzīves savienību skaits dubultosies nākamajos 25 gados, 2031. gadā sasniedzot 3.8 miljonus cilvēku.¹⁰ Vienlaikus 56% iedzīvotāju un 59% kopdzīves partneru ir pārliecināti, ka kopdzīves laikā iegūst tādas pašas tiesības kā laulātie.¹¹ Kopdzīvē esošo personu skaits ievērojami palielinājās pēdējā desmitgadē: no 2.1 miljoniem 2001. gadā līdz 2.9 miljoniem 2011. gadā, kas bija 38% no visām ģimenes savienībām. Bērnu skaits, kuri dzīvoja šādās ģimenēs,

⁵ Morano-Foadi S. Problems and challenges in researching bi-national migrant families within the European Union. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, p. 17.

⁶ Dethloff N. Arguments for and against harmonisation and unification family law in Europe. In: *Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe*. (ed.) Boele-Woelki K. Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003, p. 38.

⁷ *Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation*. European Commission: Eurostat, 2011, p. 17-18. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-539/EN/KS-31-10-539-EN.PDF [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

⁸ Cruz P. *Family law, sex and society*. London and New York: Routledge, 2010, p. 240.

⁹ Konferenču „Family Law in Europe: New Developments, Challenges and Opportunities” 2013. gada 29.-31. augustā Bonnā, Vācijā materiāli, prof. Dr. jur. Barlow A. prezentācija, autore apkopojums.

¹⁰ Bottomley A. From Mrs. Burns to Mrs. Oxley: do co-habiting women (still) need marriage law? *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14, p. 184.

¹¹ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: *Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns*, ed. by Brüggemeier G. Ciacchi A.C. Comandè G. Cambridge: University Press, 2010, p. 347.

palielinājās no 1.3 līdz 1.8 miljoniem tādā pašā periodā,¹² un patlaban apmēram 30% no visiem bērniem dzimst ārpus laulības.¹³

Laulība vairs nav tik populāra kā iepriekš arī **Francijā**.¹⁴ 2005. gadā 48.4% bērnu piedzima kopdzīves laikā,¹⁵ kaut arī 1970. gadā šis skaitlis bija tikai 7%.¹⁶ Francijas Valsts padome (*Conseil d'Etat* – franču val.) ir uzsvērusi, ka kopdzīves savienību skaits palielinās tik strauji, ka patlaban tā ir kļuvusi par tipisku pirmo savienību katrām divām no trīs personām Francijā. Vienlaikus Nacionālās asamblejas (*Assemblée nationale* – franču val.) ziņojumā¹⁷ 2006. gadā tika secināts, ka „kopdzīve ir arvien biežāka un turpinās daudz ilgāk nekā iepriekš. Tā kļūst par ļoti izplatītu dzīves formu sabiedrībā, kuru izvēlās ne tika marginālās grupas vai gados jauni sabiedrības locekļi, bet tieši otrādi – vīrieši un sievietes, kuri jau iepriekš ir bijuši attiecībās”.

Vācijā 2005. gadā bija aptuveni 2.4 miljoni pāru, kuri izveidoja kopdzīvi,¹⁸ Nīderlandē - ap 1.4 miljoniem kopdzīves partneru.¹⁹ Savukārt Ziemeļvalstīs ik gadu no 40 līdz 50% bērnu mūsdienās dzimst ārpus laulības.²⁰

Latvijā saskaņā ar Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes datiem 1980. gadā no visiem dzimušajiem tikai 4 434 bērni jeb 12% piedzima ārpus laulības. Taču jau 2007. gadā 10 000

¹² Statistical bulletin: Families and households, 2001 to 2011, p. 1. Office for national statistics UK. Pieejams: <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/family-demography/families-and-households/2011/stb-families-households.html> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

¹³ Konferences „Family Law in Europe: New Developments, Challenges and Opportunities” 2013.gada 29.-31.augustā Bonnā, Vācijā materiāli, prof. Dr. jur. Barlow A. prezentācija, autores apkopojums.

¹⁴ Le Goff J.-M. Cohabiting unions in France and West Germany: transitions to first birth and first marriage. Demographic research, 2002, Vol. 7, Art. 18, p. 595. Pieejams: www.demographic-research.org/Volumes/Vol7/18/7-18.pdf [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

¹⁵ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 269.

¹⁶ Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? International Journal of Law, Policy and the Family, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 311.

¹⁷ “Rapport fait au nom de la mission d’information sur la famille et les droits des enfants”, Assemblée nationale, 25 Janvier 2006. Pieejams <http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-info/i2832.asp> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

¹⁸ Schlegel L. Die Bedeutung des vorehelichen Zusammenlebens in Scheidungsfolgenrecht. Frankfurt (Main): Peter Lang, 2011, S. 23.

¹⁹ Schrama W.M. General lessons for Europe based on a comparison of the legal status of non-marital cohabitants in the Netherlands and Germany. In: Common core and better law in European family law (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 257.

²⁰ Sīkāk sk.: The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I (ed. by Basedow J. Hopt K.J. Zimmermann R. Stier A.). Oxford: University Press, 2012, p.231. Krause H.D. Comparative family law. In: The Oxford Handbook of comparative law (eds. Reimann M. Zimmermann R.). Oxford: University Press, 2008, p. 1114.

bērnu jeb 43% no jaundzimušajiem piedzima ārpus laulības.²¹ Situācijas atbilstību īstenībai apstiprina arī 2007. gadā Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta sniegtā informācija. Tā 2007. gadā Latvijā tika reģistrētas 15 473 laulības, savukārt dzimušo bērnu skaits sasniedza 23 200, t.sk., 1 733 bērniem nebija ieraksta par tēva personību, 8 762 bērniem paternitāte tika noteikta, pamatojoties uz vecāku kopīgu iesniegumu, bet 288 bērniem paternitāte tika noteikta, pamatojoties uz tiesas spriedumu.²² Šie dati apliecina, ka 2007. gadā ārpus laulības ir piedzimuši gandrīz 50 % no visiem bērniem.²³ Par kopdzīves ārpus laulības izplatību Latvijā liecina arī tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra „SKDS” veiktās aptaujas „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā” dati, norādot, ka 72% aptaujāto uzskata par pieņemamu partneru kopdzīvi bez laulības noslēgšanas,²⁴ un tāpēc sabiedriskās organizācijas arvien plašāk aicina tiesisko regulējumu pielāgot mūsdienu sabiedrības faktiskajai situācijai.²⁵

Sabiedrībā, kurā darbojas noteiktas tiesību normas, kopdzīves partneri nevar dzīvot tiesiskā vakuumā.²⁶ Tiesību attīstībai un likumdošanai ir pienākums sekot līdzi un reaģēt uz sociālās realitātes izaicinājumiem un dzīves vajadzībām, nepārtraukti attīstot un pārveidojot tiesību institūtus tā, lai tie atbilstu sabiedrības attīstības likumsakarībām.²⁷ Ģimenes tiesības ir viena no tām jomām, kas visciešāk skar personu savstarpējās attiecības un nodrošina sabiedrības līdzsvaru. Tās skar personu ikdienas dzīves esenci tā, kā neviena cita tiesību zinātnes nozare. Tiesības uz privāto dzīvi un tās neaizskaramību un aizsardzību ir viena no vispārātzītām cilvēktiesībām, kuras aizsardzību nodrošina starptautiskie²⁸ un nacionālie²⁹ tiesību akti. Šai sakarā autore nevar piekrist atsevišķu zinātnieku³⁰

²¹ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 4. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

²² Turpat, 5. lpp.

²³ Bitāns A. Jarkina V. Reģistrētās partnerattiecības un laulība: neregistrēto partnerattiecību institūts un tā iespējamā attīstība Latvijā. 2009. gada 26.-27. novembra konferences „Neregistrētās partnerattiecības Eiropas Savienībā” materiāli.

²⁴ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 5. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

²⁵ В Латвии снова пытаются пересмотреть понятие семьи и брака. Pieejams: <http://rus.delfi.lv/archive/print.php?id=43883642> [aplūkots 2014. gada 6. janvārī].

²⁶ Andrup H. The crisis in domestic law: origins and remedies. Family and conciliation courts review, 1995, Vol. 33, No. 2, p. 202.

²⁷ Проблемы теории государства и права (под ред. Марченко М.Н.). Москва: Юристъ, 2003, 342 стр.

²⁸ Piemēram, 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvības aizsardzības konvencija: LR starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 1997. gada 13. jūnijs, nr. 143/144.

paustajiem secinājumiem, ka šīs tiesības attiecas uz katru atsevišķu ģimenes locekli, nevis ģimeni vai tai līdzīgu veidojumu kopumā. Tāpēc šāda aizsardzība tiek realizēta tikai attiecībā uz ģimeni kā sašaurinātu vīrieša un sievietes savienību. Autorei, pētot atsevišķus kopdzīves tiesiskā regulējuma jautājumus no cilvēktiesību aspekta, bija iespējams pārliecināties, ka ļoti autoritatīvā Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) jau vairāk nekā 30 gadus par ģimeni atzīst arī vīrieša un sievietes kopdzīvi.³¹

Mūsdienās par kopdzīves pievilcīgajiem aspektiem kļuvuši dažādi apsvērumi. Pirmkārt, izbeidzot attiecības, nav nepieciešama atsevišķās valstīs potenciāli dārga šķiršanas procedūra, izvairoties arī no šķiršanas sekām, ja, piemēram, tiek sadalīts kopdzīves laikā iegādātais īpašums vai pieprasīti līdzekļi iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai. Tāpat kopdzīves partneriem, kuri apzināti pieiet šādas savienībai izveidei, ir iespējams noregulēt savu attiecību pamatjautājumus atsevišķā līgumā, kaut arī iztiesāto lietu skaits liecina, ka, uzsākot kopdzīvi, partneri kopdzīves potenciālās negatīvās sekas, it īpaši savienības izbeigšanas gadījumā, nevērtē kritiski. Treškārt, pāri, kuriem ir interese par ienākumu nodokļu atvieglojumiem saistībā ar savu statusu, parasti var izmantot kopīgas nodokļu atmaksas shēmas, ko attiecina uz laulātajiem. Papildus daži pētnieki³² norāda uz tādu iemeslu, ka feministes kopdzīvē saskata brīvību no tradicionālas vīriešu dominēšanas laulībā.

Vienlaikus ir novērots, ka valstu starpā pastāv dažādas pieejas kopdzīves noregulēšanai – sākot no pilnīgas ignorēšanas līdz vispusīga regulējuma izstrādāšanai un oficiāli reģistrējamai laulībai pielīdzināmā statusa piešķiršanai, vērtējot pēc piešķiramo tiesību apjoma. Tiesību normas attiecībā uz kopdzīvi nav apkopotas vienotā regulējumā vai arī citādi apkopotas. Likums bieži vien ir nekonsekvents attiecībā uz kopdzīves partneru aizsardzību, dažreiz demonstrējot pret viņiem attieksmi kā pret laulātajiem, bet citos gadījumos izvēloties uztvert viņus kā atsevišķas, savstarpēji nesaistītas fiziskas personas. Tāpēc nav rastas adekvātas atbildes uz daudziem juridiski sarežģītiem jautājumiem, t.i., daudzas jurisdikcijas ir piedzīvojušas neveiksmi, mēģinot iekļaut jauna attiecību veida alternatīvu sociāli konstruktīvā un juridiski definētā vietā ģimenes tiesībās. Aspekti, kuri rosina

²⁹ Piemēram, Latvijas Republikas Satversme: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1993. gada 1. jūlijs, nr. 43.

³⁰ Туманова Л.В. Владимирова И.А. Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека. Москва: издательский дом „Городец”, 2007, 71 стр.

³¹ Sīkāk sk.: šī darba 1.2.2. apakšnodaļu.

³² Krause H.D. Comparative family law. In: The Oxford Handbook of comparative law (eds. Reimann M. Zimmermann R.). Oxford: University Press, 2008, p. 1115.

plašas juridiskas diskusijas, citu starpā ir šādi: 1) kopdzīves partnera juridiskā statusa noteikšana attiecībā pret citu partneru un šāda pāra vietas definēšana attiecībā pret sabiedrību un laulību; 2) cik plašs pienākumu un tiesību klāsts ir jāpiešķir partneriem, ja salīdzina ar tādiem, kurus likums parasti nodrošina laulātajiem; 3) kā efektīvi būtu iespējams dokumentāli pierādīt, vai personu starpā pastāvēja kopdzīve, kaut arī laulība nebija noslēgta; 4) vai citai valstij ir pienākums vai tas būtu tikai vēlams, ja tā nacionālā līmenī neatzīst kopdzīvi, atzīt tādu statusu, kuru ir piešķirusi cita valsts. Papildus jāpiebilst, ka šādās attiecībās piedzimst bērni, kuru tiesības būtu valstiski aizsargājamas tādā pašā līmenī kā laulībās dzimušo bērnu tiesībās, un kopdzīves partneri saskaras ar savstarpējo strīdu jautājumiem par viņu mantiskajām attiecībām, mantošanas tiesībām, it īpaši pēc kopdzīves izbeigšanās. Tāpēc zinātniskajā vidē bieži izskan viedoklis, ka daudzās jomās ir nepieciešamas turpmākās reformas, ieviešot tādu regulējumu, kas veicina, nevis attur no citu veidu ģimenes dzīves kā laulība izveidošanu.³³

Nav šaubu, ka vienveidības trūkums privāto tiesību jomā, kas stimulē arī ekonomikas aktivitāšu attīstību, veido šķēršļus preču, pakalpojumu un kapitāla brīvās kustības attīstībai. Līdzīgā veidā harmonizēto ģimenes tiesību neesamība veido šķēršļus brīvai personu kustībai Eiropā, kā arī traucē izveidot patiesi integrētu Eiropas tiesisko telpu. Būtiskas atšķirības nacionālajās tiesību sistēmās Eiropā, kur tagad nepastāv iekšējās robežas, rada nopietnus šķēršļus vienotas Eiropas identitātes radīšanas procesam ceļā uz Eiropas pilsonību. Tiek atzīts, ka pārrobežu situācijās personas vēl joprojām nevar paļauties uz viņu ģimenes attiecību nepārtrauktību savas rezidences maiņas gadījumā,³⁴ kas neveicina tiesiskās noteiktības veidošanos.

Tomēr Eiropas integrācijas procesam ir bijusi pozitīva ietekme uz kopdzīves regulējuma attīstību. Eiropas integrācija radīja jaunus izaicinājumus privāttiesībām: unificēto un harmonizēto Eiropas privāttiesību papildināšana un patiesi Eiropas tiesību zinātnes radīšana. Harmonizācija un unifikācija tradicionāli notiek tādās jomās kā komercietības, civiltiesības, it īpaši saistību tiesības, izveidojot Eiropas kontrakta tiesību principus,³⁵ patērētāju, kolīziju tiesības utt. Pēdējās desmitgades ir apliecinājušas iespaidīgu intereses palielināšanos no dažādu izpētes grupu un komisiju puses, lai

³³ Barlow A. Living together: A guide to the law. London: Fourmat Publishing, 1992, p. 233.

³⁴ Dethloff N. Arguments for the unification and harmonisation of family law in Europe. Sk. sīkāk.: Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe. Ed. by Boele-Woelki K. Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003, p. 37-44.

³⁵ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 287. lpp.

veicinātu Eiropas privāttiesību attīstību. Ģimenes tiesības tā saukto kultūras ierobežojumu dēļ ilgu laiku līdz šim brīdim ir gandrīz pilnībā izkritušas no salīdzinošā pētnieciskā procesa. Pēdējos gados ģimenes tiesības ir strauji pārvērtušās par salīdzinošo tiesību, kā arī harmonizācijas, bet starptautisko attiecību jomā arī unifikācijas subjektu.³⁶ Šajā attīstības procesā izšķiroša loma bijusi vienlīdzības un nediskriminācijas principiem, ko apstiprināja Eiropas Padome, ES Tiesa (turpmāk – EST) un ECT.³⁷

Neatkarīgi no atsevišķu cilvēku personiskajiem viedokļiem par laulību un kopdzīvi, kopdzīves fakts ir acīmredzams. Te nevar aizbaidināties ar argumentu, ka personām, izveidojot jebkādas attiecībās, ir jāapzinās to sekas. Tiesību uzdevums ir nodrošināt tiesisko stabilitāti tiesiskajā telpā, tāpēc personām jāpaļaujas, ka viņu tiesības tiks aizsargātas vismaz minimālajā līmenī. Tāpat neviens nevar ignorēt to, ka daudzi cilvēki dzīvo šādās savienībās ilgu sava mūža posmu. Bieži vien saistībā ar to rodas jautājums par vājākās puses aizsardzības nepieciešamību, un arguments, ka tā ir pašu personu vaina, ja tās nav izvēlējušās noslēgt laulību, neiztur kritiku visos gadījumos, it īpaši gadījumos, ja pārim ir kopīgi bērni.

Tāpat kā visās cilvēku savstarpējās attiecībās, arī kopdzīves partneriem rodas konflikti, kā rezultātā strīdi tiek izskatīti tiesā. Tomēr jāatzīst, ka daudzās Eiropas valstīs un pārnacionālajā līmenī likumdošanas nosacījumi šādiem pāriem joprojām paliek neskaidri.³⁸ Tāpēc visai likumsakarīgi rodas jautājums, kādam ir jābūt regulējumam šajā jomā. Viena laikus jāizvairās kopdzīves regulējuma nākotni padarīt par politisko spēku spekulāciju priekšmetu, kā, piemēram, tas pēdējos gados notiek Maltā, kur solījumi izstādāt kopdzīves regulējumu tika iekļauti politisko partiju priekšvēlēšanu biļetenos, taču regulējums tā arī palika neieviests, izņemot atsevišķas normas sociālajā jomā,³⁹ vai Itālijā, kur 2006. gadā pirmsvēlēšanu kampaņas laikā politiķa Prodi koalīcijas pārstāvji paziņoja, ka

³⁶ Boele-Woelki K. The principles of European family law: its aims and prospects. *Utrecht Law Review*, 2005, Vol. 1, No. 2, p. 162.

³⁷ McGlynn. Challenging the European harmonisation of family law: perspectives on “the family”. Sīkāk sk.: *Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe*. Ed. by Boele-Woelki K. Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003, pp. 219 – 238.

³⁸ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: *Common core and better law in European family law*. (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 283.

³⁹ Piemēram, saskaņā ar Maltas Patvēruma likumu tā piemērošanas jomā tiek iekļauti arī neprecēti partneri, kuri atrodas stabilās attiecībās. Tāpat Maltas Kriminālkodekss paredz kriminālsankciju piemērošanu par izvairīšanos no uzturlīdzekļu samaksas ne vien laulatajiem, bet jebkurai personai, kurai šāds pienākums ir uzlikts (parasti tie ir ārpus laulības bērnu vecāki). Sīkāk sk.: Farrugia R. The influence of the Roman Catholic Church in Maltese family law and policy, p. 203. In: *The place of religion in family law: a comparative research* (ed. by Mair. J. Örucü E.) Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011.

ir gatavi ieviest jaunus tiesību aktus un nodrošināt tiesību aizsardzību personām, ja tās veido *de facto* savienības.⁴⁰ Tāpēc autore uzskata par vitāli svarīgu nodrošināt pārdomātu pieeju izvērtējumam par kopdzīves regulējuma ieviešanas nepieciešamību, kuras pamatā būtu zinātniskie pētījumi.

Lai arī demokrātiskajā sabiedrībā ar ģimenes formām var saprast ne tikai laulību un vīrieša un sievietes kopdzīvi, bet arī viena dzimuma personu savienības, autore šai sakarā vēlas norādīt, ka viņas zinātnisku interesi izraisa tieši pretējo dzimumu savienību tiesiskā regulējuma aspekti un problēmas, ņemot vērā pieaugošo kopdzīves savienību skaita tendenci, kā arī faktu, ka viena dzimuma pāriem daudzās ES dalībvalstīs ir iespēja reģistrēt partnerattiecības, kas ne vienmēr ir pieejams pretējo dzimumu pāriem.⁴¹ Tāpēc šī promocijas darba pētījuma objektu veido pretējo dzimumu personu neregistrētās kopdzīves tiesiskais regulējums Eiropā. Pētījuma robežas neaptver kopdzīves laikā dzimušo bērnu tiesības, izņemot atsevišķus gadījumus, kad kopīga bērna esamībai ir nozīme kopdzīves partneru savstarpējās attiecībās. Paredzams, ka šo jautājumu jāanalizē atsevišķa pētījuma ietvaros.⁴² Pētījuma objekta ekskluzīvo raksturu pamato divi apsvērumi. Pirmkārt, kopdzīves institūts var būt izslēgts no atsevišķu valstu tiesību sistēmām, kas ievērojami apgrūtina iespēju attīstīt tiesību jaunradi pārnacionālajā līmenī. Taču autore ir vēlējusies norādīt uz tiesību institūta unikalitāti tā nesenās rašanās dēļ. Papildus autore norāda, ka, neskatoties uz reģistrēto partnerattiecību institūta pieejamību lielākoties viena dzimuma partneriem, tas ir vienlīdz pieejams pretējo dzimumu personu pāriem dažās ES dalībvalstīs, tāpēc autore izņēmuma gadījumā, vērtējot kopdzīves apliecinājuma formālās pazīmes, attiecina reģistrācijas faktu arī uz pretējo dzimumu personu kopdzīvi. Tāpat darba pētījuma priekšmetu galvenokārt veido materiālo tiesību normas, taču vienlaikus tiek izvērtētas atsevišķas starptautisko tiesību kodifikācijas iniciatīvas procesuālajās tiesībās, kas ļauj veikt kopdzīves nākotnes regulējuma juridisko prognozēšanu. Autore to ir veikusi

⁴⁰ Baraldi M.B. Family vs solidarity. Recent epiphanies of the Italian reductionist anomaly in the debate on *de facto* couples. *Utrecht Law Review*, 2008, Vol. 4, No. 2, p. 182.

⁴¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and social committee of the regions „Bringing legal clarity to property rights for international couples” COM (2011) 125 final. Pieejams:

<http://eurlex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en.lv&lng2=bg.cs.da.de.el.en.es.et.fi.fr.hu.it.lt.lv.mt.nl.pl.pt.ro.sk.sl.sv.&val=561976:cs&page> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

⁴² Piemēram, veicot pētījumu par vecāku, ieskaitot nelaulātu vecāku, atbildības veidiem un bērnu tiesību aizsardzību kopdzīves laikā un jo īpaši pēc kopdzīves šķiršanas. Sīkāk sk.: Boele-Woelki. K. Parental responsibilities – CEFL’s initial results, pp. 141-168. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005.

apzināti, jo hipotētiski tika pieņemts, ka tiesiskā regulējuma harmonizācijas perspektīvas ir atkarīgas no materiālo tiesību tuvināšanas.

Aktuālā sociālā realitāte ģimenes tiesībās, pretrunīga attieksme pret šo tiesību institūtu, bet vienlaikus plaša rezonanse sabiedrībā un ar to saistītās neskaidrības kopdzīves tiesiskā regulējuma jomā Latvijā, citās Eiropas valstīs un starptautiskajā līmenī norāda uz šī pētījuma praktisko nepieciešamību. Līdztekus tam joprojām pietiekami plaši nav veikta teorētisku tiesību aspektu par kopdzīves regulējumu izpēte, kas nosaka arī esošā darba teorētisko nozīmību. Šis pētījums ir pirmais tāda apjoma darbs Latvijā, kurā tiek apskatītas kopdzīves regulējuma problēmas. Autore cer, ka darbā paustās atziņas un ieteiktie risinājumu virzieni varētu tikt izmantoti ne vien Latvijas tiesībās, bet arī aktualizējot nepieciešamību meklēt risinājumus pārnacionālajā līmenī.

2. Pētījuma mērķa un uzdevumu formulējums

Promocijas darbā autore ir aktualizējusi kopdzīves regulējuma problēmjaudājumus, par pamatu ņemot doktrīnu, kā arī ECT, EST, Latvijas un citu valstu nacionālo tiesu juridiskās prakses materiālus. Tāpēc šī darba mērķis ir padziļināti izpētīt kopdzīves tiesisko regulējumu un identificēt ar to saistītos juridiskos problēmjaudājumus. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, darbā ir izvirzīti vairāki uzdevumi:

- 1) izpētīt kopdzīves vēsturisko izcelšanos, pievēršoties tās kā tiesību institūta izveidei, lai noteiktu mūsdienu kopdzīves tiesiskā regulējuma problēmjaudājumus un tā attīstības virzienus ES un Latvijas nacionālajās tiesībās;
- 2) analizēt kopdzīves tiesiskā regulējuma ieviešanas teorijas, akcentējot praktisko ieviešanu ar ES un nacionālos tiesību aktu starpniecību, izvērtējot tos no to mijiedarbības un piemērošanas viedokļa;
- 3) izpētīt juridiskās prakses materiālu ietekmi uz šo tiesību aktu nepieciešamajiem uzlabojumiem nākotnes perspektīvā;
- 4) piedāvāt iespējamus risinājumus konstatētiem problēmjaudājumiem konceptuālu priekšlikumu veidā Latvijas nacionālajā un ES līmenī.

Šo uzdevumu izpildei ir veikti vairāki pasākumi. *Pirmkārt*, ir veikta kopdzīves terminoloģiskā analīze ECT, EST un citu valstu nacionālo tiesu juridiskās prakses materiālu ietvaros,

piedāvājot tās apzīmējumu atbilstoši latviešu valodas un Latvijas tiesību prasībām. *Otrkārt*, ir veikta kopdzīves termina satura noskaidrošana, uzskaitot iespējamās pazīmes, pēc kurām tā ir konstatējama. *Treškārt*, ir izvērtētas kopdzīves tiesiskā regulējuma dažādas ieviešanas teorijas.

3. Promocijas darba struktūras pamatojums

Atbilstoši uzdevumiem, tika veidota darba struktūra, to iedalot četrās nodaļās ar apakšnodaļām, ievadu un kopsavilkumu.

Darbs sastāv no:

- 1) ievada;
- 2) 4 nodaļām, no kurām 1. nodaļa ir iedalīta 3 apakšnodaļās, 2. nodaļa – 3 apakšnodaļās, 3. nodaļa – 3 apakšnodaļās, 4. nodaļa – 3 apakšnodaļās;
- 3) kopsavilkuma;
- 4) anotācijām latviešu, angļu un vācu valodā;
- 5) avotu bibliogrāfiskā saraksta;
- 6) saīsinājumu saraksta.

Darba kopējais apjoms ir 203 lappuses.

Ievadā autore atklāj temata aktualitāti, nozīmību teorijā un praksē, formulē promocijas darba mērķi un uzdevumus, pamato darba struktūru, raksturo darbā izmantotās zinātniskās pētniecības metodes, kā arī īsi raksturo darbā izmantotās literatūras un tiesību avotus.

Darba pirmajā nodaļā tiek aplūkota kopdzīves institūta vēsturiskā attīstība nacionālajā un starptautiskajā līmenī un atklātas kopdzīves jēdziena terminoloģiskās īpatnības. Papildus nodaļā tiek analizēti iespējamie kopdzīvi raksturojošie formālie un faktiskie kritēriji, kā arī piedāvāts institūtu apzīmējošs termins atbilstoši latviešu valodas īpatnībām un noteikta tā definīcija.

Otrajā nodaļā tiek veikta kopdzīves regulējuma ieviešanas analīze atsevišķu Eiropas valstu tiesību sistēmās, pamatojoties uz tās dažādiem ieviešanas modeļiem. Padziļināti tiek pētītas ieviešanas modeļu un kopdzīves partneriem piešķiramo tiesību apjoma kopsakarības gan vispārējo tiesību (*common law* – angļu val.), gan romāņu-ģermāņu tiesību skolas valstīs.

Trešajā nodaļā tiek atklātas kopdzīves tiesiskā regulējuma problēmas īpatnības Latvijas tiesībās atsevišķās tiesību nozarēs, kā arī analizēta šobrīd normatīvajos aktos izmantojamā terminoloģija kopdzīves apzīmēšanai.

Ceturtajā nodaļā tiek pētītas kopdzīves tiesiskā regulējuma turpmākās harmonizācijas perspektīvas Eiropā un atsevišķu starptautisko organizāciju iespējas tās veicināšanā. Šajā nodaļā īpaši tiek izvērtēts harmonizācijas virziens, izstrādājot konvencionālās normas un ES tiesību aktus.

4. Izpētes metodes

Darbā izmantotas vairākas zinātniskās pētniecības metode, kuras veicinājušas darbā izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanu.

Salīdzinošā metode kā pamatmetode izmantota, salīdzinot un izvērtējot dažādu valstu tiesību zinātnieku atziņas. Šī metode tiek pielietota, lai noskaidrotu un izvērtētu ES un nacionālā regulējuma mijiedarbību, kā arī ECT, EST, Latvijas un citu valstu tiesu juridiskās prakses materiālus, kā arī lai skaidrotu un pierādītu starptautisko un nacionālo tiesību sistēmu kopīgās un atšķirīgās iezīmes. Vienlaikus salīdzinošā metode bija nozīmīga, vērtējot nacionālo tiesību atbilstību starptautisko tiesību attīstības tendencēm, kā arī teorijai un praksei, un kas jo īpaši ir svarīgi attiecībā uz kopdzīvi – tiesiskā regulējuma atbilstību sociālai realitātei.

Vēsturiskā metode pielietota, lai izpētītu kopdzīves institūta un tā tiesiskā regulējuma attīstību nacionālajā un starptautiskajā līmenī. Šī metode bija noderīga, lai analizētu tiesiskā regulējuma attīstības likumsakarības un noskaidrotu, kādēļ ir nepieciešams attiecīgais regulējums.

Socioloģiskā metode izmantota, lai apskatītu, kā kopīga ES telpa, iekšējo robežu neesamība, globalizācija, personu mobilitāte, pārrobežu ģimeņu veidošanās ietekmē starptautisko, ES un nacionālā regulējuma kopdzīves institūta un tā tiesiskā regulējuma attīstību.

Analītiskā metode, kuru var uzskatīt par šī darba vienu no galvenajām pētniecības metodēm, pielietota, lai izpētītu starptautiskos, Latvijas un arī citu valstu nacionālos tiesību aktus, kā arī juridiskās prakses materiālus. Šī metode izmantota, lai izvērtētu, kāda ir šo tiesību aktu un tiesību zinātnieku atziņu mijiedarbība ar juridiskajā praksē pastāvošajām tendencēm.

Juridiskās prognozēšanas metode izmantota, lai *a priori* noteiktu kopdzīves tiesiskā regulējuma nākotnes attīstības tendences. Papildus ar šīs metodes palīdzību tiek izvērtētas starptautiski tiesiskā regulējuma harmonizācijas perspektīvas.

Lingvistiskā metode pielietota, lai noskaidrotu uz kopdzīves institūta apzīmējumu iespējami attiecināmo terminoloģiju latviešu valodā. Ar angļu un vācu valodas palīdzību tiek noskaidrots un piedāvāts attiecīgais juridiskā termina iespējamais tulkojums latviešu valodā.

5. Literatūras un tiesību avotu apskats

Promocijas darba izstrādē izmantots plašs literatūras un materiālu klāsts, kā izvēli noteica vairāki faktori, tai skaitā darba mērķi un ar tā atklāšanu saistīto jautājumu loks, izvēlētās analīzes struktūra un metodes, kā arī ar pētāmo jautājumu saistītās judikatūras pieejamība. Darba izstrādes procesā analizēti starptautiskie un ES tiesību avoti, Latvijas un citu valstu normatīvie akti, kā arī angļu, vācu un latviešu valodā izdotā juridiskā literatūra. Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, darbā plaši analizēti un pētīti ECT, EST, citu valstu un Latvijas tiesu juridiskās prakses materiāli, kas saistīti ar kopdzīves jēdziena iztulkošanu un regulējuma problēmjautājumiem.

Tā kā Latvijas juridiskajā literatūrā un tiesību zinātniekiem kopdzīves regulējuma jautājumi nav īpaši uzsvērti un pētīti, darbā galvenokārt ir izmantotas ārvalstu tiesību zinātnieku juridiskajā literatūrā sastopamās atziņas. Autorei darba izstrādes procesā pārsvarā bija pieejama tikai svešvalodās izdotā juridiskā literatūra, taču tajā ir atrodami dažādu valstu, piemēram, Apvienotās Karalistes, Vācijas, Horvātijas, Nīderlandes un Francijas atzītu tiesību zinātnieku raksti un monogrāfiski pētījumi.

Sākotnējā literatūras atlase veikta Latvijas Universitātes bibliotēkā un Rīgas Juridiskās augstskolas bibliotēkā. Papildus autore izmantoja pieeju avotiem Britu (*the British Library* - angļu val.) bibliotēkā Londonā un Kinga koledžas Londonas bibliotēkā (*King's College London library* - angļu val.). Tāpat veiksmīgi veikta literatūras atlase un izmantota pieeja elektroniskajām datu bāzēm Konstancas Universitātes bibliotēkā Vācijā, vienlaikus tur konsultējoties ar profesoru Dr.jur. O.Ferenbaheru (*Oliver Fehrenbacher*) par kopdzīves regulējuma attīstības tendencēm. Kā ļoti noderīgu autore vērtē iespēju apkopot literatūras avotus Bonnas Universitātes Vācijas, Eiropas un

starptautisko Ģimenes tiesību institūta bibliotēkā, kur autorei bija iespēja konsultēties ar Dr. jur., Bonnas Universitātes profesori, Vācijas, Eiropas un starptautisko Ģimenes tiesību institūta direktori N. Detlofu (*Nina Dethloff*), kā arī iepazīties ar vairāku doktorantu zinātniskiem pētījumiem šajā jomā.

Promocijas darbā *inter alia* izmantoti arī autores veiktie pētījumi, kas iekļauti starptautiskajās zinātniskajās publikācijās un Latvijā izdoto rakstu krājumos, par kuriem ziņots arī zinātniskās konferencēs.

Kopā darbā izmantoti 379 avoti (236 literatūras avoti, 56 normatīvie akti, 45 juridiskās prakses materiāli un 42 cita veida informācijas materiāli).

Pirmā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves institūta tiesiskā būtība

1.1. Ieskats vēsturiskajā attīstībā

Ir pieņemts domāt, ka kopdzīve ir ne tik ilgu laiku atpakaļ izveidojies tiesību fenomens, kas radies sabiedrības liberalizācijas rezultātā, XXI gadsimtā mainoties personu uzskatiem par tradicionālās ģimenes uzbūvi. Bet tāpat kā laulības institūtam ir gadsimtu ilga tiesiskā vēsture, ne tik ilga, bet tā piemīt arī kopdzīves institūtam,⁴³ kaut gan interese no sociologu un juristu puses par to nav bijusi kopš tā pastāvēšanas pirmsākumiem.⁴⁴

J. Šerpe (*Jens Scherpe*) uzskata, ka kopdzīve, sekojot sabiedrības attīstības tendencēm, ir atspoguļojusies trīs secīgos posmos. Sākotnēji tā bija samērā reta un bieži arī no citiem sabiedrības locekļiem slēpta parādība, ko lielākā sabiedrības daļa uztvēra kā atkāpšanos no vispār pieņemtajām uzvedības normām un pat deviāciju. Turklāt kopdzīves sekas varēja izpausties gan kā sabiedrības nosodījums un nicinājums, gan arī krimināltiesisko sankciju piemērošanā. Nākamajā posmā kopdzīve kļuva plašāk izplatīta, un pat tad, kad netika akceptēta no likumdevēja puses, paredzot regulējumu un nodrošinot kopdzīves partneru tiesību aizsardzību, pret to tika izrādīta zināma iecietība. Vienlaikus laulība saglabāja vadošo lomu ģimenes institūta veidošanā, ko veicināja gan sabiedrības morāle, gan likumdevējs, it īpaši gadījumos, kad pārim bija kopīgi bērni. Pēdējā posmā laulība un kopdzīve kļuva par vienlīdz akceptējamām ģimenes dzīves formām.⁴⁵ Šāds kopdzīves institūta attīstības algoritms ir novērojams gandrīz visās Eiropas jurisdikcijās, lielākai daļai no tām atrodies otrajā attīstības posmā.

Atsevišķi zinātnieki⁴⁶ prezumē, ka kopdzīves atzīšanas pamatā ir ziemeļu-dienvidu pieejas koncepts. Ziemeļvalstīs, Skotijā, Francijā un dažās Austrumeiropas valstīs kā Horvātijā un Slovēnijā institūta attīstība bija sākusies agrāk, kas patlaban atspoguļojas sabiedrības un likumdevēja attieksmē. Centrālās Eiropas valstīs (Vācija, Austrija, Šveice), Anglija un Velsa atrodas otrajā

⁴³ Dubler A.R. Wifely behavior: a legal history of acting married. *Columbia Law Review*, 2000, Vol. 100, p. 963.

⁴⁴ Freeman M.D.A. Lyon C.M. *Cohabitation without marriage: an essay in law and social policy*. Aldershot, Hants., England: Gower, 1983, p. 1.

⁴⁵ *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 230.

⁴⁶ *Ibid*, p. 231.

attīstības posmā. Dienvideiropas valstīs kopdzīves institūta regulējums attīstās vislētāk. Autore tomēr piebilst, ka pēdējais vispārinājums ir daļēji aplams, jo Portugālē un Spānijas autonomijās kopdzīves partneru atsevišķu tiesību aizsardzība tika nodrošināta jau no XX gadsimta 70. gadiem.⁴⁷ Arī Rietumeiropas valstu likumdevēja pieeja ir atšķirīga, kaut arī kopumā tā izpaužas divās formās: atbilstoša tiesiskā statusa nodrošināšanā kopdzīves savienībai, vai, kā alternatīva, kopdzīves partneru tiesību paplašināšanā, piemēram, savstarpējā atbalsta principa ieviešanā un tiesību uz kopīgi iegādāto īpašumu noteikšanā.⁴⁸

1.1.1. Institūta attīstības pirmsākumi

Profesore M.A. Glendona (*Mary Ann Glendon*) norādīja, ka 1960. gados kopdzīve netika uztverta kā juridisks fakts,⁴⁹ arī būdama statistiski neuzskaitīta, kaut gan tieši no šiem laikiem Eiropā ir sākusies pēkšņa kopdzīves izplatīšanās.⁵⁰ Tomēr D. Bredlijs (*David Bradley*) uzsvēra, ka Napoleona deklarētais princips „*les concubins se passent de la loi, la loi se désintéresse d'eux*”⁵¹ (konkubīnes ignorē likumu, bet likums ir vienaldzīgs attiecībā uz viņām – autores tulk.) ir atstājis atskaņas 1960. gadu **Anglijas** tiesībās.⁵² Lords Devlins (*Devlin*) grāmatā „Morāles īstenošana” minēja: „Vīrietis un sieviete, kuri dzīvo kopā ārpus laulības, netiek pakļauti vajāšanai saskaņā ar likumu, bet viņi arī neatrodas likuma aizsardzībā. Viņi ir ārpus likuma. Šāda savienība netiek atzīta, tā neuzliek juridiskas saistības, un kādas no pusēm izteikto solījumu izpildi nevarēs panākt ar likumu”.⁵³ Zinātnieku aprindās ir sastopams viedoklis, ka kopdzīves vēstures pirmsākumi ir

⁴⁷ Pais S.O. De facto relationships and the same-sex relationships in Portugal. In: The international survey of family law, ed. by Bainham A. Bristol: Jordan Publishing limited, 2002, p. 339. Cantero G. G. *De facto* unions revisited. In: The international survey of family law. Bristol: Jordan Publishing limited, 2003, p. 404. Picono-Novales T. Family law and family policy in Spain. In: Kurczewski J. Maclean M. Family law and family policy in the new Europe. Aldershot: Dartmouth publishing company limited, 1997, p. 109.

⁴⁸ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 23.

⁴⁹ Glendon. M.A. The transformation of family law. State law and family in the United States and Western Europe. Chicago: the University Press, 1996, p. 252.

⁵⁰ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 367.

⁵¹ Citreiz tiek izteikts šādi: *Les concubins ignorant la loi, la loi ignore donc les concubins* (latīņu val). Sīkāk sk.: The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 230.

⁵² Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 22.

⁵³ Devlin. P. The enforcement of morals. Oxford: Oxford University Press, 1965, p. 77.

meklējami vēl Senajā Romā, pielīdzinot šo institūtu konkubinātam (*concupinatus* – latīņu val.), tiesiskai ārpus laulības savienībai, kas atšķiras gan no laulības, gan likumīgas prostitūcijas,⁵⁴ kuras atskaņas ir meklējamas **Francijas** tiesībās.⁵⁵ Tas izpaudās, piemēram, izmantojamās terminoloģijas izvēlē, apzīmējot kopdzīvi ar terminu „konkubināts” (*concupinage* – franču val.), ko vēlāk tomēr aizstāja ierastais termins „kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.).⁵⁶ Taču atzīt kopdzīvi un konkubinātu par savstarpēji aizvietojamiem institūtiem nebūtu pamatoti, jo konkubīnes nekad nav ieguvušas sociālo vai tiesisko statusu, tāpat kā šajā savienībā dzimušie bērni.⁵⁷

Tāpat arī **Romā** konkubināts funkcionēja kā no laulības atvasinātais institūts, kas bija pieejams personām, ja viņas neatradās vienlīdzīgā sociālā statusā un nevarēja reģistrēt oficiālu laulību. Arī doktrināli konkubināts Senajā Romā tika nošķirts no laulības, norādot, ka tā ir ar likumu atļauta vīrieša un sievietes pastāvīga (ne gadījuma rakstura) kopdzīve, kas tomēr neatbilst laulības prasībām. Romieši konkubinātu izvēlējās laulības vietā, ja to bija aizliegts noslēgt starp patriciju un plebeju.⁵⁸ Romas Republikas laikā vīrietim tika atļauts, esot likumīgā laulībā ar citu sievieti, veidot konkubinātu ar citu sievieti.⁵⁹ Taču viens no diviem iespējamiem romiešu ģimenes modeļiem – *sine manu* laulība, ar kuru netika noteikta vīra vara pār sievu un kura sākotnēji vispār nenodibināja nekādu juridisko saikni starp vīru un sievu, tika uzskatīta par iesaistīto personu faktisko vienošanos, kad laulības noslēgšana netika uzskatīta par formālu aktu. XII tabulu likumi pieļāva *manus*⁶⁰ noteikšanu, ja bija pagājis kopdzīves gads. Tādā gadījumā faktiskā kopdzīve pārtapa par romiešu laulību. Vienlaikus XII tabulu likumi noteica, ka sieviete, kura ir stājusies laulībā bez laulības formalitāšu ievērošanas⁶¹, varēja izvairīties no *manus* iestāšanās ar *usurpatio trinoctii* palīdzību, t.i.,

⁵⁴ Wardle L.D. Nolan L.C. Fundamental principles of family law. 2nd edition, p. 206. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=WjgL3ha8OSQC&printsec=frontcover&hl=lv#v=onepage&q=concupinage&f=false> [aplūkots 2012. gada 26. augustā].

⁵⁵ Bowman C.G. Unmarried couples, law and public policy. Oxford: University Press, 2010, p. 207.

⁵⁶ Dickson B. Introduction to French law. London: Pitman Publishing, 1994, p. 217.

⁵⁷ Wardle L.D. Nolan L.C. Fundamental principles of family law. Series 2nd edition, p. 191. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=WjgL3ha8OSQC&printsec=frontcover&hl=lv#v=onepage&q=concupinage&f=false> [aplūkots 2012. gada 26. augustā].

⁵⁸ Borkowski A. Textbook on Roman law. Series 2nd edition. London: BlackStone Press limited, 1997, p. 122.

⁵⁹ Tajā pašā laikā sievas kopdzīve ar citu vīrieti, kurš nav viņas vīrs, netika atzīta un Senās republikas laikā šāds fakts nodrošināja vīram tiesības nogalināt sievu, par to nesāņemot nekādu sodu. Sīkāk sk.: Новицкий И.Б. Римское право. Москва: ЗЕРЦАЛО-М, 2008, 62 стр.

⁶⁰ Sākotnēji apzīmēja dūri, bet tagad nozīmē tikai varu pār cilvēkiem, it īpaši vīra varu pār sievu. Sīkāk sk.: Римское частное право (под ред. Новицкого И.Б. Перетерского И.С.). Москва: ЗЕРЦАЛО-М, 2008, 144 стр.

⁶¹ Nenoslēdzot laulību, bet uzsākot faktisko kopdzīvi ar vīrieti – autores piezīme.

atstājot vīra māju uz trīs naktīm, tādējādi pārtraucot noilgumu faktiskās kopdzīves pārtapšanai par *sine manu*.⁶²

Savukārt viduslaikos konkubināts bija attiecību forma, kad vīrietim vienlaikus varēja būt vairāk nekā viena sieva. Vēlāk, kad viduslaikos baznīca aizliedza veidot konkubinātu vienlaicīgi ar laulību, tas kļuva par samērā pieņemamu pirmslaulības attiecību veidu starp augstākās sociālās klases vīrieti un zemākās klases sievieti. Gan Senajā Romā, gan viduslaikos pastāvošais konkubināts bija nekas vairāk kā tikai otrās klases savienība ar visai pieticīgu tiesisko aizsardzību konkubīnei un viņas bērniem.⁶³ Ilgu laiku konkubināts atkarībā no sociāli vēsturiskajiem apstākļiem bija alternatīva laulībai vai ārpus laulības attiecību veids personai, kura jau bija precējusies. Tā tika akceptēta vai vismaz bija pieļaujama ģimenes dzīves forma, taču jau 1563. gadā Trenta konsīlijs (*Councilium Tridentinum* - latīņu val.) novietoja šādas savienības ārpus tiesiskā regulējuma, pieņemot Tametsijas (*Tametsi* – latīņu val.) dekrētu.⁶⁴

Kopdzīves pirmsākumi tās mūsdienu formā ir meklējami Rietumeiropas valstīs, it īpaši jau **Francijā**, kur līdz 1884. gadam laulības šķiršana nebija juridiski iespējama.⁶⁵ Tas veicināja personu kopdzīvi bez laulības reģistrācijas. 1804. gada Francijas Civillikumā ir atrodami noteikumi par paternitātes noteikšanu, bērnu izcelšanos. Kaut arī tas tieši neskar noteikumus par kopdzīves sekām, tomēr situācijā, kad vīrs bijis atvedis savu konkubīni uz ģimenes kopīgo mājvietu, viņa sievai bija tiesības pieprasīt šķiršanos.⁶⁶ Tas norāda uz precēto vīriešu un sieviešu, kuras nebija viņu sievas, kopdzīves plašu izplatīšanos. Likumā nebija tiešas atrunas par šādu savienību un to veidojošo personu statusu, taču netieši institūts turpināja pastāvēt. Tāpat profesore M.A. Glendonā (*Mary Ann Glendon*) atzina, ka, šķirot šādas ārpus laulības savienības, radās jautājums par kopīgas mantas sadali un līdzekļiem, kurus sieviete⁶⁷ varēja papildus izmantot savu tiesību aizsardzībai pēc kopdzīves izjukšanas. Tā rezultātā tiesas jau no XIX gs. vidus palīdzēja personām risināt mantiskos strīdus, nostādot viņas pozīcijā, kas tika pielīdzināta bijušajiem laulātajiem. Kā jau visos atsevišķās mantas

⁶² Римское частное право. Под ред. Новицкого И.Б. Перетерского И.С. Москва: ЗЕРЦАЛО-М, 2008, 140-141 стр.

⁶³ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, pp. 367-368.

⁶⁴ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 230.

⁶⁵ Dickson B. Introduction to French law. London: Pitman Publishing, 1994, p. 217.

⁶⁶ Napoleona Kodeksa 230.pants. Pieejams: http://www.napoleon-series.org/research/government/code/book1/c_title06.html#chapter1 [aplūkots 2012. gada 26. augustā].

⁶⁷ Francijā lietās par kopdzīves laikā iegūto mantu prasītājas parasti bija sievietes – autores piezīme.

pārvaldīšanas gadījumos, šādās situācijās radās praktiskas grūtības iegādes līdzekļu izcelsmes noteikšanā vai nosakot katras personas ieguldījumu, kas bieži vien nozīmēja kopīgā īpašuma sadalīšanu starp partneriem vienādās daļās.⁶⁸

XX gs. otrajā pusē ģimeniskās attiecībās pirmajā vietā tika izvirzīts individuālo emocionālo vajadzību piepildījums, kas noteica tā saucamo „*démariage*”⁶⁹ procesa attīstību, t.i., ģimenes koncepta uztvere aizvien vairāk abstrahējās no nepieciešamības reģistrēt oficiālu laulību. Personas, lielākoties sievietes, daudz vairāk jutās neatkarīgas no partnera, tāpēc daudz brīvāk veidoja saiknes bez juridiska apliecinājuma. Tāpēc pēdējo 40 gadu laikā šo personisko attiecību attīstība noteica praktizējošo juristu, judikatūras un likumdošanas iesaisti tiesisko un finansiālo problēmu risināšanā personu starpā, kuras izvēlējās dzīvot kopā bez laulības reģistrācijas. Katra praktiska darbība rada izmaiņas dabā, tāpēc arī kopdzīvei iestājās juridiskās sekas, kas līdz šim nebija neregulētas. Tā sabiedrības vērtību un priekšstatu sistēmas izmaiņas vecināja jauna tiesību institūta rašanos. Tomēr neskatoties uz sabiedrības liberālo attieksmi, atsevišķās Eiropas valstīs likumdevējs saglabāja represīvo pieeju attiecībā uz personām, ja tās laulības vietā izvēlējās kopdzīvi. Kriminālsodi par to teorētiski varēja tikt piemēroti **Itālijā** līdz 1968. gadam, **Norvēģijā** – līdz 1972. gadam,⁷⁰ **Dānijā** – līdz 1930. gadam.⁷¹ 1902. gada Norvēģijas Sodu kodeksa (*Penal Code of 1902* – angļu val.) 379. paragrāfs noteica, ka dzīvošana seksuālā savienībā bez laulības reģistrācijas ir noziegums.⁷² Vienlaikus jāatzīst, ka šīs normas pastāvēšanas laikā par to netika sodīta neviena persona.⁷³ Daļā **Vācijas** kriminālsodi pastāvēja līdz 1970. gadam (saskaņā ar 1891. gada Bavārijas Policijas kodeksa (*Polizeistrafbgesetzbuch* – vācu val.) 95. pantu personām, kuras dzīvoja kopā bez laulības

⁶⁸ Glendon. M.A. The transformation of family law. State law and family in the United States and Western Europe. Chicago: University Press, 1996, p. 256.

⁶⁹ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. Law & Policy, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 57.

⁷⁰ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol.15, p.22.

⁷¹ Pedersen I. M. Danish Law Relating to Non-Marital Relationships. The International and Comparative Law Quarterly, 1979, Vol. 28, No. 1, p. 118.

⁷² Nordic welfare states in the European context. (ed.) Kautto M., Fritzell J., Hvinden B. et al. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=utE4NTnMtXYC&pg=PA100&lpg=PA100&dq=norwegian+code+of+1902+cohabitation&source=bl&ots=jlond62UYA&sig=MWdlpIfebKGOqFVwxBy2bR_Nmdf4&hl=lv&sa=X&ei=lj06UK-fC4TY4QTE3oFw&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q=norwegian%20code%20of%201902%20cohabitation&f=false [aplūkots 2012. gada 26. augustā], p. 100.

⁷³ Noack T. Cohabitation in Norway: an accepted and gradually more regulated way of living. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, p. 107.

reģistrācijas, varēja tikt piemērots naudas sods, arests līdz 8 dienām un piespiedu šķiršana).⁷⁴ 1930. gados arī Somijā tika izteikts priekšlikums kriminalizēt kopdzīvi.⁷⁵

Vienlaikus XX gs. sešdesmitajos gados Rietumvācijas tiesas, risinot strīdus starp neprecētiem kopdzīves partneriem, uztvēra viņus kā personas, kuras brīvprātīgi izvēlējušās veidot savienību bez tiesiskām sekām,⁷⁶ kā arī mūsdienās tiesas visai nelabprāt atzīst kopdzīves partneru starpā noslēgtos līgumus un ar to saistītos strīdus.⁷⁷ Tas norāda uz neviendabīgu attieksmi no likumdevēja puses, kas ir saglabājusies arī mūsdienās.

XX gs. septiņdesmitajos gados progresīvas diskusijas par nepieciešamību paredzēt kopdzīves tiesisko regulējumu, ko atzina arī ievērojama ģimenes tiesību pētniece starptautiskajā dimensijā profesore K. Boele-Woelkija (*Katharina Boele-Woelki*),⁷⁸ sākās **bijušajā Dienvidslāvijas Federatīvajā Republikā**. Tur, kā arī Ungārijā, šādiem pāriem tika nodrošināta dažu tiesību aizsardzība jau pēc Otrā pasaules kara, kuras kļuva par pioniervalstīm kopdzīves regulējuma ieviešanā. Profesore M. Antokoļskaja (*Masha Antokolskaia*) kā kopdzīves vēstures atskaites notikumu ir minējusi 1974. gadā pieņemto Dienvidslāvijas Federālo konstitūciju, ar ko ģimenes tiesību jurisdikcijas jautājumi tika deleģēti autonomijām.⁷⁹ Vēlāk tās izstrādāja atbilstošus ģimenes tiesību kodeksus, pieņemot jaunas tiesību normas kopdzīves regulējuma jomā: 1976. gadā – Slovēnijā, 1978. gadā – Horvātijā, 1979. gadā – Bosnijā un Hercogovinā, 1980. gadā – Serbijā un

⁷⁴ Eekelaar J., Sanford N.K. Marriage and cohabitation in contemporary societies: areas of legal, social and ethical change : an international and interdisciplinary study. Pieejams:

<http://books.google.lv/books?id=bVqPAAAAMAAJ&q=bavarian+police+code+forcible+separation&dq=bavarian+police+code+forcible+separation&source=bl&ots=4D6-c2MMNU&sig=AMEJO7BjS832oZSf8wBP9fbiyTs&hl=lv&sa=X&ei=czs6UI6XIsGm4gSmxIDwDg&ved=0CDMQ6wEwAA> [aplūkots 2012. gada 26. augustā], p. 288.

⁷⁵ Bradley D. Politics, culture and family law in Finland: comparative approaches to the institution of marriage. International law of law and the family, 1998, Vol. 12, p. 290.

⁷⁶ Bundesgerichtshof Urteil, 03.10.1983, II ZR 133/82. Pieejams: <https://www.jurion.de/de/document/show/0:71463/0/> [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

⁷⁷ Gottwald P. Schwab D. Büttner E. Family & succession law in Germany. München: Verlag C.H.Beck, 2001, S. 68.

⁷⁸ Boele-Woelki K. Perspectives for the unification and harmonization of family law in Europe. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=f2DY1BbXGVYC&pg=PA446&lpg=PA446&dq=Marital+and+other+family+relations+law+of+slovenia&source=bl&ots=BA-Yich4nM&sig=5GrgSjwZ0y4nXzdBzo2ANVsSPZM&hl=lv&sa=X&ei=kY6UNvVMK6Q4gTLuIDgDA&ved=0CCwQ6AEwAA#v=onepage&q=slovenia&f=false> [aplūkots 2012. gada 26. augustā], p. 446.

⁷⁹ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 383.

1984. gadā – Kosovā.⁸⁰ Slovēnijas 1976. gada Laulības un citu ģimenes attiecību likuma (*Marital and other family relations law* – angļu val.) 12. pants noteica, ka „uz vīrieti un sievieti, kuri nav precējušies, bet dzīvo kopā ilgu laika periodu, attiecas tādas pašas tiesību normas kā gadījumā, ja viņi būtu precējušies, ja nepastāv apstākļi, kuru dēļ starp viņiem noslēgtā laulība varētu tikt atzīta par neeksistējošu”.⁸¹ Savukārt Horvātijas 1978. gada Laulības un ģimenes attiecību likuma (*The Law on Marriage and Family Relations* – angļu val.) 7. pants noteica, ka „vīrietim un sievietei, kuri dzīvo kopā ārpus laulības attiecībās, ir pienākums nodrošināt savstarpējo atbalstu un ievērot citas personas īpašuma tiesības un pienākumus saskaņā ar likumu”.⁸² Bez tam likumdevējs, nodrošinot neprecētiem kopdzīves partneriem vienādas tiesības kā precētiem pāriem, vēlāk paplašināja viņiem piešķiramo tiesību apjomu ar identiskām mantošanas tiesībām, īpašuma tiesībām, kopdzīvei izbeidzoties, kā arī nosakot pienākumu nodrošināt iepriekšējo labklājības līmeni vai uzturu bijušajam kopdzīves partnerim, ja viņam/viņai nav darba un persona nespēj pati sevi apgādāt.⁸³ Šajās valstīs likumdevējs nodrošināja kopdzīvei līdzīgu pieeju kā laulībai. Tas ir izvirzījis tādus kopdzīves konstatēšanas kritērijus kā kopdzīve līdzīgi kā sievai un vīram, ilgstoša savienība, šķēršļu neesamība laulības noslēgšanai. Ja šādi minimāli kritēriji tika izpildīti, uz kopdzīves partneriem tika automātiski attiecināti nosacījumi, kas regulē laulāto mantiskās attiecības un uztursaitību pienākumu, neskatoties uz to, vai viņi savā starpā bija noslēguši attiecīgu līgumu vai veica savienības reģistrāciju.

Tomēr no iepriekš minētajām valstīm īpašs piemērs ir **Slovēnija**. J. Šerpe (*Jens Scherpe*) diezgan pamatoti norādīja, ka Slovēnija prezentē vienu no radikālākiem kopdzīves regulējuma piemēriem Eiropā (2005. gadā tai sekoja Serbijas likumdevēji).⁸⁴ 1976. gadā Slovēnijas Laulības un ģimenes regulējuma likums (*Marriage and family regulation act* – angļu val.) asimilēja ilgstošu kopdzīvi laulības institūtā gandrīz visos tā personīgajos un mantiskajos aspektos. Likums definēja

⁸⁰ Devers A. Private international law aspects of non-marital unions: some french reflections on the applicable law. Yearbook of Private International Law, 2003, Vol. 5, p. 192.

⁸¹ Šarčević P. Private international law aspects of legally-regulated forms of non-marital cohabitation and registered partnerships. In: Yearbook of Private International law, 1999, Vol. 1, edited by Šarčević P. and Volken P. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=BglJQWD665AC&pg=PA38&lpg=PA38&dq=Marital+and+other+family+relations+law+of+slovenia&source=bl&ots=PbInUjE0AU&sig=ZQr7g52b6iCnxd_hUN6bHnHrDo8&hl=lv&sa=X&ei=kY6UNvVMK6Q4gTLuIDgDA&ved=0CDEQ6AEwAQ#v=onepage&q=Marital%20and%20other%20family%20relations%20law%20of%20slovenia&f=false [aplūkots 2012. gada 26. augustā], p. 38.

⁸² Šarčević P. Cohabitation without marriage: the Yugoslavian experience. The American Journal of Comparative Law, 1981, Vol. 29, No. 2, p. 321.

⁸³ Ibid, p. 322.

⁸⁴ Scherpe J. Einführung: nichteheliche Lebensgemeinschaften als Problem für den Gesetzgeber, 2005, S. 9.

kopdzīvi kā ilgstošu, formalizētu (*formalised* – angļu val.) dzīves savienību starp neprecētu vīrieti un sievieti, kuriem nepastāvēja šķēršļi jebkurā laikā noslēgt laulību savā starpā.⁸⁵ Serbijā līdzīgs regulējums tika ieviests 2005. gadā, Serbijas Ģimenes likuma 4. pantā nosakot, ka visi laulāto pienākumi un tiesības attiecas arī uz pretējo dzimumu partneriem, kuru starpā ir kopdzīve. Šai sakarā kopdzīve tika definēta kā ilgstoša dzīvošana kopā starp vīrieti un sievieti, kuru starpā nav šķēršļu, lai noslēgtu oficiālu laulību.

Ungārijā par kopdzīves regulējuma vēstures sākumpunktu uzskatāms 1977. gads. Regulējums Ungārijā nav atrodams ģimenes tiesību normās, bet gan Ungārijas Civilkodeksa vispārējā daļā.⁸⁶ Šīs normas attiecas uz vīrieti un sievieti, kuri dzīvo kopā emocionāli tuvās attiecībās ārpus laulības un ekonomiskajā partnerībā un dala vienu mājvietu. Turklāt regulējuma darbības joma nesniedzās tālāk par kopdzīves partneru mantisko attiecību regulēšanu. Šim nolūkam Ungārijas Civilkodeksa ietvaros tika izveidots kopīgu īpašumtiesību institūts.⁸⁷ Sākotnēji likumdevējs paredzēja nodrošināt regulējumu tikai attiecībā uz pretējo dzimumu pāriem, kuri veido kopdzīvi, taču 1995. gadā Ungārijas Konstitucionālā tiesa pasludināja, ka kopdzīves definīcija, nosakot to kā ekskluzīvu pretējo dzimumu personu savienību,⁸⁸ ir diskriminējoša, un tārad antikonstitucionāla. 1996. gadā tā tika grozīta un vairs nesaturēja atsauci uz personu dzimumiem. Kā norādīja profesore M. Antokoļskaja (*Masha Antokolskaia*) Dienvidslāvijas un Ungārijas piemēri ir ievērojami kopdzīves regulējuma attīstības vēsturē pateicoties vairākiem aspektiem. Pirmkārt, tie norāda uz likumdošanas attīstību šajā jomā kā ekskluzīvu fenomenu tikai Rietumeiropas jurisdikcijās. Autore tomēr uzskata, ka priekšnosacījumi kopdzīves regulējuma attīstībai, piemēram, Francijā un Lielbritānijā ir pavisam citi, ko autore apskatīs nākamajā nodaļā. Kaut gan profesore M. Antokoļskaja vienlaikus norādīja, ka gan šajā gadījumā, gan Rietumeiropas valstu jurisdikcijās regulējuma ieviešanu lielākoties noteica līdzīgu mūsdienīgu ideju ietekme ģimenes institūta un ģimenes tiesību jomā. Tāpat ne mazāk svarīgs iemesls kopdzīves institūta attīstībai pēckara Dienvidslāvijā ir rūpes par sievietes samērā neaizsargāto pozīciju, kā tas notika arī

⁸⁵ Gec-Korošec M. Kraljic S. The influence of validly established cohabitation on legal regulations between cohabitants in Slovene law. In: Bainham A. (ed.) The international survey of family law. Bristol: Jourdan Publishing, 2001, pp. 384-385.

⁸⁶ Meixner F. Entwicklungstendenzen im in- und ausländischen Familienrecht – zu drei Jahresberichten (Teil 2) Deutsches und Europäisches Familienrecht, 1999, Vol. 1, S. 164.

⁸⁷ Erdős O.S. Unmarried partnerships in Hungary, pp. 313-333. In: Boele-Woelki K. (ed.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, pp. 116, 119.

⁸⁸ Ibid, p. 120.

Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (turpmāk – PSRS) XX gs. divdesmitajos gados, kopdzīvi pielīdzinot laulībai. Tomēr tas nekādā gadījumā nedod pamatu uzskatīt, ka PSRS tiesības ietekmēja likumdevējus Dienvidslāvijā un Ungārijā, jo pēdējās valstīs neprecēto pāru aizsardzības politika tika attīstīta laikā, kad PSRS tā jau bija aizliegta.⁸⁹

Vēlāk diskusijas par kopdzīves tiesisko regulējumu sākās Ziemeļvalstīs. Par šādu apspriežu aizsācēju pamatoti uzskata zviedru zinātnieku profesoru J. Trostu (*Jan Trost*), kurš atzina, ka kopdzīvei **Ziemeļvalstīs** ir ilga vēsture, un no 1973. līdz 1978. gadam tai bija tendence kļūt īpaši populārai Zviedrijā un Dānijā,⁹⁰ ko apliecināja viņa veiktā pētījuma dati.⁹¹ 1975. gadā notikušajā Ziemeļvalstu juristu konferencē Reikjavikā, Islandē kopdzīve tika pasludināta par galveno debašu priekšmetu.⁹² 1980. gadā Norvēģijas Ģimenes tiesību komisija publicēja speciālu ziņojumu par neprecētiem partneriem, 1981. gadā Dānijas Ģimenes tiesību komisija sagatavoja ziņojumu tikai par kopdzīvi, savukārt, 1981. gadā Zviedrijas Ģimenes tiesību ekspertu grupa pabeidza darbu pie ziņojuma par priekšlikumiem attiecībā uz kopdzīves regulējumu.⁹³ Tomēr, kā pasvītvoja vairāki pētnieki,⁹⁴ Zviedrijas likumdevējs, piemēram, lai arī pasludinot pozitīvu attieksmi pret kopdzīves partneriem,⁹⁵ vēl joprojām vadījās pēc neitralitātes teorijas. Tā paredzēja nosacījumu, ka likumam ir jābūt neitrālam attiecībā uz citām kopā dzīvošanas formām un atšķirīgām morāles normām, bet izvairoties radīt papildus šķēršļus personām, kuras izvēlas veidot ģimeni citā formā bez laulības reģistrācijas. Šādi tika uzsvērti oficiāli reģistrējamās laulības centrālā vieta ģimenes tiesībās, kaut arī vienlaikus akcentēta nepieciešamība risināt praktiskās problēmas, kas varētu rasties vīrieša un sievietes kopdzīves laikā, ja šādai savienībai piemīt ģimenes funkcijas. Te īpaši jāuzsver fakts, ka

⁸⁹ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 385.

⁹⁰ Trost. J. A renewed social institution: non-marital cohabitation. *Acta Sociologica*, 1978, Vol. 21, No. 4, p. 303.

⁹¹ *Ibid*, pp. 309-310.

⁹² Agell A. The Swedish legislation on marriage and cohabitation: a journey without a destination. *The American Journal of Comparative Law*, 1981, Vol. 29, No. 2, p. 285.

⁹³ Danielsen S. Unmarried partners: Scandinavian law in the making. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1981, Vol. 3, No. 1, p. 59.

⁹⁴ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001 (15), p. 23. Agell A. The Swedish legislation on marriage and cohabitation: a journey without a destination. *The American Journal of Comparative Law*, 1981, Vol. 29, No. 2, p. 285. Glendon. M.A. *The transformation of family law. State law and family in the United States and Western Europe*. Chicago: University Press, 1996, p. 274.

⁹⁵ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 370.

likumdevēju uzdevums nebija radīt jaunu tiesisko institūtu ne nacionālo (*domestic* – angļu val.), ne pārnacionālo ģimenes tiesību ietvaros, bet gan savlaicīgi reaģēt uz sociālajām izmaiņām sabiedrībā, nodrošinot iesaistīto personu tiesību aizsardzību. Taču profesore K. Kīrnana (*Kathleen Kiernan*) norādīja, ka šī institūta attīstībā ir četri posmi. Pirmkārt, kopdzīve bija vairāk nekā deviācijas fenomens, ko praktizēja neliela progresīvo intelektuāļu grupa. Otrajā posmā tā kļuva par izmēģinājuma periodu, kam paejot pāris precējās un radīja pēcnācējus. Trešajā posmā kopdzīve kļuva par sociāli pieņemamu laulības alternatīvu, kad arī bērna piedzimšana netiek uztverta kā laulības noslēgšanu veicinošs apstāklis. Pēdējā posmā laulība un kopdzīve nav nošķiramas, ja runa iet par bērnu aizsardzību un audzināšanu, un pieņemšanu no sabiedrības puses.⁹⁶ Pēc autores domām, lai arī šāda klasifikācija atspoguļo situāciju kopdzīves atzīšanas jomā Eiropā, taču dažādas Eiropas valstis atrodas dažādos tās institūta atzīšanas līmeņos. Piemēram, tiek minēts, ka Zviedrija un Dānija jau ir sasniegušas ceturto posmu. Vācija, Beļģija, Austrija un Nīderlande, kur ir novērots samērā augsts kopdzīves līmenis, atrodas trešajā posmā. Tai pašā laikā Grieķija, Itālija, Īrija atrodas gan pirmajā, gan otrajā līmenī.⁹⁷

Anglijā par pirmo likumdevēju mēģinājumu paplašināt likuma piemērošanu un tiesību aizsardzību, pamatojoties uz kopdzīves partneru vienlīdzību ar laulātajiem, varētu uzskatīt 1976. gada Mājas vardarbības un laulības lietu likumu (*Domestic violence and matrimonial proceedings Act* – angļu val.),⁹⁸ ar ko kopdzīves partneru prasību nodrošināšanas reforma bija zaudējusi savu novitāti.⁹⁹ 1982. gada Letālu nelaimes gadījumu likums (*Fatal accidents Act*) tika grozīts tādējādi, lai piešķirtu vienam kopdzīves partnerim tiesības saņemt kompensāciju par finansiāla atbalsta zaudēšanu, ko nodrošināja viņa/viņa partneris/partnere, ja personu nogalināja aiz neuzmanības.¹⁰⁰ Lai pieteiktos kompensācijai, prasītājam bija iepriekš jādzīvo kopā ar mirušo vienā mājsaimniecībā, otrkārt, viņiem bija jādzīvo kā vīram un sievai, un, visbeidzot, abu kopdzīvei bija jāilgst vismaz divus gadus pirms viena no partneru nāves. Taču jau 1995. gadā spēku bija zaudējis Ģimenes

⁹⁶ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 368.

⁹⁷ Ibid, p. 369.

⁹⁸ Piemēram, likuma 2. panta otrā daļa noteica, ka atsauces 1.daļa ietver sevī arī vīrieša un sievietes savienību, kuri dzīvo kopā vienā mājsaimniecībā kā vīrs ar sievu. Sīkāk sk.: Domestic Violence and Matrimonial Proceedings Act 1976. Pieejams: http://www.bailii.org/uk/legis/num_act/1976/ukpga_19760050_en.pdf [aplūkots 2013. gada 8. martā].

⁹⁹ Cretney S. Family law in the 20th century: a history. New York: Oxford University Press, 2005, p. 523.

¹⁰⁰ Fatal accidents Act 1982. Pieejams: http://www.bailii.org/uk/legis/num_act/1976/ukpga_19760030_en.pdf [aplūkots 2013. gada 8. martā].

mājokļu un mājas vardarbības likums (*Family Homes and Domestic Violence Bill* – angļu val.), jo tas neizturēja kritiku par to, ka tas mazināja atšķirību starp laulību un citām attiecībām.¹⁰¹

Spānijas piemērs uzskatāmi parāda, kā nacionālajā līmenī politiskās partijas var noteikt likumdošanas formu. 1996. un 1997. gada likumu grozījumi, kurus izstrādāja „kreisās” partijas, attiecās uz neformālām pretējo dzimumu attiecībām. Taču, sociālistiem zaudējot politisko vadību, kopdzīves likuma priekšlikums tā arī tika nolikts malā. Tā vietā priekšlikums, kuru sagatavoja Tautas (Konservatīvā) partija paredzēja tikai ekonomiskas attiecības starp kopdzīves partneriem un attālināja kopdzīves konceptu no līdźības ar laulību. Taču arī šis priekšlikums neguva plašu atbalstu un netika apstiprināts. Kopdzīves regulējuma, kas nodrošinātu kopdzīves partneru tiesību aizsardzību, attīstība Spānijā ir samērā sarežģīta federālisma dēļ. Atsevišķi autori atzīst, ka kopdzīves regulējuma attīstību kavē samērā neliels kopdzīves partneru skaits,¹⁰² kā arī tāpēc, ka ģimenes institūtu aizsargā konstitucionālās normas. Ģimenes koncepts nav tieši definēts Spānijas Konstitūcijā, bet Spānijas Konstitucionālā tiesa ir noteikusi, ka ģimenes pamatā nav tikai laulība, tāpēc Spānijas Konstitūcija aizsargā visas ģimenes formas. Kopdzīves partneri kā pāris tiek uzskatīti par ģimeni, tāpēc bauda savu tiesību aizsardzību.¹⁰³ Papildus kopdzīves partneri, kuriem ir kopīgi bērni un kuri ir dzīvojuši kopā vienā mājsaimniecībā vismaz divus gadus, viena partnera nāves gadījumā ir tiesīgi palikt šajā mājsaimniecībā līdz vienam gadam, kā arī izmantot visu mājsaimniecības mantu, kas tika iegādāta kopīgām vajadzībām.¹⁰⁴ Atsevišķas municipalitātes ir izveidojušas neprecēto pāru reģistrus, kas jau liecina gan par liberālāku attieksmi, gan par juridiskas atzīšanas neesamības. Reģionālie likumi, kas stājušies spēkā 1998. gadā Katalonijā un 1999. gadā Aragonijā, pēc dažu zinātnieku atziņām paredz diezgan pieticīgu kopdzīves aizsardzību,¹⁰⁵ nereti diskriminējot kopdzīves partnerus un kopdzīves laikā dzimušos bērnus.¹⁰⁶ Taču ir pamats uzskatīt, ka Stabīlu pāru savienību likuma (*Stable unions of couples Act* – angļu val.) normas tomēr nodrošina zināmu stabilitātes līmeni personām kopdzīves

¹⁰¹ Cretney S. *Family law in the 20th century: a history*. New York: Oxford University Press, 2005, p. 523.

¹⁰² Tobio C. *Marriage, cohabitation and residential independence of young people in Spain*. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2011, Vol. 15, p. 71.

¹⁰³ Medina L.B. *The Spanish relationships legislation*. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p.306.

¹⁰⁴ Lind G. *Legislation for the surviving cohabitant from a comparative perspective*. In: *European challenges in contemporary family law* (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, p. 250.

¹⁰⁵ Bradley D. *Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy*. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 26.

¹⁰⁶ Picono-Novales T. *Family law and family policy in Spain*. In: Kurczewski J. Maclean M. *Family law and family policy in the new Europe*. Aldershot: Dartmouth publishing company limited, 1997, p. 122.

laikā, neskatoties uz to, ka tas paredz iespēju saņemt kompensāciju par kopdzīves laikā veiktajiem finansiāliem un nemateriāliem ieguldījumiem, uzturēšanas pabalstu pēc attiecību izbeigšanās un bērna aprūpes pabalstu, kā arī ieviešot jaunas tiesības kā tiesības uzturēties ģimenes mājā viena gada laikā vai izmantot mājsaimniecības iekārtas pēc partnera nāves.¹⁰⁷ Vienlaikus jāatzīst, ka tas risina zināmas strīdus situācijas, kuras rodas pēc kopdzīves beigām,

PSRS, t.sk. arī Latvijā, ņemot vērā tās iekļaušanos PSRS, gadījumos, kad prasītāja varēja pierādīt, ka pastāvējusi ģimene, kaut arī bez laulības reģistrācijas, kopdzīvei bija tādas pašas sekas kā laulībai. Tādējādi puses, it īpaši vājākā, bija pārliecinātas par savu tiesību aizsardzību.

1.1.2. Attīstība starptautiskajā līmenī

Neskatoties uz kopdzīves institūta pieaugušo nozīmi ne tikai nacionālajās, bet arī Eiropas un starptautiskajās ģimenes tiesībās, starptautiskā juridiskā sabiedrība līdz šim nav pietiekami aktīvi pievērsusies ar to saistīto problemātisko jautājumu risināšanai. Profesors S. Kritnijs (*Stephen Cretney*) atzina, ka likumi vēl joprojām nenodrošina adekvātu tiesisko režīmu tiem pāriem, kuri dzīvo kopā bez laulības reģistrācijas. 2002. gadā Anglijas Lordu Palātā izcils advokāts Lords Lesters (*Anthony Lester*) uzsvēra, ka šādi pāri saskaras ar milzīgām grūtībām, ja runa iet par viņu ģimenes dzīves juridiskas atzīšanas nodrošināšanu, jo viņi nebauda pilnas tiesības uz īpašumu, netiek neuztverti kā ģimenes locekļi, ja viens no partneriem ir smagi slims vai nomirst.¹⁰⁸

Pieminēšanas vērtas ir pāris konferences, ko rīkoja Eiropas Padome. 1981. gadā Mesīnā, Itālijā notika 11. Kolokvijs par Eiropas tiesībām, kur tika apspriestas ārpus laulības attiecību regulējuma problēmas. Tāpat 1999. gadā Hāgā, Nīderlandē 5. Eiropas konferences par ģimenes tiesībām ietvaros notika plašas diskusijas par kopdzīves tiesiski regulētām formām,¹⁰⁹ apliecinot, ka šim institūtam ir nepieciešama aizsardzība no tiesību puses. Jautājumi galvenokārt skāra kopdzīves regulējumu starptautisko privāttiesību dimensijā, jo tika secināts, ka daudzās valstīs pastāvošais

¹⁰⁷ Martin-Casals M. Mixing-up models of living together. "Opting-in", "opting-out" and self-determination of opposite-sex couples in the Catalan and other Spanish partnership acts. In: Martin-Cassals M. Ribot J. (eds.) The role of self-determination in the modernisation of family law in Europe. Papers presented at the 2003 European Regional conference of the International society of family law. Girona: Documenta Universitaria, 2006, pp. 295-296.

¹⁰⁸ Cretney S. Family law in the 20th century: a history. New York: Oxford University Press, 2005, p. 524.

¹⁰⁹ Devers A. Private international law aspects of non-marital unions: some french reflections on the applicable law. Yearbook of Private International Law, 2003, Vol. 5, p. 196.

regulējums atšķiras pēc mērķa un apjoma. Tādējādi, pirmkārt, būtu risināms jautājums par speciālo kolīziju normu ieviešanu kopdzīves regulējumam. Otrkārt, apspriežams būtu jautājums par piemērojamo tiesību aktu unifikāciju kopdzīves jomā.¹¹⁰

Nemēģinot risināt starptautisko privāttiesību problēmas šajā jomā,¹¹¹ Hāgas Starptautisko privāttiesību konference (turpmāk – HCCH) vairāk nekā divdesmit gadus¹¹² ir novērojusi kopdzīves institūta juridisko attīstību, sagatavojot par to attiecīgus ziņojumus,¹¹³ kur norādīja uz kopdzīves, ko veido partneri no dažādām valstīm, pieaugošām problēmām. Pirmajā ziņojumā¹¹⁴ secināts, ka „neprecētiem pāriem piemērojamā likuma problēmu nevar ignorēt no HCCH puses, kaut arī tā neprasa tūlītēju risinājumu”.¹¹⁵ Otrajā ziņojumā,¹¹⁶ apkopojot neprecēto pāru statusu salīdzinošo tiesību perspektīvā, pēc nacionālo tiesību sistēmu analīzes secināts, ka dažādu valstu nacionālās sistēmas piedāvā plašu klāstu ar iespējamiem risinājumiem. Atsevišķas sistēmas regulē visas no kopdzīves izrietošās attiecības, citas pievērš uzmanību tikai uz dažiem attiecību aspektiem, kamēr citās sistēmās kopdzīve atrodas ārpus tiesiskā regulējuma. Attiecībā uz starptautisko privāttiesību aspektiem, ir atrodams ļoti mazs skaits tiesību aktos iestrādātu normu vai zinātnieku piedāvāto risinājumu.¹¹⁷ Priekšlikums harmonizēt kopdzīves privāttiesību aspektus sadalīja ekspertus pretējās

¹¹⁰ Šarčević P. Private international law aspects of legally-regulated forms of non-marital cohabitation and registered partnerships. In: Yearbook of Private International law (ed. by Šarčević P. and Volken P.), Sellier: European Law Publishers, 1999, p. 37.

¹¹¹ Boele-Woelki K. Private international law aspects of registered partnerships and other forms of non-marital cohabitation in Europe. Louisiana Law Review, 2000, Vol. 60, No. 4, p. 1053.

¹¹² Pirmais Ziņojums par neprecētiem pāriem piemērojamo likumu sagatavots 1987. gadā. Sīkāk sk.: “Private international law aspects on cohabitation outside marriage and registered partnerships”. Hague Conference on Private International Law, 2000, p. 2. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/gen_pd9e.pdf [aplūkots 2013. gada 27. aprīlī].

¹¹³ Piemēram, Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International Law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=events.details&year=2008&varevent=261&zoek=cohabitation [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹¹⁴ Sagatavots 1987. gadā – autores piezīme.

¹¹⁵ “Private international law aspects on cohabitation outside marriage and registered partnerships”. Hague Conference on Private International Law, 2000, p. 2. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/gen_pd9e.pdf [aplūkots 2013. gada 27. aprīlī].

¹¹⁶ Sagatavots 1992. gadā – autores piezīme.

¹¹⁷ Private international law aspects on cohabitation outside marriage and registered partnerships. Hague Conference on Private International Law, 2000, p. 2. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/gen_pd9e.pdf [aplūkots 2013. gada 27. aprīlī].

grupās.¹¹⁸ Pozitīvu atzinumu šādai rīcībai ir sniedzis profesors P. Šarševičs (*Petar Šarčević*),¹¹⁹ minot, ka grūtākais uzdevums varētu būt vienoties par kopīgu definīciju, lai to atblastītu it īpaši valstis, kuru nacionālajās tiesībās šāda institūta regulējums nepastāv. Pēdējā ziņojumā¹²⁰ zinātnieki vērsa uzmanību starptautisko privāttiesību aspektiem, kas ir attiecināmi uz kopdzīvi, it īpaši piemērojamo tiesību noteikšanai. Ziņojumā tika atzīts, ka, piemērojot atbilstošo tiesību noteikumus, aktuāls kļūst jautājums par kopdzīves apzīmējumu un piešķiramo statusu, proti, vai tā raksturo personīgo statusu vai arī ir jautājums par vienošanos kā līgumu. Ņemot vērā lielas pastāvošas atšķirības dažādās tiesību sistēmās, ieviešot kopdzīves regulējumu, tika prezumēts, ka tendence uz sašķelšanos regulējuma ieviešanas pieejās saglabāsies, rezultātā radot tiesiskās nenoteiktības situāciju kopdzīves partneriem, kuri mobilitātes rezultātā nonāk dažādās jurisdikcijās.¹²¹

2001. gadā starptautisku pētnieku grupa nodibināja Eiropas Ģimenes tiesību komisiju (*Commission on European Family Law* – angļu val.)¹²² (turpmāk – CEFL). Kā atzīst tās Organizācijas komitejas pārstāve profesore K. Boele-Woelkija (*Katharina Boele-Woelke*), viens no Eiropas Ģimenes tiesību komisijas darbības virzieniem attiecās uz kopdzīves jauno formu izpēti, ieskaitot visas formālās un ārpus laulības kopdzīves formas. Šī darba virziena mērķis bija radīt Eiropas modeli vismaz attiecībā uz kopdzīvi,¹²³ kas citiem zinātniekiem liekas visai pārdomāts darbības virziens.¹²⁴

Autore secina, ka kopdzīves tiesiskā regulējuma nav strauji attīstījies kopš kopdzīves tiesiskā institūta izveides pirmsākumiem tās mūsdienu formā. Taču neskatoties uz ne īpaši aktīvu

¹¹⁸ Fiorini A. Rome III – choice of law in divorce: is the europeization of family law going too far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2008, Vol. 22(2), p. 193.

¹¹⁹ Baarsma N.A. The Europeanisation of International Family law. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=JHneB154xn8C&pg=PA54&lpg=PA54&dq=international+conferences+on+non-marital+unions&source=bl&ots=fXJwBID-nw&sig=PXpth9iLVmAtQCd_8t7BJ23r-Y&hl=lv#v=onepage&q=non-marital%20cohabitation&f=false [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹²⁰ Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/genaff_pd11e2008.pdf [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹²¹ *Ibid*, p. 57.

¹²² CEFL mājaslapa. Pieejams: <http://ceflonline.net/history/> [aplūkots 2012. gada 28. augustā].

¹²³ Boele-Woelki K. The Principles of European family law: its aims and prospects. *Utrecht Law Review*, 2005, Vol. 1, No. 2 (December), p. 163.

¹²⁴ Schrama W.M. General lessons for Europe based on a comparison of the legal status of non-marital cohabitants in the Netherlands and Germany. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 257.

starptautisko organizāciju iesaisti ar kopdzīves tiesisko regulējumu saistīto problēmu risināšanā, bet pastāvot stingram akadēmiskam viedoklim par nepieciešamību šajā jomā izstrādāt Eiropas Padomes regulu vai Starptautisko tiesību institūta rekomendāciju,¹²⁵ varētu secināt, ka jautājums par kopdzīves institūta regulējumu turpina izraisīt debates starptautisko privāttiesību doktrīnā.

1.2. Ārpus laulības kopdzīves institūta jēdziens

Starptautiskajā tiesiskajā telpā neskaidra paliek ne vien kopdzīves koncepta būtība, bet arī daudzu atšķirīgu to apzīmējošo terminu pastāvēšana – dzīvošana kopā, izmēģinājuma laulība, vienprātības laulība,¹²⁶ taču nepastāv šaubu, ka tam ir jāiekļauj modernās dzīves tendences.¹²⁷ Apskatāmā tiesību institūta vienotā terminoloģija un definīcija nepastāv ne starptautiskajā,¹²⁸ ne Eiropas, ne vēl jo vairāk Latvijas līmenī. Atsevišķi pētnieki to min kā galveno šķēršli, lai liktu pamatu vienota starptautiskā tiesību akta izveidei,¹²⁹ bet citi¹³⁰ atzīst par praktiski neiespējamu gan vienošanos par kopīgu definīciju, gan juridisku statusu attiecībā uz personām, kuras veido kopdzīves savienības. Tikai atsevišķu valstu, piemēram, Ungārijas tiesībās ir atrodama kopdzīves vai tai pielīdzināmās *de facto* savienības definīcija. Ja valsts tiesībās kopdzīves fakts rada tiesiskas sekas, kopdzīve tiek definēta netieši, pieprasot specifisku nosacījumu izpildi pirms

¹²⁵ Devers A. Private international law aspects of non-marital unions: some french reflections on the applicable law. Yearbook of Private International Law, 2003, Vol. 5, p. 197.

¹²⁶ Trost J. Unmarried cohabitation. Västerås: International library, 1979, p. 13.

¹²⁷ The law on human rights. Series 2nd edition (ed. by Clayton R., Tomlinson H.) Oxford: University Press, 2009, p. 1190.

¹²⁸ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 239. Jarkina V. Unbedahte A. Daži aspekti par partnerattiecībām Latvijā un ārvalstīs. Jurista vārds, 2009. gada 24. novembris, Nr. 47, 41. lpp. Bloy D. J. Family law. Series 3rd edition. London: Blackstone Press limited, 1991, p. 147.

¹²⁹ Piemēram, Šarčević P. Private international law aspects of legally-regulated forms of non-marital cohabitation and registered partnerships. Yearbook of Private International law, 1999, Vol. 1, edited by Šarčević P. and Volken P. Pieejams:

http://books.google.lv/books?id=BglJQWD665AC&pg=PA38&lpg=PA38&dq=Marital+and+other+family+relations+law+of+slovenia&source=bl&ots=PbInUjE0AU&sig=ZQr7g52b6iCnxd_hUN6bHnHrDo8&hl=lv&sa=X&ei=kY6UNvVMK6Q4gTLuIDgDA&ved=0CDEQ6AEwAQ#v=onepage&q=Marital%20and%20other%20family%20relations%20law%20of%20slovenia&f=false [aplūkots 2012. gada 26. augustā], p. 46. Tapat arī: Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. Law & Policy, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 79.

¹³⁰ Mee J. The property rights of cohabitantes. An analysis of equity's response in five common law jurisdictions. Portland: Hart Publishing Ltd, 1999, p. 2.

tiesību piešķiršanas kopdzīves partneriem.¹³¹ Valstīs, kur šāda savienība tiek atzīta¹³² un izveidots normatīvais regulējums,¹³³ tiek izmantota visai atšķirīga terminoloģija, ko ir ietekmējuši vēsturiskās attīstības aspekti, juridiskās tradīcijas, regulējuma mērķi utt. Viens no pirmajiem zinātniekiem, kurš bija pievērsies kopdzīves kā jauna tiesību institūta izpētei, profesors P. Šarčevićs (*Petar Šarčević*) uzsvēra, ka kopdzīve ir vīrieša un sievietes savienība, ko var izveidot tikai ar abu pušu piekrišanu. Tāpat kā laulība tā neparedz ierobežojumu ilguma ziņā.¹³⁴ Papildus pusēm ir jārezidē kopīgā saimniecībā kā vīram un sievai.¹³⁵ Kopdzīves partneri ar kopīgiem bērniem ierobežotā nozīmē veido ģimeni ārpus laulības. Turpinot Zviedrijas likumdevēja nodokļu tiesībās izmantojamo kopdzīves apzīmējumu „ilgstošo kopīgo dzīvi”, kas ticis ieviests, paredzot ģimenēm izsniegt valsts aizdevumus, lai iegādātos jaunu mājokli, profesors J. Trosts (*Jan Trost*) norādīja, ka kopdzīve ir kopā dzīvošana, pastāvot līdzīgiem nosacījumiem kā laulībā, bet to nenoslēdzot. Vēlāk gan zinātnieks atzina, ka šādai definīcijai ir divi problemātiski jautājumi, t.i., kopdzīves partneriem dažādi uztverot attiecības, kā arī vai nacionālajām institūcijām ir jānosaka, ka kopdzīve tiek izveidota noteiktam mērķim.¹³⁶

De Laets (*De Laet*) kopdzīvi definē kā divu pretēju dzimumu personu dzīvošanu kopā bez laulības reģistrācijas, savukārt, Jillo (*Yllo*) pielīdzina to dzīvošanai kopā, atsaucoties uz vairāk vai mazāk pastāvīgām attiecībām, kurās divas neprecējušās pretējo dzimumu personas dala mājokli bez līguma. Tādu pašu definīciju izmanto Hansens (*Hansen*), papildus norādot uz kopdzīves bez dokumentāla noformējuma (*paperless* – angļu val.) pazīmi.¹³⁷ Profesore A. Barlova (*Anne Barlow*) piedāvā tās attiecināmību aprobežot ar kopdzīvē esošajiem pāriem, kuri ir dzīvojuši vienā saimniecībā noteiktu laiku, vai pat aizņemties definīciju no Austrālijas tiesībām, kurās citas personas

¹³¹ Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008, p. 7. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/genaff_pd11e2008.pdf [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹³² Eiropas Savienības ietvaros - Beļģijā, Francijā, Nīderlandē un Luksemburgā.

¹³³ Opinion of the European Economic and social committee on the Proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions regarding the property consequences of registered partnerships. Pieejams: <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.soc-opinions.18514> [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹³⁴ Šarčević P. Cohabitation without Marriage: The Yugoslavian Experience. *The American Journal of Comparative Law*, 1981, Vol. 29, No. 2, p. 315.

¹³⁵ Parner S. *Informal marriage, cohabitation and the law, 1750-1989*. London: Macmillian Press LTD, 1990, p. 5.

¹³⁶ Freeman M.D.A. Lyon C.M. *Cohabitation without marriage: an essay in law and social policy*. Aldershot, Hants., England: Gower, 1983, p. 2.

¹³⁷ Trost. J. *Unmarried cohabitation Västerås: International library*, 1979, pp. 13-14.

finansiālas saistības un abpusējais atbalsts saimniecībā neatkarīgi no attiecību veida iedarbina ģimenes tiesību regulējumu.¹³⁸ Citi zinātnieki¹³⁹ uzskata, ka likumdevējam būtu kļūdaini atsaukties tikai uz noteiktu kopdzīves ilguma periodu kā priekšnoteikumu, lai iegūtu statusu, kas izriet no pašas kopdzīves. Tiek norādīts, ka līguma esamība ir svarīgāka par statusu un ka pušu autonomijai ir jābūt respektētai pēc iespējas visos gadījumos. Tādējādi kopdzīve ir saprotama kā stabilas, vairāk vai mazāk noturīgas attiecības starp pretējo dzimumu personām, kuras nav savstarpēji precējušās un daļa dzīvojamo telpu. Vienlaikus viņiem var būt vai nebūt bērni. Autore tomēr uzsver, ka kopdzīve kā viens no ģimenes dzīves veidiem un alternatīva laulībai būtu konstatējama tikai gadījumos, kad abas personas, kuras uzsāk kopdzīvi, ir brīvas no saistībām ar citām personām, it īpaši nav laulībā, un izvēlas veidot kopdzīvi nevis tāpēc, ka šīm personām pastāv šķēršļi laulības noslēgšanai, bet gan tāpēc, ka tās ir personisku motīvu vadītas, lai izvēlētos šādu ģimenes dzīves formu. S. Rutena (*Susan Rutten*) gan norāda uz šķēršļu esamību oficiālās laulības noslēgšanai kā vienu no trim iemesliem, kāpēc personas izveido kopdzīvi. To starpā viņa min gan tiesiskos šķēršļus kā vienas personas atrašanos laulībā, gan praktiskos šķēršļus, t.i., atbilstošu dokumentu neesamību, piemēram, ja viena no personām ir imigrants, kuram ir sarežģīti pierādīt valstī uzturēšanās tiesisko pamatu. ¹⁴⁰

Citos gadījumos kopdzīve ikdienas situācijās un pat zinātnieku¹⁴¹ vidū tiek aplami nodēvēta par civillaulību (*гражданский брак* – krievu val.). Tās pirmsākumus var saskatīt Senajā Romā, kur tika paredzēta iespēja dzīvot brīvā (free – angļu val.) laulībā, kad abas personas uzskatīja sevi par vīru un sievu.¹⁴² Nepareiza termina izvēle un civillaulības satura atklāšana ir arī

¹³⁸ 1994. gada Austrālijas Galvaspilsētu teritoriju kopdzīves attiecību likuma (*Australian Capital Territories Domestic Relationships Act 1994* – angļ.val.) ceturtais daļas 31. pants nosaka, ka kopdzīves (*domestic*) attiecības nozīmē personiskas attiecības starp diviem pieaugušajiem, kurās viens nodrošina personisku vai finansiālu ieguldījumu un atbalstu cita materiālajam labumam, un ietver sevī kopdzīves partnerību, tomēr citādu, nekā likumīgas laulības ietvaros. Pieejams: http://www.austlii.edu.au/au/legis/act/consol_act/dra1994253/s3.html#domestic_relationship [aplūkots 2013. gada 6. februārī].

¹³⁹ Freeman M.D.A. Lyon C.M. *Cohabitation without marriage: an essay in law and social policy*. Aldershot, Hants., England: Gower, 1983, p. 4.

¹⁴⁰ Rutten S. Protection of spouses in informal marriages by human rights. *Utrecht Law Review*, 2010, Vol. 6, No. 2, p. 79.

¹⁴¹ Daži zinātnieki, it īpaši postpadomju tiesiskajā telpā, faktisko ģimeni apzīmēja ar civillaulību, uzsverot, ka ģimenes saikne starp vecākiem un bērniem pastāv faktiskās ģimenes ietvaros, kad bērnu vecāki dzīvo civillaulībā. Sīkāk sk.: Туманова Л.В. Владимирова И.А. Защита семейных прав в Европейском Суде по правам человека. Москва: Городец, 2007, с. 111.

¹⁴² Borkowski A. *Textbook on Roman law*. Series 2nd edition. London: BlackStone Press limited, 1997, p. 125.

izskaidrojama ar sabiedrības maldīgo viedokli,¹⁴³ ka laulībai, kas tiek noslēgta baznīcā, tiek pretstatīta jebkura vīrieša un sievietes savienība, kas var būt gan valsts vai pašvaldības iestādē oficiāli noslēgtā laulība, gan faktiskā kopdzīve bez jebkādas reģistrācijas. Dažreiz cilvēki uzskata, ka, ja viņi dzīvo ar kādu kopā noteiktu gadu skaitu, tad ar laiku viņi kļūst par laulātajiem likuma priekšā,¹⁴⁴ kā to paredz arī vispārējo tiesību (*common law* – angļu val.) laulības būtība, nepiešķirot nozīmi laulības ceremonijai, tātad tā ir laulība, kas nav noslēgta oficiālā, svinīgā ceremonijā un kam seko personu kopdzīve.¹⁴⁵ Tas ir maldīgs priekšstats.¹⁴⁶ Šiem terminiem nav nekā kopīgs, un vispārējo tiesību (*common law* - angļu val.) laulības tiesību doktrīna stingri nodala šos tiesību institūtus.¹⁴⁷

Profesore M. Garrisona (*Marsha Garrison*) uzsvēra, pat ja atsevišķi tiesību režīmi atzīst vispārējo tiesību (*common law* – angļu val.) laulību, tad tās laikā personām uzliktie pienākumi un piešķirtās tiesības reti bija identiski oficiāli reģistrētā laulībā esošām personām.¹⁴⁸ Tāpēc arī jurisdikcijās, kurās formāli tiek atzīta vispārējo tiesību (*common law* – angļu val.) laulība, kopdzīvi nevar pielīdzināt oficiālai laulībai. Piemēram, Anglijas tiesībās šāds termins nepastāv jau kopš 1753. gada. Neskatoties uz to, ap 55 % Lielbritānijas iedzīvotāju uzskata, ka vispārējo tiesību (*common law* - angļu val.) laulībai ir tādas pašas sekas attiecībā uz personu tiesībām kā formālai laulībai.¹⁴⁹

Kopdzīves jēdziena un tā apjoma noskaidrošana ir nozīmīga, lai regulējuma piemērošanas joma būtu nosakāma iespējami precīzi, ja likumdevējs to paredz iestrādāt regulējumu normatīvajos aktos. Tāpat ir svarīgi to nodalīt no reģistrēto jeb formalizēto partnerattiecību

¹⁴³ Standley K. Family law. Series 5th edition. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006, p. 50.

¹⁴⁴ McWhorter Sember B. Unmarried with children: the complete guide for unmarried families. Avon: Adams Media, 2008, p. 165.

¹⁴⁵ Pielmaeir A.-M. Die nichteheliche Lebensgemeinschaft im Staate New York. Eine Darstellung rechtlicher Aspekte. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Juristischen Fakultät der Universität Regensburg, 1996, S. 10.

¹⁴⁶ Barton C. Cohabitation contracts. Extra-marital partnerships and law reform. Brookfield: Gower Publishing company, 1985, p. 78.

¹⁴⁷ Probert R. Cohabitation: current legal solutions, 2009, Vol. 62, No. 1, p. 320.

¹⁴⁸ Garrison M. Cohabitant obligations: Contract versus status. In: Boele-Woelki K. Miles J. Scherpe J.M. The future of family property in Europe. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011, p. 116.

¹⁴⁹ Welstead M. Edwards S. Family law. Oxford: University Press, 2006, p. 17, kā arī Douglas G. Rights over the family home on cohabitation breakdown – the legal response in England and Wales, pp. 243-264. In: Liber Memorialis Petar Šaršević. Universalism, tradition and the individual (ed. by Erauw J. Tomljenovic V. Volken P.). München: Sellier. European law publishers, 2006, p. 249.

koncepta, jo tas ar dažiem izņēmumiem¹⁵⁰ ir pieejams tikai viena dzimuma partneriem valstīs, kur šādām personām ir liegtas tiesības noslēgt oficiālo laulību, bet varētu tikt pielīdzināts laulības institūtam.¹⁵¹ Piemēram, Vācijas 2001. gada likums par viendzimuma dzīves partnerību (*Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft* – vācu val.)¹⁵² paredz viena dzimuma partneriem gandrīz visas tādas pašas tiesības kā laulātajiem pāriem, izņemot tiesības reģistrēt oficiālu laulību un adoptēt bērnus.¹⁵³ Savukārt pretējo dzimumu personu kopdzīves partneriem šādas tiesības pilnā apjomā nav paredzētas uz viņiem attiecināmā speciālā regulējuma vakuumā.¹⁵⁴ Līdzīga pieeja formalizēto attiecību attiecināšanai tikai uz viendzimuma pāriem pastāv dažās Ziemeļvalstīs, Apvienotajā Karalistē un Šveicē.¹⁵⁵

1.2.1. Ārpus laulības kopdzīves institūtam piemērojamā terminoloģija ārvalstu doktrīnā, tiesībās un nacionālo tiesu praksē

Lielākā daļa zinātnieku¹⁵⁶ atzīst, ka visgrūtākais pētnieka uzdevums ir rakstīt par tiesību institūtu, kam nav vienotas terminoloģijas. Termins “kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.) vai „kopdzīves attiecības” (*cohabitation relationship* - angļu val.)¹⁵⁷ nozīmē situāciju, kad vīrietis un sieviete dzīvo kopā kā vīrs un sieva tādos apstākļos, kas ir līdzīgi laulībai, bet bez oficiālas reģistrācijas attiecīgajās iestādēs. Puses, kuras veido šādu savienību, nereti tiek definētas kā kopā

¹⁵⁰ Piemēram, Francijā, kur partnerattiecības ir iespējams reģistrēt gan pretējo dzimumu, gan viendzimuma pāriem – Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and social committee of the regions „Bringing legal clarity to property rights for international couples” COM (2011) 125 final. Pieejams:

<http://eurlex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihtmlang=en&lng1=en,lv&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv.&val=561976:cs&page> [aplūkots 2012. gada 3. septembrī].

¹⁵¹ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 230.

¹⁵² Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/lpart/gesamt.pdf> [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹⁵³ Informācija papildus iegūta no konsultācijas ar Konstancas universitātes (Vācija) profesoru Dr.jur. Oliveru Ferenbaheru (*Fehrenbacher*), 2012.

¹⁵⁴ Schwab D. Familienrecht. 16. Auflage. Munchen: Verlag C.H.Beck, 2008, S. 427.

¹⁵⁵ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 230.

¹⁵⁶ Barlow A. Cohabitants and the law. London: Butterworths, 1997, p. 3. Herring. J. Family law. 3rd edition. Harlow: Pearson Education Ltd, 2007, p. 71. Freeman M.D.A. Lyon C.M. Cohabitation without marriage: an essay in law and social policy. Aldershot, Hants., England: Gower, 1983, p. 5.

¹⁵⁷ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I (ed. By Basedow J. Hopt K.J. Zimmermann R. Stier A.). Oxford: University Press, 2012, p. 230.

dzīvojošie¹⁵⁸ (*cohabitees* – angļu val.), kaut arī ir iespējama alternatīvu terminu lietošana, piemēram, “*de facto* dzīvesbiedrs” (*de facto spouse* – angļu val.),¹⁵⁹ “vispārējo tiesību vīrs/sieva” (*common law husband/wife* – angļu val.) un “mājas saimniece” vai “mīļākā” (*mistress* – angļu val.)¹⁶⁰ vai pat „ģimene, kura par tādu izliekas” (*pretended family* – angļu val.)¹⁶¹. Apzīmējumam „neprecējies” (*unmarried* – angļu val.), ja tas tiek iekļauts kopdzīves termina saturā ir jābūt norobežotam ar likumu. Laulības ceremonija ir priekšnoteikums tam, lai sieviete un vīrietis tiktu uzskatīti par laulātajiem. 1976. gadā Sloveņijā un Dienvidslāvijā tika ieviesta vispārējo tiesību (*common law* – angļu val.) laulība, nosakot, ka dzīves savienībai starp vīrieti un sievieti, kurai piemīt ilgstošs raksturs, bet kuri nav precējušies, ir tādas pašas sekas kā laulāto starpā.¹⁶²

Neskatoties uz termina “kopdzīves partneris” (*cohabitee* – angļu val.) plašu lietošanu juridiskajā literatūrā,¹⁶³ tika atzīts, ka tas ir gramatiski aplams, un tika apstiprināts jauns termins „dzīvesbiedrs” (*cohabitant* – angļu val.),¹⁶⁴ kuru **Lielbritānijas** Juridiskā komisija (*Law Commission* – angļu val.) ir izmantojusi 1996. gada Ģimenes tiesību likumā (*Family Law Act* – angļu val.).¹⁶⁵ Šis termins tiek izmantots arī zinātnieku vidū.¹⁶⁶ Profesors Dž. Mi (*John Mee*) izmantojis terminu „kopdzīves partneris” (*cohabitee* – angļu val.),¹⁶⁷ vienlaikus norādot, ka piemērotāk būtu lietot apzīmējumu “heteroseksuālais dzīvesbiedrs/dzīvesbiedre” (*ungay cohabitant* – angļu val.). Papildus jāpiebilst, ka, lai apzīmētu dzīvesbiedres, iepriekš tika izmantoti šādi termini: mīļākā (*paramour* –

¹⁵⁸ Angļu-latviešu vārdnīca. Rīga: Jāņa sēta, 1997, 211. lpp.

¹⁵⁹ Hörster H.E. Does Portugal need to legislate on *de facto* unions? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1999, Vol. 13, p. 274.

¹⁶⁰ Barlow A. *Cohabitants and the law*. London: Butterworths, 1997, p. 3.

¹⁶¹ Lind G. “Pretended families” and the local state in Britain and the USA. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, p. 134.

¹⁶² Trost. J. *Unmarried cohabitation*. Västerås: International library, 1979, p. 22.

¹⁶³ Piemēram, Bloy D. J. *Family law*. Series 3rd edition. London: Blackstone Press limited, 1991, p. 145. Parner S. *Cohabitees*. Series 3rd edition. London: Longman law, tax and finance, 1991, p. 2. Lund-Andersen I. Moving towards and individual principle in Danish law. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1990, Vol. 4, p. 328. Lundström K. Family life and the freedom of movement of workers in the European Union. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, p. 250.

¹⁶⁴ Angļu-latviešu vārdnīca. Rīga: Jāņa sēta, 1997, 211. lpp.

¹⁶⁵ *Family Law Act 1996*. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV> [aplūkots 2012. gada 30. augustā].

¹⁶⁶ Kelly A.B. Actualizing intimate partnership theory. *Family Court Review*, 2012, Vol. 50, No. 2, p. 259. Garrison M. Cohabitant obligations: Contract versus status. In: Boele-Woelki K. Miles J. Scherpe J.M. *The future of family property in Europe*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011, p. 116.

¹⁶⁷ Mee J. The property rights of cohabitees. An analysis of equity's response in five common law jurisdictions. Portland: Hart Publishing Ltd, 1999, p. 2.

angļu val.), mājsaimniece vai mīļākā (*mistress* – angļu val.), konkubīne (*concubine* – angļu val.), turklāt vecākajos tiesas spriedumos kopdzīve tika apzīmēta ar terminu “ārišķīgas attiecības” (*meretricious relationships* – angļu val.), bet Austrālijas,¹⁶⁸ Jaunzēlandes¹⁶⁹ un **Francijas**¹⁷⁰ jurisdikcijās izmantots termins “*de facto* attiecība” (*de facto relationship* – angļu val.). Vācu doktrīnā tiek biežāk izmantots termins “ārpus laulības kopdzīve” (*nichteheliches Zusammenleben* – vācu val.),¹⁷¹ “laulībai līdzīga dzīves savienība” (*eheähnliche Lebensgemeinschaft* – vācu val.), ārpus laulības dzīves partnerība (*nichteheliche Lebensgemeinschaft* – vācu val.)¹⁷² un laulībai līdzīgas attiecības (*eheähnliche Beziehung* – vācu val.),¹⁷³ un dzīves partnerība (*Lebensgemeinschaft* – vācu val.)¹⁷⁴ vai „faktiskā dzīves savienība” (*faktische Lebensgemeinschaft* – vācu val.).¹⁷⁵ Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa to definē kā „dzīves savienību starp vīrieti un sievieti, ko raksturo savienības ilgums, savstarpējo pienākumu izpilde, it īpaši uztursaištībās”.¹⁷⁶ Vienlaikus ir sastopams viedoklis,¹⁷⁷ ka šis tiesību institūts ir definējams kā “nelaulātā ģimene” (*non-marital family* – angļu val.), norādot uz nekonsekventu Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas pieeju, kas saskaņā ar Vācijas Federālās Republikas pamatlikuma 6. pantu aizsargā gan oficiāli reģistrēto laulību, gan neregistrēto ģimeni, bet, no otras puses, pamatojoties uz sarežģīti definējamo laulības koncepciju, pieļauj tikai laulāto personu aizsardzību saskaņā ar šo pantu.¹⁷⁸ Taču vienlaikus jāsecina, ka Vācijas

¹⁶⁸ Millbank J. Changing meaning of „de facto relationship”. Pieejams: http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.humanrights.gov.au%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fcontent%2Fhuman_rights%2Fsame-sex%2Finquiry%2Fsubmissions%2F027a.doc&ei=IrmKUZ66ENCAhQeIsoD4DA&usq=AFOjCNFML57NMyl2VaQ0H9jr3As9vLU6tQ&sig2=S467TmfhzK3JxZ3AGwuriQ&bvm=bv.46226182.d.d2k [aplūkots 2012. gada 30. augustā].

¹⁶⁹ Mee J. The property rights of cohabitantes. An analysis of equity’s response in five common law jurisdictions. Portland: Hart Publishing Ltd, 1999, p. 3.

¹⁷⁰ Bowman C.G.. Unmarried couples, law and public policy. Oxford: University Press, 2010, p. 207.

¹⁷¹ Schwab D. Familienrecht. 16. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2008, S. 427.

¹⁷² Grziwotz H. Nichteheliche Lebensgemeinschaft. München: Verlag C.H. Beck, 2006, S. 11. Hausmann R. Hloch G. Das recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft. 2. überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2004, S. 76.

¹⁷³ Oster I. Cohabitation in Germany – rules, reality and public discourses. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, p. 96.

¹⁷⁴ Eberl-Borges C. Ausgleich für kinderbetreuungsbedingten Verdienstausfall nach Scheitern der Lebensgemeinschaft. Deutsches und Europäisches Familienrecht, 2000, Vol. 2., S. 245.

¹⁷⁵ Dethloff N. Familienrecht. 29. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2009, S. 265.

¹⁷⁶ Schüler W. Familienrecht. 13. Auflage. Heidelberg: C.F.Müller Verlag, 2009, S. 493.

¹⁷⁷ Frank R. Family law and the Federal Republic of Germany’s basic law. International journal of law and family, 1990, Vol. 4, p. 222.

¹⁷⁸ Vācijas Federālās Republikas Pamatlikuma 6. panta pirmā daļa: Laulība un ģimene bauda speciālo aizsardzību no valsts puses ((1) *Marriage and the family shall enjoy the special protection of the state* – angļu val.). Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0032 [aplūkots 2012. gada 30. augustā].

likumdevējs nav sniedzis kopdzīves juridisko definīciju, vien atsevišķos likumos to norādot kā laulībai līdzīgu savienību.¹⁷⁹ Tātad Vācijas tiesa kopdzīves terminā ir iekļāvusi vairākus to raksturojošus faktorus, piemēram, savienības ilgums, pienākums nodrošināt bērnus un citus piederīgos, uzturot kopīgu mājsaimniecību.

Dažās valstīs, it īpaši tādās jurisdikcijās, kur kopdzīve netiek regulēta ar speciālu likumdošanu, piemēram, Polijā likumdevējs neizmanto terminus “kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.) vai „konkubināts” (*concubinage* – franču val.), aizstājot tos ar terminiem „tuvas personas” (*close persons* – angļu val.) vai „būt *de facto* attiecībās”, „dzīvot kopā”, „būt intīmās attiecībās”.¹⁸⁰

Definējums norāda uz tiesību institūta pielīdzināšanu laulībai doktrinālā līmenī, kaut gan vienlaikus profesors R. Franks (*Rainer Frank*) atzīst, ka šāda izpratne tomēr nenodrošina neregistrētās ģimenes locekļiem tādu pašu aizsardzības līmeni kā laulātajiem.¹⁸¹ Profesors A. Saldeen (*Åke Saldeen*), minot 2003. gadā Zviedrijā spēkā stājušos 1987. gada grozīto Kopdzīves partneru likumu (*Cohabitees Act* – angļu val.), izmanto terminu „kopdzīve” (*sambo* – zviedru val.),¹⁸² taču pašu tiesību institūtu raksturo kā ārpus laulības kopdzīvi (*cohabitation outside marriage* – angļu val.), kas norāda uz šī institūta raksturojošo pazīmi.

Terminu “kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.) plaši izmanto nacionālās tiesas,¹⁸³ lai raksturotu pretējo dzimumu personu savienību laulībai līdzīgos apstākļos. Lēmumā *UKSSCSC*

¹⁷⁹ Schlegel L. Die Bedeutung des vorehelichen Zusammenlebens in Scheidungsfolgenrecht. Frankfurt(Main): Peter Lang, 2011, S. 29.

¹⁸⁰ Stępień-Sporek A. Ryznar M. The legal treatment of cohabitation in Poland and the Unites States. University of Missouri-Kansas City Law Review, 2010, Vol. 79, No. 2, p. 381.

¹⁸¹ Frank R. Family law and the Federal Republic of Germany's basic law. International journal of law and family, 1990, Vol. 4, p. 223.

¹⁸² Saldeen A. Cohabitation outside marriage or partnership. In: The international survey of family law. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 2005, p. 503.

¹⁸³ Majestātes Apelācijas tiesas ģimenes lietu palātas spriedums lietā *P (a child), Re [2007] NICA 20 (04 June 2007)*.

Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/nie/cases/NICA/2007/20.html&query=cohabitation&method=boolean> [aplūkots 2012. gada 30. augustā]. Ziemeļīrijas Augstākās tiesas ģimenes lietu palātas spriedums lietā *H v W H v W [2006] NIFam 15 (16 November 2006)*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/nie/cases/NIHC/Fam/2006/15.html&query=cohabitation&method=boolean> [aplūkots 2012. gada 30. augustā]. Lorda Makfadžena viedoklis (Skotijas tiesa) lietā *Doherty Or Cunningham Or Vosilius (AP) v Vosilius & Ors [2000] ScotCS 100 (6 April 2000)*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/scot/cases/ScotCS/2000/100.html&query=cohabitation&method=boolean> [aplūkots 2012. gada 30. augustā]. Leičesteras Apgabaltiesas spriedums lietā *X v Y (maintenance arrears - cohabitation) [2012] EWCC 1*

CSG_681_2003 (21 January 2004)¹⁸⁴ tika norādīts, ka mūsdienu ģimenes tiesību doktrīna pieļauj, ka ar ieradumu un pieņēmumu kopdzīves gadījumā Skotijā vīrietis un sieviete, kuri ir dzīvojuši kopā ilgstošu laiku bez laulības reģistrācijas, un apkārtējie pieņem, ka viņi varētu būt precējušies, kā arī viņiem nepastāv šķēršļi to darīt, tiek uzskatīti par laulātajiem. Spriedumos XII ZR 189/02 (OLG München) 28.09.2005.,¹⁸⁵ XII ZR 179/05 (OLG Jena) 09.07.2008.¹⁸⁶ un XII ZR 92/06 (OLG Koblenz) 25.11.2009.¹⁸⁷ **Vācijas** tiesas ir izmantojušas doktrināli apstiprinātu terminoloģiju „laulībai līdzīga dzīves savienība”, nodrošinot kontinuitāti tiesību institūta apzīmēšanai. Savukārt Šveices Federālā Augstākā tiesa to definēja kā „divu pretējo dzimumu personu dzīves sabiedrību”,¹⁸⁸ kas ir samērā vispārīga definīcija, neparedzot ekskluzīvos kritērijus, lai kopdzīvi nošķirtu no citām personu savienībām.

Maltas likumos nav sniegta tieša¹⁸⁹ kopdzīves definīcija, taču tiesas lielākoties iedzīvina ECT ģimenes koncepta tulkošanu. Kaut arī katoļu tradīcijas ietvaros, kam joprojām ir liela ietekme uz Maltas tiesībām, „ģimeni” definē tikai kā fundamentālu sociālo grupu, ko veido noturīga vienas sievietes un viena vīrieša savienība un viņu bērni, tiesa atsevišķos spriedumos ir abstrahējusies no dažiem šiem kritērijiem, lai panāktu skaidrojuma definīciju ECT lietās par Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECTK) 8. panta pārkāpumiem. Tā lietā *Alexia Portelli u Wessam Mohammed Elsrmani v Il-Ministru tal-Gustizzja u l-Intern u l-Ufficcjal Principali*

(*Fam*) (13 February 2012). Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCC/Fam/2012/1.html&query=cohabitation&method=boolean> [aplūkots 2012. gada 30. augustā].

¹⁸⁴ Lielbritānijas Sociālās drošības un bērnu atbalsta komisāra lēmums lietā UKSSCSC CSG_681_2003 (21 January 2004). Pieejams: http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKSSCSC/2004/CSG_681_2003.html&query=cohabitation&method=boolean [aplūkots 2012. gada 30. augustā].

¹⁸⁵ Spriedums XII ZR 189/02 (OLG München), Minhenes Federālā tiesa. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2006, Heft 18, 1268.

¹⁸⁶ Spriedums XII ZR 179/05 (OLG Jena), Jenas Federālā tiesa. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2008, Heft 45, 3277.

¹⁸⁷ Apkopojošs spriedums XII ZR 92/06 (OLG Koblenz), Koblenzas Federālā tiesa. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2010, Heft 14, 998.

¹⁸⁸ Aeschlimann S. Financial compensation upon the ending of informal relationships – a comparison of different approaches to ensure the protection of the weaker party, In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 246.

¹⁸⁹ Vairākos likumos, piemēram, Patvēruma meklētāju likums, Zemes iegūšanas (acquisition), Vienādu iespēju likums, precīzi saturot to personu uzskatījumu, kuras var piederēt pie ģimenes, neaptver arī ārpus laulības kopdzīves partnerus, bet tikai laulātos. Tomēr citos tiesību aktos likumdevējs, vērstoties pie ģimenes locekļu uzskaitījuma, izvēlas izmantot terminu „mājsaimniecība” vai identificēt, kas veido ģimenes attiecības. Sīkāk sk.: Farrugia R. The influence of the Roman Catholic Church in Maltese family law and policy. In: *The place of religion in family law: a comparative search*. Ed. by Mair. J. Örüçü E. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011, p. 192.

ta'l-Immigrazzjoni (2004) Maltas tiesa nosprieda, „lai lemtu, vai pastāv ģimenes dzīve, tiesai vairāk jāizvērtē *de facto* situācija, nevis ģimenes juridiskā definīcija. Fakts, ka prasītāji dzīvoja kopā kā vīrs un sieva, un šajā savienībā ir dzimuši kopīgi bērni, ir pietiekams, lai tiesa izdarītu secinājumu, ka viņu starpā bija ģimenes dzīve”.¹⁹⁰ Tāpat lietā *Samir El Yeferni v L-Onorevoli Prim Ministru, l-Avukat Generali tar-Repubblika, il-Ministru tal-Gustizzja u l-Intern, il-Kummissarju tal-Pulizija u l-Ufficjal Principali ta'l-Immigrazzjoni* (2005) tiesa atsaucās uz ECT secinājumu, norādot, ka „ģimenes dzīves pastāvēšana ir viena no pazīmēm, kas liecina par ciešu personisko saišu pastāvēšanu, tāpēc situācija ir jāvērtē drīzāk kā realitātē pastāvoša, nevis tikai pamatojoties uz tiesiskajiem aspektiem”.¹⁹¹

Vārdnīcās ir vērojama samērā viendabīga pieeja šī tiesību institūta apzīmēšanai, kam parasti tiek izmantots termins „kopdzīve”, norādot, ka tā ir dzīvošana vīra un sievas statusā, kas attiecas gan uz laulātajiem, gan kopdzīves partneriem, ja viņiem nav precēta pāra statusa.¹⁹² Vienlaikus personu loks, uz kurām ir attiecināms termins, ietver personas, kuras dzīvo zem viena jumta.¹⁹³ Savukārt citur¹⁹⁴ termins ietver vīrieša un sievietes kopdzīvi, paredzot arī seksuālās attiecības viņu starpā, bet laulāto kopdzīve precizēta ar terminu „kopdzīve laulībā” (*matrimonial cohabitation* – angļu val.).

1.2.2. Ārpus laulības kopdzīves termins Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā un tā saistība ar “ģimenes dzīvi” kā tiesības uz privāto un ģimenes dzīves aizsardzību saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju.

ECT tika izveidota 1959. gadā, deviņus gadus pēc Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECTK)¹⁹⁵ parakstīšanas un sešus gadus pēc tās spēkā stāšanās.¹⁹⁶ Kaut arī patlaban tikai laulātie bauda savstarpēju vienlīdzību tiesībās

¹⁹⁰ Farrugia R. The influence of the Roman Catholic Church in Maltese family law and policy. In: The place of religion in family law: a comparative search. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011, p. 192.

¹⁹¹ Ibid, p. 194.

¹⁹² Oxford Dictionary of law. 5th edition. Oxford: University Press, 2003, pp. 87-88.

¹⁹³ Burton W.C. Burton's legal Thesaurus. Series 3rd edition. New York: McGraw Hill, 1999, pp. 88-89.

¹⁹⁴ Garner B. A. Black's law dictionary. Series 9th edition. West Group, 2009, p. 296.

¹⁹⁵ 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvības aizsardzības konvencija: LR starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 1997. gada 13. jūnijs, nr. 143/144.

¹⁹⁶ Туманова Л.В. Владимирова И.А. Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека. Москва: издательский дом „Городец”, 2007, 18 стр.

un pienākumos laulības laikā un tās šķiršanas laikā,¹⁹⁷ *de facto*¹⁹⁸ ģimenes koncepcija ir bijusi ECT judikatūras priekšmets jau vairāk nekā trīs desmitgades,¹⁹⁹ un ģimenes dzīves koncepcijas iztulkošana tiek uzskatīta par vienu no labākajiem piemēriem, kā ECT ir spējusi ņemt vērā sociālās pārmaiņas mūsdienu sabiedrībā,²⁰⁰ izmantojot elastīgu pieeju ģimenes dzīves iztulkošanai, ņemot vērā tās daudzveidību.²⁰¹ Neskatoties uz ECTK spēkā stāšanos vēl XX gs. vidū, tā prezentē sevi kā „dzīvā” dokumenta piemēru.²⁰² Tāpēc arī personas, saņemot atteikumu vai neapmierinošu spriedumu savas pilsonības vai uzturēšanās valsts tiesā, cer panākt tiesību aizsardzību ECT.²⁰³

Atsauce uz ģimenes kā mūsdienu sabiedrības fundamentālas vienības aizsardzību ECTK ir atrodamā vairākās normās, taču īpaši to paredz ECTK 8. pants, kas nodrošina ikviena tiesību uz ģimenes dzīves aizsardzību. Šī panta iztulkošanai ECT galvenokārt izmanto divas pieejas. Pozitīva pieeja „aizsardzībai” nozīmē ECTK dalībvalstu nacionālajām institūcijām uzlikto pienākumu grozīt nacionālos likumus, lai nodrošinātu to atbilstību ECTK, lai veicinātu ģimenes dzīves normālu procesu.²⁰⁴ Tomēr izplatītākā ir negatīvā pieeja, kad valstu institūcijām ir jāatturas no iejaukšanās ģimenes dzīvē, izņemot gadījumos, kad tas ir likumīgi attaisnojams.²⁰⁵

Cilvēktiesību teorijas viendabīgai piemērošanai praksē ir svarīgi noskaidrot modeļus, kas varētu veidot ģimeni, jo XXI gs. ar to varētu saprast ne tikai tradicionālo ģimeni, kuras pamatā ir

¹⁹⁷ Council's of Europe European Convention on Human Rights, Article 5 of Protocol 7, Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf [aplūkots 2012. gada 27. augustā].

¹⁹⁸ Atšķirībā no zinātniekiem ECT spriedumos konsekventi lieto šādu terminu.

¹⁹⁹ O'Mahony, C. Irreconcilable differences? Article 8 ECHR and Irish law on non-traditional families. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2012, Vol. 26, No. 1, p. 31.

²⁰⁰ Harris D. O'Boyle M. Warbrick C. *Law of the European Convention of Human Rights*. Seried 2nd edition. Oxford: University Press, 2009, p. 371.

²⁰¹ Манукян В.И. Европейский Суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии. Научно-практическое пособие. Киев: Истина, 2007, 152 стр.

²⁰² Robertson A.H. Merrills J.G. *Human rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights*. 3rd edition. Manchester: University Press, 1993, p. 133.

²⁰³ O'Donovan K. Family definitions and human rights: right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights. In: Kurczewski J. Maclean M. *Family law and family policy in the new Europe*. Aldershot: Dartmouth publishing company limited, 1997, p. 29.

²⁰⁴ Cretney S. M. Masson J.M. Bailey-Harris R. *Principles of family law*. Series 7th edition. London: Sweet&Maxwell, 2003, p. 552-553.

²⁰⁵ Douglas G. Pearce J. Woodward H. *A Failure of Trust: Resolving Property Disputes on Cohabitation Breakdown*. Bristol/Cardiff, 2007, p. 20.

oficiāla laulības, kas vienmēr bauda ECTK aizsardzību,²⁰⁶ bet arī personu savienības ārpus tās. Ģimenes veidojošo modeļu noskaidrošanai tiek piešķirta lielāka nozīme arī tāpēc, ka tiesību uz ģimenes dzīvi principiālais elements ir ģimenes vienotība. Mūsdienās ģimenes dzīve sociālajos un kultūras modeļos piedzīvo lielas izmaiņas, tāpēc katrs gadījums ir jāvērtē individuāli, atzīstot par apliecinājumu ģimenes dzīvei ne tikai juridiski noslēgtu laulību, bet arī ģimenes dzīves faktisku pastāvēšanu, par ko var liecināt gan finansiāla un psiholoģiska atkarība, dzīvošana kopā un kopīgi bērni.²⁰⁷ Tādējādi bieži vien nozīme ir nevis tiesiskai, bet faktiskai situācijai,²⁰⁸ veicot tā saucamo „realitātes testu” (*reality test* – angļu val.), izvērtējot personu savstarpējo saistību un atkarības līmeni.²⁰⁹ Tas norāda uz novitāti ģimenes tiesību piemērošanā, nodrošinot pāreju no tiesiskā statusa nozīmīguma uz attiecību būtības izvērtēšanu.²¹⁰ Tātad galvenokārt ir jāvērtē faktiskos apstākļus, kas liecina par ģimeniskām attiecībām, kā dzīvošana kopā vienā saimniecībā, personu vecums un atkarības faktors,²¹¹ t.i., personu dzīvošana ģimenei līdzīgos apstākļos.²¹² Daži autori²¹³ uzskata, ka *de facto* ģimenes saiknes veidojas, kad puses dzīvo kopā ārpus laulības, un arī šādās savienībās dzimuši bērni veido daļu no ģimenes kopš viņu dzimšanas brīža. „Ģimenes dzīves” jēdziens ir autonoma koncepcija, kuru iztulko pēc iespējas neatkarīgi no valstu nacionālajās tiesībām, jo tas veido starptautisko ģimenes tiesību sistēmu. Ģimenes dzīve jātulko ne tikai kā *de jure*, bet *de facto* apstākli. Kopdzīve var veidot ģimeni tādā gadījumā, ja personas pastāvīgi dzīvo kopā un kopīgi uztur mājāsaimniecību.²¹⁴ „Ģimenes dzīves” juridiskā definīcija ECTK nav sniegta un arī ECT nav

²⁰⁶ Манукян В.И. Европейский Суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии. Научно-практическое пособие. Киев: Истина, 2007, 153 стр.

²⁰⁷ Gomien D, Harris D, Zwaak L. Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998, pp. 305-307.

²⁰⁸ Robertson A.H. Merrills J.G. Human rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights. 3rd edition. Manchester: University Press, 1993, p. 132.

²⁰⁹ Stalford H. Concepts of family law under EU law – lessons from the ECHR. International Journal of Law, Policy and the Family, 2002, Vol. 16, p. 429.

²¹⁰ Aeschlimann S. Financial compensation upon the ending of informal relationships – a comparison of different approaches to ensure the protection of the weaker party. In: Common core and better law in European family law (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 250.

²¹¹ Theory and practice of the European Convention of Human Rights (ed. by Aray J. Van Dijk F. Van Hoof E. Van Rijn A. Zwaak L.). Series 4nd edition. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2006, p. 694.

²¹² Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz. (herausgegeben von Grote R. Marauhn T.) Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, S. 778.

²¹³ Jacobs F.G. White R.C.A. The European Convention on Human Rights. Series 2nd edition. Oxford: Clarendon Press, 199, p. 175. White R.C.A. Ovey C. The European Convention on Human Rights. Series 5th edition. Oxford: University Press, 2011, p. 337.

²¹⁴ Dijk P. van. Hoof G. J. H. van. Theory and practice of the European Convention of Human Rights. Series 2nd edition. Boston: Kluwer law and taxation Publishers, 1990, p. 378.

mēģinājusi to darīt,²¹⁵ taču ECT pieeja tās iztulkošanai ir bijusi visai plaša, bieži vien izmantojot „realitātes testu”,²¹⁶ t.i., izvērtējot vairākus faktorus, pēc kuriem varētu izdarīt secinājumus par ģimenes ārpus tradicionālās laulības eksistēšanu. Turklāt ECT judikatūras evolucionārā daba arvien paplašinās, jo tā ievēro Eiropā notiekošās sociālās izmaiņas un sabiedrības liberālo attieksmi pret ģimenēm, kuras iziet ārpus oficiāli reģistrējamas laulības,²¹⁷ ņemot vērā pieaugošo personu skaitu, kas vēlas veidot ārpus laulības savienības. Šai sakarā, ja personas nav oficiālajā laulībā, tad attiecībās jāskatās līdzību ar laulību.²¹⁸ Tātad ECT salīdzina pārus, kas ir kopdzīves partneri ar laulātajiem. Taču, neskatoties uz to, sākotnēji ECT uzsvēra, ka ECTK 8. pants neparedz pienākumu dalībvalstīm nodrošināt neprecētiem pāriem tādu pašu statusu kā laulātajiem.²¹⁹ Šāda nostāja, kas liedz ECT ieņemt aktīvāku un inovatīvāku pozīciju attiecībā uz kopdzīvi, var būt lielā mērā skaidrojama tāpat kā gadījumos attiecībā uz šķiršanos regulējamajām normām, jo ECT nerod politisku pamatu progresīvākai pieejai, ja tā nepastāv Eiropas valstu starpā. Daži zinātnieki²²⁰ šai sakarā uzskata, ka ECT judikatūra nesniedz kopdzīves partneriem daudz lielāku aizsardzību kā Eiropas nacionālo tiesību sistēmu minimālais aizsardzības apjoms.²²¹

Visai likumsakarīgi, ka ECT neizrādīja entuziasmu, lai palīdzētu kopdzīves partneriem nodrošināt vienlīdzīgas tiesības ar laulātajiem attiecībā uz ģimenes mājokli.²²² Tā, lietā *Saucedo Gomez v Spain*²²³ prasītāja, kura jau bija precējusies, veidoja kopdzīvi ar savu partneri no 1974. līdz 1992. gadam, t.i., astoņpadsmit gadus. Viņai nebija iespējas precēties ar partneri, jo tajā laikā Spānijā šķiršanās bija aizliegta. Prasītāja, viņas meita un partneris dzīvoja kopā partnerim piederošajā

²¹⁵ Douglas G. The family and the state under the European Convention on Human Rights. International Journal of law and the family, 1988, Vol. 2, p. 101.

²¹⁶ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 425.

²¹⁷ Swindells H. Neaves A. Kushner M. Snilbeck R. Family law and the Human Rights Act 1998. Bristol: Jordan Publishing limited, 1999, p. 87.

²¹⁸ McGlynn C. Families and the European Union. Law, politics and pluralism. Cambridge: University Press, 2006, p. 16.

²¹⁹ ECT 1986. gada 18. decembra spriedums lietā *Johnson and others v. Ireland*, pieteikums No.9697/82. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508> [aplūkots 2012. gada 10. oktobrī].

²²⁰ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 428.

²²¹ Ibid, p. 429.

²²² Swindells H. Neaves A. Kushner M. Snilbeck R. Family law and the Human Rights Act 1998. Bristol: Jordan Publishing limited, 1999, p. 249.

²²³ ECT 1999. gada 26. janvāra spriedums lietā *Saucedo Gómez v. Spain*, pieteikums No. 37784/97. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22334> [aplūkots 2013. gada 21. aprīlī].

nekustāmajā īpašumā. Vēlāk kopdzīve sabruka. Viņas pieteikums par tiesībām izmantot ģimenes mājokli tika noraidīts, tāpat arī netika apmierināta pārsūdzības prasība, jo nacionālie likumi par īpašuma sadali netika attiecināti uz *de facto* attiecībās bijušajām personām, bet tikai uz laulātajiem. ECT pamatoja savu lēmumu ar šādiem apsvērumiem: pirmkārt, tiesības uz ģimenes mājas izmantošanu pēc savienības sabrukšanas varētu tikt piešķirtas tikai gadījumā, ja pāris pirms tam būtu precējies, bet, otrkārt, kopdzīve nevar tikt pielīdzināta laulībai, jo tās laikā nav dzimuši kopīgi bērni, un visbeidzot, prasītājam bija iespēja nodrošināt savām attiecībām likumīgu statusu, jo 1981. gadā šķiršanās laulāto starpā kļuva iespējama. Tāpēc ECT nesaskatīja pietiekamu pamatu diskriminācijas konstatēšanai. Prasītājas apsvērumi par diskrimināciju, salīdzinot ar laulāto statusu, un viņas tiesību uz ģimenes dzīves aizsardzību varbūtējais aizskārums netika ņemts vērā. ECT secināja, ka prasītājas norādītā diskriminatīvā attieksme neskar viņas tiesības uz ģimenes dzīvi. Papildus tika norādīts, ka nav šaubu, ka ģimenes dzīves eksistenci apliecina pāra kopā nodzīvotie astoņpadsmit gadi, taču atšķirības tiesību uz ģimenes māju saturā laulātajiem un kopdzīves partneriem kalpo likumīgajam mērķim, kas var objektīvi un pamatoti tikt attaisnots ar tradicionālas ģimenes aizsardzību. Diskriminācija nebija neproporcionāla, it īpaši tāpēc, ka prasītāja apzināti un bez uzspiešanas pieņēma lēmumu negūt labumu, kādu viņai varēja sniegt laulātās statuss.²²⁴ Papildus ECT secināja, ka sociālā realitāte atspoguļo stabilu vīriešu un sieviešu (ārpus laulības) savienību pastāvēšanu, bet tas nav ECT kompetencē ne diktēt, ne pat norādīt pasākumus, kuri jāveic valdībām saistībā ar kopdzīvi. Vienīgais pienākums ir nodrošināt ģimenes dzīves aizsardzību saskaņā ar ECTK normām. ECT uzskatīja, ka tā nevarētu nonākt pie secinājuma, ka nespēja nodrošināt vienādu finansiālo kārtību (*financial orders* – angļu val.) laulātajiem un kopdzīves partneriem ir neattaisnota diskriminācija.²²⁵

Tāpēc te secināms, ka tiesas uzdevums nebija noteikt valstīm pasākumus vai norādīt jomas, kurās tām būtu jāievieš atbilstošas normas sakarā ar stabilu attiecību starp sievieti un vīrieti pastāvēšanu, ja viņi dzīvo kopā kā pāris, bet nav precējušies. No citas puses, tas norāda uz valstu brīvas izvēles iespēju patstāvīgi lemt, kādi pasākumi būtu ieviešami, lai nodrošinātu personu tiesību

²²⁴ Swindells H. Neaves A. Kushner M. Snilbeck R. Family law and the Human Rights Act 1998. Bristol: Jordan Publishing limited, 1999, p. 249.

²²⁵ Choudhry S. Herring J. European Human rights and family law. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 419.

uz ģimenes dzīvi aizsardzību, jo kopdzīves statusa pielīdzināšana laulībai iziet ārpus ECTK 8. pantā personām paredzētajām tiesībām.²²⁶

Taču, kas ir ne mazāk svarīgi, ECT ir noteikusi vairākus faktorus, kas būtu jāņem vērā, lemjot par to, vai attiecīgas neprecēto vīriešu un sieviešu savienības veido ģimenes dzīvi. Lietās *X, Y and Z v. the United Kingdom*,²²⁷ *Keegan v. Ireland*²²⁸ un *Al-Nashif v. Bulgaria*²²⁹ ECT atgādināja, ka termins „ģimenes dzīve”, kas iekļauts ECTK 8. pantā, neaprobežojas vienīgi ar ģimenēm, kuras ir izveidotas uz laulības pamata, bet var ietvert *de facto* attiecības. Kad tiek lemts, vai *de facto* attiecības veido ģimenes dzīvi, būtiski var būt vairāki faktori, ieskaitot tādus, kā attiecību ilgums, noturīgums, pušu nodoms, fakts, vai personas ir apliecinājušas savas saistības vienai pret otru, dzemdējot bērnus vai kā citādi, taču ne vienmēr pirmšķirīga nozīme ir tam, vai vīrietis un sieviete daļa vienu dzīvesvietu.²³⁰ Daži pētnieki²³¹ atzīst, ka ECT, uzsverot *de facto* savienības, citādas saistības vienam pret otru iztulko kā efektīvu kopdzīvi. Lietā *Kroon and others v. the Netherlands*²³² ECT kā noteikumu ir atzinusi: „dzīvošana kopā var būt priekšnoteikums šādām attiecībām, izņēmuma gadījumā citi faktori var būt par pamatu, lai demonstrētu, ka attiecībām piemīt pastāvīgums, kas ir nepieciešams, lai veidotu *de facto* ģimenes saiknes. Bērns, kurš var būt dzimis šajās attiecībās, ir *ipso jure* daļa no ģimenes kopš viņa piedzimšanas brīža”. ECT vēlme atzīt *de facto* attiecību plašo spektru kā īpaši aizsargāto „ģimenes dzīves” kategoriju norāda uz to, ka tiesneši interpretē šo tiesību konceptu saskaņā ar ģimenes sociālo modeli, kas attīstās mūsdienu sabiedrībā. Šāda dinamiska iztulkošana palīdz nodrošināt, ka tiesības, ko garantē ECTK 8. pants, tiek piemērotas arī uz jaunu

²²⁶ The Law Reform Commission's Report "Rights and duties of cohabitants", 2006, pp. 12-13. Pieejams: <http://www.lawreform.ie/fileupload/Reports/R822006cohabitants.pdf> [aplūkots 2013. gada 21. martā].

²²⁷ ECT 1997. gada 22. aprīļa spriedums lietā *X, Y and Z v. the United Kingdom*, pieteikums No. 21830/93. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58032> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

²²⁸ ECT 1994. gada 26. maija spriedums lietā *Keegan v. Ireland*, pieteikums No. 16969/90. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62443> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

²²⁹ ECT 2002. gada 20. jūnija spriedums lietā *Al-Nashif v. Bulgaria*, pieteikums No. 50963/99. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60522> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

²³⁰ Harris D. O'Boyle M. Warbrick C. Law of the European Convention of Human Rights. Seried 2nd edition. Oxford: University Press, 2009, p. 373.

²³¹ Chalmers D. Davies G. Monti G. EU law cases and materials. Cambridge: University Press, 2010, p. 465.

²³² ECT 1994. gada 27. oktobra spriedums lietā *Kroon and others v. the Netherlands*, pieteikums No. 18535/91. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

sociālo institūtu,²³³ kas vienmēr ir bijusi ECT pozitīvā iezīme. Tāpēc var secināt, ja kopdzīve pēc pazīmēm ir tuva laulībai, tā bauda aizsardzību no ECTK puses.²³⁴

Arī jaunākajos spriedumos ECT turpināja pieturēties pie nostājas, kas tika pausta iepriekšējos spriedumos. Lietā *Kozak v. Poland*²³⁵ ECT pasludināja, ka svarīgākās *de facto* attiecību (*konkubināt*) pazīmes ir iespēja tās šķirt un tiesisko seku neesamība pēc to šķiršanas, jo tā ir tikai *de facto* savienība. Lai *de facto* attiecības tiktu uzskatītas par tādām, starp personām ir jābūt emocionālai, fiziskai un ekonomiskai saiknei. Lai arī ECT definētās pazīmes nav apšaubāmas, autore tomēr nevar piekrist tiesas pieņēmumam par tiesisko seku neesamību, šķirot savienību, jo mantisko strīdu, kas rodas kopdzīves partneriem pēc tās šķiršanas, atrisināšanas pamatprincipi ir viens no pamatjautājumiem un daudzu zinātnieku izpētes objekts.²³⁶ Lietā *Şerife Yigit v. Turkey*²³⁷ termina „ģimene” iztulkošana neaprobežojās tikai ar attiecībām, kuru pamatā ir laulība, bet gan aptvēra citas *de facto* „ģimenes” saiknes, kurās personas dzīvoja kopā ārpus laulības. Vienlaikus ECT uzskatīja, kaut arī pastāv Eiropas Padomes dalībvalstis, kuras paralēli tradicionālai laulībai atzīst citas stabilas attiecības, citām dalībvalstīm šāds pienākums nevar būt uzlikts. Tas ir pieļaujami, jo ar to tiek nodrošināts leģitīms mērķis, tāpēc atšķirīga attieksme no valsts puses pret laulātajiem un personām, kurām ir citu veidu attiecības, ir pamatota. Lietā *Van der Heijden v. the Netherlands*²³⁸ ECT atkārtoja, ka termins „ģimenes dzīve” neaprobežojas tikai ar laulību, bet iekļauj *de facto* attiecības.

Turpretī daži zinātnieki,²³⁹ norādot, ka ECT judikatūra paredz iespēju likumdevējiem nacionālajā līmenī noteikt uz kopdzīves partneriem attiecināmo aizsardzības līdzekļu un

²³³ Mowbray A. Cases, materials and commentary on the European Convention on Human Rights. Series 3rd edition. Oxford: University Press, 2012, p. 527.

²³⁴ McGlynn C. Families and the European Union. Law, politics and pluralism. Cambridge: University Press, 2006, p. 16.

²³⁵ ECT 2010. gada 2. marta spriedums lietā *Kozak v. Poland*, pieteikums No. 13102/02. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97597> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

²³⁶ Piemēram, Douglas G. Pearce J. Woodward H. Cohabitants, property and the law: a study of injustice. The modern law review, 2009, Volume 72, Issue 1. Hoogs J. A. Divorce without marriage: establishing a uniform dissolution procedure for domestic partners through a comparative analysis on European and American domestic partner laws. Yearbook of Private international law, 2003, Vol. 5, pp. 199-217. Mee J. The property rights of cohabitants: an analysis of equity's response in five common law jurisdictions. Portland: Hart Publishing ltd, 1999, p. 3.

²³⁷ ECT 2010. gada 2. novembra spriedums lietā *Şerife Yigit v. Turkey*, pieteikums Nr. 3976/05. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101579> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

²³⁸ ECT 2012. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Van der Heijden v. the Netherlands*, pieteikums No. 42857/05. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110190> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

²³⁹ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 232.

priekšrocību, kas sākotnēji pieejami tikai laulātajiem, apjomu, uzskata, ka spriedumos ECT skaidri paredz atšķirību starp laulību un *de facto* attiecībām. Tomēr autore uzskata, ka ECT secinājumi attiecas tikai uz termina „ģimenes dzīve” iztulkošanu un paredz tā paplašināšanu, iekļaujot tā apjomā arī *de facto* savienības, nevis salīdzina laulību un kopdzīvi kā atsevišķus institūtus. Tādējādi autore secina, ka termina „ģimenes dzīve” iztulkošanā jau vairākus gadu desmitus ECT konsekvēnti izmanto paplašinātās iztulkošanas metodi, pieļaujot, ka arī *de facto* attiecības var veidot ģimenes dzīvi paralēli oficiāli reģistrējamai laulībai, ja tiek izpildīti noteikti kritēriji. Šāda nostāja pilnībā apmierina mūsdienu sabiedrības vajadzības pretējo dzimumu pāriem, kuri izvēlas veidot savienības ārpus oficiāli reģistrējamās laulības, bet tai pašā laikā uzņemas saistības vienam pret otru. No citas puses, ECT izmanto terminu „*de facto* savienība”, kas norāda uz reālu vīrieša un sievietes savienību, blakus pastāvot papildu apstākļiem, kas raksturo šādas savienības noturīgumu vai personu apņemšanos pildīt pienākumus attiecībā vienai pret otru, līdzīgi kā oficiāli reģistrējama laulībā. Termins „kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.) tiek izmantots reti vai to aizstāj termins „dzīvošana kopā” (*living together* – angļu val.), kas kļūst par vienu no savienību raksturojošo pazīmi. Tomēr autore uzskata, ka doktrināli sevi pierādījis termins „kopdzīve” norāda uz savienības veidu starp pretējo dzimumu personām. Turklāt „*de facto* attiecību” definīcija, piemēram, Austrālijā tiek tulkota paplašināti, iekļaujot viendzimuma pārus.²⁴⁰ Kaut arī ECT jurisdikcija nesniedz ārpus Eiropas robežām, tomēr tā zināmā mērā jau ir kļuvusi par mērauklu cilvēktiesību standartiem visā pasaulē, līdz ar ko starptautiskā dimensijā izmantojamam terminam ir jābūt nepārprotamam attiecībā uz personu dzimumiem, kuras veido šādas savienības.

1.2.3. Ārpus laulības kopdzīves jēdziens Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā

Eiropas Savienības pamattiesību hartas (turpmāk – ECHR) pieņemšana ir pozitīvi ietekmējusi tiesību aizsardzības mehānismu ES teritorijā,²⁴¹ it īpaši pastiprinot cilvēktiesību ievērošanu un aizsardzību to pārkāpumu gadījumos Eiropas pilsoņiem.²⁴² Vienlaikus tiek atzīts, ka šī novitāte ir

²⁴⁰ Cruz P. Family law, sex and society: a comparative study of family. London and New York: Routledge, 2010, p. 239.

²⁴¹ McGlynn C. Families and the European Union. Law, politics and pluralism. Cambridge: University Press, 2006, p. 17.

²⁴² Krüger H.C. The European Union Charter and the European Convention on Human Rights: an overview. In: The EU Charter of fundamental rights: politics, law and policy (ed. by Peers S. Ward A.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 27.

izgaismojusi atšķirības starp dažādām ģimenes formām, t.i., arī kopdzīves savienības ir kļuvušas pieejamākas,²⁴³ tāpēc ir sastopams viedoklis, ka ES institūcijām visos likumdošanas, normu piemērošanas, kā arī interpretācijas gadījumos būtu jānodrošina tiesību instrumentu atbilstība ECTK saturam.²⁴⁴ Tāpat zinātnieki ir vienisprātis, ka tiesību uz ģimenes dzīves perspektīvā tiesas var patstāvīgi tulkot to, kas veido ģimenes saturu.²⁴⁵ ECHR 7. pants nosaka, ka ikvienai personai ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un saziņas neaizskaramību, kā arī 9. pants nodrošina, ka tiesības stāties laulībā un tiesības veidot ģimeni tiek garantētas saskaņā ar valsts tiesību aktiem, kas nosaka šo tiesību izmantošanu.²⁴⁶

Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk – EST) ir sniegusi zināmu ieguldījumu kopdzīves jēdziena atklāšanā, kaut arī judikatūrā tā nav paudusi pārāk inovatīvus paziņojumus, atšķirībā no ECT attīstot formalizētu pieeju ”ģimenes attiecību” satura noskaidrošanai.²⁴⁷ Tāpēc EST vairāk ir pievērsusies kopdzīves partneru tiesību apjoma definēšanai, ko dalībvalstīm būtu ieteicams nodrošināt kopdzīves partneriem salīdzinājumā ar laulātajiem.

Lietā *Netherlands v. Reed*²⁴⁸ neprecējusies sieviete, Apvienotās Karalistes pilsoņe, ieradās Nīderlandē 1981. gadā un veica dzīvesvietas reģistrāciju, kas ļautu meklēt oficiālu darbu. Tas bija veiksmīgi, un 1982. gadā viņa iesniedza pieteikumu uzturēšanās atļaujas saņemšanai, kā pamatu norādot piecu gadu ilgu kopdzīvi ar vīrieti, Apvienotās Karalistes pilsoni, kurš Nīderlandē bija legāli nodarbināts. Sievietes pieteikums tika noraidīts, taču Hāgas rajona tiesas, kā pēdējās instances tiesas, spriedums paredzēja uzturēšanās atļaujas piešķiršanu, norādot, ka Regulas (EEK) Nr.1612/68²⁴⁹ 10.

²⁴³ Krüger H.C. The European Union Charter and the European Convention on Human Rights: an overview. In: The EU Charter of fundamental rights: politics, law and policy (ed. by Peers S. Ward A.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 28.

²⁴⁴ Stalford H. Concepts of family law under EU law – lessons from the ECHR. International Journal of Law, Policy and the Family, 2002, Vol. 16, p. 428.

²⁴⁵ Cullen H. Children’s rights. In: The EU Charter of fundamental rights: politics, law and policy (ed. by Peers S. Ward A.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 326.

²⁴⁶ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. *Oficiālais Vēstnesis* C 303, 14.12.2007., 1.-16. lpp.

2007/C 303/01 <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LV.01000101.htm>

²⁴⁷ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 429.

²⁴⁸ Eiropas Savienības (bij.Kopienų) tiesas 1986. gada 17. aprīļa spriedums lietā C-485/08, *Netherlands v. Reed*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-59/85&td=ALL> [aplūkots 2013. gada 19. maijā].

²⁴⁹ Regulation (EEC) No 1612/68 of the Council of 15 October 1968 on freedom of movement for workers within the Community. Pieejams: <http://eur->

pants jāattiecina uz šo gadījumu tā, ka neprecējušies partneri būtu jāuztver, pēc iespējas pielīdzinot viņus laulātajiem. Nīderlandes valsts institūcijas pārsūdzēja lēmumu, un šai sakarā viens no uzdodamajiem jautājumiem bija, vai personas, kuras dzīvo kopā stabilās un ilgstošās attiecības, ir jāuztver kā laulātie. EST secināja, ka attiecībā uz Regulu (EEK) Nr.1612/68 darbinieka partneris, kuram ar viņu ir stabilas attiecības, noteiktos apstākļos būtu uztverams kā viņa laulātais šīs regulas darbības jomā. Atsevišķi zinātnieki ²⁵⁰ šai sakarā uzsvēra, ka ES tiesību aktos nav definēts, kas ir laulātais un laulāto attiecības, un tāpēc ir iespējams runāt par vienošanos, ka neprecējušies kopdzīves partneri tiek uztverti kā laulātie. Taču sprieduma būtība un tajā ietvertie secinājumi skar kopdzīves partneru tiesības saistībā ar nodarbinātību un uzturēšanās tiesībām, bet nekādā veidā neattiecas uz kopdzīves partneru savstarpējām mantiskajām vai cita veida attiecībām. Tāpēc šāda tiesas interpretācija var būt par pamatu kopdzīves institūta atklāšanai tikai līdzīgās lietās, bet ne vienotas izpratnes par to izveidei ES līmenī un tālākai šādas izpratnes harmonizācijai pārnacionālajā līmenī.

Lietā C-485-08 *Gualtieri v. Commission* ²⁵¹ EST atgādināja, ka „Pirmās instances tiesa noraidīja apelācijas sūdzības iesniedzējas argumentu par vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpumu ģimenes stāvokļa dēļ, uzskatot, ka Eiropas Komisijas (turpmāk – EK) 2002. gada 30. aprīļa Lēmumā C(2002) 1559, ar ko paredz noteikumus par valsts ekspertu norīkošanu darbam Komisijā, kas grozīts ar 2003. gada 31. janvāra Lēmumu C(2003) 406 (turpmāk – NVE lēmums) 20. panta 3. punkta b) apakšpunktā ietvertais mehānisms ir piemērojams reizi pār visām reizēm visiem nacionāliem valsts ekspertiem (turpmāk - NVE) neatkarīgi no tā, vai viņi ir precējušies vai nav”, un ka “EK pamatoti uzskatīja, ka prasītāja norīkojuma pieprasīšanas laikā netika diskriminēta salīdzinājumā ar neprecējušos NVE, jo prasītājas juridiskais statuss ģimenes stāvokļa ziņā, proti, precētas sievietes juridiskais statuss, atšķirās no neprecējušās personas juridiskā statusa”. Papildus EST atgādināja, ka “no Tiesas un Pirmās instances tiesas pastāvīgas judikatūras izriet, ka laulība principā nav salīdzināma ar vienkāršu kopdzīvi vai citām faktiskām situācijām, jo viena no laulības būtiskajām iezīmēm ir tā, ka tā rada īpašus juridiskos pienākumus, kas atšķiras no jebkāda cita

lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=31968R1612&model=guichett [aplūkots 2013. gada 19. maijā].

²⁵⁰ Pintens W. Vanwinckelen K. Casebook European Family law. Leuven: University Press, 2001, p. 155.

²⁵¹ Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 2010. gada 15. aprīļa spriedums lietā C-485/08, *Gualtieri v. Commission*. Pieejams:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=de%2Bfacto%2Bcohabitation&docid=81366&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2759197#ctx1> [aplūkots 2012. gada 19. jūnijā].

statusa radītiem juridiskiem pienākumiem”. Turklāt Pirmās instances tiesa uzsvēra, ka “saskaņā ar lietas materiāliem prasītāja bija precējusies visu norīkojuma laiku, jo laulība tika šķirta tikai 2006. gada janvārī”. Tomēr EST pasludināja, ka „laulības statuss nav pietiekams, lai pamatotu atšķirīgo attieksmi. Gluži pretēji – būtu jāņem vērā katra pāra patiesā situācija, kas būtu tāda pati laulātiem pāriem un pāriem, ja viņi dzīvo faktiskā savienībā, jo abos gadījumos pastāvētu savstarpējs ekonomisks un solidārs atbalsts, kā arī līdzvērtīgs ieguldījums ar kopdzīvi saistīto izdevumu nomaksā. Turklāt identiskā stāvoklī ir gan precēti pāri, gan personas, kuras izveidojušas *de facto* savienības, jo abos gadījumos pastāv abpusējs un kopīgs finansiāls atbalsts un vienlīdzīgs ieguldījums, sedzot dzīvošanas izmaksas”. Apelācijas sūdzības iesniedzēja neapstrīdēja šo prezumpciju kā tādu, bet uzskatīja, ka ģimenes stāvoklis nav vienīgais atbilstošais un piemērotais kritērijs, ko šajā sakarā varētu ņemt vērā, un ka kopdzīve varētu faktiskās savienības locekļiem radīt tādu pašu situāciju kā laulātiem pāriem. Tomēr jāteic, lai gan zināmos aspektos starp faktiskām savienībām un likumīgām savienībām, tādām kā laulība, var saskatīt zināmas līdzības, tās nevar katrā ziņā pielīdzināt šo divu savienību veidu. Šādos apstākļos izvēle izmantot juridiskā ģimenes stāvokļa kritēriju nešķiet ne patvaļīga, ne acīmredzami nepiemērota attiecībā pret mērķi samazināt NVE maksājamos pabalstus, ja partneri ir situācijās, kurās var prezumēt, ka sakarā ar viņu ģimenes stāvokli izdevumi un neērtības ir mazāki. Turklāt ir jāteic, ka ne Pirmās instances tiesā, ne Tiesā apelācijas sūdzības iesniedzēja nav konkrēti apgalvojusi, ka pastāvētu atšķirīga attieksme pret precētām personām salīdzinājumā ar personām, kuras dzīvo reģistrētās partnerattiecībās, un nav atsaukusies uz EK praksi šajā sakarā. No tā izriet, ka Pirmās instances tiesa nav diskriminējusi precētas personas salīdzinājumā ar neprecētām personām, kuras dzīvo faktiskās savienībās, atzīstot par spēkā esošu ģimenes stāvokļa kritēriju. Tātad apelācijas sūdzības iesniedzēja norīkojuma pieprasīšanas laikā netika diskriminēta salīdzinājumā ar neprecētu NVE, jo tās kā precētas sievietes juridiskais statuss atšķīrās no neprecētas personas juridiskā statusa. Patlaban tiek novērota tendence dalībvalstu tiesību aktos piešķirt laulībai un *de facto* savienībām vienādu statusu. Ja tās tomēr netiek uztvertas kā līdzvērtīgas, ir nepieciešams vērsties pie EST judikatūras, kas saskaņā ar ECTK 8. pantu nodrošina ģimenes dzīves aizsardzību arī *de facto* ģimenēm. *De facto* savienību pielīdzināšana tiesiski atzīstamām savienībām kā laulība noteiktos apstākļos neuzliek vispārējās saistības uztvert tās kā identiskas. Apstākļi, ka *de facto* savienības un citas savienības, kuras likumdevējs ir noteicis ar tiesību aktu palīdzību, raksturo līdzības tikai atsevišķos aspektos, bet tas automātiski nenozīmē, ka šīs savienības ir savstarpēji aizstājamas.

Lietā C-413-99 *Baumbast and R v. Secretary of State for the Home Department*²⁵² ģenerālvokāts Gīlhoeds (*Geelhoed*) puda viedokli, ka tiesību akti sociālās politikas jomā, kas tika pieņemti 1950. - 1960. gados, paredzēja regulējumu attiecībā uz tradicionālo ģimenes koncepciju, kurā vīrs pelnīja iztiku, bet sieva rūpējās par mājsaimniecību un bērniem. Arī mūsdienās tradicionālā ģimene turpina pastāvēt, taču Rietumu pasaulē tā ir kļuvusi mazāk izplatīta blakus citām kopdzīves formām. Ģimenes attiecības un kopdzīves formas kļūst arvien dažādākas.²⁵³ Spriedumā papildus tika uzsvērtā saikne ar ECTK 8. pantā ietvertajām tiesībām uz ģimenes dzīvi, ko pamatā saprot kā likumīgu un īstenu laulību. Līdzīgi tas ir atspoguļots Hartas 7. pantā. Taču citas ilgstoša rakstura attiecības vienlaikus atrodas tādā pašā līmenī kā laulība.

Savukārt lietā F-122/06 *Roodhuijzen v. Commission* Civildienesta tribunāls (*Civil service tribunal* – angļu val.) uzsvēra, ka ES tiesības „attiecībā uz priekšrocību paplašināšanu, ko bauda precēti pāri, un to attiecināšanu uz arī uz cita veida savienībām, varētu skart tādas ārpus laulības attiecības, ko dalībvalsts atzīst par stabilu partnerību (*partnership* – angļu val.), nepiešķirot nozīmi reģistrācijas fakta nosacījumiem. Terminu „ārpus laulības partneri” var attiecināt uz situāciju, kurā personu kopdzīve tiek raksturota kā zināmi noturīga, un starp viņiem pastāv saikne, kas izpaužas kā abpusēji pienākumi un tiesības”.²⁵⁴ Neskatoties uz to, ka kopdzīves institūta tulkošana EST saistībā ar ģimenes dzīves aizsardzību saskaņā ar ECTK 8. pantu nav bieža, tomēr arī nelielā judikatūras klāstā ir vērojama nevienāda pieeja tā apzīmēšanai, atsevišķos gadījumos to raksturojot kā partnerību. Saistībā ar lietu EST uzskatīja par nozīmīgu pārbaudīt trīs nosacījumus, lai pieņemtu lēmumu par tiesību baudīt kopīgās veselības apdrošināšanas shēmas priekšrocību, kas parasti tika nodrošinātas laulātajiem, attiecināmību uz kopdzīves partneriem. Pirmais nosacījums paredzēja to, ka pārim bija jāuzrāda kādas ES dalībvalsts kompetentās iestādes izsniegts vai atzīts juridisks dokuments, norādot personu kā kopdzīves partneru statusu. Papildus nosacījums ietvēra trīs daļas: pirmkārt, juridiska dokumenta ar statusa apliecināšanu izsniegšana, otrkārt, tā atzīšana par juridisko

²⁵² Eiropas Savienības (bij.Kopienų) tiesas 2001. gada 1. jūlija spriedums lietā C-413/99, *Baumbast and R v. Secretary of State for the Home Department*. Pieejams:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=cohabitation&docid=46493&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2759197#ctx1> [aplūkots 2012. gada 19. jūnijā].

²⁵³ *Baumbast and R v. Secretary of State for the Home Department*. [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā].

²⁵⁴ Eiropas Savienības (bij.Kopienų) tiesas 2007. gada 27. novembra spriedums lietā F-122/06, *Roodhuijzen v. Commission*. Pieejams:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=cohabitation&docid=74549&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2759197#ctx1> [aplūkots 2013. gada 19. aprīlī].

dokumentu ES dalībvalstī, un, treškārt, juridiskajam dokumentam bija jāapliecina, ka iesaistītām personām bija kopdzīves partneru statuss. Tādējādi EST secināja, ka kritēriji, kas būtu izpildāmi kopdzīves partneru statusa saņemšanai, tomēr nevar tikt izpildīti tikai ar faktu, ka juridisks dokuments, kuru par tādu atzīst ES dalībvalsts, apliecina šāda statusa pastāvēšanu. No citas puses, kopdzīves partneriem, prasot attiecināt uz viņiem kopīgās veselības apdrošināšanas shēmas, jāapliecina, ka viņu savienībai ir zināma līdzība ar laulību. Tas nozīmē, ka pirmā nosacījuma trešā daļa jeb juridiska dokumenta par kopdzīves partneru statusa apliecināšanu esamība var būt iztulkojama ar vairākiem kumulatīviem apakšnosacījumiem. Pirmkārt, partneriem ir jābūt pārim, t.i., divu personu savienībai, kas var būt nošķirama no citu personu savienībām. Tāpat termina „statuss” lietošana norāda uz faktu, ka partneru attiecībām piemīt publicitāte un formālie aspekti. Šis apakšnosacījums daļēji sasaucas ar nepieciešamību uzrādīt juridisku dokumentu, ar kuru tiek apliecināts partneru statuss, taču pēc būtības kopdzīves partneru statusa esamības nepieciešamība izpaužas vairāk kā tikai juridiska dokumenta prasība. Visbeidzot, termins „ārpus laulības kopdzīves partneri” ir jāsaprot kā tāds, kas ir attiecināms uz situāciju, kad partneru kopdzīvi raksturo zināma stabilitāte un abpusēja saikne tās laikā, kas var izpausties kā savstarpējie, no kopdzīves izrietošie pienākumi un tiesības.

Vienlaikus zinātnieki ²⁵⁵ atzīst, ka, neskatoties uz EST spriedumiem un tajos esošajiem secinājumiem, EST ir iztulkojusi terminu „laulība” autonomi no kopdzīves koncepta, uzsverot, ka Eiropas tiesiskajā telpā spēkā esošais regulējums neparedz pienākumu pielīdzināt precējušās un kopdzīvē esošas personas. Tāpat arī nebija iespējams terminā „laulātais” iekļaut kopdzīves partnerus, kuri nav oficiāli reģistrējuši laulību.

Pēc izskatīto EST spriedumu analīzes autore var izdarīt vairākus secinājumus. Lietas, kurās EST būtu skaidrojusi ģimenes dzīvi ārpus oficiāli reģistrējamās laulības, ir samērā maz, kas lielā mērā var būt skaidrojams ar EST kompetenci. Tā paredz, ka EST izskata jautājumus par to, cik „likumīgi ir normatīvie akti, kā arī ES Padomes, EK un Eiropas Centrālās bankas pieņemtie tiesību akti, izņemot ieteikumus un atzinumus, kā arī tādi Eiropas Parlamenta un Eiropadomes tiesību akti, kas pieņemti, lai radītu tiesiskas sekas attiecībā uz trešajām personām. Tā pārbauda arī to ES struktūru aktu likumību, kas rada tiesiskas sekas trešajām personām. Jebkurai fiziskai personai ir

²⁵⁵ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 232.

tiesības celt prasību par tiesību aktu, kas adresēts šai personai vai kas to skar tieši un individuāli, un par reglamentējošu aktu, kas to skar tieši, bet nav saistīts ar īstenošanas pasākumiem. Papildus jebkura fiziska persona var vērsties EST sakarā ar to, ka ES iestāde vai kāda struktūra nav adresējusi šai personai kādu tiesību aktu, izņemot ieteikumus vai atzinumus”.²⁵⁶ ES tiesiskajā telpā uz kopdzīves partneru statusu un tiesībām tieši attiecināmie tiesību akti līdz šim nav pieņemti, tāpēc EST ir izskatījusi prasības tikai par laulātajiem nodrošināmo tiesību apjoma paplašināšanu arī attiecībā uz kopdzīves partneriem, ja ir nepieciešams iztulkot ģimenes dzīves jēdzienu. EST jau laikus ir novērsusi prasību iesniegšanu par tiesību aktu neadresēšanu kādai personai, nosakot, ka nepastāv pienākums nodrošināt kopdzīves partneriem vienādu tiesību apjomu kā laulātajiem. Tāpat ir atzīstams, ka EST tieši nesniedz ģimenes koncepta skaidrojumu.

1.2.4. Angļu valodas termina „*cohabitation*” izmantošanas īpatnības latviešu valodā

Lai gan Latvijas tiesiskajā telpā oficiāls termins, kurš apzīmētu šāda veida vīrieša un sievietes savienības, joprojām nepastāv, jo nav ieviests attiecīgais regulējums, tomēr, ņemot vērā plašas diskusijas par tāda nepieciešamību, kā arī regulējuma esamību citās valstīs, autore uzskata par būtisku noskaidrot gan iespējamo institūta apzīmējumu latviešu valodā, gan arī tā tulkojumu, kas atspoguļotu institūta būtību.

Atsevišķi autori latviešu valodā izmanto terminu "partnerattiecības" (*partnerships* – angļu val.)²⁵⁷ arī attiecībā uz vīrieša un sievietes savienību, uzsverot, ka katras valsts tiesību aktos un nejuridiskajā leksikā, ņemot vērā to vēsturiskos attīstības aspektus, atzīšanu un izplatību valstī, kā arī normatīvā regulējuma esamību un mērķi, ir atšķirīga pieeja partnerattiecību definējumam un praktiskajai atzīšanai. Vienlaikus termins angļu valodā ir lietojams arī vienskaitlī (*partnership* – angļu val.) un iztulkojums kā „partnerība”²⁵⁸ vai „līgumsabiedrība”.²⁵⁹ Arī vēsturiskā skatījumā tam ir cita nozīme, norādot uz paju sabiedrībām vispārējās tiesībās.²⁶⁰ Lai arī šāda neregistrēta savienība

²⁵⁶ Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas, 263. pants. Oficiālais Vēstnesis, C 326, 2012. gada 26. novembris, 0001 – 0390. lpp.

²⁵⁷ Jarkina V. Unbedahte A. Daži aspekti par partnerattiecībām Latvijā un ārvalstīs. Jurista vārds, 2009. gada 24. novembris, Nr. 47, 41. lpp.

²⁵⁸ Veisbergs A. Latviešu-angļu vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 572. lpp.

²⁵⁹ Daugavvanags A. Kļimcoviča N. Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Avots, 2008, 357. lpp.

²⁶⁰ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 125. lpp.

starp sievieti un vīrieti varētu būt uz vienošanās pamata, savā ziņā izpaužoties kā līgumiskai sabiedrībai, tomēr autore uzskata, ka šāds termins Latvijas tiesību sistēmā nevar tikt iekļauts vairāku apsvērumu dēļ, pat neskatoties uz to, ka tas ir pieminams arī izcilā Latvijas tiesību zinātnieka, profesora, ilggadējā Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāna Jāņa Vēbera darbos.²⁶¹ Pirmkārt, „partnerattiecības” Latvijas tiesību sistēmā visbiežāk asociējas ar pusēm starptautisko līgumtiesību jomā.²⁶² Otrkārt, Latvijā šāda termina ieviešanu piedāvā nevalstiskas organizācijas, aicinot atbalstīt to izstrādāto Reģistrēto partnerattiecību likumprojektu,²⁶³ kas nodrošinātu viendzimuma partneru savienību tiesisko statusu. Šāds definējums neatbilst starptautiskajā tiesiskajā telpā lietojamam terminam „kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.).²⁶⁴ Taču termins nevar būt pārņemts bez izmaiņām, neskatoties uz to, ka gramatiskā iztulkošana ir precīza.²⁶⁵

Kā ir norādījis profesors J. Trosts (*Jan Trost*), termins „kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.) var attiekties gan uz precētajiem, gan neprecētajiem pāriem,²⁶⁶ vienkārši norādot uz dažādiem personu kopā dzīvošanas un savienību starp vīrieti un sievieti veidošanas modeļiem, bet tomēr biežāk atsaucoties uz tādu pāru savienībām, kuras nav formalizētas. Vienlaikus viņš atzina, ka pilnīgas definīcijas neeksistē.²⁶⁷ Latvijas Republikas likums "Civillikums. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības" terminu „kopdzīve” attiecina tikai uz laulāta pāra dzīvošanu kopā: „laulība uzskatāma par izirušu, ja nepastāv laulāto **kopdzīve** un nav vairs sagaidāms, ka laulātie to atjaunos”,²⁶⁸ „laulātie dzīvo šķirti, ja viņiem nav kopīgas saimniecības un viens no laulātajiem noteikti negrib to atjaunot, noliedzot

²⁶¹ Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans ģipašums, 2000, 119. lpp.

²⁶² Piemēram, 29.10.2009. likums "Par Ekonomisko partnerattiecību pagaidu nolīgumu starp Kotdivuāru, no vienas puses, un Eiropas Kopienu un tās dalībvalstīm, no otras puses". Pieejams:

<http://www.likumi.lv/doc.php?id=200710&from=off> [aplūkots 2012. gada 30. septembrī], 27.07.1996. MK rīkojums Nr. 297 "Par projektu "Baltijas jūras partnerattiecības '96"". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=197566> [aplūkots 2012. gada 30. septembrī], 07.04.2011. likums "Par Nolīgumu, ar kuru otro reizi groza Partnerattiecību nolīgumu starp Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna valstu grupas locekļiem, no vienas puses, un Eiropas Kopienu un tās dalībvalstīm, no otras puses, kas parakstīts Kotonu 2000. gada 23. jūnijā un pirmo reizi grozīts Luksemburgā 2005. gada 25. jūnijā". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=229246> [aplūkots 2012. gada 30. septembrī].

²⁶³ Goša E. Kulleties, kā protat! Pieejams: <http://politika.lv/article/kulleties-ka-protat> [aplūkots 2012. gada 3. septembrī].

²⁶⁴ Galvenokārt par nelaulātiem partneriem – turpat, 365. lpp.

²⁶⁵ Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: b.i., 1993, 66. lpp.

²⁶⁶ Freeman M.D.A. Lyon C.M. Cohabitation without marriage: an essay in law and social policy. Aldershot, Hants., England: Gower, 1983, p. 2.

²⁶⁷ Trost. J. Unmarried cohabitation. Västerås: International library, 1979, p. 22.

²⁶⁸ 71. pants.

laulības **kopdzīves** iespējamību”,²⁶⁹ „ģimenes kopdzīves kārtšanā abiem laulātajiem ir vienādas tiesības”.²⁷⁰ Papildus, ņemot vērā Latvijas Republikas Satversmes 110. panta attiecināmību tikai uz laulībā esošajiem vīrieti un sievieti,²⁷¹ šāda termina izmantošana attiecībā uz vīrieša un sievietes savienību, kuri nav precējušies, radītu neskaidrību par savienības veidu. Termins „*cohabitation*” tiek tulkots latviski gan kā kopdzīve, gan laulība,²⁷² apliecinot, ka Latvijas juridiskajā telpā kopdzīve ir cieši saistāma ar laulības dzīvi, piemēram, iekļaujot visu ģimenes kopdzīves jautājumu izlemšanu tikai laulāto personisko tiesību jomā.²⁷³ Papildus juridiskajā telpā atzīstams, ka saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un Latvijas Republikas Civillikuma terminoloģijas prasībām faktiskās kopdzīves attiecībās starp sievieti un vīrieti, nenoslēdzot laulību, apzīmējumam varētu izmantot terminu "ārpus laulības savienība",²⁷⁴ uzsverot, ka personas izvēlas šādu savienību kā alternatīvu formu laulībai un ka šāda terminoloģijas izvēle norādītu, ka tās ir brīvas no citām laulības saitēm un nepieciešamības gadījumā tām nebūtu šķēršļu, lai to noslēgtu. Papildus tas apliecinātu oficiāli reģistrētas laulības neesamību šo personu starpā. Ievērojot to, ka Latvijas likumdevējs ir konstitucionāli nostiprinājis laulības tikai starp vīrieti un sievieti aizsardzību,²⁷⁵ termina „ārpus laulības” izvēle norādītu uz faktu, ka šāda savienība var pastāvēt tikai un vienīgi starp sievieti un vīrieti.²⁷⁶ Savukārt termins „savienība” varētu norādīt uz partneru vēlmi būt vienotiem, t.i., veidojot ilgstošas kopdzīves attiecības.²⁷⁷ Autore tomēr uzskata, ka, izvēloties piemērotu terminu latviešu valodā, ir svarīgi sekot līdzi starptautiskās tiesību doktrīnas attīstībai un tāpēc izvēlēties terminu „kopdzīve”, kas tieši norādītu uz personu kopīgi uzturētu saimniecību. Latvijas Zinātņu akadēmijas Akadēmiskā terminu

²⁶⁹ 28.01.1937. Civillikums. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības (spēkā no 01.09.1992.), 73. pants.

²⁷⁰ Turpat, 85. pants.

²⁷¹ Latvijas Republikas Satversmes 110. pants. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2012. gada 3. septembrī].

²⁷² Daugavvanags A. Kļimcoviča N. Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Avots, 2008, 134. lpp.

²⁷³ Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000, 119. lpp.

²⁷⁴ Jarkina V. Unbedahte A. Daži aspekti par partnerattiecībām Latvijā un ārvalstīs. Jurista vārds, 2009. gada 24. novembris, Nr.47, 41. lpp.

²⁷⁵ Jansons J. Viendzimuma partnerattiecības nav pielīdzināmas laulībai. Tiesībsarga vēstule Nr.1-8/4 2012. gada 26. janvārī. Jurista vārds, 2012. gada 7. februāris, Nr. 6, 27. lpp.

²⁷⁶ Jarkina V. Unbedahte A. Daži aspekti par partnerattiecībām Latvijā un ārvalstīs. Jurista vārds, 2009. gada 24. novembris, Nr. 47, 41. lpp.

²⁷⁷ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 33. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 3. jūnijā].

datubāzē ir tādi apzīmējumi kā ārlaulības kopdzīve, faktiskā kopdzīve un kopdzīve.²⁷⁸ Apkopojot iespējamus variantus apskatāmā institūta definēšanai, pēc autores domām, juridiskajā telpā varētu tikt pieņemts termins „ārpus laulības kopdzīve”, ar kuru saprastu neprecējušos vīrieša un sievietes savienību. Savukārt institūta satura atklāšanai kopdzīvi varētu skaidrot kā **vīrieša un sievietes privātu un intīmu savienību ar mērķi izveidot noturīgu sociālu saikni starp personām, uzturēt kopīgu mājsaimniecību, kā arī nodrošināt dzimtas turpinājumu, ņemot vērā, ka personām nepastāv šķēršļi, lai reģistrētu laulību.** Atsevišķi autori²⁷⁹ definīcijā papildus norāda, ka savienība būtu veidojama starp divām pretējā dzimuma personām. Autore uzskata, ka norāde uz sievietes un vīrieša savienību skaidri definē, ka šīs ir pretējā dzimuma divas personas. Kā papildu pazīme tiek norādīta, ka savienībai ir jābūt ar ilgstošu un stabilu raksturu.²⁸⁰ Attiecībā uz savienības ilgstošo raksturu patlaban doktrināli nav panākta vienošanās, kādam laika periodam tas atbilst, tāpēc atbilstošāk būtu norādīt uz noturīgu sociālo saikni starp kopdzīves partneriem. Ņemot vērā, ka viens no kopdzīves starp sievieti un vīrieti mērķiem ir veidot ģimenes attiecības un radīt pēcnācējus,²⁸¹ autore uzskata par nozīmīgu uzsvērt šo mērķi arī definīcijā.

Definēt nozīmē atklāt jēdziena saturu (noteikt precīzas jēdziena robežas). Taču attiecībā uz kopdzīves definēšanu, tiek prezumēts, ka tas ir apgrūtinoši, ņemot vērā dažādas pastāvošas kopdzīves formas, tāpēc arī formulēt kopdzīves šauru definīciju nav pamatoti.²⁸² No vienas puses, pareiza definīcija nav iespējama bez precīzas klasifikācijas, no otras puses, neviena klasifikācija nav iespējama bez zināšanām par attiecīgo priekšmetu galveno saturu.²⁸³ Kaut arī definīcija ir precīzs loģisks skaidrojums, kas nosaka priekšmeta būtiskas atšķirīgās pazīmes, tā saturu vai skaidrojuma

²⁷⁸ Latvijas Zinātņu Akadēmijas Akadēmisko terminu datubāze AkadTerm. Piejams:

<http://termini.lza.lv/term.php?term=%C4%81rlaul%C4%ABbas%20kopdz%C4%ABve&list=kopdz%C4%ABve&lang=LV> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

²⁷⁹ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 33. lpp. Piejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

²⁸⁰ Ibid, 33. lpp.

²⁸¹ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 34. lpp. Piejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

²⁸² Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 293.

²⁸³ Vedins I. Loģika. Rīga: Avots, 2000, 113.-114. lpp.

robežas,²⁸⁴ autore uzskata, ka kopdzīves izsmeļošā definīcija nav nedz iespējama, nedz arī nepieciešama, citādi tās robežās būtu jāiekļauj visi kopdzīvi raksturojošie kritēriji, par kuriem ne zinātniskajā, ne normatīvajā vidē vienošanās nav panākta.

1.3. Ārpus laulības kopdzīvi raksturojošie kritēriji

Ņemot vērā, ka nepastāv vienota kopdzīves definīcija, bieži vien tās saturs ir atklājams netieši, par pamatu ņemot atsevišķas vispārīgas pazīmes, kas nošķir kopdzīvi no citām personu attiecību formām. Tāpēc ir svarīgi noskaidrot pazīmes, pēc kurām tā ir konstatējama. Lai arī valstu pieeja šajā jautājumā nav vienveidīga, tomēr pastāv zināmi kritēriji, ko atzīst par nepārprotamiem, lai lemtu par kopdzīves juridisko faktu. Šo kritēriju izvēle lielā mērā ir atkarīga no valsts vēstures, paražām, tiesību sistēmas tradīcijām un attīstības tendencēm, iedzīvotāju reliģiskās pārliecības. Par raksturīgāko, bet ne ekskluzīvo pazīmi, uz kuras pamata kopdzīve tiek nodalīta no laulības un arī no reģistrēto partnerattiecību, ir formalitāšu neesamība. Personas vieno abpusēja vēlme veidot kopdzīvi. Pārējie to veidošanas kritēriji vai tās pastāvēšanas *indicia* var atšķirties ne tikai dažādās valstīs, kas pārstāv atšķirīgas jurisdikcijas, bet bieži vien arī dažādos normatīvajos aktos vienas jurisdikcijas ietvaros.²⁸⁵ Tāpēc var izdalīt divas pamata tehnikas, kuras izmanto, atklājot kopdzīves jēdziena saturu. Pirmkārt, tiek izmantoti formālie kritēriji, kad nav nepieciešama to papildu pārbaude. Tie ir juridiskie fakti, kas automātiski nodrošina kopdzīves piesaisti regulējumam. Otrkārt, tiek pārbaudīti materiālie kritēriji, kuri var izpausties visai atšķirīgos juridiskos terminos, paredzot noteiktu kritēriju pārbaudi, lai atzītu kopdzīves faktu.²⁸⁶

²⁸⁴ Краткий философский словарь (под ред. Розенталя М. Юдина П.). Издание четвертое. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1954, 134 стр.

²⁸⁵ Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008, p. 10. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/genaff_pd11e2008.pdf [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

²⁸⁶ Schrama W.M. Family function over family form in the law on parentage? The legal position of children born in informal relationships. Utrecht Law Review, 2008, Vol. 4, No. 2, p. 92.

1.3.1. Ārpus laulības kopdzīvi raksturojošie formālie kritēriji

Dažu valstu tiesību aktos ir paredzēti formālie kritēriji, kuriem izpildoties, savienības pastāvēšana tiek atzīta par juridisku faktu, kas paredz sekas personu savstarpējās attiecībās.²⁸⁷ Šajā gadījumā atšķirība ir procedūrā, vai kopdzīve tiek juridiski atzīta pašā tās sākumā, pastāvēšanas laikā vai pēc beigām, ja tās saturs atbilst noteiktiem kritērijiem. Piedāvājot regulēt personu ārpus laulības dibināto savienību atsevišķos aspektus arī Eiropas pārnacionālajā līmenī, ES institūcijas vēlas reģistrācijas faktu noteikt kā pamatpazīmi, definējot reģistrētās partnerattiecības kā tiesību aktos paredzētu divu personu kopdzīves regulējumu, kuras reģistrācija ir obligāta saskaņā ar šiem tiesību aktiem un tās reģistrācijas procedūrā ir ievērotas attiecīgajos tiesību aktos paredzētās juridiskās prasības tās izveidei.²⁸⁸ Tātad atšķirība izpaužas speciālā reģistrācijas procedūrā, t.i., dažādu tiesību aktos noteiktu formalitāšu kārtošana, piemēram, aktu parakstīšana, iesniegumu iesniegšana. Pamatojoties uz šo atšķirīgo kopdzīves atzīšanas procedūru, izriet arī kritēriji, pēc kuriem var noteikt kopdzīves pastāvēšanu. Reģistrētas kopdzīves gadījumā tie ir formāli un izpaužas kā izteiktās gribas atspoguļojums dabā dibināt šāda veida attiecības, piemēram, apliecība par reģistrētajām partnerattiecībām, ieraksts reģistrā.²⁸⁹ Pastāv viedoklis, ka neregistrētā kopdzīve netiek pielīdzināta reģistrētai kopdzīvei vai laulībai pēc apjoma, kaut arī tā var tikt ņemta vērā, piešķirot mājāsaimniecības uzturēšanās pabalstu, ja persona (piemēram, ierēdnis – pēc Eiropas Savienības personāla noteikumiem) pierāda, ka tai ir pienākumi attiecībā uz partneri,²⁹⁰ kā arī šāda veida savienība ir maksimāli līdzīga laulībai.²⁹¹ Tāpēc atsevišķi ir jāizdala normatīvais regulējums Eiropas

²⁸⁷ Zviedrijā spēkā ir 2003. gada Kopdzīves partneru (Kopīgas mājvietas) likums (*The Cohabitees (Joint Homes) Act*), kuru gan nevar uzskatīt par pilnvērtīgu tiesisku pamatu pretējo dzimumu personu reģistrētās kopdzīves atzīšanai, jo tā mērķis ir aizsargāt vājāko pusi un viņas mantiskās intereses, kopdzīvei izbeidzoties. Pieejams: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/15/52/58/8bb4cd2f.pdf> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

²⁸⁸ Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamo likumu un lēmumu atzīšanu un spēkā stāšanos, kas saistīts ar reģistrētu partnerattiecību mantiskajām attiecībām. Pieejams: http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=en&DosId=200266 [aplūkots 2013. gada 9. oktobrī].

²⁸⁹ Kā tas, piemēram, ir Nīderlandē, kad partneri par savu nodomu reģistrēt partnerattiecības informē Civilstāvokļu aktu iestādi un ne mazāk kā pēc 14 dienām notiek reģistrācijas ceremonija. Van der Burght G. Registered partnerships in the Netherlands. In: Family law: process, practices, pressures. Proceedings of the tenth world conference of the international society of family law. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2003, p. 411.

²⁹⁰ Meeusen J. Pertegas M. Straetmans G. Swennen F. International Family law for the European Union. Antwerpen: Intersentia, 2007, p. 414.

²⁹¹ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, p. 28.

valstīs (Beļģija, Francija, Luksemburga un Nīderlande),²⁹² kur pretējo dzimumu personām ir tiesības reģistrēt kopdzīves faktu, kas gan nav vienmērīgi izplatīts Eiropā, bet, kā atzīst daži pētnieki,²⁹³ pēc savas būtības ir tālu no laulības institūta ekvivalenta, jo īpaši Beļģijā un Francijā.

Nīderlandē personai, lai reģistrētu savienību, ir jābūt: astoņpadsmit gadus vecai, izņemot gadījumus, ja nav saņemta vecāku atļauja, neprecētai vai nebūt citā savienībā ar trešo personu, garīgi veselai, kā arī personu starpā nedrīkst pastāvēt tuva radniecība.²⁹⁴ Tāpat paralēles ar laulību ir saskatāmas reģistrācijas formalitāšu kārtošana. Tā notiek pilsētas domē reģistratora klātbūtnē.²⁹⁵ Atzīstams, ka pretēji Nīderlandes pieejai, Francijā, kur uz šāda veida attiecībām attiecas Civiltiesiskās²⁹⁶ solidaritātes pakta (*The Pacte Civil de Solidarite* – franču val.) (turpmāk – Pakts) nosacījumi, laulība kā institūts lielā mērā atšķiras no reģistrētās kopdzīves, pārvēršot to par „laulības ēnu”,²⁹⁷ kas, neskatoties uz to, ir ieviesta, lai organizētu divu personu kopīgo dzīvi.²⁹⁸ Saskaņā ar to personas nevar reģistrēt jaunu kopdzīvi, ja tās ir radnieki līdz trešajai pakāpei, atrodas citā laulībā vai jau ir reģistrējušas kopdzīvi ar trešajām personām,²⁹⁹ ko var formāli nodēvēt par incesta un poligāmijas aizliegumu.

²⁹² Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tēmu „Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojumiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību lietās” COM (2011) 126 galīgā redakcijā – 2011/0059 (CNS) un par tēmu „Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi lietās par reģistrētu partnerattiecību mantiskajām sekām” COM (2011) 127 galīgā redakcijā – 2011/0060 (CNS) (2011/C 376/16), 2.6. punkts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C 376/88, 22.12.2011., 88. lpp., kā arī Šerpe J. Neregistrētā kopdzīve un likums – Eiropas perspektīvas. 2009. gada 26.-27. novembra Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas organizētās konferences „Neregistrētās partnerattiecības Eiropas Savienībā” materiāli.

²⁹³ Goossens E. Different regulatory regimes for registered partnership and marriage: out-dated or indispensable? A European perspective on Belgian model. In: *Confronting the frontiers of family and succession law*. Antwerpen: Intersentia, 2012, p. 636.

²⁹⁴ Boele-Woelki K. Registered partnerships: legislation of the Netherlands. Pieejams: http://www.ciecl.org/Etudes/ColloqueCIEC/CIEColloqueBoele_WoelkiAngl.pdf [aplūkots 2012. gada 8. oktobrī].

²⁹⁵ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 28.

²⁹⁶ *Pacte Civil de Solidarite* būtu iespējams tulkot arī kā Civilās solidaritātes paktu, tomēr Latvijas juridiskajā terminoloģijā “civilais” attiecas uz publisko tiesību jomu, savukārt, Pakta būtība ir tā līgumiskajā raksturā starp divām privātpersonām, tāpēc autore uzskata šo tulkojumu par piemērotāku.

²⁹⁷ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, pp. 33, 37.

²⁹⁸ *Pacte Civil de Solidarite*, Art. 515-1. Pieejams:

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006136536&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

²⁹⁹ *Ibid*, Art. 515-2.

Tādējādi var secināt, ka formālie kritēriji, lai reģistrētu savienību, kā arī konstatētu tās esamību kā juridisku faktu, ir pietuvināti laulības tiesiskajam regulējumam. Tas ļauj secināt, ka šajā gadījumā atšķirības drīzāk ir meklējamas laulības un reģistrētās kopdzīves institūta saturā, kā arī piešķiramo tiesību un nosakāmo pienākumu apjomā.

1.3.2. Ārpus laulības kopdzīvi raksturojošie faktiskie kritēriji

Atšķirībā no reģistrētas kopdzīves, kuras konstatēšanai likumdevējs ir devis norādes uz kritērijiem tiesību aktos, neregistrētas kopdzīves gadījumā šie kritēriji nereti izriet, analizējot judikatūru. Arī ECT spriedumos tikai vispārīgi ir identificējusi faktorus, kam ir nozīme, lemjot par to, vai attiecības starp personām veido ģimenes dzīvi: „vai nu pāris dzīvo kopā, attiecības ilgušas pietiekamu laika periodu, vai personas ir demonstrējuši saistības vienam pret otru, un tām ir bērni, vai kā citādi [...]”³⁰⁰ Tiesību doktrīnā šis jautājums nav ticis plaši apskatīts, līdz ar ko kritēriju uzskaitījums nevar būt izsmeļošs. No citas puses, par avotu kopdzīves faktisko kritēriju noteikšanai var kalpot nacionālo un starptautisko tiesu judikatūra, kā arī normatīvie akti.

1.3.2.1. Ārpus laulības kopdzīves ilgums

Viens no izplatītākajiem kritērijiem, ko nepieciešams konstatēt kopdzīves atzīšanai, ir šādas savienības pastāvēšanas ilgums. Tās ilguma noteikšana nav vienvēidīga, taču kopdzīvei ir jābūt pietiekami ilgai, lai varētu to nošķirt no parastām attiecībām. Tomēr ir vērojama zināma subjektivitāte, jo daži likumdevēji nosaka kopdzīves minimālo ilgumu.³⁰¹ Savukārt citi likumdevēji uzsver, ka kopdzīvei jāturpinās tik ilgi, lai varētu saskatīt līdzību ar laulību. Par ilgstošu laiku uzskatāms tāds laiks, kas ir līdz brīdim, kad var saskatīt līdzību ar laulāto attiecībām.³⁰² Atsevišķos

³⁰⁰ White R. Ovey C. The European Convention on Human Rights. Series 5th edition. Oxford: University Press, 2011, p. 337.

³⁰¹ Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International Law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008, p. 10. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/genaff_pd11e2008.pdf [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

³⁰² Geč-Korošec M., Kraljič S. The influence of validity established cohabitation on legal relations between cohabitants in Slovene law, The international survey of family law, [b.i.]. United Kingdom, p. 385.

gadījumos likumdevējs precizē, ka attiecībām jābūt pastāvīgām, nepārtrauktām un ilgstošām. Taču aktuāls kļūst jautājums, kurš brīdis uzskatāms par kopdzīves sākumu, jo tas bieži vien ir pakāpenisks process.³⁰³ Tas ir nosakāms samērā vienkāršāk, ja personas kopā uzsāk kopdzīvi īrētā vai iegādātā īpašumā, taču gadījumā, ja kāds no kopdzīves partneriem uzsāka dzīvot cita partnera māsaimniecībā pakāpeniski, šī robeža nav tik strikti nosakāma.

Šai sakarā 1983. gadā plašu publicitāti guva Anglijas apelācijas tiesas spriedums lietā *Burns v. Burns*,³⁰⁴ ko zinātnieki uzskata par vienu no nozīmīgākajām lietām Anglijas tiesībās.³⁰⁵ Vīrietis un sieviete nodzīvoja kopā bez laulības reģistrācijas deviņpadsmit gadus. Kopdzīves laikā sieviete pameta savu darbu, rūpējās par kopīgu māju, kas bija reģistrēta uz vīrieša vārda, un par ģimeni, nomainīja savu uzvārdu uz vīrieša uzvārdu. Tiesa noraidīja sievietes pieteikumu attiecībā uz daļu no ģimenes mājas, jo viņa nebija sniegusi materiālu ieguldījumu nekustamā īpašuma iegādē, uzsverot, ka šāds pieļautais netaisnīgums ir jānovērš Lielbritānijas Parlamentam, bet ne tiesai, grozot tiesību aktus. Līdzīgi *Layton v. Martin* lietā sieviete nodzīvoja ar vīrieti bez laulības reģistrācijas piecus gadus. Kā norādīja tiesnesis: „Visi pakalpojumi un darbi, kurus viņa bija iedomājusies veikt, bija līdzīgi tiem, ko dara sieva”. Vīrietis ir piedāvājis viņai emocionālo drošību viņa dzīves laikā un finansiālu stabilitāti pēc viņa nāves, kā rezultātā viņa apliecināja savu gatavību dzīvot kopā ar viņu. Taču prasībā pret viņa īpašuma sadales akta izpildītājiem viņa nesaņēma daļu no īpašuma. Tiesnesis to pamatoja ar secinājumu, ka vīrieša solījums neparedzēja juridiski saistoša līguma noslēgšanu, kaut arī tas tika izteikts mutvārdos.³⁰⁶ Tāpēc ir samērā atbilstoši atzīt, ka tā laika īpašumtiesisko strīdu gadījumos pat līdz XX gadsimta 70. gadiem kopdzīves fakts bija nenozīmīgs. Tiesnesis bija šādi skaidrojis kopdzīves partneru, kuri ir nodzīvojuši kopā vienpadsmit gadus un audzinājuši divus kopīgus bērnus, īpašuma sadali, kas bija pusmiljona mārciņu vērts: „ja viņi būtu precējušies, īpašuma sadale varētu būt adekvātāka, jo mūsdienās likums par šķiršanās finansiālajiem aspektiem ņem vērā katra vajadzības, pirmkārt nodrošinot bērnu labklājību. Taču, ņemot vērā, ka personas nav precējušās, šķirot īpašumu, nozīme ir tikai nodibinātajām īpašuma tiesībām, jo tas, kurš kādu iemeslu

³⁰³ Clout I. *The which? Guide to living together*. London: Which? Ltd, 2002, p. 15.

³⁰⁴ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1983. gada 26. jūlija spriedums lietā No. 1981 B. No. 255 *Burns v. Burns*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1983/4.html&query=burns+and+v+and+burns&method=boolean> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

³⁰⁵ Mee J. *Burns v. Burns: The villain of the piece?* In: Gilmore S. Herring J. Probert R. *Landmark cases in family law*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, p. 175.

³⁰⁶ Cretney S. *Family law in the 20th century: a history*. New York: Oxford University Press, 2005, p. 521.

dēļ nav nodibinājis šādas tiesības likumā noteiktajā kārtībā, paliek bez prasības apmierinājuma”.³⁰⁷ Zinātnieki atzīst, ka attieksme no tiesu puses kopš tiem laikiem ir mainījusies,³⁰⁸ taču tikai 2007. gadā Apvienotās Karalistes Tiesību komisija (*Law Commission* – angļu val.) nāca klajā ar ziņojumu,³⁰⁹ kurā piedāvāja noteikt divu līdz piecu gadu kopdzīves ilguma kvalifikācijas kritēriju, tomēr jāsecina, ka tie joprojām ir tikai priekšlikumu stadijā.³¹⁰ Tas pilnībā nesaskan ar 1980. gadā lietā *Watson v. Lucas* tiesas pasludinātu atziņu, ka ir pamatoti uzskatīt personas, kuras dzīvo kopā noteiktu laiku stabilās attiecībās, par ģimenes locekļiem.³¹¹

Atsevišķu valstu normatīvais regulējums paredz savienības minimāla ilguma noteikšanu.³¹² Valstīs, kas nosaka minimālo attiecību pastāvēšanas laiku, normatīvais regulējums paredz, ka attiecībām ir jāpastāv, sākot no viena gada līdz pat pieciem gadiem.³¹³

Tomēr pēc autores domām, šis samērā objektīvais kritērijs ne vienmēr var liecināt par personu nodomu veidot kopdzīvi. Tāpēc tas būtu jāsaista ar prasību, ka attiecībām jābūt nepārtrauktām un stabilām jeb noturīgām. Personām ir jādemonstrē savstarpējā emocionālā saikne un uzticēšanās, papildus dažreiz tiek minēta vēlme dibināt seksuālas attiecības tikai ar šo partneri. Tā lietā *Burden v. UK*³¹⁴ prasītāja bija viena no māsām, kura dzīvoja kopā stabilās, abpusēji atbalstošās attiecībās 31 gadu. Pēc šādas kopā dzīvošanas, vienai no māsām nomirstot, otrai tika pieprasīts samaksāt mantojuma nodoklis par mājas daļu, ko mantojumā bija atstājusi nomirusī māsa. No šī nodokļa parasti tiek atbrīvoti laulātie un civilie partneri, līdz ar ko persona uzskatīja, ka viņai ir tiesības tikt

³⁰⁷ Cretney S. *Family law in the 20th century: a history*. New York: Oxford University Press, 2005, p. 522.

³⁰⁸ Piemēram, 1950. gadā tiesa atteicās atzīt, ka vīrietis, kurš nodzīvoja kopā ar sievieti divdesmit gadus savienībā, kurai piemita visas laulības pazīmes, jo īpaši pēc bērnu dzimšanas, varētu tikt uzverts kā ģimenes loceklis Īres likuma izpratnē. Taču jau mazāk kā divdesmit piecus gadus vēlāk tiesa atzina, ka termina “ģimenes loceklis” nozīme ir mainījusies, gadiem ejot. Pēc divām desmitgadām tika izteikti priekšlikumi mainīt 1988. gada Mājokļu likumu. Grozījumi paredzēja personu, kuras dzīvo kopā ar īrnieku kā sieva vai vīrs, statusu pielīdzināt īrnieka likumīgā laulātā statusam. Sīkāk sk.: Cretney S. *Family law in the 20th century: a history*. New York: Oxford University Press, 2005, p. 522.

³⁰⁹ *Cohabitation: the financial consequences on relationship breakdown* (LAW COM No 307), The Law Commission, 2007. Pieejams: http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/lc307_Cohabitation.pdf [aplūkots 2012. gada 8. oktobrī].

³¹⁰ Bowman C.G. *Unmarried couples, law and public policy*. Oxford: University Press, 2010, p. 183.

³¹¹ Welstead M. Edwards S. *Family law*. Oxford: University Press, 2006, p. 4.

³¹² *Ibid*, p. 18.

³¹³ Bitāns A. Jarkina V. Reģistrētās partnerattiecības un laulība: neregistrēto partnerattiecību institūts un tā iespējamā attīstība Latvijā. 2009. gada 26.-27. novembra konferences „Neregistrētās partnerattiecības Eiropas Savienībā” materiāli.

³¹⁴ ECT 2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Burden v. UK*, pieteikums No.13378/05. *Human rights law journal*, Vol. 29, No. 6-12, p. 351.

atbrīvotai no nodokļa samaksas, ņemot vērā ilgu un stabilu kopdzīvi ar pašas māsu. ECT atzinusi, ka attiecībām starp kaimiņiem, kaut arī viņi būtu radnieki, ir pilnīgi cits kvalitatīvs raksturs nekā laulātajiem. Kaut arī šajā gadījumā starp personām pastāvējusi īpaša saikne, t.i., asinsradniecība un emocionāla tuvība, ir jāņem vērā, ka gan laulība, gan civilā partnerība starp tuviem radniekiem nav atļauta, tā arī kopdzīvē esošās māsas nevar tikt pielīdzinātas laulātajiem.³¹⁵

1.3.2.2. Ārpus laulības kopdzīves uzsākšanas minimālais vecums

Lai uz personām varētu attiecināt kopdzīves regulējumu, lielākajā daļā valstu, tām ir jāsasniedz noteikts vecums. Vecums, no kura personas var izlemt uzsākt kopdzīvi, pārsvarā gadījumos ir 18 gadi,³¹⁶ kas ir saistāms ar personas pilngadības sasniegšanu un tiesībspējas iestāšanos. Kaut arī šajā gadījumā lēmums dibināt attiecības netiek reģistrēts, tomēr sekas, kuras var izraisīt kopdzīves izveide, piemēram, pienākums rūpēties par kopdzīves laikā dzimušu bērnu, nosaka nepieciešamību personai būt tiesībspējīgai un rīcībspējīgai. Citos gadījumos, piemēram, Portugālē, vecums var tikt samazināts līdz 16 gadiem.³¹⁷ Daži autori tomēr uzsver, ka laikā, kad laulība var tikt atzīta par neesošu, jo personas nav sasniegušas attiecīgu vecumu, kopdzīvei tas nav šķērslis.³¹⁸

Šajā sakarā autore uzskata par nepieciešamību noteikt robežu starp personu tiesībām uzsākt kopdzīvi, kur juridiski nepastāv vecuma ierobežojums, ņemot vērā, ka nenotiek kopdzīves reģistrācija un personai nav jāatbilst noteiktiem juridiski definētiem kritērijiem, un personas kvalificēšanos kopdzīves partnera statusam jebkuru tiesisku strīdu gadījumā, kas ir cieši saistāma ar personas rīcībspējas un tiesībspējas iestāšanos. Tāpēc lielākā gadījumu skaitā būtu nosakāms 18 gadu vecuma ierobežojums, no kura persona var tikt atzīta par kopdzīves partneri.

³¹⁵ ECT 2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Burden v. UK*, pieteikums No.13378/05. Human rights law journal, Vol. 29, No. 6-12, p. 359.

³¹⁶ Asland J. Legislation on informal cohabitation in Norway. In: Common core and better law in European family law (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 296.

³¹⁷ Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008, p. 12. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/genaff_pd11e2008.pdf [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

³¹⁸ Parry M. The law relating to cohabitation. Series 3rd edition. London: Sweet&Maxwell, 1993, p. 8.

1.3.2.3. Kopīgu bērnu esamība

Faktors, kurš ievērojami ietekmē kopdzīves atzīšanai nepieciešamo ilguma periodu, ir viena vai vairāku bērnu esamība, jo viņa tiesību respektēšana un aizsardzība attiecas ne vien uz partneriem, bet uzliek pienākumu arī valstij. Bērna piedzimšana kopdzīves laikā tiek norādīta kā ievērojams indikators sievietes un vīrieša dzīvošanai kopā līdzīgi kā vīra un sievas statusā, jo viņi realizē abpusēju pienākumu rūpēties par kopīgu bērnu vai bērniem.³¹⁹ Turklāt atsevišķos gadījumos, izvērtējot jautājumu par kopdzīves esamību, kopīgu bērnu piedzimšana kopdzīves partneriem vienmēr liecinās par stabilas, laulībai līdzīgas savienības pastāvēšanu.³²⁰ Profesore N. Detlofa (*Nina Dethloff*) piedāvā šo kritēriju noteikt par galveno, ja tiek lemts jautājums par kopdzīves esamību.³²¹ Spānijā kopdzīves fakta atzīšanas modelis parasti paredz nepieciešamību nodzīvot kopā ne mazāk par diviem gadiem, savukārt bērna esamība atļauj šo periodu arī samazināt.³²² Ja iepriekš bērna statuss lielā mērā tika noteikts atkarībā no viņa dzimšanas laulībā vai kopdzīves laikā,³²³ tad mūsdienās bērns jebkurā gadījumā bauda ekskluzīvās aizsardzības tiesības un nepastāv nekādas atšķirības attiecībā uz viņa piedzimšanas faktu laulībā vai ārpus tās. Tā Zviedrijā 1973. gadā bērni, kuri piedzima ārpus laulības, tika klasificēti kā nepilnās laulības bērni, atsakoties no iepriekšējā definējuma „ārpus laulības”.³²⁴ Vēl jo vairāk bērna piedzimšanas fakts kopdzīves laikā apliecina personu vēlmi veidot noturīgu sociālu saikni savā starpā.

Praksē var noteikt vairākus variantus attiecībā uz bērna saikni ar kopdzīves partneriem, pieņemot, ka gan viens no viņiem, gan abi var būt bērna vecāki. Pirmkārt, bērnam var būt radnieciska saikne tikai ar vienu no personām, kurš ir viens no vecākiem, savukārt no otra viņš ir šķīries. Otrkārt, bērns var būt dzimis, vienai no personām esot kopdzīvē ar citu personu, bet šī kopdzīve ir izjukusi un

³¹⁹ Priest J. *Families outside marriage*. Bristol: Family law, Jordan & Sons Ltd, 1990, p. 85.

³²⁰ Asland J. *Legislation on informal cohabitation in Norway*. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 297.

³²¹ Dethloff N. O.Beinarovičas personīga saruna ar prof. Dr. jur. Ninu Detlofu (*Nina Dethloff*), Bonnas universitātes profesori, Vācijas, Eiropas un starptautisko Ģimenes tiesību institūta direktori, 2013.

³²² Martin-Casals M. *Mixing-up models of living together. “Opting-in”, “opting-out” and self-determination of opposite-sex couples in the Catalan and other Spanish partnership acts*. In: Martin-Cassals M. Ribot J. (eds.) *The role of self-determination in the modernisation of family law in Europe. Papers presented at the 2003 European Regional conference of the International society of family law*. Girona: Documenta Universitaria, 2006, p. 289.

³²³ Eekelaar J. *Family law and social policy*. Series 2nd edition. London: Weidenfeld and Nicolson, 1984, p. 139.

³²⁴ Bradley D. *Family law and political culture*. London: Sweet&Maxwell, 1996, p. 105.

persona patlaban atrodas citās attiecībās. Treškārt, bērns var būt dzimis abiem kopdzīves partneriem. Šeit aktuāls kļūst jautājums par ārpus laulības dzimušo bērnu tēvu tiesībām. Lietā *Rasmussen v Denmark*³²⁵ tiesa skaidroja, ka valstīm tika atļauts vadīties pēc prezumpcijas, ka neprecējusies māte automātiski iegūst pilnas aizgādības un aizbildnības tiesības pār savu bērnu, jo tas vislabāk atbilst viņa interesēm.³²⁶ Šādu secinājumu apstiprina arī zinātnieka A. Beinhama (*Andrew Bainham*) atziņa, ka tiesības abstrahējās no XIX gs. dogmas, kad tika vērtētas mātes vai tēva intereses. Patlaban primāras ir bērna intereses.³²⁷

Plašāk pazīstams šajā lietu kategorijā ir spriedums lietā *Keegan v Ireland*,³²⁸ kurā prasītājs apgalvoja, ka bija aizkārtas viņa tiesības uz ģimenes dzīves cieņu, jo viņa ārpuslaulības meita bija adoptēta bez viņa piekrišanas, bet nacionālā likumdošana pat nav devusi viņam iespēju kļūt par viņas aizbildni. Tiesa atgādināja, ka jēdziens „ģimene” paredz faktiskās ģimenes saiknes pat tad, ja puses dzīvo ārpus laulības. Bērns, kurš ir dzimis šajās attiecībās, ir ģimenes loceklis kopš dzimšanas brīža un pateicoties savai dzimšanai. Starp bērnu un viņa vecākiem pastāv saikne, kas ir vienlīdzīga ģimenes dzīvei, pat jau viņa dzimšanas brīdī vai pēc tās vecāki jau nav dzīvojuši kopā. Pēc tiesnešu domām fakts, ka attiecības starp prasītāju un bērna māti, kas ilga vairāk nekā divus gadus un kas pasliktinājās bērna dzimšanas brīdī, ietekmē pieņemto lēmumu ne vairāk kā, ja viņi būtu bijuši laulātie un nokļuvuši šādā situācijā. Saskaņā ar principiem, kurus apstiprina tiesu prakse, ja ģimeniskās saiknes esamība ir acīmredzama, valstij ir jārīkojas tā, lai stiprinātu šīs saiknes un radītu likumīgas garantijas, kas ļautu bērnam adaptēties ģimenē. Tiesa nolēma, ka iejaukšanās prasītāja tiesībās uz ģimenes dzīvi nav pamatotas demokrātiskajā sabiedrībā.³²⁹ Papildu jautājums, kas rodas, bērnam piedzimstot neregistrētas kopdzīves laikā, ir bērna paternitātes noteikšana, jo tā nav obligāti automātiski nosakāma, bet ir nepieciešama partnera piekrišana. Piemēram, Nīderlandē tēvam, kurš ir

³²⁵ ECT spriedums lietā No.8777/79 *Rasmussen v. Denmark*, 1984. gada 28. novembris. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%7B%22languageisocode%22%3A%5B%22ENG%22%5D%2C%22appno%22%3A%5B%228777%2F79%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22COMMITTEE%22%2C%22DECISIONS%22%2C%22COMMUNICATEDCASES%22%2C%22CLIN%22%2C%22ADVISORYOPINIONS%22%2C%22REPORTS%22%2C%22RESOLUTIONS%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-57563%22%5D%7D> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

³²⁶ Туманова Л.В. Владимирова И.А. Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека. Москва: Городец, 2007, 91 стр.

³²⁷ Bainham A. When is a parent not a parent? Reflections on the unmarried father and his child in English law. *International law of law and the family*, 1989, Vol. 3, p. 234.

³²⁸ ECT spriedums lietā *Keegan v Ireland* No.16969/90, 1994. gada 26. maijs. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62443> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

³²⁹ Туманова Л.В. Владимирова И.А. Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека. Москва: Городец, 2007, 92 стр.

bērna mātes kopdzīves partneris, bērns ir jāatzīst oficiāli, lai viņam tiktu piešķirtas vecāku tiesības.³³⁰ Ja tādas nav, tad bērna mātei ir jāvēršas tiesā, lai šādā piespiedu ceļā nodrošinātu bērnam aizskarto tiesību uz aprūpi un attiecīga materiāla atbalsta ievērošanu.

1.3.2.4. Papildu kritēriji

Nemot vērā, ka iepriekš minētie kritēriji nav ekskluzīvi un nepārprotami, bet arī ievērojot to, ka katrā lietā kritēriju uzskaitījums ir individuāls, var minēt citus apsvērumus. Pētnieks Vulfs (*Wolf*) papildus norāda uz tādiem kritērijiem kā abpusējs finansiāls atbalsts vai mājsaimniecības uzturēšanas izdevumu sadale, seksuālās attiecības un publisks atzinums.³³¹ Pēc autores domām šie var būt tikai fakultatīvi kritēriji, kurus būtu nepieciešams noskaidrot, ja netika konstatētas iepriekš minētās pazīmes.

Dzīvošana kopā kā svarīgs par kopdzīvi liecinošs kritērijs tiek akcentēts gan ECT judikatūrā, gan zinātnieku vidū. Lietā *Kroon and others v. the Netherlands*³³² ECT atzinusi, kaut arī dzīvošana kopā ir kā atskaites punkts un obligāts kritērijs, lai apliecinātu kopdzīves faktu, taču kā izņēmums tas var izpalikt, ja to pietiekami apliecina citi faktori. No citas puses, lietā *Wakefield v. UK* arguments, ka attiecības starp personām, kuras bija satikušās tikai vienreiz, bet pārējo laiku uzturēja kontaktu ar korespondences palīdzību,³³³ arī neiztur kritiku. Pat ja personām varētu būt nodoms nākotnē dibināt ciešākas attiecības, tad dotajā brīdī tās tomēr nevieno stabila saikne, pat neskatoties uz faktu, ka mūsdienu augstas mobilitātes apstākļos kopā dzīvošanas kritērijs nav noteicošais, lai atklātu ģimenes dzīves saturu.

Savukārt zinātnieks Dž. Haskijs (*John Haskey*) norāda, ka kopīga dzīvesvieta ir fundamentāls kopdzīvi raksturojošs kritērijs, atgādinot, ka termins „kopdzīve” (*cohabitation* – angļu val.) ir radies no „atrsties” (*cohabitare* – latīņu val.), kas sākotnēji bija attiecināms tikai uz vīra un sievas

³³⁰ Nīderlandes valdības oficiālā mājas lapa. Pieejams: <http://www.government.nl/issues/family-law/marriage-registered-partnership-and-cohabitation-agreements> [aplūkots 2012. gada 18. septembrī].

³³¹ Short S. H. Miles J. Family law: text, cases and materials. Series 2nd edition. Oxford: University Press, 2011, p. 107.

³³² ECT spriedums lietā *Kroon and others v. the Netherlands*, No. 18535/91, 1994. gada 27. oktobris. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

³³³ O'Mahony, C. Irreconcilable differences? Article 8 ECHR and Irish law on non-traditional families. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2012, Vol. 26, No 1, p. 38.

dzīvošanu kopā, bet vēlāk dzīvošanu kopā kā vīram un sievai.³³⁴ Šo pazīmi var papildināt tāda kopdzīves partneru rīcība kā kopīgas mājvietas iegāde, tās pielāgošana savām vajadzībām un izdevumu sadale par tās uzturēšanu.

Secinājumi. XXI gs. sociālās realitātes izmaiņas nenovēršami kardināli ietekmē sabiedrības viedokļa veidošanos par ģimenes institūta pastāvēšanas esošo formu un nākotnes modeli. Pagājušajā gadsimtā paralēli laulības institūtam strauju izplatīšanos piedzīvoja kopdzīve. Par tās tiesiskās atzīšanas sākumposmu var uzskatīt XX gadsimta 70. gadus, kad bijušās Dienvidslāvijas Federatīvās Republikās un Ungārijā, bet vēlāk arī Skandināvijas valstīs likumdevējs veica izmaiņas normatīvajos aktos, paredzot atsevišķu kopdzīves partneru tiesību aizsardzību, bet kā izņēmumu atzīstot kopdzīvi kā jaunu tiesību institūtu. Patlaban Eiropas jurisdikcijās ir vērojama neviendabīga likumdevēju pieeja kopdzīves regulējumam, kas zināmā mērā negatīvi ietekmē arī tiesiskās stabilitātes nodrošināšanu. Starptautiskajā līmenī kopdzīves regulējuma aspekti ir bijuši tādu pārnacionālu organizāciju kā Hāgas Starptautisko Privāttiesību konference un it īpaši Eiropas Ģimenes tiesību komisija. Jau vairāk nekā trīsdesmit gadus kopdzīve kā ģimenes koncepcija ir bijusi ECT judikatūras priekšmets. Tā līdz šim nav sniegusi kopdzīves definīciju, taču ir visai plaši apskatījusi kritērijus, pēc kuriem kopdzīve var tikt atzīta. Vienlaikus ECT ir izvairījusies noteikt valstīm jomas, kurās tām būtu jāievieš normas kopdzīves partneru tiesību aizsardzībai. Arī EST ir sniegusi zināmu ieguldījumu kopdzīves institūta attīstībā, sākotnēji gan uzsverot, ka kopdzīves partneri nebūtu uztverami kā laulātie.

Kā galvenais problēmjaucējums kopdzīves vienotā koncepta veidošanā tiek atzīta nespēja vienoties par terminoloģiju, kā arī kopīgu definīciju. Ievērojot juridiskās latviešu valodas tradīcijas, tiek piedāvāts ieviest terminu – ārpus laulības kopdzīve, to definējot kā vīrieša un sievietes privātu un intīmu savienību ar mērķi izveidot noturīgu sociālu saikni starp personām, uzturēt kopīgu māsaimniecību, kā arī nodrošināt dzimtas turpinājumu, ņemot vērā, ka personām nepastāv šķēršļi, lai reģistrētu laulību.

Lai konstatētu kopdzīves juridisko faktu, pārsvarā tiek izmantotas divas pieejas. Pirmā pieeja paredz formālā kritērija kā kopdzīves reģistrācija esamību, kas ir pietuvināta laulības reģistrācijas. Savukārt otrā pieeja paredz faktisko kritēriju konstatēšanu, kuri variējas atkarībā no

³³⁴ Haskey J. Demographic aspects of cohabitation in Great Britain. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 53.

nacionālā likumdevēja noteiktā apjoma. Tie var izpausties kā kopdzīves ilgums, kopīgu bērnu esamība, kopīga mājsaimniecība, attiecību stabilitāte utt.

Otrā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma modeļi Eiropā.

2.1. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma modeļu vispārējās shēmas

Pamatojoties uz Eiropas likumdevēju izvēlētajiem kopdzīves regulējuma modeļiem, zinātniskajā telpā ir veikta kopdzīves modeļu klasifikācija, par pamatu izvēloties dažādus kritērijus. Tie atspoguļojas gan kopdzīves formas izpausmē, gan kopdzīves regulējuma nepieciešamā apjoma noteikšanā. Savukārt likumdevējs ir izšķīries par labu viena vai citāda kopdzīves regulējuma modeļa ieviešanai, pamatojoties uz apzinātajām problēmsituācijām, ar kurām saskaras ne tikai kopdzīves partneri, bet arī trešās puses.

A. Barlova (*Anne Barlow*) norāda, ka Eiropas tiesiskajā telpā pārsvarā pastāv iekļaušanās (opt-in – angļu val.) pieeja, kad likumdevējs nodrošina kopdzīves partneriem papildu tiesību aizsardzību, ja viņi tam īpaši piesakās, piemēram, noslēdzot kopdzīves līgumu. Atsevišķās tiesību sistēmās kā Īrija un Skotija likumdevējs ir izvēlējis izslēgšanas (opt-out – angļu val.) pieeju, paredzot automātisku kopdzīves partneru atsevišķu tiesību aizsardzību, kad viņiem nav oficiāli jāpasludina kopdzīves esamība partneru vidū.³³⁵

J. Šerpe (*Jens Scherpe*) kā pamatkritēriju kopdzīves klasifikācijai izdala formālā tiesiskā akta kā kopdzīves līguma vai reģistrācijas esamību, kad kopdzīves partneri stājas tiesiskajās attiecībās apzināti, tādējādi paužot savu gribu. Savukārt, ja tiesiskais režīms tiek piemērots attiecībām pēc atbilstības noteiktiem kritērijiem, piemēram, kopdzīvei sasniedzot noteiktu ilguma periodu, un zināmā mērā tiek uzspiests kopdzīves partneriem, var runāt par neformālo kopdzīvi. Šajā modelī izteikti aktuāls ir konflikts starp vājākās puses tiesību aizsardzības nepieciešamību un citas puses privāto autonomiju. Tādējādi būtu pamatoti uzskatīt, ka šāda režīma regulējumam parasti ir mazāk izteikts raksturs, ņemot vērā apstākli, ka puses neizrāda vēlmi apzināti to attiecināt uz savām attiecībām.³³⁶

³³⁵ Konferences „Family Law in Europe: New Developments, Challenges and Opportunities” 2013. gada 29.-31. augustā Bonnā, Vācijā materiāli, prof. Dr. jur. Barlow A. prezentācija, autores apkopojums.

³³⁶ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 284.

Atbilstoši tam, kopdzīves tiesiskajam regulējumam doktrināli tiek piedāvāts izmantot „trīs pakāpju pieeju”. **Pirmā pieeja** ir attiecināma uz neformālo kopdzīvi (*informal cohabitation* – angļu val.), kad tiek aktualizēta tikai vājākās puses aizsardzība un tiesību nodrošināšana ārkārtas situācijās (*emergency situations* – angļu val.). Šajā gadījumā ir svarīgi identificēt situācijas, kurās argumenti par regulējuma ieviešanu (vājākās puses, bērnu un trešo personu tiesību aizsardzība) prevalē pār argumentiem pret regulējuma piemērošanu (personas tiesības brīvi izvēlēties ģimenes formu). Patlaban ir konstatējamas vairākas tiesiskās realitātes situācijas, par kurām valstij jābūt ieinteresētai vai pat jāuzliek pienākums, kad iejaukšanās personas privātās dzīves regulējumā var būt attaisnojama, uzliekot personai pienākumus bez tās piekrišanas. Tātad par šādām situācijām uzskatāmas kopdzīves izbeigšana, kam seko īpašuma sadale un atsevišķos gadījumos prasības par uzturēšanās saistībām, viena no kopdzīves partnera nāve, pēc kuras aktualizējas jautājumi par otra kopdzīves partnera tiesībām uzturēties kopīgā mājvietā, mantošanas tiesības, prasības pret personu, kas izraisījusi kopdzīves partnera nāvi, ja pret to ir veikts noziedzīgs nodarījums.³³⁷ Tiek norādīts, ka gandrīz visās situācijās personām ir iespēja savā starpā noslēgt tieši viņu situācijai pielāgotu līgumu, lai sakārtotu kopdzīves mantiskās un citas attiecības.³³⁸ Autore var iebilst, ka tiesiskā realitāte pierāda, ka vienmēr būs kopdzīves partneri, kuri to neveiks. Taču vājākās puses tiesību nodrošināšana ir aktuāla arī ārpus noslēgtajiem līgumiem, paredzot, ka tas ir konkrētās tiesību sistēmas uzdevums. Turklāt uz atsevišķām tiesību jomām, piemēram, publiskām tiesībām šādi līgumi nebūs attiecināmi.

Otrā pieeja ir piemērojama situācijām, kad ir iesaistīti bērni, turklāt situācija ir citāda ne tikai attiecībā uz bērniem, bet pašiem kopdzīves partneriem.³³⁹ Tas, ka kopdzīves partneri nav formalizējuši savas attiecības konkrētajā jurisdikcijā paredzētajā veidā un saskaras ar grūtībām to attiecību pārvaldīšanā, galvenokārt skar tikai viņu pašu intereses. Taču šo partneru kopīgiem bērniem izvēle noslēgt laulību vai veidot kopdzīvi netika dota. Tāpēc šādās situācijās galvenajām vadlīnijām pēc autores domām ir jābūt vājākās puses apzināšana un tās tiesību un interešu aizsardzība. Turklāt vājākā pozīcijā var būt ne tikai bērns, bet arī viens no kopdzīves partneriem, kurš par viņu rūpējas.

³³⁷ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 290.

³³⁸ Barlow A. Cohabitants and the law. London: Butterworths, 1997, p. 13.

³³⁹ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 291.

Mūsdienās vecāku atbildību nosaka ārpus viņu civilstāvokļa vai tā neesamības. Tāpēc ir svarīgi nodrošināt, lai tā attiektos uz bērna māti un tēvu neatkarīgi no viņu statusa. Kopdzīve bieži vien paredz arī sociālu (*social parenthood* – angļu val.), nevis juridisku vecāku atbildību, uzsverot bērna interešu aizsardzību,³⁴⁰ kam ikdienas ģimenes dzīvē ir liela nozīme, tāpēc tai jāatspoguļojas tiesībās. Ja pirmās divas pieejas atspoguļo juridiski pamatotus modeļus, tad **trešā pieeja** norāda uz vairākiem kopdzīves sociālajiem modeļiem. To piemēro gadījumos, ja kopdzīves partneri vēlas savam arī ciešākas juridiskas attiecības izvēlētajam kopdzīves modelim, it īpaši tad, kad kopdzīves līguma noslēgšana viņu starpā neietekmē viņu statusu publiskajās tiesībās vai attiecības ar trešajām personām. Kā uzskatāmu piemēru var minēt migrācijas un uzturēšanās tiesību piešķiršanu. Parasti netiek apšaubīts, ka valstij nav pienākums tās piešķirt neformalizētas kopdzīves gadījumos.³⁴¹ Pēc autore domām, valsts pienākumos neietilpst izvērtēt kopdzīves fakta esamību pēc tās izvirzītajiem kritērijiem, lai lemtu par šādu tiesību nodrošināšanu. Drīzāk jāapsver iespēju nodrošināt kopdzīves partneriem, kuri vēlas piemērot savām attiecībām skaidrāku tiesisku ietvaru, iespēju apliecināt kopdzīves faktu ar formālu aktu. Tādā gadījumā valsts prasība noslēgt šādu aktu būtu attaisnojama attiecībā uz tiem kopdzīves partneriem, kuri vēlētos saņemt papildu tiesības.

Šis teorētiskais pamatojums atspoguļojas arī kopdzīves regulējumam piemērojamā tiesiskajā režīmā. Eiropā likumdevējs, izvēloties nodrošināt kopdzīves institūtam attiecīgu tiesisku ietvaru, bieži vien izvēlas vienu no diviem režīmiem. **Pirmais režīms** paredz, ka kopdzīves partneri formalizē savas attiecības, noslēdzot kopdzīves līgumu vai veicot reģistrāciju valsts institūcijā, lai iekļautos tiesiskā regulējuma režīmā. Šajā gadījumā tiek ievērots pušu autonomijas princips vājākas puses tiesību aizsardzībai, t.i., bez pušu izteiktās gribas un piekrišanas režīms netiks piemērots.

Otrais režīms neprasa formālā akta noslēgšanu, bet paredz noteiktu kritēriju esamību, lai kvalificētu attiecības starp personām ekskluzīvi kā kopdzīvi. Tas var būt kopā nodzīvotais laiks, bērnu esamība, kuri piedzimuši pārim kopdzīves laikā.

Atsevišķās jurisdikcijās tiek piemērots **jauktais režīms**, nosakot, ka kopdzīves fakts tiek juridiski atzīts, ja pāris to reģistrē, vai šim kritērijam neizpildoties, tad paejot noteiktam kopdzīves

³⁴⁰ Barton C. Cohabitation contracts. Extra-marital partnerships and law reform. Brookfield: Gower Publishing company, 1985, p. 92.

³⁴¹ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 292.

periodam vai piedzimstot kopīgiem bērniem.³⁴² Jauktā modeļa priekšrocība var izpausties apstākļi, ka personām ir iespēja izvēlēties, vai speciāls regulējums tiks piemērots to attiecībām, tām sākoties un reģistrējot šo faktu, vai arī sagaidīt, kad būs pagājis noteiktais periods, no kura attiecības tiesiski atzīst par kopdzīvi. Dažādu valstu tiesībās un pat vienas valsts tiesību sistēmā var pastāvēt vairāki kopdzīves režīmi.

Šāda iedalīšana kategorijās ir noderīga, lai secinātu, kurš no modeļiem nodrošina partneriem efektīvāku tiesību aizsardzību, taču kategorizēšana nav jāuztver kā absolūta un vienreizēji iespējama. Daži pētnieki³⁴³ kā patstāvīgu kopdzīves formu izdala tādus kopdzīves veidus kā pirmslaulības (*pre-marital* – angļu val.) kopdzīve, kuru partneri veido līdz laulības noslēgšanai, t.i., tā saucamo izmēģinājuma (*trial* – angļu val.) laulību. Tā varētu ilgt no pieciem līdz desmit gadiem, arī būt samērā īsa un turpināties tikai sešus līdz deviņus mēnešus. Tāpat šajā kategorijā var iekļaut to personu kopdzīvi, kurā abas vai viens no partneriem iepriekš bija precējies, taču laulība izirusi, bet šķiršanās vēl pilnībā noformēta, definējot to kā pēclaulības (*post-marital* – angļu val.) kopdzīvi.³⁴⁴ Tomēr autore uzskata šādu iedalījumu par neatbilstošu, jo personas nedibina kopdzīvi alternatīvu laulībai, lai veidotu savienību dzīves garumā. Neapšaubāmi, ka arī pēc kopā nodzīvotiem ilgiem gadiem pastāv iespēja, ka personas reģistrēs oficiālu laulību, it īpaši valstīs, kur tikai laulības regulējums palīdz aizsargāt personu tiesības un nodrošināt abpusēju pienākumu izpildi, taču autore uzskata par lietderīgu par kopdzīves iedalījuma pamatkritēriju uzskatīt nevis tās pastāvēšanas periodu, bet valstu likumdevēju reakciju un tai sekojošu partneru tiesību aizsardzības līmeni, atspoguļojot to nacionālajos tiesību aktos.

Citi zinātnieki³⁴⁵ pievērš uzmanību uz to, ka pat vienas valsts tiesību sistēmā ir pieļaujama divu modeļu līdzpastāvēšana, nošķirot „faktisko” jeb kopdzīves modeli, kad kopdzīve neizveido ar gribas izteikšanu uzsākt kopdzīvi, bet izdibināma, pamatojoties uz faktu, ka personas faktiski dzīvo

³⁴² The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 231.

³⁴³ Schlegel L. Die Bedeutung des vorehelichen Zusammenlebens in Scheidungsfolgenrecht. Frankfurt(Main): Peter Lang, 2011, S. 31. Nazio T. Cohabitation, family and society. Oxon: Routledge, 2008, p. 1.

³⁴⁴ Schrama W.M. The Dutch approach to informal lifestyles: family function over family form? International Journal of Law, Policy and the Family, 2008, Vol. 22, p. 311.

³⁴⁵ Martin-Casals M. Mixing-up models of living together. “Opting-in”, “opting-out” and self-determination of opposite-sex couples in the Catalan and other Spanish partnership acts. In: Martin-Cassals M. Ribot J. (eds.) The role of self-determination in the modernisation of family law in Europe. Papers presented at the 2003 European Regional conference of the International society of family law. Girona: Documenta Universitaria, 2006, p. 290.

kopā noteiktu laiku un/vai tām ir kopīgs bērns, un „formālo” jeb partnerības modeli, kuras pamatā ir gribas izteikšana un oficiāla deklarācija par vēlmi piešķirt attiecībām valsts juridiski noteikto partnerattiecību statusu. Uzmanības vērts ir fakts, ka šādu modeļu sekas ir vienādas, jo atšķiras tikai veids, kādu izmanto personas, lai nodibinātu valsts atzītas attiecības starp personām. Pirmais modelis galvenokārt tiek aktivizēts, lai nodrošinātu konfliktu risināšanas mehānismu, ja attiecības izbeidzas pēc abu vai viena partnera lēmuma vai viena partnera nāves rezultātā. Šajā gadījumā likums nosaka tikai apstākļus, ko ņem vērā, lai pamatotu kompensācijas piešķiršanu un noteiktu tās apjomu. Tas var būt kopdzīves ilgums, finansiālie vai cita veida ieguldījumi, piemēram, darbs, kuru prasītājs ir veicis mājāsaimniecībā vai cita partnera labā, lai iegūtu, uzturētu vai uzlabotu kopīgu īpašumu vai tikai atbildētājam piederošo īpašumu. Savukārt oficiālais modelis nodrošina pienākumu un tiesību kopumu jau attiecību reģistrācijas brīdī.³⁴⁶

2.2. Klasifikācija pēc tiesiskajām sekām

Klasifikācijas kritēriji kā atzīšanas līmenis no likumdevēja puses un saistībā ar to personām nodrošināmo tiesību apjoms ir samērā pamatoti, tomēr autore piekrīt, ka klasifikācijas shēmu pamatā būtu nepieciešams noteikt juridisko seku līmeni kā funkcionālu kritēriju. Tāpēc bez iepriekš minētajiem diviem pamata modeļiem, kopumā secīgi var izdalīt šādas tiesiskas konstrukcijas, kuras raksturo uz pretējo dzimumu personu kopdzīvi attiecināmo regulējumu:

- 1) speciālā kopdzīves regulējuma neesamība;
- 2) spēkā esošo normatīvo aktu daļēja grozīšana;
- 3) speciālā likumdošana, kas nodrošina kopdzīves aizsardzības minimālos standartus;
- 4) speciālā likumdošana, kas nodrošina ierobežotu aizsardzību kopdzīves partneriem, ja viņiem ir noslēgts kopdzīves līgums;
- 5) speciālā likumdošana, nodrošinot kopdzīves aizsardzību to reģistrējušiem partneriem, bet ne lielākā apjomā kā valstīs, kurās pastāv *de facto* attiecību regulējums.

³⁴⁶ Martin-Casals M. Mixing-up models of living together. “Opting-in”, “opting-out” and self-determination of opposite-sex couples in the Catalan and other Spanish partnership acts. In: Martin-Cassals M. Ribot J. (eds.) The role of self-determination in the modernisation of family law in Europe. Papers presented at the 2003 European Regional conference of the International society of family law. Girona: Documenta Universitaria, 2006, pp. 294-295.

Dažu valstu tiesību sistēmās ir vērojama vairāku modeļu kombinēšana. Tā, pretstatā **Zviedrijas** likumdevējam, kurš izvelējies tikai vienu no modeļiem, attiecinot to uz pretējo dzimumu personu kopdzīvi, lai nodrošinātu tās pamataizsardzību,³⁴⁷ Nīderlandes normatīvais regulējums atspoguļo vismaz četrus no šiem modeļiem: atsevišķu, jau spēkā esošo normatīvo aktu grozīšana, minimālās aizsardzības nodrošināšana neregistrētiem kopdzīves partneriem, daudz lielākas sekas tiem, kuri ir noslēguši kopdzīves līgumu, un līdzīga statusa kā laulātajiem nodrošināšana registrētajiem partneriem, kā arī laulībā stāšanās tiesību nodrošināšana personām.³⁴⁸

2.2.1. Modelis 1: speciālā kopdzīves regulējuma neesamība

Pētnieki norāda, ka tieši dažās Austrumeiropas valstīs kopdzīves regulējuma attīstība joprojām ir tāda līmenī, kādā tā bija Rietumeiropas valstīs 1960. gados,³⁴⁹ kā īpašu atzīmējot situāciju bijušās PSRS valstīs, piemēram, Lietuvā, Igaunijā, kā arī Latvijā, kur kopdzīves regulējuma nepietiekama attīstība kontrastē ar pārējo ģimenes tiesību daļu modernizāciju. Šajā modelī tika pārmantots Napoleona Civilkodeksa princips, t.i., „likuma vienaldzība” attiecībā uz personām, kuras izvēlas veidot ar likumu noregulētas savienības. Personām netiek nodrošinātas uzturēšanās, mantojuma un īpašuma sadales tiesības. Taču vienlaikus vecāku statusam nav nekādas ietekmes attiecībā uz vecāku atbildības apjomu, ja ir noskaidrota paternitāte.³⁵⁰

2.2.2. Modelis 2: spēkā esošo normatīvo aktu daļēja grozīšana

Lielākā daļā Eiropas valstu vienīgā atbilde uz nepieciešamību noregulēt kopdzīves problemātiskos jautājumus ir bijusi nekoordinēta un nesistemātiska atsevišķu normatīvo aktu

³⁴⁷ Reich- Sjögren M. Dealing with cohabitation in Sweden, p. 2. Pieejams: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/document/Family_law_Conference_bxl_2008/Speeches/EN_Reich_Sjoerge_n.pdf [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

³⁴⁸ Schrama W.M. General lessons for Europe based on a comparison of the legal status of non-marital cohabitants in the Netherlands and Germany. In: Common core and better law in European family law (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 278.

³⁴⁹ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006, p. 374.

³⁵⁰ Piemēram, saskaņā ar Latvijas Civillikuma 177. pantu līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Tātad likumdevējs nenošķir bērna vecākus, kuri ir precējušies, un vecākus, kuri veido kopdzīvi. Vecāku pienākums un tiesības rodas, pamatojoties uz radniecības noteikšanu ar bērnu.

grozīšana publiskajās un privātajās tiesībās.³⁵¹ Dažām valstīm tas bija tikai pārejas periods, lai iedarbinātu speciālo kopdzīves regulējumu.

Publiskajās tiesībās parasti tiek nodrošināta mazāk diskriminējošā attieksme, lai samazinātu kopdzīves partneru neizdevīgu stāvokli sociālo un nodokļu tiesību jomā. Privāto tiesību jomā likumdevēja iniciatīva tomēr nesniedzas tālāk ar minimālo juridisko seku līmeņa noteikšanu. Tam kalpo dažādas juridiskas tehnikas, sākot ar konstruktīvā trasta (*contractive trust* – angļu val.)³⁵² un estopeļa (*estoppel* – angļu val.)³⁵³ nodibināšanas vispārējo tiesību sistēmas ietvaros līdz netaisnīgas iedzīvošanās (*unjust enrichment* – angļu val.) novēršanai kontinentālo tiesību sistēmā.³⁵⁴ Īpaša uzmanība parasti tiek veltīta pārdzīvojošā kopdzīves partnera mantojuma tiesību aizsardzībai.

2.2.3. Modelis 3: speciālā likumdošana, kas nodrošina kopdzīves aizsardzības minimālos standartus

Tas paredz, ka kopdzīves partneru tiesības *ipso facto* aizsargā viņu kopdzīves esamības fakts neatkarīgi no tās formālā vai neformālā veida. Šādu politiku var uzskatīt par labvēlīgu kopdzīves partneriem, jo „likuma brīvās telpas” doktrīna paredz, ka valstij ir jārespektē kopdzīves partneru izvēle nenoslēgt oficiālas laulības, tādējādi nepakļaujot savas attiecības regulējumam, kas tām varētu būt piemērojams saskaņā ar vispārējām ģimenes tiesību normām. Zinātnieku vidū tiek minēti vairāki argumenti, kas liek apšaubīt šīs doktrīnas pielietojamību.³⁵⁵ Pirmkārt, nereti kopdzīves partneris, kurš sākotnēji atrodas labvēlīgākā ekonomiskajā situācijā, apzināti kavē vai traucē kopdzīves reģistrāciju vai laulības noslēgšanu, lai vājākajai pusei nebūtu pieejama tās tiesību aizsardzība. Otrkārt, bieži vien apstiprinās fakts, ka kopdzīves partneri nemēģina formalizēt viņu attiecības nevis tāpēc, ka viņi nevēlas nodrošināt tiesību aizsardzību šādās attiecībās, bet tāpēc, ka viņi neaizdomājas par attiecību

³⁵¹ Martin C. Thery I. The PACS and marriage and cohabitation in France. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 142.

³⁵² Atbilstoši Hāgas XXX Konvencijai par trastiem piemērojamo likumu un to atzīšanu, trasts attiecas uz *inter vivos* vai pēc nāves radītām tiesību attiecībām, ko radījis trasta nodibinātājs, kad aktīvi ir nodoti trasta pilnvarotā kontrolē par labu labuma guvējam īpašam mērķim. Sīkāk sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 158. lpp.

³⁵³ Tiesību princips, atbilstoši kuram persona zaudē tiesības atsaukties uz zināmiem faktiem, lai pamatotu savu prasību. Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/estoppels> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

³⁵⁴ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 378.

³⁵⁵ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition, pp. 287-291.

tiesiskajām sekām vai, tieši otrādi, tādu seku neesamību. Taču arī valstīs, kur ir izdarīta izvēle par labu kopdzīves regulējuma ieviešanai, var saskatīt šīs doktrīnas argumenta atskaņas. Lielākā daļa likumdevēju cenšas atrast zināmu līdzsvaru starp gādību par vājākās puses tiesību aizsardzību un cieņu pret šīs puses autonomiju, nodrošinot pusei privilēģiju pašai lemt par attiecību formas izvēli. Iepriekšminētie apsvērumi izskaidro iemeslus, kāpēc kopdzīvi regulējošie normatīvie akti lielākoties paredz ne vairāk kā minimālo juridisko seku līmeni.³⁵⁶

Papildus tiek norādīts uz tādu problēmu,³⁵⁷ kas ir raksturīga šī modeļa īstenošanai tiesiskajā realitātē, kā fakts, ka kopdzīve nav viendabīga pēc tās pazīmēm, reizēm ietverot sevī dažādus sociālus fenomenus, piemēram, īslaicīgas attiecības, izmēģinājuma pirmslaulības kopdzīvi, stabilas savienības, kurās partneriem nav vai ir kopīgi bērni. Te gan autore, nevēloties īpaši izcelt kādu kopdzīves formu, uzsver, ka, kvalificējot kopdzīvi kā personu savienību, kurā partneriem būtu jāpiešķir noteiktas tiesības, tomēr jāvadās pēc noteiktiem vispārpieņemtiem kritērijiem, kas ir bijuši minēti gan ECT, gan nacionālo tiesu spriedumos un ko autore ir aprakstījusi iepriekšējā nodaļā.

Šis modelis tiek īstenots Ungārijas, Norvēģijas, Zviedrijas un bijušās Dienvidslāvijas jurisdikcijās. Divu pakāpju modeļa realizācija pastāv Slovēnijā, Zviedrijā un Norvēģijā, kur pirmais līmenis paredz ierobežotu regulējumu kopdzīves partneriem, ja viņi nevēlas to reģistrēt. Savukārt otrais līmenis nodrošina reģistrēto attiecību (partnerattiecību) regulējumu.

2.2.4. Modelis 4: speciālā likumdošana, kas nodrošina ierobežotu aizsardzības apjomu kopdzīves partneriem, ja viņu starpā ir noslēgts kopdzīves līgums

Vairākās Eiropas valstīs likumdevējs ir paredzējis speciālas juridiskas sekas kopdzīves partneriem, kuri savā starpā ir noslēguši kopdzīves līgumu. Pamatots ir apsvērumus izvērtēt, vai ilgstoša jeb ieilgusī kopdzīve var tikt uzskatīta par savdabīgu līgumu. Tomēr, iztrūkstot personu apzināti izteiktajai un īstenotajai vēlmei piešķirt attiecībām oficiālu raksturu, nodrošinot formālu statusu, šāds pieņēmums nerod juridisku pamatojumu ilgstošas kopdzīves pielīdzināšanai līgumiskai kopdzīvei. Tiesiskās aizsardzības apjoms, ko sniedz šādi līgumi, katrā valstī ir atšķirīgs. Kopumā

³⁵⁶ Slovēnija un Serbija ir izņēmumi no šī apgalvojuma. Sīkāk sk.: Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 378.

³⁵⁷ Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 379.

saistību tiesības nodrošina iespēju noslēgt jebkādu līgumu starp personām, kas nav pretrunā ar valstī pastāvošo tiesisko kārtību, tad arī kopdzīves partneri ir tiesīgi noslēgt līgumus, kas regulē viņu attiecību dažādos aspektus. Taču cita kārtība būtu attiecināma uz trešajām pusēm, mantojuma tiesībām un publisko tiesību regulējamajiem jautājumiem. Te juridiskās sekas rodas drīzāk ne uz kopdzīves līguma pamata, bet tiktāl, cik to nosaka nacionālās tiesības. Šāds modelis pastāv Nīderlandē.

2.2.5. Modelis 5: Speciālā likumdošana, kas nodrošina kopdzīves aizsardzību, bet ne lielākā apjomā kā valstīs, kurās pastāv *de facto* attiecību regulējums

Dažās valstīs, piemēram, Francijā, Beļģijā, kā arī Spānijas autonomijās,³⁵⁸ likumdevējs ir izvēlējis nodrošināt ļoti ierobežotu aizsardzības līmeni pat tiem pāriem,³⁵⁹ kuri ir reģistrējuši savas attiecības. Tāda pieeja apvieno *de facto* attiecību un reģistrēto attiecību aizsardzības negatīvās puses. No vienas puses, šāda aizsardzība tiek nodrošināta tikai pāriem, kuri akceptē savu attiecību reģistrācijas procedūru. No otras puses, kopdzīves partneriem tiek piešķirts tikpat neliels tiesiskās aizsardzības apjoms kā valstīs, kur pastāv zināms *de facto* attiecību regulējums. Pēc autores domām, tam nav pozitīvas ietekmes uz problēmām, kas saistītas ar kopdzīves regulējumu, risināšanu, jo kopdzīves partneri atrodas ārpus šī regulējuma. Ņemot vērā personu nevēlēšanos noslēgt oficiālu laulību, tām nav lielas ieinteresētības institucionalizēt savu savienību arī citā formālā veidā.

2.3. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma robežas dažās Eiropas valstīs

Vispārējais princips attiecībā uz kopdzīves partneriem ir tas, ka fakts, ka viņi nav precējušies, ietekmē viņu statusu tiesībās.³⁶⁰ Līdz šim Eiropā nav izveidojusies vienāda pieeja

³⁵⁸ Spānijā tiesību normas par *de facto* attiecībām ir tikai Andalūzijā (Andalucía), Aragonā (Aragón), Astūrijā (Asturias), Baleāru salās (Baleares), Kanāriju salās (Canarias), Kastīlijā-Lamančā (Castilla-La Mancha), Kastīlijā-Leonā (Castilla-León), Ekstremadūrā (Extremadura), Galīsiijā (Galicia), Madridē (Madrid), Basku zemē (País Vasco) un Valensijā (Valencia). Sīkāk sk.: Pāri Eiropā mājaslapa. Pieejams: <http://www.coupleseurope.eu/lv/spain/topics/8-Konosaka-likums-attiec%C4%ABb%C4%81-uz-%C4%ABpa%C5%A1umu-kad-partneru-attiec%C4%ABbas-ir--un-nav-re%C4%A3istr%C4%93tas> [aplūkots 2013. gada 26. maijā]. Cantero G. G. *De facto* unions revisited. In: The international survey of family law. Bristol: Jordan Publishing limited, 2003, p. 405.

³⁵⁹ Šāda sistēma ir pieejama gan dažādu dzimumu, gan viendzimuma pāriem. Sīkāk sk.: Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Interessantia, 2006, p. 387.

³⁶⁰ Dawn O. Cohabitation: the legal implications. Bicester: CCH Editions limited, 1987, p. 102.

kopdzīves regulējumam, tāpēc ir lietderīgi apskatīt kopdzīves regulējuma modeļu ieviešanu konkrētajās tiesību sistēmās. Šim nolūkam tika izvēlētas dažas jurisdikcijas gan no vispārējo (*common law* – angļu val.) (Apvienotā Karaliste), gan kontinentālo (Zviedrija, Francija un Polija) tiesību sistēmas, atlasot tās pēc kopdzīves regulējuma apjoma un izslēdzot tās nacionālās tiesību sistēmās, kas neparedz kopdzīves partneriem speciālu, kaut arī minimālu tiesību aizsardzību. Kā selektīvs kritērijs arī ir izmantots tas, vai konkrētajā jurisdikcijā ir uzkrāta vismaz vairākus gadus ilga pieredze kopdzīves regulējuma piemērošanā, nenosakot, vai šāda pieredze ir radusies regulējuma normatīvajos aktos vai iztiesāto lietu rezultātā.

2.3.1. Apvienotā Karaliste

Lai arī tiek prezumēts, ka Apvienotajā Karalistē laulība un kopdzīve ir alternatīvas jau ilgstošu laiku,³⁶¹ tajā nepastāv vienots,³⁶² kopdzīvi regulējošs tiesību akts.³⁶³ Personas bauda savu tiesību aizsardzību atsevišķās jomās.³⁶⁴ Kopdzīves regulējuma problēmjautājumi ir izraisījuši plašas diskusijas³⁶⁵ zinātnieku vidū. Vienlaikus tiek atzīts, ka gan politikas veidotāju, gan likumdevēju atbilde uz reālo situāciju ir samērā lēna³⁶⁶ un spēkā esošais regulējums neuztver kopdzīves faktu *per se* kā tādu, kas varētu noteikt pienākumus un piešķirt tiesības: pienākumi rodas atkarībā no tā, vai puses ir veikušas materiālus ieguldījumus un vai kopdzīves laikā ir piedzimuši bērni,³⁶⁷ t.i., juridiskas sekas rodas, pamatojoties nevis uz kopdzīves atzīšanas faktu, bet ņemot vērā kādai no pusēm radušos

³⁶¹ Murphy M. Cohabitation in Britain. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (Statistics in Society)*, 2000, Vol. 163, No. 2, p. 124.

³⁶² Ņemot vērā, ka Lielbritānijas teritorijā, kas atrodas Eiropā, pastāv vairākas jurisdikcijas, regulējums ir visai neviendabīgs. Tāpēc nereti tiesiskie strīdi tiek risināti ar kolīziju normu palīdzību. Sīkāk sk.: Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. Rīga: Zvaizne ABC, 2013, 264. lpp.

³⁶³ Barlow A. *Living together: A guide to the law*. London: Fourmat Publishing, 1992, p. 233.

³⁶⁴ Burton F. *Family law*. London: Cavendish Publishing limited, 2003, p. 36.

³⁶⁵ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1. Probert R. Cohabitation in twentieth century England and Wales: law and policy. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1. Barlow A. Cohabitation law reform reform – messages from research. *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14.

³⁶⁶ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 67.

³⁶⁷ Lewis J. Tennant R. Taylor J. Financial arrangements on the breakdown of cohabitation. In: *Sharing lives, dividing assets. An inter-disciplinary study* (ed. Miles J. Probert R.). Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009, p. 183.

izdevumus un zaudējumus. Daži zinātnieki ³⁶⁸ ir skeptiskāki par kopdzīves partneru statusu Anglijas tiesībās, definējot viņus kā „tiesiskos svešiniekus” (*legal strangers* – angļu val.)

Kad kopdzīve izbeidzas Anglijā un Velsā,³⁶⁹ tiesai nav kompetences atsaukties uz 1973. gada Laulības pamatu likumu³⁷⁰ (*Matrimonial Causes Act*) kā tas ir gadījumos, ja izceļas strīds starp laulātajiem, jo pāris nav oficiāli precējies un var baudīt tikai ierobežotu tiesību apjomu, lai savā starpā risinātu jebkādas ar īpašumu vai bērniem saistītos strīdus. Profesore A. Barlova (*Anne Barlow*) un citi autori ³⁷¹ uzsvēra, ka Lielbritānijā, ievērojot uz kopdzīvi attiecināmā regulējuma attīstību ar izlaidumiem tiesībās, likums pieņem, ka regulējumam, kas attiecas uz laulātajiem, ir jābūt speciāli izstrādātam un tam jāsniedz privilēģijas, savukārt kopdzīves partneru statuss ir neskaidrs. Tā rezultātā kopdzīves partneri atsevišķās jurisdikcijās un situācijās tiek uztverti kā laulātie vai, pilnīgi pretēji, šādas attiecības pilnībā tiek ignorētas, taču veidā, kas samazina viņu tiesības salīdzinājumā ar laulātajiem piešķiramām tiesībām. Tātad kopdzīves partneri savu tiesību aizsardzībā nav salīdzināmi ar laulātajiem.³⁷²

Pamatā zinātnieki min trīs jomas, kurās konstatējama kopdzīves regulējuma nekonsekvence: pirmkārt, kopdzīves laikā, otrkārt, kopdzīves izbeigšanās gadījumā un, treškārt, viena no kopdzīves partneriem nāves gadījumā.

2.3.1.1. Regulējums ārpus laulības kopdzīves laikā

1996. gada Apvienotās Karalistes Ģimenes tiesību likums (*Family Law Act*)³⁷³ nodrošina tiesības dzīvot ģimenes mājā tikai laulātajiem, šādas tiesības ir liegtas kopdzīves partneriem neatkarīgi no tā, vai māja ir īpašumā vai valdījumā. Vienlaikus kopdzīves partnerim, kurš nav

³⁶⁸ Diduck A. Kaganas F. *Family law, gender and the state*. Series 3rd edition. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2012, p. 68.

³⁶⁹ Skotijā, kur valda jauktā vispārējo tiesību sistēma, jau kopš 2006. gada kopdzīves partneri var pieteikt prasību tiesā par vienreizējo izmaksu, lai kompensētu jebkuru finansiālu nevienlīdzību, kas radusies šādu attiecību rezultātā, vai atlīdzinātu bērna audzināšanas izmaksas. Sīkāk sk.: Cruz P. *Family law, sex and society*. London and New York: Routledge, 2010, p. 249.

³⁷⁰ 1973. gada Laulības pamatu likums (*Matrimonial Causes Act*) Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

³⁷¹ Barlow A. Duncan S. James G. and Park A. *Cohabitation, marriage and the law*. Oxford: Hart Publishing, 2005, p. 6.

³⁷² Cretney's family law (by Probert R.). Series 6th edition. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 12.

³⁷³ 1996. gada Ģimenes tiesību likums (*Family Law Act*). <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/section/30> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

nekustamā īpašuma īpašnieks vai īrnieks, var izsniegt dzīvojamās platības ieņemšanas orderi uz laiku līdz divpadsmit mēnešiem, kas biežāk ir orderis, ko izsniedz mājas vardarbības gadījumā.

Starp bērna tēvu, kurš ir bērna mātes oficiālais laulātais, un tēvu, ar kuru bērna mātei laulība nav reģistrēta, vienīga atšķirība ir tikai tāda, ka uz pirmo vecāku atbildība³⁷⁴ attiecas automātiski līdz ar bērna piedzimšanu saskaņā ar 1989. gada Bērnu likumu (*Children Act*)³⁷⁵. Bērna tēvs, kurš ir tikai kopdzīves partneris, nevar pieņemt lēmumus, pat ja tie skar viņa bērna likteni, piemēram, dot piekrišanu medicīniskām manipulācijām vai adopcijai. Taču šādos gadījumos bērna tēva tiesības piekrišanas došanai var realizēt, noslēdzot vecāku atbildības līgumu ar bērna māti liecinieku klātbūtnē. Britānijas Sociālās attieksmes (*British Social attitudes* – angļu val.) organizācijas veiktās nacionālās aptaujas rezultāti liecināja, ka tikai 5% no kopdzīvē esošajiem tēviem Anglijā un Velsā ir noslēguši šādu līgumu, kas nozīmē, ka lielākai daļai tēvu ir no kopdzīves izrietošie pienākumi, bet ne pozitīvs tiesiskais statuss attiecībā uz viņu bērniem.³⁷⁶ Kaut arī bērna tēvam, kurš kopā ar bērna māti reģistrē bērna piedzimšanu, tiek piešķirta vecāku atbildība, tomēr tēvs, kurš kādu iemeslu dēļ to neizdara, šādas tiesības neiegūst.³⁷⁷

Tai pašā laikā daži autori³⁷⁸ atzīst, ka kopdzīves partneriem joprojām nav finansiālās drošības garantijas, kas ir pieejamas laulātajiem. Pusēm nav pienākuma uzturēt vienai otru kopdzīves laikā, no citas puses, piesakoties nodokļu atvieglojumiem par labu bērniem, pāris tiks uztverts tāpat kā laulātais.

³⁷⁴ 1989. gada Bērnu likuma (*Children Act*) 3(1). pants definē vecāku atbildību (*parental responsibility*) kā “visi pienākumi, tiesības, atbildība un pilnvaras, kas saskaņā ar likumu vecākam ir pār bērnu un viņa īpašumu. Sīkāk sk.: Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. Law & Policy, 2004, Vol. 26, No.1, p. 80.

³⁷⁵ 1989. gada Bērnu likums (*Children Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

³⁷⁶ Barlow A. Duncan S. James G. Park A. Cohabitation, marriage and the law. Oxford: Hart Publishing, 2005, p. 8.

³⁷⁷ 2002. gada (spēkā no 2003. gada 1. decembra) Adopcijas un bērnu likums (*Adoption and Children Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents> [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁷⁸ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. Law & Policy, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 68.

2.3.1.2. Regulējums, ārpus laulības kopdzīvei izbeidzoties

Kopdzīves partneriem nepastāv speciāla šķiršanās procedūra neatkarīgi no fakta, vai kopdzīves laikā ir/nav piedzimuši bērni, un kopdzīves ilguma. Tāpat *per se* nepastāv pienākums izmaksāt bijušajam kopdzīves partnerim uzturlīdzekļus vai sadalīt īpašumu starp partneriem atbilstoši ģimenes tiesību principiem.³⁷⁹ Tieši otrādi, šajā gadījumā darbojas vispārējās īpašuma tiesību normas.³⁸⁰ Lieta *Burns v. Burns*³⁸¹ ir klasisks piemērs, kad tiesa, pēc zinātnieku³⁸² domām, nav izdarījusi lietas saturam atbilstošus secinājumus. Sieviete, kura dzīvoja kopā ar vīrieti deviņpadsmit gadus, dzemdēja un ar viņu izaudzināja kopīgus bērnus, bet nekad nebija ar viņu precējusies, kopdzīvei izbeidzoties, zaudēja tiesības uz daļu no ģimenes mājas, jo tā nebija reģistrēta uz viņas vārda. Ja māja būtu reģistrēta arī uz viņas vārda, viņai pienāktos puse no tās.

Par tiesas atšķirīgo pozitīvo pieeju un judikatūras nevienmērīgumu liecina lietā *Eves (1975) 3 All ER 768*³⁸³ izdarītie secinājumi, kas, pēc autore domām, daļēji atspoguļo netaisnīgās iedzīvošanās (*unjust enrichment* – angļu val.) novēršanas un vienlīdzīgas attieksmes principa iedzīvināšanu. Sieviete veica darbus īpašumā, remontējot ģimenes māju, kurā viņa dzīvoja kopā ar vīrieti un kopīgajiem diviem bērniem. Personas nebija precējušās, bet māja bija reģistrēta tikai uz vīrieša vārda, jo, kad vīrietis pēc viņa vārdiem vēlējās veikt ierakstu uz abu vārda, sieviete nebija sasniegusi 21 gadu vecumu, no kura to bija atļauts veikt. Tas neatbilda patiesībai, un apelācijas tiesa, to ņemot vērā, piešķīra sievietei ¼ no pārdotā nekustamā īpašuma daļas, pat neskatoties uz to, ka viņa tajā nebija veikusi materiālus ieguldījumus, taču pēc būtības bija veikusi mājā citus darbus un

³⁷⁹ Clarkson C. Hill J. Thompson M. Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report. United Kingdom (England), 2001, p. 33. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/england_report_en.pdf [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁸⁰ Wood H. Lush D. Bishop D. Cohabitation law, practice and precedents. Series 3rd edition. Bristol: Jordan Publishing limited, 2005, p. 9.

³⁸¹ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1983. gada 26. jūlija spriedums lietā No. 1981 B. No. 255 *Burns v. Burns*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1983/4.html&query=burns+and+v+and+burns&method=boolean> [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁸² Ingleby R. Sledgehammer Solutions in Non-Marital Cohabitation. *The Cambridge Law Journal*, 1984, Vol. 43, No. 2, p. 228.

³⁸³ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1975. gada 28. aprīļa spriedums lietā *Eves v. Eves* [1975] EWCA Civ 3 Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1975/3.html&query=title+\(+eves+\)+and+title+\(+1975+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1975/3.html&query=title+(+eves+)+and+title+(+1975+)&method=boolean) [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

audzinājusi bērnus. Vīrietis saņēma $\frac{3}{4}$ no atsavinātā īpašuma cenas. Lietā *Cooke v. Head*³⁸⁴ (1972) vīrietis nopirka zemes gabalu, veicot ar hipotēku saistītos maksājumus, bet sieviete uzņēmās remontdarbus, ieskaitot darbu ar cementa maisītāju un nevajadzīgu konstrukciju nojaukšanu. Sievietes vārds nebija ierakstos par īpašuma piederību, bet tiesa tāpat piešķīra sievietei 1/3 no īpašuma par viņas darbu, uzsverot, ka gadījumā, ja puses ar kopīgiem spēkiem iegādājas īpašumu abu lietošanai, tad tiesa var lemt par labu trasta piemērošanai.³⁸⁵ Kā prasītājas tiesā ir ne vien sievietes, bet arī vīrieši, tāpēc nav pamata uzskatīt, ka no šādu attiecību juridiskās neatzīšanas valsts līmenī cieš tikai sievietes. Lietā *Thomas v. Fuller-Brown*³⁸⁶ vīrietis, kas bija nodarbināts nekustamā īpašuma jomā par mūrnieku, sāka dzīvot sievietes mājā, kurā veica pārbūves darbus, būtiski palielinot mājas vērtību. Tiesa uzskatīja, ka darbs, ko viņš veica mājā, ir tāds, ko būtu veicis jebkurš vīrietis savā mājā, turklāt tā veikšanas iemesls nebija vīrieša cerības uz daļu no īpašuma, kā arī darbs tika veikts kopdzīves laikā ar atbildētāju. Izlemjot šo lietu tiesai radās grūtības, jo vīrietis cerēja vairāk laika dzīvot šajā mājā un sieviete, kaut arī ierosināja viņam padarīt māju piemērotāku sev, tomēr nebija solījusi dalīt īpašumu atbilstoši paveikto darbu apjomam. Tiesa pasludināja, ka tomēr vīrietim nebija tiesību uz mājas daļas atsavināšanu.

Par pagrieziena un atskaites punktu³⁸⁷ XXI gs. judikatūrā **Anglijā** uzskata Lordu palātas, kas bija augstākā apelācijas tiesa **Anglijā un Velsā**, iztiesātu lietu *Stack v. Dowden*.³⁸⁸ Daži zinātnieki³⁸⁹ attiecina to tikai uz gadījumiem, kuros, nepastāvot speciālam kopdzīves regulējumam, tiesas ir spiestas vērsties pie vispārējām tiesību normām, tomēr spriedumā minētās atziņas var tikt uzskatītas par būtisku ieguldījumu taisnīga kopdzīves laikā iegūtā īpašuma sadalījuma principa būtībā. Puses lietā bija neprecējies pretējo dzimumu personu pāris, kuru kopdzīve ilgusi divdesmit gadus un tajā piedzima četri kopīgi bērni. Visā kopdzīves laikā sieviete, elektrības inženiere,

³⁸⁴ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 244.

³⁸⁵ Lind G. Common law marriage: a legal institution for cohabitation. Oxford: University Press, 2008, p. 807.

³⁸⁶ Anglijas un Velsas Augstākās Tiesas (Civillietu palātas) apelācijas 1987. gada 17. jūnija spriedums lietā *Thomas v. Fuller-Brown* EWCA Civ 10. Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1987/10.html&query=title+\(+thomas+\)+and+title+\(+fuller-brown+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1987/10.html&query=title+(+thomas+)+and+title+(+fuller-brown+)&method=boolean) [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁸⁷ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 245.

³⁸⁸ Apvienotās Karalistes Lordu palātas 2007. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Stack v. Dowden* (Respondent) UKHL 17. Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/2007/17.html&query=title+\(+stack+\)+and+title+\(+v+\)+and+title+\(+Dowden+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/2007/17.html&query=title+(+stack+)+and+title+(+v+)+and+title+(+Dowden+)&method=boolean) [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁸⁹ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 231.

pelņījusi vairāk par vīrieti, kurš veica gadījuma darbus būvniecībā. No sākuma pāris dzīvoja mājā, kas tika iegādāta uz sievietes vārda par viņas līdzekļiem. Vēlāk viņi iegādājās citu nekustamo īpašumu uz abu vārda, kā iemaksu izmantojot daļu no iepriekšējās mājas pārdošanas, personīgos ietaupījumus un piešķirto hipotekāro aizdevumu. Taču vēlāk, attiecībām izbeidzoties, vīrietis pārtrauca dzīvot kopīgā mājā, kamēr sieviete turpināja tajā dzīvot. Tiesa izsniedza vīrietim orderi, saskaņā ar kuru viņam pienācās puse no mājas. Sieviete iesniedza apelāciju. Apelācijas tiesa secināja, ka abām pusēm pienākas procentuāla daļa no īpašuma, taču nepastāv pierādījumi par vienošanos par daļu apjomu. Tiesa uzskatīja par svarīgu faktu, ka sievietes materiālais ieguldījums bija daudz lielāks. Ņemot vērā šos apstākļus, apelācijas tiesa lēma piešķirt sievietei 65% no pārdošanas summas, bet vīrietim – 35%. Vīrieša pieteikumu Lordu palātā noraidīja, vienlaikus norādot, ka pusēm piešķiramām īpašuma daļām jāatspoguļo viņu materiālais ieguldījums tajā. Daži zinātnieki³⁹⁰ uzsvēra, ka iepriekš izteiktas vienošanās neesamības dēļ, tiesai bija jāatrod pierādījumi, kas apliecinātu pušu nodomu attiecībā uz to, cik lielās daļās īpašums piederēs katrai no pusēm. Tomēr autore uzskata par svarīgu šādas kategorijas lietās ņemt vērā ne tikai katras puses ieguldījumu reālās naudas summās, bet arī relatīvi nosakāmo personīgo ieguldījumu, piemēram, individuālo darbu kopīgā mājāsaimniecībā un bērnu audzināšanā. Papildus daži autori saistībā ar šo lietu norāda citus aspektus. Pirmkārt, Lordu palāta skaidri norādīja, ka gadījumā, ja īpašums ir reģistrēts uz abu personu vārda, bet netika pausta vienošanās par ieguldījuma daļām īpašumā, jāievēro princips „taisnīgums seko tiesībām”, kas nozīmē, ka pusēm ir vienādas tiesības uz kopīgu īpašumu. Tāpēc puse, kura apgalvos, ka konkrētajā gadījumā ir nepieciešama atkāpšanās no šī principa, saskarsies ar pierādīšanas slogu. Šai sakarā atkāpšanās ir pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos. Otrkārt, minētā lieta varētu būt iekļaujama izņēmuma lietu kategorijā, tāpēc tiesa uzskatīja par iespējamu atkāpšanos no vispārējā principa un bija gatava pasludināt, ka īpašums sadalāms nevienādās daļās, ņemot vērā sievietes lielāku materiālu ieguldījumu un tādējādi ignorējot faktu, ka īpašums bija reģistrēts uz abu personu vārda. Turpretī prasītāja apliecināja nodomu attiecināt uz īpašumu vienlīdzības principu ne vien ar finansiālu ieguldījumu, bet pašas personību.³⁹¹

³⁹⁰ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 246.

³⁹¹ Douglas G. Pearce J. Woodward H. Money, property, cohabitation and separation: patterns and intentions. In: Sharing lives, dividing assets. An inter-disciplinary study (ed. Miles J. Probert R.). Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009, p. 140.

Taisnīguma principa ievērošanas attīstīšanās, ņemot to par pamatu kopīga īpašuma sadales aprēķināšanā, ir vērojama arī *Gow v. Grant*³⁹² lietā. Prasītāja iepazinās ar atbildētāju 2001. gadā, kad viņa bija 64 gadus veca, savukārt atbildētājs – 58 gadus vecs. Viņi uzsāka attiecības, un apmēram 2002. gada decembrī atbildētājs piedāvāja prasītājai pārcelties uz viņa māju. Prasītāja piekrita ar nosacījumu, ja viņi saderinātos. Viņi dzīvoja kā vīrs un sieva līdz 2008. gada janvārim, līdz attiecības izbeidzās. Uzsākot attiecības, prasītājai piederēja dzīvoklis Edinburgā. Pēc tam, kad pāris uzsāka kopdzīvi atbildētāja mājā, atbildētājs uzstāja, lai prasītāja pārdod viņai piederošo īpašumu, ko viņa arī izdarīja 2003. gada jūnijā. Izmeklēšanā secināts, ka nav pierādījumu, ka uz prasītāju bija izdarīts spiediens atsavināt īpašumu finansiālu grūtību dēļ. Tieši otrādi, viņa pārdeva dzīvokli attiecību ar atbildētāju interesēs, jo ienākumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas bija izlietoti ne tikai prasītājas pašas tēriņiem, bet arī daļēji kopīgiem mērķiem. Prasītāja turpināja kopdzīvi ar atbildētāju viņa mājā līdz 2009. gada jūnijam, kad viņa sāka dzīvot īrētajā īpašumā. Pēc analīzes veikšanas izmeklēšanā secināts, ka prasītājas atsavinātā īpašuma vērtība 2009. gada jūnijā bija 88 000 sterliņu mārciņu. Tādējādi atšķirība starp iegūto pārdošanas summu un 2009. gada vērtību bija 38 000 sterliņu mārciņu. Izmeklēšanā atzīts ka saskaņā ar 2006. gada Skotijas Ģimenes tiesību likuma 28. sadaļu prasītāja var iesniegt prasību, neparedzot pienākumu veikt precīzu zaudējumu aprēķinu, pamatojoties uz maksājumiem un kvītīm. Šādi izmeklēšanā secināts ka prasītājai jāsaņem kompensācija 39 500 sterliņu mārciņu apmērā. Augstākā tiesa apelācijas procesā apstiprināja, ka prasītājai radās iepriekš aprēķinātie zaudējumi.³⁹³

Arī patlaban tiesības uz ģimenes māju vispārēji nav attiecināmas uz kopdzīves partneriem. Tomēr bijušajam kopdzīves partnerim ir tiesības iesniegt prasību tiesā ar lūgumu izsniegt orderi par tiesībām uzturēties ģimenes mājā, kaut arī kritēriji, pēc kuriem tiesai ir jāvērtē prasības pamatotība, ir citādi nekā laulības šķiršanas gadījumā. Tiesai jāņem vērā pušu attiecību raksturs un laiks, kas ir pavadīts, viņiem dzīvojot kā vīram un sievai. Tāpat vērā ir ņemams apstāklis, ka personas nav viena otrai devušas solījumu (*commitment* – angļu val.) kā to dara laulātie. Salīdzinot ar bijušajiem laulātajiem, diskriminācija ir novērojama arī faktā, ka orderis var tikt izsniegts uz laiku līdz sešiem

³⁹² Skotijas Parlamenta lēmumu tiesas 2011. gada 22. marta spriedums lietā *Gow v. Grant* [2011] ScotCS CSIH_25 (22 March 2011). Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/scot/cases/ScotCS/2011/2011CSIH25.html&query=gow+and+grant&method=boolean> [aplūkots 2013. gada 8. novembrī].

³⁹³ Lessons to be learned for cohabitation cases in England, says Lady Hale in Supreme Court Scottish case. Family law week. Pieejams: <http://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed98906> [aplūkots 2013. gada 8. novembrī].

mēnešiem ar iespēju to tikai vienreiz pārskatīt un pagarināt vēl uz sešiem mēnešiem.³⁹⁴ Kopdzīves partneri nevar atsaukties uz speciālo regulējumu par bankrota un pensiju tiesībām vai pieprasīt uzturlīdzekļu nodrošināšanu.

2.3.1.3. Regulējums ārpus laulības kopdzīves partnera nāves gadījumā

Kā ir norādījusi profesore A.Barlova (*Anne Barlow*), tiesību normas, ko piemēro īpaši kopdzīves partnera nāves gadījumā, ir neskaidras un pretrunīgas. Parasti spēkā ir vispārpiemērojamās mantojuma tiesības, jo kopdzīves fakts nerada tiesības uz īpašumu.³⁹⁵

Ja kopdzīves partneris nomirst, neatstājot testamentu par labu otrajam kopdzīves partnerim, palikušajam partnerim (*surviving member*) nav automātisku tiesību mantot daļu no nekustamā īpašuma, kā tas pienāktos laulātajam. Tomēr kopdzīves partneris var pretendēt uz ģimenes nodrošinājumu. Saskaņā ar 1975. gada Mantošanas likumu (*Inheritance Act*) (Nodrošinājums ģimenei un apgādājamajiem) (*Provision for family and dependants* - angļu val.)³⁹⁶ kopdzīves partneris, kurš ir nodzīvojis ar mirušo vienā mājsaimniecībā kā vīrs ar sievu vismaz divus gadus pirms nāves, ir tiesīgs saņemt ģimenes nodrošinājumu, bet tikai gadījumos, ja tas būtu nepieciešams kopdzīves partnera apgrūtinātas materiālās situācijas dēļ.

Īres tiesību pārmantošanu, it īpaši ja tiek īrēta ģimenes māja, aizsargā Īres likums (*Rent Act* – angļu val.)³⁹⁷ un nodrošinātas (*secured* – angļu val.)³⁹⁸ īres tiesības. Tiesības automātiski tiek

³⁹⁴ Clarkson C. Hill J. Thompson M. Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report. United Kingdom (England), 2001, p. 34. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/england_report_en.pdf [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁹⁵ Clarkson C. Hill J. Thompson M. Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report. United Kingdom (England), 2001, p. 35. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/england_report_en.pdf [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁹⁶ 1975. gada Mantošanas likums (Nodrošinājums ģimenei un apgādājamajiem) (*Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63> [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

³⁹⁷ 1977. gada Īres likums (*Rent Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/42/contents> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

³⁹⁸ Saskaņā ar 1985. gada Mājokļu likumu (*Housing law*) ir šādi kritēriji, lai šī likuma regulējums tiktu piemērots: 1) attiecībā uz īpašumu – mājoklis ir izmantojams dzīvošanai kā atsevišķs īpašums; 2) attiecībā uz īpašnieku (*landlord*) – tam ir jābūt vietējās pārvaldes institūcijai vai citai publiskai personai; 3) attiecībā uz īrnieku – viņam/viņai ir jābūt privātpersonai un jāirē to kā pamatmājokli. Sīkāk sk.: <http://www.housinglaw.org.uk/Sec%20Ten.htm> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

attiecinātas uz pārdzīvojošo kopdzīves partneri, neatkarīgi no tā, kāds ir bijis kopdzīves periods. Šajā gadījumā var runāt par regulējumu, saskaņā ar kuru personas tiek uztvertas kā laulātie.³⁹⁹ Tomēr persona, kurai ir bijusi kopdzīve ar nodrošinātas (*secured* – angļu val.) īres īrnieku, varēs baudīt pārejošās īres tiesības tikai gadījumā, ja personu kopdzīve ir bijusi vismaz divpadsmit mēnešus pirms viena no partneru nāves.

Saskaņā ar 1925. gada Mantojuma administrēšanas likumu⁴⁰⁰ (*Administration of Estates Act*) tikai laulātais manto visu vai daļu no otra laulātā īpašuma, ja tā vīrs vai sieva pirms nāves neatstāj testamentu. Taču gan laulātais, gan kopdzīves partneris, ja kopdzīve ir bijusi vismaz divus gadus, iegūst tiesības pieteikt prasību par finansiāla nodrošinājuma piešķiršanu no mirušā partnera īpašuma, ja saskaņā ar testamentu šāds nodrošinājums nav bijis adekvāts,⁴⁰¹ bet vienlaikus arī pastāvot atšķirībai, ka kopdzīves partnera tiesības prasīt finansiālu nodrošinājumu ir ierobežotas ar saprātīguma principu.⁴⁰²

Kopdzīves partnerim ir tiesības iesniegt prasību saskaņā ar 1976. gada Nelaiemes gadījumu likumu (*Fatal Accidents Act*),⁴⁰³ ja partneris, ar kuru kopdzīve bija pirms viņa nāves vismaz divus gadus, tika nogalināts. Taču, atšķirībā no laulātajiem, kopdzīves partneriem nav tiesību saņemt obligāto kompensāciju par kaitējumu.

Citās situācijās kopdzīves partneri tiek uztverti kā svešinieki no likuma puses. Kopdzīves partnerim nav tiesību pieteikt sava partnera nāves reģistrāciju. Viņam netiek piemēroti nodokļu atvieglojumi no otra kopdzīves partnera novēlētās īpašuma daļas, pat ja tā ir bijusi dāvana, netiek paaugstināts pensijas apjoms, kā arī netiek izmaksāta atraisīta/atraitnes pensija.⁴⁰⁴

2.3.1.4. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma reforma

³⁹⁹ Glennon L. *Fitzpatrick v Sterling Housing association Ltd* – an endorsement of the functional family? *International law of law and the family*, 2000, Vol. 14, p. 241.

⁴⁰⁰ 1925. gada Mantojuma administrēšanas likuma (*Administration of Estates Act*) 46. pants. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/23/contents> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴⁰¹ 1975. gada Mantojuma likuma (*Inheritance Act*) 1A. pants. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63> [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

⁴⁰² Cruz P. *Family law, sex and society*. London and New York: Routledge, 2010, p. 242.

⁴⁰³ 1976. gada Nelaiemes gadījumu likuma (*Fatal Accidents Act*) 1(3)(b)(ii). pants. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1976/30> [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

⁴⁰⁴ Barlow A. *Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe*. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 71.

2006. gada Apvienotās Karalistes Tiesību komisija (turpmāk – Tiesību komisija) publicēja diskusiju dokumentu par kopdzīves finansiālajām sekām, liekot uzsvāru uz tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas pieejami pāriem pēc attiecību izbeigšanās. Konsultāciju apjoms tika ierobežots ar problēmjautājumiem, kas skāra tikai finansiālos attiecību izbeigšanās aspektus vai attiecās uz gadījumiem, kad viens no kopdzīves partneriem nomirst, nesaistot kopdzīves partneru tiesību aizsardzību ar personisko statusu, viņiem stājoties šādās attiecībās.⁴⁰⁵ Professore Ž. Karutēre (*Janeen Carruthers*) ir atzinīgi novērtējusi Tiesību komisijas vērsto uzmanību uz gadījumiem ar ārzemju elementa esamību, uzdodot papildu jautājumus par Anglijas tiesu jurisdikciju šādās lietās un piemērojamo likumu.⁴⁰⁶

2007. gadā tika prezentēts ziņojums,⁴⁰⁷ kurā Tiesību komisija nonāca pie atziņas, ka ņemot vērā pašreizējo neadekvāto regulējumu, kas pilnībā sakrīt ar zinātnieku viedokli,⁴⁰⁸ jāievieš jauna juridiskā konstrukcija, ko varētu piemērot kopdzīves izbeigšanās gadījumā. Tā būtu attiecināma tikai uz kopdzīves partneriem, kuriem ir kopīgi bērni un kuru kopdzīve ir bijusi noteiktu gadu skaitu. Vienlaikus tika noraidīta ideja par vienlīdzīgu tiesību piešķiršanu kopdzīves partneriem salīdzinājumā ar laulātajiem. Tāpat ar to netiktu izveidots jauns statuss, kas piešķirtu jaunas tiesības. Tāpat tiktu respektēta pāru autonomija, un jebkurā brīdī viņiem būtu tiesības atteikties no šī režīma piemērošanas, lai noregulētu savstarpējās attiecības atbilstoši sav vēlamai kārtībai. Režīma galvenais mērķis ir nevis sadalīt visu īpašumu starp partneriem vai pieprasīt izmaksāt uzturēšanās pabalstu, bet gan noregulēt ekonomisko seku iestāšanos attiecībā uz katras puses kopdzīves laikā veiktajām iemaksām kopīgā budžetā. Strīdīgs ir jautājums par to, vai XXI gs. kopdzīves partneriem būtu piešķirams laulātajiem identisks statuss un tādējādi arī līdzīgs tiesību apjoms. Kā atzīst profesore R. Proberta (*Rebecca Probert*) šāda novitāte, pat neskatoties uz statistiskiem aprēķiniem un nepietiekamu pušu tiesību aizsardzību, nav nepieciešama, jo ir pietiekami no jauna izvērtēt ģimenes, īpašuma un līgumu tiesību potenciālu, lai apmierinātu kopdzīves partneru vajadzības.⁴⁰⁹ Arī A.

⁴⁰⁵ Fawcett J. Carruthers J.M. Cheshire, North & Fawcett Private international law. Series 14th edition. Oxford: University Press, 2008, p. 940.

⁴⁰⁶ Carruthers J. M. *De facto* cohabitation: the international private law dimensions. The Edinburgh law review, 2008, Vol. 12, No. 1, p. 61.

⁴⁰⁷ Cohabitation: the financial consequences on relationship breakdown (LAW COM No 307), The Law Commission, 2007. Pieejams: http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/lc307_Cohabitation.pdf. [aplūkots 2012. gada 18. oktobrī].

⁴⁰⁸ Probert R. Cohabitation: current legal solutions. Oxford Journal of legal studies, 2009, Vol. 62, No. 1, p. 317.

⁴⁰⁹ Probert R. Cohabitation: current legal solutions. Oxford Journal of legal studies, 2009, Vol. 62, No. 1, p. 317.

Botomlija (*Anne Bottomley*) secināja, ka bez Tiesību komisijas iniciētajiem problēmjautājumiem, būtu jārisina vēl daži citi mantošanas un nodokļu jautājumi.⁴¹⁰ Papildus zinātniece uzsvēra, ka Tiesību komisijas piedāvātie risinājumi ir vairāk saistāmi ar *Burns v. Burns*⁴¹¹ lietas konceptu, kad sieviete-mājsaimniece atrodas finansiāli neizdevīgā pozīcijā, veidojot kopdzīvi ar vīrieti, bet šis modelis vairs neatbilst īstenībai.⁴¹² Patlaban daudz aktuālāks ir lietas *Oxley v. Hiscock*⁴¹³ noteiktais modelis. Prasītāja veica materiālu ieguldījumu, lai iegādātos māju, kas bija reģistrēta uz viņas kopdzīves partnera vārda, neskatoties uz viņas advokāta ieteikumu tā nerīkoties. Taču viņa uzskatīja, ka pazīst savu partneri jau kādu laiku, tāpēc uzticas viņam. Nodzīvojot kopīgā mājā desmit gadus, pāris šķīrās un māja tika pārdota. Vīrietis uztvēra sievietes ieguldījumu mājā kā aizdevumu, bet viņa no savas puses to vērtēja kā kopīpašumu. Tiesa sākotnēji piekrita viņas argumentiem un piesprieda saņemt pusi no ieņēmumiem, kas bija gūti no mājas pārdošanas. Vīrietis iesniedza apelāciju, un tiesa šoreiz piesprieda sievietei saņemt tikai 40% no ienākumiem, par pamatu vērtējot pušu sākotnējo ieguldījumu, kā arī faktu, ka puses kopīgi sedza mājvietas uzturēšanas izmaksas un veica hipotekārā kredīta maksājumus. A. Botomlija (*Anne Bottomley*), vērtējot tiesas sprieduma pamatotību, uzskatīja to par taisnīgu, uzsverot, ka, ja *Burns v. Burns* gadījumā trasta tiesības tiktu piemērotas plašāk, izvērtējot pušu ieguldījumu, tās aizsargātu arī sievietes-mājsaimnieces intereses šajā lietā.⁴¹⁴

Taču Tiesību komisijas sākotnējā iecere bija piedāvāt grozījumus, lai aizsargātu vājāko pusi, t.i., kopdzīves partnerus ar zemiem ienākumiem uz viņiem nepiederošu īpašumu, jo citi partneri var neizmantojot jaunu regulējumu, noslēdzot līgumu un paredzot sev citus tā nosacījumus. Tomēr autore secina, ka, neskatoties uz identificētajiem problemātiskajiem aspektiem kopdzīves regulējumā un piedāvātajiem risinājumiem, kā arī līdz šim tā arī neīstenoto reformu, kopdzīves regulējums Lielbritānijā nav atzīstams par veiksmīgu un tādu, kas atbilst kopdzīves partneru vajadzībām, it īpaši

⁴¹⁰ Bottomley A. From Mrs. Burns to Mrs.Oxley: do co-habiting women (still) need marriage law? *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14, p. 206.

⁴¹¹ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1983. gada 26. jūlija spriedums lietā No. 1981 B. No. 255 *Burns v. Burns*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1983/4.html&query=burns+and+v+and+burns&method=boolean> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴¹² Bottomley A. From Mrs. Burns to Mrs.Oxley: do co-habiting women (still) need marriage law? *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14, p. 184.

⁴¹³ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 2004. gada 6. maijs spriedums lietā *Oxley v Hiscock* [2004] EWCA Civ 546. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/546.html&query=oxley&method=boolean> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴¹⁴ Bottomley A. From Mrs. Burns to Mrs.Oxley: do co-habiting women (still) need marriage law? *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14, pp. 204-205.

vājākās puses aizsardzībā. Kaut arī Tiesību komisijas identificētā joma, proti, finanšu sekas pēc attiecību izbeigšanas, atspoguļo līdz šim vismazāk noregulētās attiecības starp partneriem, kas kļūst par iemeslu lielam prasību skaitam tiesās, autore par lietederīgāku uzskata ieviest kopdzīves noteikšanas kritērijus un paplašināt tiesisko aizsardzību, piemērojot to visās jomās vājākajai pusei, turklāt saglabājot laulības un kopdzīves statusa atšķirības.

2.3.2. Francija

Francijā ir ilga brīvu savienību (*unions libre* – franču val.) vēsture,⁴¹⁵ taču 1894. gada Francijas Civilkodekss neatzina kopdzīves institūtu, jo patriarhālās ģimenes modeļa galvenais uzdevums bija mantošanas atstāšana dzimtas turpinātājiem.⁴¹⁶ Laulības institūts baudīja speciālu aizsardzību, jo tas bija sociālās dzīves epicentrs: šķirties bija gandrīz neiespējami, bet ārpus laulības piedzimušie bērni tika tiesībās diskriminēti. Laikam ejot, kļuva ārkārtīgi sarežģīti ignorēt kopdzīves popularitātes pieaugumu iedzīvotāju vidū. Tomēr tiek norādīts, ka judikatūra sāka ievērot pretējo dzimumu savienību ārpus laulības eksistenci XX gs. 70. – 80. gados, atzīstot dažas pušu tiesības, piemēram, tiesības uz sociālo drošību, taču nerisināja ar īpašuma vai nodokļu strīdiem saistītos jautājumus.⁴¹⁷ Vēl 1990. gados doktrīnā kopdzīves regulējuma pakāpeniska ieviešana tika minēta kā ģimenes tiesību paredzamā attīstība.⁴¹⁸ Savukārt Francijas tiesas attīstīja konstruktīvam trastam līdzīgu doktrīnu, pārņemot to no vispārējo tiesību (*common law*) valstu jurisdikcijām.⁴¹⁹

Patlaban kopdzīve tiek atzīta saskaņā ar Francijas Civilkodeksu, definējot to kā kopīgu personu dzīvi, ko raksturo stabilitāte un nepārtrauktība.⁴²⁰ Kaut arī tai ir noteikts patstāvīgs juridisks statuss, citādi tā netiek regulēta.⁴²¹

⁴¹⁵ Bowman C.G. *Unmarried couples, law and public policy*. Oxford: University Press, 2010, p. 207.

⁴¹⁶ Godart J. *Pacs seven years on: is it moving towards marriage?* *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 310.

⁴¹⁷ *Ibid*, p. 311.

⁴¹⁸ Bell J. Boyron S. Whittaker S. *Principles of French law*. Oxford: University Press, 1998, p. 276.

⁴¹⁹ Bowman C.G. *Unmarried couples, law and public policy*. Oxford: University Press, 2010, p. 207.

⁴²⁰ Francijas Civilkodeksa (*Code Civil*), 515-8. pants. Pieejams: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=112250EE2D4CE8B1EC2E151A2BB6843F.tpdjo11v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006136537&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20111026 [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴²¹ Pāri Eiropā. Tiesību akti par pāriem 27 ES dalībvalstīs. Francija. <http://www.coupleurope.eu/lv/france/topics/8-Ko-nosaka-likums-attiec%C4%ABb%C4%81-uz-%C4%ABpa%C5%A1umu-kad-partneru-attiec%C4%ABbas-ir--un-nav-re%C4%A3istr%C4%93tas> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

2.3.2.1. Civiltiesiskās solidaritātes pakts

Daži autori,⁴²² aprakstot situāciju Francijas tiesībās attiecībā uz kopdzīves partneru statusu, norāda uz nepieciešamību izdalīt divus periodus. Pirmā perioda beigu posms, kad kopdzīves faktam nebija tiesiska statusa, izslēdzot viņus no tiesiskā režīma tiesībām un pienākumiem,⁴²³ ir saistāms ar pakta apstiprināšanu Francijas Parlamentā 1999. gadā un plaša termina „konkubināts” (*concubinage* – franču val.) ieviešanu Francijas Civilkodeksā. Šāda nepieciešamība radās galvenokārt liela prasību kopdzīves partneru starpā skaita dēļ tiesās.⁴²⁴

Pakts ir līgums, ko noslēdz divas pieaugušas personas,⁴²⁵ ja tās savā starpā nav radinieki, lai sakārtotu kopīgu dzīvi, veicot attiecīgu savienības reģistrāciju. Autore uzskata, ka tas būtu salīdzināms ar privāttiesisku līgumu, tā būtība ir sarunu procesā panākta vienošanās. Tikai šajā gadījumā paktu var uzskatīt par valsts piedāvātu standartizētu līguma formu, ko plaši atzīst nacionālajā līmenī un, ko noslēdzot, puses atzīst valsts leģitīmu iejaukšanos viņu privātajā dzīvē, pretī saņemot valsts aizsargātas tiesības. Saskaņā ar to kopdzīve⁴²⁶ ir definējama kā „*de facto*” stabilas un ilgstošas attiecības, ko raksturo komunālā sadzīve starp pretējo dzimumu personām, kuras dzīvo kopā kā pāris.”⁴²⁷ Tas norāda uz neprecējušos pāru statusa atzīšanu, padarot laulību tikai par

⁴²² Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns (ed. by Brüggemeier G. Ciacchi A.C. Comandè G.) Cambridge: University Press, 2010, p. 353.

⁴²³ Bell J. Boyron S. Whittaker S. Principles of French law. Oxford: University press, 1998, p. 274.

⁴²⁴ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 353.

⁴²⁵ Pakta darbība attiecas gan uz pretējo, gan viena dzimuma personu savienībām, taču Francijas tiesības aizliedz iegūt statistikas datus par pakta pusēm atkarībā no vecuma, dzimuma vai pakta veida – autores piezīme. Tajā pašā laikā demogrāfs P. Festijs (*Patrick Festy*) paziņoja, ka atbilstoši neoficiālajiem datiem 2004. gadā paktu noslēguši 80-85% pretējo dzimumu pāru, pirms tam 2000. gadā – tikai 50-55%, kas liecina par stabilu un palielinātu pretējo dzimumu personu pāru interesi. Sīkāk sk.: Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? International Journal of Law, Policy and the Family, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 314. Savukārt Statistikas un ekonomikas pētījumu nacionālais institūts (*National Institute for statistics and Economics Studies*) pieļāva, ka 2008. gada pirmajos 9 mēnešos 94% no 106000 no jauna noslēgtu paktu tika noslēgti starp pretējo dzimumu personām. Sīkāk sk.: Bowman C.G. Unmarried couples, law and public policy. Oxford: University Press, 2010, p. 213.

⁴²⁶ Francijas Civilkodeksā (*Code Civil*) tiek izmantots termins “*concubinage*”. Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006428463&idSectionTA=LEGISCTA000006136536&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20121019> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴²⁷ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 271.

vienu no iespējamām, bet ne obligātām normām. Šī juridiskā instrumenta mērķis pēc likumdevēja ieceres bija nodrošināt plašāku kopdzīves partneru ekonomisko solidaritāti.⁴²⁸

Paktā tiek noteikti pienākumi un tiesības, taču to ir mazāk nekā laulāto starpā. No citas puses, personas, kuras savā starpā noslēdz paktu, apņemas sniegt savstarpēju materiālu atbalstu un palīdzību, kas gadījumā, ja par to nepastāv atsevišķa vienošanās, ir proporcionāls to attiecīgajām spējām. Personas solidāri atbild trešo personu priekšā par parādiem, ko viena no tām ir uzņēmusies ikdienas vajadzībām.⁴²⁹

Vienošānās par kopdzīves nosacījumiem starp personām izpaužas līguma formā, ko apzīmogo un reģistrē pirmās instances tiesas darbinieks. Zinātnieki norāda, ka pakts tagad ir kļuvis par daļu no kultūras, par piemēru minot noslēgto paktu skaitu:⁴³⁰ 1999. gadā tika reģistrēti 6139 pakti (no tiem 7 pakti tika anulēti), 2002. gadā – 22108 pakti (620 – anulēti), 2004. gadā – 131651 (15641 – anulēti)⁴³¹ 2005. gadā – 59248 pakti (8464 – anulēti).⁴³²

2.3.2.2. Pakta pamatnosacījumi

Pakta normas neveido daļu no Francijas Civilkodeksa sadaļas par laulību, jo tas tiek uzskatīts par līgumu, šādi norādot uz kopdzīves ekskluzīvo statusu. No citas puses, P. Krūzs (*Peter de Cruz*) norāda, ka pakta nosacījumi ir ļoti līdzīgi tiem, ko piemēro laulības noslēgšanas nosacījumiem, piemēram, pakta reģistrācija nav pieļaujama starp augšupējiem un lejupējiem taisnās līnijas radniekiem un blakus radniekiem līdz trešajai līnijai ieskaitot.⁴³³ Savukārt Ž. Godarte (*Joelle Godard*) norāda, ka atšķirībā no laulības, nekādas atkāpšanās no šiem noteikumiem nav

⁴²⁸ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 356.

⁴²⁹ Eiropas Savienības (bij.Kopienų) tiesas 2013.gada 12. decembra spriedums lietā C-267/12, Frederic Hay pret Credit mutual de Charente-Maritime et des Deux-Sevres, 2. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62012CJ0267:LV:NOT> [aplūkots 2014. gada 7. janvārī].

⁴³⁰ Hjūzs, Deiviss un Žaklīns (*Hughes, Davis, Jacklin*) norāda, ka šie skaitļi attiecas gan uz pretējo dzimumu, gan viendzimuma personu savienībām, taču vienlaikus norāda, ka, ņemot vērā laulības skaita strauju samazinašanos, pakts kļūst populārs arī pretējo dzimumu personu vidū. Sīkāk sk.: Hughes D., Davis M. Jacklin L. Come live with me and be my love: A consideration of the 2007 Law Commission proposals on cohabitation breakdown. *The Conveyancer and Property Lawyer*, 2008, Vol. 3, p. 222.

⁴³¹ Bowman C.G. Unmarried couples, law and public policy. Oxford: University Press, 2010, p. 212.

⁴³² Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 271.

⁴³³ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 272.

pieļaujamas.⁴³⁴ Personas nevar noslēgt paktu, ja tās iepriekš jau ir noslēgušas citu paktu vai laulību, jo bigāmija tāpat kā laulībā ir aizliegta arī attiecībā uz kopdzīvi. Francijas Konstitucionālā padome 1999. gada 9. novembra lēmumā uzsvēra, ka „personām ir jādzīvo kopā kā pārim, lai uz viņām attiecinātu pakta nosacījumus”.⁴³⁵ Kopdzīves laikā pakta nosacījumi neparedz nepieciešamību būt uzticīgiem.

2.3.2.3. Nodokļu režīma mīkstināšana paktu noslēgušām personām

2004. gadā Francijas Tieslietu ministrija rekomendēja paktā veikt grozījumus, ierosinot samazināt nodokļus, ko piemēro dāvanām, kā arī noteikt ienākumu nodokļa režīmu, kas būtu identisks tam, kādu attiecina uz laulātajiem.⁴³⁶ 2005. gada Finanšu likums tuvināja kopdzīvi laulības institūtam saistībā ar nodokļu režīmu, paredzot iespēju pusēm iesniegt kopīgu nodokļu deklarāciju, sākot ar gadu, kurā viņu starpā reģistrēts pakts.⁴³⁷ Ņemot vērā progresīvās nodokļu likmes piemērošanu Francijā, pārim, kurš aizpilda kopīgu deklarāciju, lielākā gadījumu skaitā ir jāmaksā mazāki nodokļi, it īpaši, ja viena no pusēm pelna ievērojami mazāk par otru kopdzīves partneri.⁴³⁸ Ž. Godarte (*Joelle Godart*) norādīja, ka šie grozījumi varētu skaidrot reģistrēto paktu skaita strauju palielināšanos grozījumu spēkā stāšanās gadā. Redzot potenciālu materiālu labumu, personas daudz labprātāk noslēdz paktu, saņemot nodokļu atlaides, ņemot vērā, ka pakta noslēgšana un anulēšana ir daudz vienkāršākā nekā laulības noslēgšana.

Francijā sabiedrības ar ierobežoto atbildību ir uzņēmuma nodokļu piemērošanas subjekts. Taču tās var saņemt atlaides, ja īpašnieki vienas ģimenes locekļi. Kopš 2005. gada Finanšu likuma spēkā stāšanās pakta noslēgušās puses arī tiek uzskatītas par piederīgām vienai ģimenei, kam ir ne

⁴³⁴ Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 313.

⁴³⁵ Conseil Constitutionnel decision No.99-419 DC do 09 Novembre 1999 “Loi relative au pacte civil de solidarite”. Pieejams: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1999/99-419-dc/decision-n-99-419-dc-du-09-novembre-1999.11849.html> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴³⁶ Bowman C.G. *Unmarried couples, law and public policy*. Oxford: University Press, 2010, p. 212.

⁴³⁷ Iepriekš šāda norma darbojās tikai 3 gadus pēc pakta reģistrācijas – autores piezīme.

⁴³⁸ Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 315.

tikai praktiska, bet arī simboliska nozīme. Taču personas var saņemt šādas atlaides tikai gadījumā, ja kopdzīvei piemīt ilgstošs raksturs, t.i., tā turpinās vismaz divus gadus no pakta reģistrācijas brīža.⁴³⁹

2.3.2.4. Pakta anulēšana

Iepriekš reģistrētā pakta anulēšana var notikt bez tiesas iejaukšanās ar administratīvi procesuālajiem līdzekļiem, kuru pamatā var būt pušu abpusējās vienošanās vai puses vienpusēja deklarācija. Pakta izbeigšana var notikt divus mēnešus pēc paziņojuma par tā anulēšanu. Taču patlaban nepastāv prasība pat informēt pirmās instances tiesu, ja Pakts tiek anulēts saistībā ar vienas puses laulību vai nāvi, t.i., netiek fiksēta automātiska pakta izbeigšana. Ž. Godarte (*Joelle Godart*) vienā pētījumā norādīja, ka anulēšana parasti tiek veikta uz vienprātības pamata, vairāk nekā 80% paktu tiek anulēti pēc abu partneru pieprasījuma, un tikai 5% gadījumos pakta anulēšanu pieprasa viena no pusēm. Savukārt 11% gadījumos anulēšanas iemesls ir viena no partneru laulība ar trešo personu.⁴⁴⁰

Pēc pakta anulēšanas personu starpā nerodas nekāds uzturēšanas pienākums.⁴⁴¹ Ja personu starpā ir izcēlies konflikts, prasība tiek skatīta tiesā, kura parasti izskata strīdus par līgumu izpildi, bet nevis tiesā, kas izskata prasības ģimenes lietās, piemēram, šķiršanās lietās,⁴⁴² kas norāda uz pakta izteikti civiltiesisko dabu, akcentējot to kā vienošanos starp personām, kā arī pasvītrojot citu, ne laulības statusu.

⁴³⁹ Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 316.

⁴⁴⁰ Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 320.

⁴⁴¹ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: *Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns*. Cambridge: University Press, 2010, p. 354.

⁴⁴² Ņemot vērā, ka pakts nenosaka, kādas jurisdikcijas tiesai būtu jāskata šāda veida lietas, Douaijas apelācijas tiesa (Cour d'Appel de Douai) 2003.gada 27.februāra spriedumā pirmo reizi noteica jurisdikcijas sadalījuma principu. Sīkāk sk.: Cruz P. *Family law, sex and society*. London and New York: Routledge, 2010, p. 272.

2.3.2.5. Pakta ieviešanas nozīme

Kā norāda Ž. Godarte (*Joelle Godart*)⁴⁴³ pakta neskaidrais statuss ir saistīts ar to, ka tas sākotnēji tika iepļānots kā laulības aizstājējs viendzimuma pāriem, kuriem nebija iespējas noslēgt oficiālu laulību, un tāpēc Francijas likumdevējs piešķīra pusēm samērā plašas tiesības. Tāpat tiek norādīts,⁴⁴⁴ ka viena no pakta vājām pusēm ir tas, ka pakta darbība izbeidzas ne tikai viena no kopdzīves partneriem nāves vai laulības gadījumā, bet arī vienpusēji jebkurā brīdī, nebrīdinot otru pusi.⁴⁴⁵ Savukārt R. Proberta (*Rebecca Probert*) iebilst, ka „paktam ir liels potenciāls sakārtot daudzu personu, kuras izvēlējušās neprecēties, attiecības, bet tai pašā laikā tas var būt tām ļoti noderīgs, regulējot kopdzīvi pušu starpā”.⁴⁴⁶

Kaut arī pakta jaunā mehānisma ieviešana kā alternatīva laulībai bija samērā pretrunīga, tomēr tas ir kļuvis ļoti populārs. Pāris, kurš savā starpā regulē attiecības ar pakta palīdzību, tiek atzīts par savienību, ja runa iet par nodokļu, apdrošināšanas un sociālās drošības tiesībām. Tomēr Ž. Godarte (*Joelle Godart*) atzīst, ka pakts un laulība vienkārši uzliek pusēm dažādas saistības, un pat atsevišķiem pāriem šīs saistības ir dažādas viņu attiecību stadijās. Zinātniece tāpat secina, ja pakta pusēm būtu piešķirtas tādas pašas tiesības kā laulātajiem, tad būtu nepieciešams uzlikt viņām arī identiskus pienākumus, kā rezultātā ir lietderīgāk saglabāt esošo regulējumu, nodrošinot pakta elastīgu raksturu kā blakus institūtu laulībai.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Godart J. Pacts seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 314.

⁴⁴⁴ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: *Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns*. Cambridge: University Press, 2010, p. 354.

⁴⁴⁵ Vienpusējas pakta izbeigšanas gadījumā otram kopdzīves partnerim tomēr ir tiesības prasīt kompensāciju. – Sīkāk sk.: Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: *Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns*. Cambridge: University Press, 2010, p. 357.

⁴⁴⁶ Cruz P. *Family law, sex and society*. London and New York: Routledge, 2010, p. 273.

⁴⁴⁷ Godart J. Pacts seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No. 3, p. 319.

2.3.3. Zviedrija

Zviedrija, kur no 1960. līdz 2004. gadam bija lielākais kopdzīves partneru skaits Eiropā,⁴⁴⁸ bieži tiek pieminēta kā paraugs inovatīvām izmaiņām ģimenes koncepcijas veidošanā,⁴⁴⁹ atzīstot dažādus savienības veidus starp personām.⁴⁵⁰ Daži zinātnieki norāda, ka izmaiņas likumdošanā nesniedz kopdzīves juridisko atzīšanu, taču piedāvā pragmatiskus un taisnīgus jautājumu risinājumus starp kopdzīves partneriem. Šādas attieksmes pamats ir meklējams Zviedrijas Konstitūcijā, kuras normas nenodibina tiešu atgriezenisku saikni starp indivīda un ģimenes aizsardzību un laulību.⁴⁵¹ Tādējādi laulāto privilēģētā juridiskā statusa neesamība sekmē jaunu ģimenes formu juridisku atzīšanu.⁴⁵² Zinātniece T. Nazio (*Tiziana Nazio*) uzsvēra, ka kopdzīves partneru statusu lielākoties pielīdzina laulāto statusam, izņemot dažas jomas, piemēram, mantojuma tiesības un pienākumu atbalstīt vienam otru materiāli.⁴⁵³ Viņai oponē D. Bredlijs (*David Bradley*), kurš uzskata, ka kopdzīves partneru statuss nav asimilēts laulāto stāvoklī, kaut regulējuma virziens arvien vairāk demonstrē plašākas attīstības tendences.⁴⁵⁴ Zviedrijā jau kopš 1985. gada⁴⁵⁵ ir vērojama tendence, ka apmēram 50% bērnu⁴⁵⁶ piedzimst vecākiem, kuri nav precējušies, pie tam nav pamata uzskatīt, ka

⁴⁴⁸ Lind G. Legislation for the surviving cohabitant from a comparative perspective, In: European challenges in contemporary family law (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, p.249.

⁴⁴⁹ Oláh L. Sz. Policy changes and family stability: the Swedish case. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, p. 118. Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, p. 37.

⁴⁵⁰ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 364.

⁴⁵¹ Zviedrijas Konstitūcijas Valdības dokumenta 2. panta trešā daļa nosaka, ka “Publiskām institūcijām ir jāveicina demokrātijas ideālu realizēšanu kā vadlīnijas visos sabiedrības sektoros un jāaizsargā indivīdu privātā un ģimenes dzīve (*The Constitution of Sweden, the Instrument of Government Art 2 (3): The public institutions shall promote the ideals of democracy as guidelines in all sectors of society and protect the private and family lives of the individual – angļu val.*) (autores brīvais tulkojums). Pieejams: <http://www.riksdagen.se/en/Documents-and-laws/Laws/The-Constitution/> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴⁵² Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 364.

⁴⁵³ Nazio T. Cohabitation, family and society. Oxon: Routledge, 2008, p. 2.

⁴⁵⁴ Bradley D. Politics, culture and family law in Finland: comparative approaches to the institution of marriage. International law of law and the family, 1998, Vol. 12, p. 176.

⁴⁵⁵ Meulders-Klein M-T. The position of the father in European legislation. International Journal of Law, Policy and the Family, 1990, Vol. 4, p. 142.

⁴⁵⁶ 2001. gadā šādu bērnu skaits bija 91500. Sīkāk sk.: Sörgjerd C. Neutrality: the death or revival of traditional family? Regulating informal partnerships in Sweden. In: Common core and better law in European family law (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 340.

gados jaunāki kopdzīves partneri vēlāk noslēdz laulību.⁴⁵⁷ Tā tiek uzskatīta par pagaidām vienīgo valsti, kur ārpus laulības dzimst tikpat daudz bērnu kā vecākiem, kuri ir precējušies.⁴⁵⁸ Tiek pieņemts, ka apmēram 30% no visiem pāriem veido kopdzīvi,⁴⁵⁹ tai pašā laikā vēl 1992. gadā šis skaitlis bija 20%.⁴⁶⁰ Apmēram 90% kopdzīves partneru ir pārliecināti, ka viņu attiecības ir pielīdzināmas laulībai.⁴⁶¹ Neskatoties uz to, ka samērā ilgu laiku statistiska par kopdzīves izplatību netika atsevišķi izdalīta, bet apvienota ar statistiku par laulību skaitu ar nosaukumu „dzīvošana kopā” (*Sammanboende* – zviedru val.),⁴⁶² nav pamata uzskatīt, ka tā varētu neatbilst reālajai situācijai Zviedrijas sabiedrībā, kurā ilgtermiņa kopdzīve kļūst par prevalējošo ģimenes formu.⁴⁶³ No citas puses, L. Olaha (*L. Sz. Oláh*)⁴⁶⁴ uzskata, ka kopdzīvei joprojām nepiemīt tāds noturīgums kā laulībai. S. Björnberga (*Ulla Björnberg*) akcentēja, ka „ģimenes dzīves” koncepts ir piemērojams vienādi laulātajiem un kopdzīves partneriem.⁴⁶⁵ Savukārt profesore A. Barlova (*Anne Barlow*) uzsvēra, ka funkcionāla pieeja, kuru ir izvēlējis Zviedrijas likumdevējs, tomēr nenostāda kopdzīves partnerus laulātajiem līdzīgā pozīcijā.⁴⁶⁶ Citi zinātnieki⁴⁶⁷ papildus norādīja, ka pēdējos pāris gados laulība

⁴⁵⁷ Björnberg. U. Cohabitation and marriage in Sweden – does family form matter? *International law of law and the family*, 2001, Vol. 15, p. 351.

⁴⁵⁸ Kiernan K. The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 20.

⁴⁵⁹ Piemēram, 2000. gadā šādu personu skaits bija 1.2 miljoni cilvēku. Sīkāk sk.: Saldeen A. Cohabitation outside marriage or partnership. In: *The international survey of family law*. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 2005, p. 503.

⁴⁶⁰ Sörgjerd C. Neutrality: the death or revival of traditional family? Regulating informal partnerships in Sweden. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 339.

⁴⁶¹ Bowman C.G. *Unmarried couples, law and public policy*. Oxford: University Press, 2010, p. 215.

⁴⁶² Björnberg. U. Cohabitation and marriage in Sweden – does family form matter? *International law of law and the family*, 2001, Vol. 15, p. 351.

⁴⁶³ Kiernan K. The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 20.

⁴⁶⁴ Oláh L. Sz. Policy changes and family stability: the Swedish case. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 127.

⁴⁶⁵ Björnberg. U. Cohabitation and marriage in Sweden – does family form matter? *International law of law and the family*, 2001, Vol. 15, p. 359.

⁴⁶⁶ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 62.

⁴⁶⁷ Reich-Sjörge M. Dealing with cohabitation in Sweden. Pieejams: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/document/Family_law_Conference_bxl_2008/Speeches/EN_Reich_Sjorgen.pdf [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

atkal sāk kļūt populāra,⁴⁶⁸ tomēr sievietes vecumā no 20 līdz 24 gadiem gandrīz divreiz biežāk nekā vīrieši šajā vecumā veido kopdzīvi.

XX gs. septiņdesmitajos gados laulības institūts Zviedrijā kļuva par vairāk privātu un personisku, nevis valsts un baznīcas regulētu institūtu. Ideja par laulību kā savienību, kuras pamats būtu indivīdu autonomija, tika pastiprināta ar reformām dažādās tiesību jomās. Vadošā politiskā ideoloģija noteica, ka likumdevējam pēc iespējas būtu jāuzticas laulāto spējām pieņemt racionālus lēmumus par viņu ģimenes dzīvi, izvairoties noteikt morālās vērtības ar likumdošanas palīdzību ģimenes jomā. 1969. gadā komitejai, kuru nodibināja Zviedrijas valdība, tika uzdots pārskatīt Laulības kodeksu (*Marriage Code* – angļu val.), kā arī izvērtēt nepieciešamību ieviest speciālu regulējumu attiecībā uz kopdzīvi. 1972. gadā komiteja prezentēja veiktā pētījuma rezultātus, rekomendējot pieņemt likumu, kā nosacījumi paredzētu iespēju kopdzīves partnerim, ja viņam rastos šāda nepieciešamība, pārņemt kopīgu mājvietu pēc kopdzīves izbeigšanas.⁴⁶⁹ Jau kopš XX gadsimta 60. gadiem kopdzīve bija visai izplatīta parādība,⁴⁷⁰ kas uzsvēra regulējuma ieviešanas praktisko nepieciešamību. D. Bredlijs (*David Bradley*) vērsa uzmanību tam, ka jauna regulējuma ieviešanas mērķis nebija radīt otrās klases sistēmu,⁴⁷¹ par kuru bieži tiek uzskatīta kopdzīve. Drīzāk ar to varētu stiprināt sabiedrības sociālo drošību.

Pamatojoties uz šiem apsvērumiem, 1973. gadā⁴⁷² tika pieņemts speciāls likums, kura uzdevums bija noregulēt attiecības kopdzīves partneru starpā - Likums par neprecēta pāra kopīgu mājvietu (*Act on the joint dwelling of an unmarried couple* – angļu val.). Likuma normas paredzēja kopdzīves partneriem tiesības pārņemt īres līgumu (*tenancy contract* – angļu val.) vai kondominātu

⁴⁶⁸ 2005. gadā Zviedrijā tika noslēgtas 43800 laulības, kas bija par 2% vairāk nekā 2004. gadā. Sīkāk sk.: Reich-Sjörger M. Dealing with cohabitation in Sweden. Pieejams: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/document/Family_law_Conference_bxl_2008/Speeches/EN_Reich_Sjorgen.pdf [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴⁶⁹ Sörgjerd C. Neutrality: the death or revival of traditional family? Regulating informal partnerships in Sweden. In: Common core and better law in European family. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 341.

⁴⁷⁰ Saldeen A. Cohabitation outside marriage or partnership. In: The international survey of family law. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 2005, p. 503.

⁴⁷¹ Bradley D. Politics, culture and family law in Finland: comparative approaches to the institution of marriage. International law of law and the family, 1998, Vol. 12, p. 178.

⁴⁷² Stājies spēkā no 1974. gada.

(pret kompensāciju) pēc kopdzīves izbeigšanas.⁴⁷³ K. Sogjerda (*Caroline Sörgjerd*) norādīja, ka ar šī likuma pieņemšanu mainījās fokusēšanās uz ģimenes saturu: no sākuma tā tika uztverta kā stabila ekonomiska vienība, kas nodrošināja ģimenes locekļus ar nepieciešamo, taču vēlāk uzmanība tika pievērsta ģimenes dzīves emocionālajiem aspektiem. Tā laika sabiedrībā notiekošās izmaiņas veicināja kopdzīves regulējuma ieviešanu, tomēr ar to saistītie jautājumi joprojām bija pretrunīgi, un Likums par neprecēta pāra kopīgu mājvietu bija diezgan ierobežots pēc piemērošanas jomas, nodrošinot tiesības tikai pārņemt kopīgu mājvietu.⁴⁷⁴ Tas tika kritizēts arī saistībā ar šādu nosacījumu kopdzīves atzīšanai ieviešanu: noteikts kopā nodzīvotā laiks, kopīgu bērnu esamība un kopīgu mājāsaimniecības uzturēšanas izdevumu dalīšana.⁴⁷⁵ Vienlaikus vēlākā pētījumā tika atzīts, ka tas bija simbolisks solis kopdzīves kā laulībai līdzīga modeļa atzīšanā.⁴⁷⁶ No vienas puses, ar šādu normu iedzīvināšanu tika aktualizēts vājākās puses aizsardzības princips, kas ir indivīda aizsardzība pret netaisnīgumu pamatideja. Šajā gadījumā ar vājāko pusi bija jāsaprot ne tikai viens kopdzīves partneris, bet arī viņa aprūpē esošie kopīgie bērni, kuriem kopdzīves izbeigšanas gadījumā citādi būtu jāatstāj mājvieta, ja līgumu par tās īrēšanu bija noslēdzis otrs partneris. Taču no citas puses, Likuma par neprecēta pāra kopīgu mājvietu darbības joma tika attiecināta tikai uz īres līgumiem, kā arī kondomināta pārņemšanu par atbilstošu materiālo kompensāciju, izslēdzot tiesības uz nekustamo īpašumu,⁴⁷⁷ šādi sašaurinot tiesību akta piemērošanas jomu.

Nākamais solis kopdzīves regulējuma modeļa attīstībā Zviedrijā bija Kopdzīves partneru (Kopīgās mājvietas (*Cohabetees (Joint homes)* – angļu val.) likuma ieviešana 1987. gadā.⁴⁷⁸ Zinātnieki⁴⁷⁹ ir vienprātīgi atzinuši, ka ar to likumdevējs attiecina uz kopdzīves partneriem plašākas

⁴⁷³ Tādas pašas tiesības tika nodrošinātas arī bijušajiem laulatajiem. Papildus tās bija attiecināmas uz nekustamo īpašumu. Sīkāk sk.: Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 135.

⁴⁷⁴ Sörgjerd C. *Neutrality: the death or revival of traditional family? Regulating informal partnerships in Sweden*, In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Interesentia, 2005, p. 341.

⁴⁷⁵ Barlow A. *Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe*. *Law & Policy*, 2004, Vol.26, No.1, p. 62.

⁴⁷⁶ Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 135.

⁴⁷⁷ *Ibid*, p. 138.

⁴⁷⁸ Likums stājās spēkā no 1988. gada 1. janvāra.

⁴⁷⁹ Saldeen A. *Cohabitation outside marriage or partnership*. In: *The international survey of family law*. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 2005, p.504. Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 144.

likuma normas, pieturoties pie iepriekš deklarētā vājākās puses aizsardzības principa. Likuma piemērošanas jomu veidoja četras dažādas normu grupas. Pirmkārt, tika nodrošināts mantiskais režīms, kas tika pietuvināts laulāto mantiskajam režīmam. Otrkārt, tika pārņemtas Likuma par neprecēta pāra kopīgu mājvietu normas par tiesībām pārņemt mājokli. Treškārt, tika ieviesta prasība bijušajiem kopdzīves partneriem panākt vienošanos kopīga īpašuma atsavināšanas gadījumos. Ceturtkārt, pēc viena no kopdzīves partneriem nāves, pārdzīvojošajam kopdzīves partnerim (*surviving cohabitee* – angļu val.) bija tiesības saņemt materiālu kompensāciju, kas bija daļa no mirušā kopdzīves partnera īpašuma.⁴⁸⁰ K. Sogjerda (*Caroline Sörgjerd*) secināja, ka Kopdzīves partneru (Kopīgās mājvietas (*Cohabetees (Joint homes)* – angļu val.) likuma spēkā stāšanās var tikt vērtēta kā jauna institūta ieviešana ar ar tā statusu apliecinošām pazīmēm. Pirmkārt, laulāto līgumiskās attiecības kļuva pieejamas arī kopdzīves partneriem. Otrkārt, tika ieviesta jauns termins kā kopdzīves partneris (*cohabitee*), lai apzīmētu neprecētu pāri, kurš dzīvoja kopā.

2003. gada stājies spēkā jauns Kopdzīves partneru likums (*Cohabitees Act* – angļu val.), pārņemot daudzas Kopdzīves partneru (Kopīgās mājvietas (*Cohabetees (Joint homes)*) likuma normas. Pirms šī likuma spēkā stāšanās profesore M.A. Glendona (*Mary Ann Glendon*) norādīja uz problēmām, kuras izsauca plašāks kopdzīves regulējums. Tā tiesas dažādi interpretēja pazīmes, pēc kurām jānosaka kopdzīvi, it īpaši brīdi, ar kuru tā būtu uzskatāma par uzsāktu. Tāpēc publiskajās tiesībās, piemēram, nodokļu vai sociālās tiesībās regulējums paredzēja līdzīgus nosacījumus laulātajiem un kopdzīves partneriem tikai gadījumos, ja pēdējiem bija kopīgs bērns. Savukārt privātajās tiesībās tiesas vērtēja katru situāciju atsevišķi.⁴⁸¹ Kopdzīves partneru likums (*Cohabitees Act*) ieviesa precīzāku kopdzīves definīciju, t.i., „kopdzīves partneri ir personas, kuras dzīvo kopā, veidojot attiecības kā pāris, un uztur kopīgu mājaisniecību”.⁴⁸² Tātad likumdevējs ir noteicis trīs kritērijus,⁴⁸³ kuriem izpildoties, ir iespējams konstatēt kopdzīvi. Pirmkārt, personām ir jādzīvo kopā kā pārim, jo šim kritērijam viennozīmīgi neatbilst paziņas, brāļi vai māsas, kuri kopīgi pārvalda vai ir nekustamo īpašumu. Tāpat attiecības paredz noteikt intimitāti starp partneriem. Ar šo definīciju

⁴⁸⁰ Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 145.

⁴⁸¹ Glendon M. A. *The transformation of family law. State law and family in the Unites States and Western Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 1996, p. 276.

⁴⁸² Saldeen A. *Cohabitation outside marriage or partnership*. In: *The international survey of family law*. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 2005, p. 505.

⁴⁸³ 2003. gada Kopdzīves likums (*Sambolag* (2003:376)). Pieejams: <https://lagen.nu/2003:376> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

tika aizstāts iepriekš lietotais termins „laulībai līdzīgos apstākļos”, ko iepriekš bieži kritizēja, jo tika attiecināts tikai uz pretējo dzimumu personu savienībām.⁴⁸⁴ Otrkārt, kopdzīvei jābūt pastāvīgai. Šai sakarā varētu secināt, ka kritērijs ir subjektīvs un ir atkarīgs tikai no personu nodoma veidot un turpināt kopdzīvi. Taču vienlaikus varētu tikt piemērots objektivitātes princips, paredzot, ka kopdzīvei ir jāilgst nevis vienu vai pat vairākus mēnešus, bet tai jābūt ar gadiem ilgu vēsturi. Treškārt, kopdzīvē esošām personām jābūtu viena mājsaimniecība, kas paredz arī mājās veicamo darbu un izdevumu dalīšanu. Likumdevējs ir noteicis laiku, kad tā būtu uzskatāma par izirušu. Par kopdzīves beigām uzskatāms brīdis, kad viens no partneriem stājas laulībā, reģistrē partnerattiecības, nomirst vai abi pieņem lēmumu šķirt kopdzīvi. Tāpat par kopdzīves izbeigšanos uzskatāms brīdis, kad viens no partneriem iesniedz prasību rajona tiesā ar lūgumu iecelt izpildītāju kopīga īpašuma sadalei vai nodibināt tiesības palikt kopīgā mājvietā.

Likuma sagatavošanas stadijā notika vairākas diskusijas par tā piemērošanas jomas paplašināšanu, attiecinot to arī uz pieaugušajiem māsām un brāļiem, kā arī vecākiem ar bērniem, kuri dzīvoja vienā mājsaimniecībā, taču Zviedrijas likumdevējs šajā gadījumā ir ievērojis ECT judikatūras attīstību. Pirmkārt, lietā *Burden v. UK*,⁴⁸⁵ kurā prasītāja bija viena no māsām, abām dzīvojot kopā stabilās, abpusēji atbalstošās attiecībās trīsdesmit vienu gadu, ECT nolēma, ka attiecībām starp kaimiņiem, kaut arī viņi būtu radnieki, ir pilnīgi cits kvalitatīvs raksturs nekā laulātajiem. Papildus ECT norādīja, ka laulāto pāru un kopdzīves partneru situācijas nav analogiskas, lai saņemtu pārdzīvojošā laulātā pabalstus (*survivor's benefits* – angļu val.), jo laulību arvien plaši uztver kā īpašu statusu noteicošu institūtu. Papildus Zviedrijas likumdevējs vērtēja lietas *Korelc v. Slovenia*⁴⁸⁶ materiālus, kurā tika izskatīts jautājums par tiesībām pārņemt mājokli pēc viena no drauga nāves, kuri bija dzīvojuši kopā, lai ietaupītu izdevumus mājokļa īrei, bet nepastāvot seksuālām attiecībām viņu starpā. ECT secināja, ka, ņemot vērā apstākli, ka personu starpā nebija laulātajiem līdzīgu attiecību, viena no drauga tiesību ierobežojumu pārņemt mājokli nevar uzskatīt par diskrimināciju un ECTK pārkāpumu. Šajā sakarā visai neparasta ir Norvēģijas likumdevēja pieeja, pieņemot, ka kopdzīves partneri var būt tikai personas, kuras daļa kopīgu mājvietu, piemēram, kaimiņi, kā arī

⁴⁸⁴ Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 155.

⁴⁸⁵ ECT 2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Burden v. UK*, pieteikums No.13378/05. *Human rights law journal*, Vol. 29, No. 6-12, p. 351. Lietas būtība sīkāk apskatīta šī darba 1. nodaļā.

⁴⁸⁶ ECT 2009. gada 12. maija spriedums lietā *Korelc v. Slovenia*, pieteikums No. 28456/03. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92565> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

personas, kuru starpā ir laulībai līdzīgas attiecības.⁴⁸⁷ Kā norādīja K. Sogjerda (*Caroline Sörgjerd*) Zviedrijas likumdevēja lēmums izslēgt no likuma piemērošanas jomas, izņemot intīmas attiecības, tika pamatots ar praktiskajiem argumentiem. Tā draugi vai radnieki, kuri dzīvo kopā, netiek uzskatīti par personām, kurām būtu jānodrošina šāda speciālā aizsardzība no ģimenes tiesību puses, jo viņu ekonomiskās intereses parasti nepārklājas.⁴⁸⁸ Tāpēc autore kopumā saskata pozitīvu ECT ietekmi, Zviedrijas nacionālajam likumdevējam ievērojot ECT deklarētās normas, ko autore jau iepriekš ir minējusi kā ieteikumu cilvēktiesību aizsardzībā saistībā ar kopdzīvi,⁴⁸⁹ un tāpēc nevar piekrist apgalvojumam, ka Zviedrijā fundamentālās tiesības nav spēlējušas nekādu lomu, paredzot strīdu risināšanas noteikumus starp kopdzīves partneriem.⁴⁹⁰

Par Kopdzīves partneru likuma (*Cohabitees Act*) centrālais elements joprojām ir vājākās puses sociālās aizsardzības funkcija, vienlaikus nodrošinot tai tikai minimālo aizsardzību. Tas izpaužas iespējā kopdzīves partneriem ierobežot Kopdzīves partneru likuma (*Cohabitees Act*) darbību, papildus savā starpā noslēdzot līgumu par īpašuma sadales nosacījumiem. Šāda vienošanās paredz iespēju piemērot mantas šķirtības principu. Līguma darbības joma var attiekties uz īpašumu, kam netiks piemēroti mantas kopības nosacījumi. Tie parasti attiecas uz visu kopdzīves laikā iegādātu īpašumu kopīgajām vajadzībām, it īpaši mājokli, tai skaitā arī mēbeles, iedzīvi utt.⁴⁹¹ Turklāt nav nozīmes, ka tikai viens no kopdzīves partneriem ir likumīgais īpašnieks.⁴⁹² Tāpēc pastāv tiesību ierobežojumi ieķīlāt, atsavināt īpašumu, pārdot iedzīvi bez otra partnera piekrišanas. Likuma darbība neattiecas uz cita veida īpašumu, t.i., automašīnām, laivām, vasarnīcām, bankas kontiem un uzņēmumu kapitāldaļām.⁴⁹³ Šī ierobežotā saistību attiecināmība tikai uz mājvietu un iedzīvi tiek

⁴⁸⁷ Ryrstend E. Legal status of cohabitants in Norway. In: Die Rechtsstellung nichthehelicher Lebensgemeinschaften (herausgegeben von Scherpe J.M., Yassari N.). Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, p. 452.

⁴⁸⁸ Sörgjerd C. Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society. Cambridge: Intersentia publishing Ltd, 2012, p. 157.

⁴⁸⁹ Beinaroviča O. Respecting provisions of article 8 ECHR in jurisdiction of the European Union – a myth or legal reality: example of non-marital cohabitation, p. 167. Pieejams: http://socin2012.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2012/05/A_2012-10-23.pdf [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴⁹⁰ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 371.

⁴⁹¹ Schiratzki J. Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report. Sweden. 2001, p. 41. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/swedish_report_en.pdf [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴⁹² Bowman C.G. Unmarried couples, law and public policy. Oxford: University Press, 2010, p. 217.

⁴⁹³ Pāri Eiropā. Tiesību akti par pāriem 27 ES dalībvalstīs. Zviedrija. Pieejams: <http://www.coupleseurope.eu/lv/sweden/topics/8-Ko-nosaka-likums-attiec%C4%ABb%C4%81-uz->

kritizēta, jo laulāto šķiršanu gadījumos, nepastāvot īpašiem nosacījumiem, tiek dalīts viss ģimenes īpašums. Tiek uzskatīts, ka ilgtermiņa kopdzīve un tai sekojoša ģimenes izveidošana sociālajos aspektos līdzinās laulībai un paredz tieši tādas pašas tiesību aizsardzības vajadzības kopdzīves laikā un pēc tās izšķiršanas.⁴⁹⁴

Vienlīdzīgas īpašuma sadales principu neattiecina uz gadījumiem, ja viens no kopdzīves partneriem uzsāk kopdzīvi ar citu partneri viņam piederošajā mājvietā, pat ja viņi ir dalījuši tās uzturēšanas vai ar to saistītos izdevumus. Gadījumā, ja viņi atsavina šādu nekustamo īpašumu un iegūto naudu izmanto jaunas kopīgās mājvietas iegādei, tad jaunais nekustamais īpašums jau būs pakļaujams Kopdzīves partneru likuma (*Cohabitees Act* – angļu val.) nosacījumiem. Pirms kopīgas mantas sadales tiek atskaitīti visi parādi. Ja vienam no partneriem kopīga mājvieta ir īpaši nepieciešama un tas ir pamatoti,⁴⁹⁵ tad viņam ir tiesības to saņemt nesadalītu, kompensējot otram partnerim daļu, kas viņam pienāktos. Tāpat kā iepriekš, tika saglabāta klauzula, ka kopdzīves partneriem netiek piemērots speciāls mantošanas režīms, paredzot iespēju nepieciešamības gadījumā sagatavot testamentu. Papildus personām nav pienākuma uzturēt vienai otru, šķirot īpaši ilgstošu kopdzīvi.

Šādu pieeja ir kļuvusi par loģisku turpinājumu Zviedrijas Apelācijas tiesas praksei, kas atzīst kopīgās īpašuma pastāvēšanu kopdzīves laikā. Ja viens no partneriem ir iegādājies īpašumu tikai par saviem līdzekļiem, reģistrējot to uz sava vārda, tas nav pamats, lai noraidītu šāda īpašuma atzīšanu par kopīgu, bet it īpaši izpildoties šādiem kritērijiem: īpašums iegādāts abu kopdzīves partneru lietošanas vajadzībām, partneris, uz kura vārda īpašums nav reģistrēts, veica ieguldījumu kopīgi pārvaldāmajos finanšu līdzekļos ar sevis nopelnītajiem līdzekļiem vai darbu mājražniecībā, kā arī partneru starpā nav bijusi noslēgta vienošanās, ka īpašuma pircējs būs tā vienīgais īpašnieks. Zviedrijas Augstākā tiesa arī ir pievērsusies šādai kopdzīves partneru īpašuma sadales metodei vienā lietā, kur personas kā pāris bija dzīvojušas kopā 25 gadus. Vīrietis uzcēla māju kopīgām vajadzībām uz sievietes iegādātā zemes īpašuma. Tomēr māja tika reģistrēta uz vīrieša vārda, un pēc attiecību izbeigšanās viņš paziņoja, ka viens pats apmaksāja mājas būvniecību, un līdzekļi, ko viņš bija

[%C4%ABpa%C5%A1umu-kad-partneru-attiec%C4%ABas-ir--un-nav-re%C4%A3istr%C4%93tas](#) [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁴⁹⁴ Lind G. Legislation for the surviving cohabitant from a comparative perspective. In: European challenges in contemporary family law (ed. by Boele-Wolke K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, p. 254.

⁴⁹⁵ Piemēram, viņš/viņa turpmāk rūpesies par kopdzīves laikā piedzimušajiem bērniem.

saņēmis no sievietes, var tikt uzskatīti tikai par aizdevumu. Sieviete, kura attiecību laikā ir pelnījusi neievērojamas naudas summas, uzsvēra, ka ir palīdzējusi saņemt aizdevumu un arī ieguldīja daļu no saviem uzkrājumiem mājas celtniecībā. Vēlāk viņa par saviem līdzekļiem iegādājās lielāko daļu no mēbelēm un citas kopīgām vajadzībām izmantojamas lietas. Tiesa pasludināja īpašumu par kopīpašumu.⁴⁹⁶

Visas iepriekš minētās Zviedrijas likumdevēja iniciatīvas tika apstiprinātas, lai risinātu praktiskās problēmas par kopdzīves partneru izvēli nenoslēgt laulību. Likums par neprecēta pāra kopīgu mājvietu (*Act on the joint dwelling of an unmarried couple*) risināja tikai eksistenciālas problēmas, nodrošinot kopdzīves partneri ar tiesībām nepieciešamības gadījumā pārņemt īres tiesības uz mājokli pēc kopdzīves izbeigšanas. Kopdzīves partneru likuma pirmā un nākamā redakcija paplašināja tiesību aktu darbības jomu, nosakot kopīgās mājvietas un mājsaimniecības iekārtu sadales kārtību, kas tika iegādātas kopīgām vajadzībām. Pēc K. Sorgjerdas (*Caroline Sörgjerd*) viedokļa Zviedrijas likumdevēja mērķis bija izvairīties no „otrās klases” laulības (*second-class marriage*) institūta izveides, ko pretstatītu laulības institūtam.⁴⁹⁷ No vienas puses, šo apgalvojumu varētu apstrīdēt, jo kopdzīve tomēr ir ieguvusi šādu funkciju, tās regulējumam paredzot īpašuma sadales noteikumus, līdzīgi tiem, ko piemēro laulības šķiršanas gadījumā. Bet no citas puses, kopdzīves regulējums ir daudz vairāk ierobežots pēc tā piemērošanas apjoma nekā uz laulību attiecināms regulējums.

Tāpēc autore pievienojas zinātniskajam viedoklim,⁴⁹⁸ ka mūsdienu kopdzīves regulējumā ir nevis mākslīgi jā saglabā atšķirība starp laulību un kopdzīvi, bet gan jāpievēršas augstāka līmeņa taisnīguma nodrošināšanai, kopdzīves partneriem šķirot savu savienību, kā arī bērnu interešu aizsardzībai. Turklāt Zviedrijas 1987. gadā ieviestais un vēlāk grozītais regulējums un tam sekojošas diskusijas patlaban rod savu atspoguļojumu daudzās Eiropas valstīs un tiek uzskatīts par pozitīvu pamatu debatēm akadēmiķu un praktiķu vidē.⁴⁹⁹ Tiek atzīts, ka tikai Zviedrijā likumdevējs ir

⁴⁹⁶ Danielsen S. Unmarried partners: Scandinavian law in the making. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1983, Vol. 3, No.1, p. 74.

⁴⁹⁷ Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 164.

⁴⁹⁸ Sörgjerd C. *Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society*. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012, p. 165.

⁴⁹⁹ Scherpe J. M. *The Nordic Countries in the Vanguard of European Family Law*, pp. 279-280. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/50-17.pdf> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

pienācīgi reaģējis uz ģimenes formas restrukturizācijas izaicinājumiem, izvēloties funkcionālu pieeju kā pielāgot regulējumu sociālām vajadzībām.⁵⁰⁰ Šajā sakarā jāņem vērā Zviedrijas piemērs kopdzīves regulējuma ieviešanā, attīstot diskusijas nacionālajā līmenī atsevišķās Eiropas valstīs, kā arī pārnacionālajā līmenī.

2.3.4. Polija

Zinātnieki⁵⁰¹ atzīst, ka pastāv zināmas grūtības apzināt kopdzīves izplatības statistiku Polijā, par piemēru minot vien 1974. gada datus, kad kopdzīves savienības veidoja 1% no noslēgtajām laulībām, kas bija apmēram 200000 pāru. Taču tiek pieļauts, ka mūsdienās šādu pāru skaits jau sasniedz 2.2%.⁵⁰² Kopdzīve ir kļuvusi par aktuālu sociālu fenomenu un veiktie pētījumi⁵⁰³ apliecina, ka tās popularitāte arvien palielināsies.

Spēkā esošais regulējums paredz tikai laulības starp vīrieti un sievieti atzīšanu,⁵⁰⁴ tādējādi nepiešķirot citai sievietes un vīrieša savienībai speciālu likumisku aizsardzību. Tas nozīmē, ka kopdzīvei nav juridiskā statusa. Polijas tiesību akts ar augstāku juridisko spēku – Polijas Konstitūcija – nosaka, ka tikai laulība, kas ir savienība starp sievieti un vīrieti, bauda valsts aizsardzību.⁵⁰⁵ Taču panta redakcija paredz arī ģimenes aizsardzību, tāpēc ir svarīgi noskaidrot, vai Polijas tiesības atklāj

⁵⁰⁰ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 61.

⁵⁰¹ Kwak A. Non-marital cohabitation in law and public opinion in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, p.19. Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1991, Vol. 5, p. 2.

⁵⁰² Stępień-Sporek A. Ryznar M. The legal treatment of cohabitation in Poland and the Unites States. *University of Missouri-Kansas City Law Review*, 2010, Vol. 79, No. 2, p. 380.

⁵⁰³ Kwak A. Non-marital cohabitation in law and public opinion in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, p. 25.

⁵⁰⁴ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: *Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns*. Cambridge: University Press, 2010, p. 337.

⁵⁰⁵ Polijas Konstitūcijas (*The constitution of the Republic of Poland*) 18. pants nosaka, ka “Laulībai kā vīrieša un sievietes savienība [...] ir jāatrodas Polijas Republikas aizsardzībā un rūpēs (*Marriage, being a union of a man and a woman, as well as the family, motherhood and parenthood, shall be placed under the protection and care of the Republic of Poland*) – autores tulkojums. Pieejams: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

ģimenes saturu atbilstoši ECT skaidrojumam. Daži zinātnieki ⁵⁰⁶ norāda, ka kopdzīves partnerus dažās situācijās uztver kā ģimeni, piemēram, Sociālās drošības likumu (*Ustawa o pomocy społecznej* – poļu val.) ⁵⁰⁷ piemēro personām, kuras atrodas *de facto* attiecībās, dzīvo un kopā pārvalda vienu mājsaimniecību. Zinātnieks A. Sļezaks (*Andrzej Szlezak*)⁵⁰⁸ raksturo Polijas likumdevēja pieeju kā pragmatisku un norāda, ka tas nav izvēlējies pielīdzināt kopdzīvi laulībai, atļaujot laulības jomu regulējošās normas *mutatis mutandis* piemērot arī kopdzīves savienībām, bet nav arī pilnīgi ignorējis tiesiskās problēmas, kas rodas saistībā ar kopdzīves regulējumu.

Dažus laulības un kopdzīves vienlīdzīgas uztveres aspektus var saskatīt Polijas tiesu praksē. Lietā *Palestra 2000/7-8/241* ⁵⁰⁹ sieviete iesniedza prasību par tādu tiesību nodrošināšanu, kas parasti pienākas tikai militārpersonu atraitnēm. Šīs tiesības viņai tika liegtas, jo 1950. gadā viņa noslēdza laulību Katoļu baznīcā, bet no 1946. līdz 1997. gadam Polijā tika atzītas tikai sekulārās laulības. Tiesa apelēja pie ECTK 8. panta un ECT spriedumiem lietās *Keegan v. Ireland* ⁵¹⁰ un *Kroon and others v. the Netherlands*.⁵¹¹ Tā paziņoja, ka privātās dzīves aizsardzība iekļauj sevī arī ģimenes dzīvi, kas neaprobežojas tikai ar attiecību formu, kādu tai piešķir valsts noteikta formāla laulības noslēgšanas procedūra. Polijai ir jāievēro cilvēktiesības, un tās starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā ir prevalējošas pār pretrunīgām nacionālajām normām. Tiesa uzsvēra, ka, ja lietu attiecinātu uz *de facto* attiecību aizsardzību (kas bija reliģiskās laulības baznīcā rezultāts) pret valsts institūciju iejaukšanos (negatīvā aizsardzība), būtu pietiekami atsaukties uz starptautiskajām tiesībām šajā jomā. Tiesa arī secināja, ka tiesību noraidījums prasītājai bija diskriminējošs un tāpēc viņas stāvoklim ir jābūt tādām pašām kā atraitnes stāvoklim.

⁵⁰⁶ Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 337.

⁵⁰⁷ Sociālās drošības likuma (*Ustawa o pomocy społecznej* – poļu val.) 6 (14). pants. Pieejams: <http://prawo.lego.pl/prawo/ustawa-z-dnia-12-marca-2004-r-o-pomocy-spolecznej/dzial-i-rozdzial-1-zasady-ogolne-i-zakres-podmiotowy-ustawy/?on=11.05.2013> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁵⁰⁸ Szlezak A. Cohabitation without marriage in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1991, Vol. 5, p. 3.

⁵⁰⁹ Varšavas Augstākās administratīvās tiesas 2000. gada 12. aprīļa spriedums lietā *Palestra 2000/7-8/241* List of fact patterns Family (Poland), pp. 57-58. Pieejams: http://www.lider-lab.sssup.it/lider/attachments/011_LoFP%20Family%2015April2010.pdf [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

⁵¹⁰ ECT 1994. gada 26. maija spriedums lietā *Keegan v. Ireland*, pieteikums No. 16969/90. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62443> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

⁵¹¹ ECT 1994. gada 27. oktobra spriedums lietā *Kroon and others v. the Netherlands*, pieteikums No. 18535/91. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

Kā ievērojamu sasniegumu paplašinātā ģimenes koncepta iztulkošanā daži zinātnieki⁵¹² min spriedumu lietā par Polijas Civilkodeksa normu piemērošanu. Tas nesatur tiešu atsauci uz terminu „kopdzīve” vai „kopdzīves partneris”. Tā vietā Polijas Civilkodekss ietver „tuvākās personas” konceptu, ko iztulko kā personas, kuras dzīvo kopā tuvās attiecībās. Atzīstot, ka kopā dzīvošanas galvenais elements ir kopīga mājvieta, tomēr citi autori⁵¹³ uzsver, ka atsevišķa kopdzīves partneru kopā dzīvošana, ko izraisīja ārkārtējie apstākļi, neizslēdz iespēju personām kvalificēties kā kopdzīves partneriem. Tas ir iespējams arī situācijā, kad katram no kopdzīves partneriem ir sava māja, bet viņu attiecību pamatā ir savstarpējas saistības, abpusējs atbalsts, lai apmierinātu kopīgas vajadzības. Autore norāda, ka šāds skaidrojums nav tradicionāls arī kopskatā ar ECT pieeju kopdzīves satura atklāšanai, kaut arī zinātnieku vidū ir izskanējis viedoklis, ka ne vienmēr pirmšķirīga nozīme ir tam, vai vīrietis un sieviete daļa vienu dzīvesvietu.⁵¹⁴ Šajā sakarā gan ir secināms, ka viena no galvenajām kopdzīves pazīmēm ir kopīgas mājsaimniecības veidošana, lai kopdzīvi būtu iespējams saskatīt līdzību ar laulību. Neapšaubāmi, ka laulāto kopdzīves laikā ir iespējami periodi, kad viņi dzīvo atsevišķi, it īpaši mūsdienu augstās mobilitātes laikmetā. Taču laulības gadījumā pastāv formāla pazīme, kas var liecināt par tās esamību, t.i., laulības reģistrācijas fakts. Attiecībā uz kopdzīvi šādas pazīmes nav, tāpēc autore uzskata, ka kopdzīves faktiskajiem kritērijiem ir daudz lielāka nozīme, it īpaši kopdzīves partneru dzīvošanai vienā mājsaimniecībā.

Papildus bieži tiek norādīts, ka personām jābūt stabilās, heteroseksuālās attiecībās, kas funkcionāli līdzinās laulībai. Saskaņā ar to⁵¹⁵ tikai tuvākie ģimenes locekļi ir tās personas, kuras saņem pabalstu, lai segtu izdevumus saistībā ar radnieka nāvi. Tāpēc ņemot vērā to, ka Polijas

⁵¹² Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns. Cambridge: University Press, 2010, p. 339.

⁵¹³ Stępień-Sporek A. Ryznar M. The legal treatment of cohabitation in Poland and the United States. University of Missouri-Kansas City Law Review, 2010, Vol. 79, No. 2, p. 381.

⁵¹⁴ Harris D. O’Boyle M. Warbrick C. Law of the European Convention of Human Rights. Series 2nd edition. Oxford: University Press, 2009, p. 373.

⁵¹⁵ Polijas Civilkodeksa 446. panta 3. daļa (§ 3. *Sąd może ponadto przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego stosowne odszkodowanie, jeżeli wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej* – poļu val. “Tiesa var piešķirt kompensāciju mirušā tuvākajiem ģimenes locekļiem, ja pēc viņa nāves tuvāko ģimenes locekļu dzīves apstākļi ir ievērojami pasliktinājušies – autores tulkojums). Pieejams: <http://www.kodeks-cywilny.pl/446.html> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

Civilkodeksa normas tuvos ģimenes locekļus neuzskaita,⁵¹⁶ kā arī Polijas tiesībās nav atrodama to definīcija, tad Polijas Augstākā tiesa atzina savu kompetenci izvērtēt personu attiecības pirms viena no partneriem nāves. 2005. gadā Polijas Augstākā tiesa pirmo reizi pasludināja, ka mirušā dzīves partneri (*life parther*) un viņa/viņas bērnus var uzskatīt par tuvākajiem ģimenes locekļiem. Tas nozīmē, ka gan doktrīna, gan tiesu prakse vienbalsīgi atbalsta citos normatīvajos aktos noteiktu kopdzīves definīcijas attiecināšanu arī uz Polijas Civilkodeksu, pat neskatoties uz to, ka šo normatīvo aktu regulējamās tiesiskās attiecības pēc būtības ir dažādas.

Polijas tiesībās ārpus līgumiskās doktrīnas (*non-contractual* – angļu val.) ietvaros tiek izmantota netaisnīgas iedzīvošanās (*unjust enrichment* – angļu val.) novēršanas doktrīna. Vienā lietā Polijas Augstākā tiesa nolēma nepiemērot šo doktrīnu, neskatoties uz pamatotiem argumentiem. Kopdzīves laikā pāris kopīgi bija uzcēlis māju, kas formāli piederēja vīrietim. Sieviete šajā mājā bija ieguldījusi daudz savu materiālo līdzekļu. Tiesa atteicās apmierināt prasību uz netaisnīgas iedzīvošanās (*unjust enrichment*) novēršanas doktrīnas pamata, tāpēc ka tā uzskatīja, ka sievietes ieguldījums bija attaisnojams ar attiecību faktu personu starpā, t.i., viņa apzināti veica ieguldījumus abu savienībā. Secinot, ka lietā nav pamata pielietot netaisnīgas iedzīvošanās (*unjust enrichment*) novēršanas doktrīnu, tiesa norādīja, ka prasītājam jāiesniedz prasība uz kopīgu īpašumtiesību (*joint ownership* – angļu val.) nosacījumu pamata. Tas radīja precedentu (*contra legem*)⁵¹⁷ judikatūrā, paredzot, ka kopīgas īpašumtiesības var veidoties uz „kopā dzīvošanas” pamata pat tādos gadījumos, kad saskaņā ar likumu ir jābūt ievērotai speciālai norma.⁵¹⁸ Salīdzinājumam, Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2012. gadā izskatot lietu par divu personu kopdzīves juridisko statusu, secināja, ka ne Senātam, ne arī tiesu instancēm, kas izskata civillietu pēc būtības, nav kompetences tiesību tālākveidošanas ceļā divu personu kopdzīvi pielīdzināt laulībai un kopdzīves partnerim noteikt tādas pašas tiesības kā laulātajam.⁵¹⁹ Tas izriet no varas dalīšanas principa, kas nošķir likumdevēju no tiesu

⁵¹⁶ Termins “tuvākās personas” ir definēts ārpus Policijas Civilkodeksa citos likumos kā Kriminālkodekss (Criminal Code – angļu val.) un Mājas likums (Housing Act – angļu val.). Sīkāk sk.: Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1991, Vol. 5, p. 5.

⁵¹⁷ Pretēji likumam, tiesību tālākveidošana *contra legem* ir tiesību piemērošanas metode, ko lieto gadījumos, kad likumam ir jāatkāpjas taisnīguma priekšā vai kad vispār nav likumiska regulējuma konkrētā dzīves gadījuma izšķiršanai. Sīkāk sk.: Gailītis K. *Contra legem* jēdziens un tā vieta tiesību piemērošanas metožu sistēmā. *Jurista vārds*, 2010. gada 30. marts, Nr. 13, 19. lpp.

⁵¹⁸ Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1991, Vol. 5, pp. 8-9.

⁵¹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012, 8. lpp.

varas un leģitimē tiesu veikt tiesību jaunradi tikai gadījumos, kad tā nav saistāma ar iejaukšanos likumdevēja pilnvarās.⁵²⁰ Citi autori⁵²¹ uzskata, ka Polijas tiesībās nav iespējams ieviest prezumpciju, ka viss viena kopdzīves partnera iegūtais īpašums ir abu kopīgais īpašums.

Autore secina, ka, neskatoties uz speciālu kopdzīves regulējuma normu neesamību, arī Polijā ir notikusi zināma tā attīstība ne vien regulējuma, bet arī judikatūras jomā, kaut arī reizēm tiesību tālākveidošanas jomā izejot ārpus tiesas kompetencēm.⁵²² Arī Polijas tiesību zinātnieki⁵²³ izrādīja interesi par kopdzīves regulējuma perspektīvām, uzsverot, ka kopdzīves partneru darbība var izraisīt tiesiskās sekas privāttiesībās, kā arī norādot uz tālāko izmaiņu normatīvajos aktos nepieciešamību.⁵²⁴

Secinājumi. Eiropā līdz šim nav izveidojusies vienāda pieeja kopdzīves regulējumam. Kopdzīves regulējuma modeļu klasifikācijas pamatā ir vājākās puses tiesību aizsardzības un citas puses privātās autonomijas mijiedarbība, kas izpaužas divu pamata režīmu piemērošanā, nosakot kopdzīves regulējuma robežas. Tātad viens no tiem paredz kopdzīves formalizēšanu, savukārt cits to neprasa, bet nosaka kritērijus, pēc kuriem ir nosakāma kopdzīve. Papildus jauktais režīms apvieno šos režīmus, piedāvājot kopdzīves partneriem izvēles iespēju: reģistrēt kopdzīvi no tās sākuma vai sagaidīt brīdi, no kura kopdzīve pēc noteiktiem kritērijiem būs kvalificējama kā juridisks fakts. Kvalificējot kopdzīves regulējumu pēc tiesiskajām sekām, ir novērojama gradācija, sākot no to neesamības un beidzot ar speciālu likumdošanu, kas paredz īpaša statusa piešķiršanu.

No tādām valstīm kā Francija, Apvienotā Karaliste, Zviedrija un Polija visprogresīvākais regulējums ir Zviedrijā, kuras atsevišķus aspektus būtu vērtīgi izmantot par pamatu pārnacionālā regulējuma ieviešanai. Savukārt salīdzinot Francijas regulējumu ar Apvienotajā Karalistē pastāvošo sistēmu, var secināt, ka pienākumu un atvieglojumu sistēma tiek pretstatīta vājākās puses aizsardzības klauzulai. Polijā, kas lielā mērā ir salīdzināma pēc juridiskām tradīcijām ģimenes tiesību

⁵²⁰ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats (I). Jurista vārds, 2009. gada 15. septembris, Nr.37, 15. lpp.

⁵²¹ Stępień-Sporek A. Ryznar M. The legal treatment of cohabitation in Poland and the Unites States. University of Missouri-Kansas City Law Review, 2010, Vol. 79, No. 2, p. 385.

⁵²² Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. International Journal of Law, Policy and the Family, 1991, Vol. 5, p. 9.

⁵²³ Kwak A. Non-marital cohabitation in law and public opinion in Poland. International Journal of Law, Policy and the Family, 1996, Vol. 10, pp. 17-26. Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. International Journal of Law, Policy and the Family, 1991, Vol. 5, pp. 1-12. Stępień-Sporek A. Ryznar M. The legal treatment of cohabitation in Poland and the Unites States. University of Missouri-Kansas City Law Review, 2010, Vol. 79, No. 2, pp. 373-394.

⁵²⁴ Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. International Journal of Law, Policy and the Family, 1991, Vol. 5, p. 9.

jomā, neskatoties uz speciālā regulējuma neesamību, ir vērojama kopdzīves koncepcijas attīstība, galvenokārt, nacionālajām tiesām iztulkojot „ģimenes” jēdziena saturu atbilstoši iepriekš paustajām ECT atziņām.

Neskatoties uz apskatīto valstu piederību pie dažādām tiesību sistēmām, var konstatēt, ka katrā no tām tiek aktualizēta nepieciešamība nodrošināt vājākās puses tiesību aizsardzību, kā arī noregulēt mantisko režīmu kopdzīves partneru starpā.

Trešā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma problēma Latvijā.

3.1. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma aktualitāte Latvijā

Latvijā vēl 1990. gadā vairāk nekā 80% bērnu piedzima vecākiem, kuri bija oficiāli reģistrējuši savu laulību.⁵²⁵ Taču jau desmitgadi vēlāk attiecības ārpus laulības vairs nebija retums, par ko liecināja tas, ka nākamajos desmit gados 20-30% bērnu piedzima laulībā neesošām sievietēm, no kurām liela daļa bija ārpus laulības attiecībās ar bērna tēvu. Vienlaikus daži tiesību zinātnieki secināja, ka šādas attiecības nerada laulāto tiesības un pienākumus, un tāpēc pastāvošās kārtības grozīšana no *de lege ferenda* viedokļa tobrīd Latvijā netika virzīta.⁵²⁶

2009. gada 26. - 27. novembra konferences “Neregistrētas partnerattiecības Eiropas Savienībā” dalībnieki⁵²⁷ atzina, ka Latvijā nebija precīzu statistikas datu par kopdzīvi veidojošiem pāriem, tomēr uzsvēra, ka Latvijā šādu attiecību regulēšanas jautājums ir aktuāls savienības starp sievieti un vīrieti bez laulības reģistrācijas plašas izplatības dēļ. Netieši uz kopdzīves aktualitāti Latvijā norāda statistikas dati par ārpus laulības dzimušajiem bērniem.⁵²⁸ 2012. gadā apkopotā statistika liecina, ka 44% Latvijas bērnu bija piedzimuši ārpus laulības. 70% gadījumos nelaulātie vecāki bija palikuši kopā pēc bērna piedzimšanas.⁵²⁹

Latvijas iedzīvotājiem ir vērojama samērā liberāla attieksme pret iespēju veidot kopdzīvi ar pretējā dzimuma partneri. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra „SKDS” 2008. gada no 11. jūlija līdz 1. augustam veiktajā aptaujā „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā” tika noskaidrots, ka personu attieksme pret “partneru kopdzīvi bez laulības ir pieņemama” ir lielākoties atkarīga no ģimenes statusa, t.i., tiem, kuri dzīvo ar pastāvīgu partneri (84%) un tiem, kuri bija šķīrušies (77%),

⁵²⁵ Latvijā teju puse bērnu dzimst neregistrētās attiecībās. Pieejams: <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=42798504> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵²⁶ Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000, 119. lpp.

⁵²⁷ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html>. [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵²⁸ 27. oktobrī Konsultatīvās padomes par partnerattiecību tiesisko regulējumu otrā sēde. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/27oktobri-konsultativas-padomes-par-partnerattiecibu-tiesisko-regulejumu-otra-sede/27oktobri-konsultativas-padomes-par-partnerattiecibu-tiesisko-regulejumu-otra-sede>.

⁵²⁹ Valsts neplāno aizsargāt neregistrētu kopdzīvi. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/433976-valsts-neplano-aizsargat-neregistretu-kopdzivi/print> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

kopdzīve bija visvairāk pieņemama. No laulībā esošajām personām apgalvojumam piekrita 70%. Sabiedrības viedokļi par kopdzīves pieļaujamību praktiski neietekmē bērnu esamība aptaujātajiem, t.i., personas ar bērniem un tie, kuriem nav bērnu, norādīja uz pozitīvu attieksmi – attiecīgi 72% un 71%. Attiecībā uz respondentu attieksmi atkarībā no viņu vecuma grupu piederības, bija vērojams, ka visretāk pozitīvu attieksmi pret minēto izteikumu pauduši tie, kuri bija vecāki par 45 gadiem (65%-66% respondentu). No gados jaunākiem pētījuma dalībniekiem vecumā no 15 līdz 18 gadiem apgalvojumam piekrita 68%, savukārt grupā no 19 līdz 44 gadiem: 77% - 80% aptaujāto.⁵³⁰ 2010. gadā veiktajā aptaujā gandrīz puse aptaujāto vecumā no 24 līdz 30 gadus jau vairāk nekā divus gadus dzīvoja kopdzīvē ar savu partneri, un daudziem no viņiem (42%) jau bija piedzimis bērns.⁵³¹ 2011. gadā no kopumā 18 825 bērniem tikai 55,4% bija piedzimuši laulībā.⁵³² Daži Latvijas iedzīvotāji atzina, ka viņiem nav pamudinājuma reģistrēt laulību.⁵³³ Tātad, ņemot vērā jaunās paaudzes liberālo attieksmi pret kopdzīvi, var prognozēt, ka kopdzīves institūts saglabās tendenci būt aktuālam un ieņems arvien stabilāku vietu tiesībās, kas savukārt norāda uz nepieciešamību modernizēt Latvijas ģimenes tiesības, kā arī citas regulējuma jomas, kas nosaka kopdzīves partneru savstarpējās attiecības.

Patlaban Latvijā kopdzīves partneri savas tiesības aizsargā pēc vispārīgiem noteikumiem, ko piemēro arī citām privātpersonām saskaņā ar Latvijas Republikas Civillikumu un citiem normatīvajiem aktiem, taču aizvien tie biežāk saskaras ar neiespējamību aizsargāt savas tiesības, jo īpaši šķirot attiecības. Uzskatāms piemērs ir 82 gadu vecās pensionāres izlikšana no nekustamā īpašuma, kas bija reģistrēts uz mirušā dzīvesbiedra vārda. Kopdzīve tika uzsākta, kad viņai bija apmēram 40 gadi un mirušā dzīvesbiedra pirmā sieva bija nomirusi. Pēc dzīvesbiedra nāves kopīgi iekoptajā mājāsaimniecībā ieradās bērni no oficiālās laulības un pieprasīja atstāt īpašumu. Juridiski sievietei īpašums nepieder, jo tas bija reģistrēts uz dzīvesbiedra vārda, un kopdzīves fakts

⁵³⁰ Pētījums „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2008.gada jūlijs”, 30. lpp. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf. [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵³¹ Sekača I. Nenotikušās kāzas. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/inese-sekaca-nenotikusas-kazas.d?id=32065461>. [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵³² Latvijā teju puse bērnu dzimst neregistrētās attiecībās. Pieejams: <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=42798504> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵³³ Lūse L. Ko sabiedrība domā par ģimenes valsts politikas pamatnostādņem, 2. lpp. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=214677> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

automātiski nenozīmē, ka ir tiesības uz kopīgo īpašumu.⁵³⁴ Te ir jāpiekrīt apgalvojumam, ka ir nepieciešama likumdevēja izšķiršanās, lai divu personu faktiskai kopdzīvei Latvijā būtu līdzīgas tiesiskas sekas kā tādai kopdzīvei, kuras pamatā ir oficiāli noslēgta laulība.⁵³⁵ Šī atziņa sasaucas ar tiesas spriedumu lietā *Burns v. Burns*,⁵³⁶ kur tika atzīts, ka netaisnīgums personu savstarpējās attiecībās nav joma, kuru tiesa var kontrolēt un noteikt. Tas ir likumdevēja pienākums.⁵³⁷ Tiesiskās drošības princips ir tas, kas sabiedrībā rada stabilitātes sajūtu, tāpēc šis nepārprotami ir likumdevēja uzdevums, veicot izmaiņas tiesību aktos, nodrošināt šo drošības sajūtu pretējo dzimumu personām, kuras sev zināmu iemeslu dēļ izlēmušas nevis noslēgt laulību, bet gan veidot kopdzīvi. Likumdevējs nevar izmantot argumentu, ka pretējo dzimumu pāriem vienmēr ir iespēja izvēlēties noslēgt laulību, un tāpēc nav jāievieš speciāls tiesisks regulējums.⁵³⁸

Tomēr ievērojot apstākli, ka kopdzīves regulējuma ieviešana nav tikai tiesību zinātnieku izšķiršanās, bet ir cieši saistīta ar politisko gribu, un tas ir likumdevēja pilnvarās noteikt kopdzīves partneriem viņu savienībai piemērojamā regulējuma robežas no to tiesību apjoma, kas ir pieejamas laulātajiem,⁵³⁹ tad autore par pamatotu uzskata ieteikumu pirms kopdzīves regulējuma izstrādes konceptuāli saskaņot minēto jautājumu politikas veidotāju līmenī, izstrādājot politikas plānošanas dokumentu. Normatīvā akta kopdzīves jomā izstrādes atbalsta gadījumā jāizveido ekspertu darba grupu, pieaicinot speciālistus no valsts pārvaldes iestādēm, tiesību aizsardzības iestādēm, nevalstiskajām organizācijām, kā arī Latvijas Republikas Saeimas.⁵⁴⁰

⁵³⁴ Tiesības bez zelta riņķiem. Pieejams: <https://www.diena.lv/dienas-zurnali/sestdiena/tiesibas-bez-zelta-rinkiem-14020657?cp=1> [aplūkots 2013. gada 9. novembrī].

⁵³⁵ Putniņa A. Neregistrēto attiecību kartupelis — joprojām karsts. Pieejams: <http://politika.lv/article/neregistreto-attiecibu-kartupelis-joprojam-karsts>. [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵³⁶ Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1983. gada 26. jūlija spriedums lietā No. 1981 B. No. 255 *Burns v. Burns*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1983/4.html&query=burns+and+v+and+burns&method=boolean> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵³⁷ Mee J. *Burns v. Burns*: The villain of the piece? In: Gilmore S. Herring J. Probert R. Landmark cases in family law. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, p. 181.

⁵³⁸ Konferences „Family Law in Europe: New Developments, Challenges and Opportunities” 2013. gada 29.-31. augustā Bonnā, Vācijā materiāli, prof. Dr. jur. Barlow A. prezentācija, autores apkopojums.

⁵³⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012, 8. lpp.

⁵⁴⁰ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 34. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

3.2. Ārpus laulības kopsdzīves regulējuma jomas Latvijā

Latvijas Republikas Konstitucionālais likums "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi"⁵⁴¹ noteica, ka ģimeni, laulību, kā arī mātes un bērna tiesības aizsargā valsts, savukārt laulības pamatā ir sievietes un vīrieša brīvprātīga vienošanās, kā arī viņu tiesiskā vienlīdzība.⁵⁴² Tātad, likumdevējam nošķirot ģimeni un laulību, var secināt, ka citu personu savienības, bet ne tikai laulība, bauda aizsardzību no valsts puses un ir valsts augstākā norma. Tāpēc ar ģimeni ir saprotami arī citi personu savienību veidi, piemēram, vīrieša un sievietes kopsdzīve, viņu starpā nepastāvot oficiāli reģistrētai laulībai. Šajā gadījumā galvenais uzsvars ir likts uz savienību, kura var veidot ģimeni. Ņemot vērā, ka iepriekš ECT ir skaidrojusi, ka ECTK 8. pantā iekļautais termins „ģimenes dzīve” neaprobežojas vienīgi ar ģimenēm, kuras ir izveidotas uz laulības pamata, bet ietver arī *de facto* attiecības,⁵⁴³ var uzskatīt, ka Latvijas Republikas Konstitucionālā likuma "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi" piemērošanas joma un aizsardzība bija attiecināma arī uz kopsdzīves partneriem.

1998. gadā ar 8. nodaļas par cilvēka pamattiesību iekļaušanu Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) valsts norādīja uz oficiāli noslēgtas laulības aizsardzību, paredzot, ka „valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības”. 2005. gada 15. decembrī, panta redakcijai mainoties,⁵⁴⁴ tika konkretizēta laulības aizsardzība valsts līmenī: valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.⁵⁴⁵ Likumprojekta anotācijā⁵⁴⁶ norādīts, ka iepriekš normatīvajos aktos laulība netika definēta. Ņemot

⁵⁴¹ Likums ir zaudējis spēku 1998. gada 6. novembrī ar 15.10.1998. likuma „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” spēkā stāšanos 23.10.1998. Latvijas Vēstnesis, 23.10.1998., Nr.308/312 (1369/1373).

⁵⁴² 10.12.1991. Konstitucionālā likuma 36. pants. Pieejams www.likumi.lv/doc.php?id=72346 [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁴³ ECT 1997. gada 22. aprīļa spriedums lietā *X, Y and Z v. the United Kingdom*, pieteikums Nr. 21830/93. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58032> [aplūkots 2012. gada 21. augustā]. ECT 1994. gada 26. maija spriedums lietā *Keegan v. Ireland*, pieteikums Nr. 16969/90. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62443> [aplūkots 2012. gada 21. augustā]. ECT 2002. gada 20. jūnija spriedums lietā *Al-Nashif v. Bulgaria*, pieteikums Nr. 50963/99. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60522> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

⁵⁴⁴ 15.12.2005. likums "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124957> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁴⁵ Latvijas Republikas Satversmes 110. pants. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁴⁶ 15.12.2005. likums "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē" anotācija. http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1400_0#b [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

vērā tradicionālo uzskatu par laulību un ģimeni, kas ir izveidojies Latvijā kultūrvēsturiskās attīstības gaitā, kā arī pastāvīgos apdraudējumus šai tradicionālajai vērtībai, bija nepieciešams Latvijas likumdošanā iekļaut laulības definīciju. Likumprojekts paredzēja iekļaut Satversmes 110. pantā laulības definīciju, nosakot, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti. Šāds grozījums konstitucionālā līmenī nostiprināja Latvijā noteikto kārtību, ka laulība starp viena dzimuma personām ir aizliegta.⁵⁴⁷

Jēdziens „ģimene” ir plašāks par jēdzienu „laulība”, kā to paredz starptautiskie cilvēktiesību dokumenti.⁵⁴⁸ Tāpēc, kaut arī likumdevējs kā vienīgu laulības veidu ir noteicis savienību starp vīrieti un sievieti, to reģistrējot noteiktā kārtībā, vienlaikus Satversme paredz arī valstiskās aizsardzības nodrošināšanu ģimenei kas tulkojot plašāk no Latvijas uzņemtajām⁵⁴⁹ saistībām cilvēktiesību jomā, nozīmētu arī cita vīrieša un sievietes savienības veida, t.i., kopdzīves, aizsardzību, ja vien ģimenisko attiecību trūkums nav acīmredzams vai pierādīts.⁵⁵⁰ Satversmes tiesa lietā Nr.2005-19-01⁵⁵¹ secināja, ka Satversmes 110. pantā ir „lacioniski noteiktas konstitucionālās vērtības, ko iespēju robežās valstij jāaizsargā, taču nav paredzēti konkrēti pasākumi, kas valstij jāveic. Šos pasākumus valsts ir tiesīga brīvi izvēlēties, taču tiem jābūt tādiem, kas atbilstu Satversmei. Interpretējot Satversmes 110. pantā noteiktās pamattiesības, vienlaikus jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas praksi”. Tomēr 2004. gada 11. oktobra lietā Nr. 2004-02-0106⁵⁵² Satversmes tiesa secināja, ka valstij ir jāaizsargā ikviena ģimene.

⁵⁴⁷ 28.01.1937. Latvijas Republikas Civillikuma 35. pants. 28.01.1937. Civillikums: LR likums: Ziņotājs, 1993. gada 14. janvāris, nr. 1.

⁵⁴⁸ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka tiesības. (autoru kol. Baloža R. Redakcijā). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 590. lpp.

⁵⁴⁹ Piemēram, Latvijai 1995. gada 10. februārī parakstot un 1997. gada 27. jūnijā ratificējot ECTK. Sīkāk sk.: Council of Europe. Treaty open for signature by the member States of the Council of Europe and for accession by the European Union. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=&CL=ENG> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁵⁰ Theory and practice of the European Convention of Human Rights (ed. by Aray J. Van Dijk F. Van Hoof E. Van Rijn A. Zwaak L.). Series 4nd edition. Antwerpen: Oxford: Intersentia, 2006, p. 694.

⁵⁵¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01.

⁵⁵² Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106. http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2004-02-0106.htm [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

Daži autori ⁵⁵³ norādīja, ka ģimene *a priori* neparedz tikai laulības pastāvēšanu starp sievieti un vīrieti, tāpēc Satversmes 110. pantu varētu atzīt par pārlietu šauru un tādējādi Latvijas iedzīvotāju, kuri nav izvēlējušies noslēgt laulību, tiesību ierobežojošu, tāpēc tas ir grozāms, atstājot laulību tikai kā vienu no valsts aizsargājamās savienības starp vīrieti un sievieti formu. Tāpēc tika piedāvāts šī panta redakciju noteikt šādi: „*Valsts aizsargā un atbalsta ģimeni – savienību starp vīrieti un sievieti, laulību, vecāku un bērna tiesības*”. Autore vēlas norādīt, ka jēdziens „ģimene” bez iebildumiem ietver sevī tādu savienības formu kā laulība, bet kopš 1985. gada ⁵⁵⁴ – arī kopdzīves partneru savienības, tāpēc panta saturā nav nepieciešams divreiz norādīt uz laulības aizsardzību. Iepriekš ECT pieeja paredzēja, ka pretējo dzimumu personu kopdzīve bija tulkota kā ģimenes dzīve, savukārt attiecības starp viena dzimuma partneriem definētas kā privātā dzīve.⁵⁵⁵ Taču kopš 2010. gadā ECT secināja, ka „ģimenes dzīve” attiecas arī uz viena dzimuma personu pāriem,⁵⁵⁶ „ģimenes” jēdziens tiek tulkots plašāk. Tāpēc autore uzskata, ka, iekļaujot Satversmē definīciju, kas skaidro, ka ģimene ir savienība tikai starp vīrieti un sievieti, ECT tulkojums tiks nepamatoti ierobežots, sašaurinot „ģimenes dzīves” apjomu. Tāpēc autore patlaban neredz pamatojumu grozījumu veikšanai Satversmē, jo tās 110. panta redakcija ievēro gan Latvijas starptautiskās saistības, gan ECT „ģimenes dzīves” skaidrojumu attiecībā uz kopdzīvi.

Vēl 1996. gada 10. jūnija Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumā Nr.3 „Par likuma piemērošanu, izskatot lietas, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām”,⁵⁵⁷ akcentējot būtiskas izmaiņas un papildinājumus civilprocesuālajā likumdošanā, tika uzsvērts, ka faktiskās kopdzīves attiecības, neatkarīgi no kopdzīves ilguma, nerada likumā noteiktās laulāto tiesības un pienākumus.⁵⁵⁸ Tādējādi tika atzīts, ka kopdzīvē esošām personām jebkādas civiltiesiskās attiecības

⁵⁵³ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 34. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁵⁴ Sīkāk sk.: ECT 1986. gada 18. decembra spriedums lietā *Johnson and others v. Ireland*, pieteikums Nr.9697/82. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁵⁵ Herring, J. Family law, 3rd edition. Harlow: Pearson Education Ltd, 2007, p. 71.

⁵⁵⁶ ECT 2010. gada 24. jūnija spriedums lietā *Schalk and Kopf v. Austria*, pieteikums Nr. 30141/04. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99605> [aplūkots 2013. gada 21. aprīlī]. ECT 2010. gada 22. jūlija spriedums lietā *P.B. and J.S v. Austria*, pieteikums No. 18984/02. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100042> [aplūkots 2013. gada 21. aprīlī].

⁵⁵⁷ Lēmums ir zaudējis spēku 2002. gada 3. decembrī.

⁵⁵⁸ Par likuma piemērošanu, izskatot lietas, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām. 1996. gada 10. jūnija Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmums Nr. 3 (stājās spēkā 10.06.1996.; zaudējis spēku 03.12.2002.). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=207465> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

un savā starpā radušies strīdi ir jārisina vispārējā civiltiesiskā kārtībā. Pašreizējā situācija un Latvijas uzņemtās saistības starptautisko cilvēktiesību jomā, it īpaši tulkojot jēdzienu „ģimenes dzīve”, paplašinot to arī ar *de facto* ģimeņu iekļaušanu iztulkojamā jēdziena saturā, uzliek Latvijai pienākumu pielāgot tās radītās tiesību normas, nodrošinot kopdzīvi veidojošo personu tiesību aizsardzību. Vienlaikus jāatzīst, ka likumdevējs un nereti arī tiesas izmanto sašaurināto tiesību jēdziena tulkošanu,⁵⁵⁹ kas rada nevienlīdzību normatīvo aktu sistēmā, jo bieži vien normas, kas attiecas uz laulātajiem, netiek piemērotas kopdzīves partneriem vai tiek piemērotas, iztulkojot tās gramatiski, tādējādi nepamatoti sašaurinot tām piešķiramo tiesību apjomu.

Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas veiktajā pētījumā ģimenes tiesībās⁵⁶⁰ jautājums par kopdzīves institūta iekļaušanu Latvijas Civillikumā netika risināts, tāpēc pētījuma secinājumos nav atrodami priekšlikumi par kopdzīves iespējamo regulējumu. Tomēr atzīstot izmaiņu kopdzīves tiesiskajā regulējumā nepieciešamību judikatūras,⁵⁶¹ zinātniskajā⁵⁶² un izpildvaras⁵⁶³ līmenī, rodas likumsakarīgs jautājums, vai tam jāizstrādā speciālu tiesību aktu vai jāveic grozījumus jau esošajos normatīvajos aktos. Daudzās valstīs⁵⁶⁴ likumdevējs ir izšķīries par labu speciālā kopdzīves reglamentējošā akta pieņemšanai, tāpēc arī Latvijā būtu svarīgi izlemt, kāds regulējuma attīstības virziens būtu vēlams, izvēloties starp vairākiem modeļiem, bet pamatā – izlemjot, vai ir nepieciešams atsevišķs likums. No vienas puses, tiek atzīts, ka atsevišķa likuma vietā jāveic grozījumus Latvijas Civillikumā un citos normatīvajos aktos, neietekmējot Satversmē ietvertā ģimenes tiesību institūta

⁵⁵⁹ Tiesībsargs atkārtoti aicina sakārtot faktiskās kopdzīves tiesisko regulējumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/tiesibsargs-atkartoti-aicina-sakartot-faktiskas-kopdzives-tiesisko-regulejumu> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁶⁰ Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai, 214. - 247. lpp. Pieejams: www.tm.gov.lv/lv/documents/petijumi/petijums_gimenes_tiesibas_12.doc [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012, 8. lpp.

⁵⁶² ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 34. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁶³ Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. marta vēstule Nr.1-5/77 vēstule, 2. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%C4%ABsarga_v%C4%93stule_nr._15_77_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁵⁶⁴ Schrama W.M. Reforms in Dutch family law during the course 2001: increased pluriformity and complexity. In: The international survey of family law (ed. by Bainham A.) Bristol: Jordan Publishing limited, 2002, p. 278. Scherpe J.M. Zehn Jahre registrierte Partnerschaft in Dänemark. Zur Novellierung des Gesetzes von 1989. Deutsches und Europäisches Familienrecht, 2000, Vol. 2, S. 37. Schrama W.M. Registered partnership in the Netherlands. International Journal of Law, Policy and the Family, 1999, Vol. 13, p. 317.

izpratni.⁵⁶⁵ Pretēji tam, arī tiek secināts, ka tiesiskās vienlīdzības principa nodrošinājumu ir iespējams panākt interpretācijas ceļā vien.⁵⁶⁶ Autore uzskata, ka, ņemot vērā Latvijas tiesību sistēmas tradīcijas, tās tiesiskajā telpā speciālā tiesību akta par kopdzīves regulējumu izstāde nebūtu pamatota. Tomēr nepieciešams veikt grozījumus atsevišķos tiesību aktos, lai novērstu tiesību normu nevienādu interpretāciju no tiesību piemērotāju puses, piemēram, veselības aprūpes un mantisko jautājumu jomā,⁵⁶⁷ bet atsevišķos gadījumos pievērsties tiesību normām, kas skar kopdzīves partneru personiskās attiecības.⁵⁶⁸ Daži autori⁵⁶⁹ norādīja, ka, saskatot atšķirības starp neregistrēto un registrēto kopdzīvi noteiktas procedūras ievērošanas formā (t.i., reģistrējot savas attiecības valsts reģistrā un saņemot dokumentālu pierādījumu attiecību pastāvēšanai attiecībā pret trešajām personām), kopdzīves regulējuma noteikšanā būtu ieteicams dot priekšroku reģistrētās kopdzīves modelim. Tomēr autore vēlas vārst uzmanību, ka tieši reģistrētās kopdzīves formas izvēle citās Eiropas valstīs ir veicinājusi šāda savienības veida pieejamību tieši viena dzimuma personu pāriem.⁵⁷⁰ Piemēram, Vācijā 1993. gada Konstitucionālā tiesa atzina, ka laulības saglabāšana tikai kā heteroseksuālu pāru privilēģiju nepārkāpj Vācijas Konstitūcijas prasības. Vēlāk Kristīgo demokrātu partijas vadītā valdība noraidīja priekšlikumu Vācijas Bundesrātam par partnerattiecību likumu, kura

⁵⁶⁵ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219, 4. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf. ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 34. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html>. Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. janvāra vēstule Nr.1-8/4, 5. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%C4%ABsarga_v%C4%93stule_nr._1-8_4_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu_0.pdf [aplūkots 2013. gada 14. janvarī].

⁵⁶⁶ Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. marta vēstule Nr.1-5/77 vēstule, 2. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%C4%ABsarga_v%C4%93stule_nr._1-5_77_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. janvarī].

⁵⁶⁷ Eksperti iesaka partnerattiecību jautājumu skatīt tikai no bērnu, veselības aprūpes un mantiskā viedokļa. Pieejams: [http://www.tiesibsargs.lv/eksperti-iesaka-partnerattiecibu-jautajumu-skatit-tikai-no-bernu-veselibas-aprupes-un-mantiska-viedo](http://www.tiesibsargs.lv/eksperti-iesaka-partnerattiecibu-jautajumu-skatit-tikai-no-bernu-veselibas-aprupes-un-mantiska-viedo/eksperti-iesaka-partnerattiecibu-jautajumu-skatit-tikai-no-bernu-veselibas-aprupes-un-mantiska-viedo) [aplūkots 2013. gada 14. janvarī].

⁵⁶⁸ Jansons J. Viendzimuma partnerattiecības nav pielīdzināmas laulībai. Tiesībsarga vēstule Nr.1-8/4 2012. gada 26. janvarī. Jurista vārds, 2012. gada 7. februāris, Nr. 6, 26. lpp.

⁵⁶⁹ Jarkina V. Unbedahte A. Logins M. u.c. ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 351 pp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 14. janvarī].

⁵⁷⁰ ES ietvaros reģistrētās partnerattiecības tiek atzītas 14 valstīs: Austrijā, Beļģijā, Čehijā, Dānijā, Vācijā, Somijā, Francijā, Ungārijā, Īrijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Slovēnijā, Zviedrijā un Apvienotajā Karalistē. No 14 ES dalībvalstīm, kuras ir atzinušas reģistrētās partnerattiecības, tikai Beļģijā, Francijā, Luksemburgā un Nīderlandē vienlaikus ar viendzimuma pāru attiecību reģistrāciju tiek atļauta arī pretējo dzimumu pāru kopdzīves reģistrācija. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/civil/family_matters/marriage/index_en.htm [aplūkots 2013. gada 14. janvarī].

apstiprināšana varētu sūtīt nepareizu signālu. 1994. gadā Reformu komisija izvērtēja konstitucionālo aizsardzību ilgtermiņa kopdzīvei un bērnu audzināšanai neatkarīgi no viņu izcelsmes. Valdība šajā sakarā strikti apstrīdēja konstitucionālo mandātu: kopdzīves regulējuma ieviešana paredzēja praktiskas grūtības, turklāt laulība ir jau pārbaudīta institūcija, tāpēc ir jāatturas no jebkādiem mēģinājumiem noregulēt neformālas attiecības.⁵⁷¹ Iepriekš tika atzīts, ka arī Latvijā pagaidām nav nepieciešams šādu pāru atsevišķs regulējums.⁵⁷² Tāpēc autore nevar pievienoties viedoklim, ka vēlamākā kopdzīves regulējuma forma varētu izpausties reģistrētajā kopdzīvē.

Autore vērš uzmanību, ka Latvijas Civillikuma 214. pantā noteikts, ka šaurākā nozīmē pie ģimenes pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā.⁵⁷³ Ņemot vērā ECT judikatūras atziņas, dzīves realitāti, kā arī sabiedrības pausto nostāju,⁵⁷⁴ šāda ģimenes definīcija ir uzskatāma par neprecīzu. Tāpēc autore piedāvā panta pašreizējo redakciju papildināt ar vārdiem „vai ārpus laulības kopdzīves partneri” un izteikt Latvijas Civillikuma 214. pantu šādā redakcijā:

„Pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie vai ārpus laulības partneri un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā”.

Tālāk, lai būtu iespējams izdarīt secinājumus par kopdzīves partneriem piešķiramo tiesību apjomu, jānoskaidro normas, kas ietver šīs tiesības, kā arī normas, kurām būtu jāietver šādas tiesības. Papildus jānoskaidro, kā dažādos normatīvajos aktos tiek definēti ģimenes locekļi un vai šajā jēdzienā būtu iekļaujami arī kopdzīves partneri.

⁵⁷¹ Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, p. 27.

⁵⁷² Jansons J. Viendzimuma partnerattiecības nav pielīdzināmas laulībai. Tiesībsarga vēstule Nr.1-8/4 2012. gada 26. janvārī. *Jurista vārds*, 2012. gada 7. februāris, Nr. 6, 26. lpp.

⁵⁷³ 28.01.1937. Latvijas Republikas Civillikuma 214. pants. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības. "VV", 41, 20.02.1937., *Ziņotājs*, 22, 10.06.1993.

⁵⁷⁴ Juridiska aizsardzība neregistrētās attiecībās. Pieejams: <http://manabalss.lv/juridiska-aizsardziba-neregistretas-attiecibas/show> [aplūkots 2014. gada 4. janvārī].

3.2.1. Personu sociālās tiesības

Sociālo tiesību jomā kopdzīves partneru intereses tiek skartas vairākos normatīvajos aktos. Turklāt tiek atzīmēts, ka to atsevišķās normas jau patlaban nodrošina kopdzīves partneru tiesību aizsardzību.⁵⁷⁵

Darba likuma 74. pants⁵⁷⁶ nosaka atlīdzības izmaksas kārtību gadījumos, kad darbinieks neveic darbu attaisnojošo iemeslu dēļ, paredzot, ka darba devējam ir pienākums izmaksāt noteiktu atlīdzību, it īpaši gadījumos, kad darbinieks ne ilgāk kā divas darba dienas neveic darbu sakarā ar laulātā, vecāku, bērna vai cita tuva ģimenes locekļa nāvi. Tātad likumdevējs citu personu starpā ir noteicis arī tuvus ģimenes locekļus, uzskatot par tādiem personas, ar kurām darbinieks uztur ciešu saikni un pastāvīgu kontaktu.⁵⁷⁷ No vienas puses, ir ieteicams darba koplīgumā vai darba kārtības noteikumos paredzēt kārtību, kā ir nosakāmi tuvie ģimenes locekļi.⁵⁷⁸ No citas puses, ir jāpieņem, ka, veidojot kopdzīvi ar kādu personu, darbiniekam ar šo personu pastāv sociālā saikne, tiek uzturēta nedalīta mājsaimniecība, kā arī attiecības ir stabilas un noturīgas. Autore uzskata, ka citas kārtības noteikšana, nekā to paredz cilvēktiesību standarti, it īpaši ierobežojot ģimenes saturu, izslēdzot no tā kopdzīves partnerus, nav pieļaujama. Tāpēc secināms, ka kopdzīves partneri arī ir iekļaujami šajā kategorijā. Par to netieši liecina arī fakts, ka lietas par Darba likuma 74. panta neattiecināšanu uz kopdzīves partneriem netika izskatītas.⁵⁷⁹

Savukārt valsts un pašvaldības amatpersonām un darbiniekiem piemēro Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma⁵⁸⁰ normas. Tā 20. panta nosaukumu „Pabalsts sakarā ar ģimenes locekļa vai apgādājamā nāvi”, no vienas puses, varētu tulkot paplašināti, iekļaujot arī kopdzīves partnerus. No otras puses, panta redakcijā likumdevējs ir ekskluzīvi noteicis to personu

⁵⁷⁵ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219, 4. - 5. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁷⁶ 20.06.2001. Darba likums [stājas spēkā 01.06.2002.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=26019> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁷⁷ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219, 5. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁷⁸ Dindune R. Platā K. Kasatkina L. Darba likuma komentāri. Rīga: Dienas Bizness, 6.3.13. lpp.

⁵⁷⁹ Indrūna Z. Tiesu prakses apkopojums darba tiesībās. Rīga: [b.izd.], 2012.

⁵⁸⁰ 01.12.2009. Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums [stājas spēkā 01.01.2010.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202273> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

loku, kuri pieder pie ģimenes locekļiem, t.i., **laulātais, bērns, vecāki, vecvecāki, adoptētājs vai adoptētais, brālis vai māsas**. Ņemot vērā, ka šis uzskaitījums ir plašāks pār Latvijas Civillikuma 214. pantā noteikto, tas nebūtu izslēdzams, dodot atsauci uz Latvijas Civillikuma normām. Vienlaikus ģimenes locekļu uzskaitījums neparedz iespēju tajā iekļaut kopdzīves partnerus, kuri būtu pielīdzināmi ģimenes locekļiem saskaņā ar ECT skaidrojumu. Tāpēc autore ierosina izteikt Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 33. panta pirmo daļu šādā redakcijā:

(1) „Amatpersonai (darbiniekam) izmaksā pabalstu sakarā ar ģimenes locekļa (laulātā vai ārpus laulības kopdzīves partnera, bērna, vecāku, vecvecāku, adoptētāja vai adoptētā, brāļa vai māsas) vai apgādājamā nāvi ne vairāk kā vienas minimālās mēneša darba algas apmērā. Šā pabalsta piešķiršanas kārtību nosaka Ministru kabinets”.

Valsts sociālo pabalstu likuma 17. pants nosaka valsts sociālo pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību,⁵⁸¹ paredzot, ka izmaksai aprēķinātās valsts sociālā pabalsta summas ir tiesības saņemt pabalsta saņēmēja **laulātajam un visiem pirmās un otrās pakāpes radniekiem**, ja viņi minētās summas pieprasījuši gada laikā pēc pabalsta saņēmēja nāves. Saskaņā ar Latvijas Civillikuma 210. pantu radniecības tuvumu starp divām personām taisnā līnijā nosaka pēc pakāpju, t. i., dzimšanu skaita. Dēls attiecībā pret tēvu ir pirmajā radniecības pakāpē, bērns pret vectēvu — otrajā, bērns pret vectēva tēvu — trešajā radniecības pakāpē utt.⁵⁸² Tātad kopdzīves partneris nav ne pirmās, ne otrās pakāpes utt. radnieks, kas nozīmē, ka uz viņu neattiecas Valsts sociālo pabalstu likuma piešķirtās tiesības. Ņemot vērā, ka jebkādas papildu kategorijas tiesību saņēmēju iekļaušana likuma darbības jomā nozīmē papildu izmaksas no valsts budžeta, tad aprēķinot šādu potenciālu izmaksu apjomu, autore ierosina izteikt Valsts sociālo pabalstu likuma 17. panta piekto daļu šādā redakcijā:

(5) Izmaksai aprēķinātās valsts sociālā pabalsta summas, kas nav izmaksātas līdz pabalsta saņēmēja nāvei, ir tiesības saņemt pabalsta saņēmēja laulātajam vai ārpus

⁵⁸¹ 31.10.2002. Valsts sociālo pabalstu likums [stājas spēkā 01.01.2003.]. "LV", 168 (2743), 19.11.2002., Ziņotājs, 23, 12.12.2002.

⁵⁸² 28.01.1937. Latvijas Civillikuma 214. pants. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības". "VV", 41, 20.02.1937., Ziņotājs, 22, 10.06.1993.

laulības kopdzīves partnerim un visiem pirmās un otrās pakāpes radniekiem, ja viņi minētās summas pieprasījuši gada laikā pēc pabalsta saņēmēja nāves. Ja neizmaksāto pabalsta summu pieprasa vairākas personas, to izmaksā vienādās daļās visām pieprasījumu iesniegušajām personām, kurām uz to ir tiesības”.

Likuma „Par valsts pensijām” 37. pants⁵⁸³ satur vairākas atsauces uz personu loku, kurām ir tiesības saņemt pensijas saņēmēja nesaņemto pensiju un apbedīšanas pabalstu. Tā pirmajā daļā noteikts, ka izmaksai aprēķinātās pensijas summas, kas nav izmaksātas līdz pensionāra nāvei, ir tiesības saņemt pensijas saņēmēja laulātajam, pirmās un otrās pakāpes radniekiem, bet citai personai — uz mantojuma apliecības vai tiesas nolēmuma pamata. Savukārt panta trešajā daļā ietvertās tiesības saņemt vienreizēju pabalstu pēc personas nāves ir tikai pārdzīvojušajam laulātajam. Taču jau panta otrajā daļā personu loks ir paplašināts, nosakot, ka pensijas saņēmēja nāves gadījumā viņa ģimenei vai personai, kas uzņēmusies apbedīšanu. No šī var secināt, ka pat viena panta ietvaros regulējums ir visai neviendabīgs, taču plašāk iztulkojot šī panta otro daļu, ka „pensijas saņēmēja nāves gadījumā viņa ģimenei vai personai, kas uzņēmusies apbedīšanu, izmaksā apbedīšanas pabalstu divu mēnešu pensijas apmērā”,⁵⁸⁴ autore prezumē, ka pabalsta saņēmēju personu lokā var iekļaut arī kopdzīves partnerus.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pants⁵⁸⁵ patlaban arī ietver regulējumu, kas nosaka arī kopdzīves partneru tiesisko aizsardzību. Tā pirmā daļa paredz iespēju ģimenei, ko veido laulātajiem, personas, kurām ir kopēji izdevumi par uzturu un kuras mitinās vienā mājoklī, vai atsevišķi dzīvojošai personai tikt atzītai par trūcīgu. Bez laulātajiem panta regulējums ir attiecināms uz personām, kuras veido kopīgu mājsaimniecību un kopā ir atbildīgas par izdevumiem. Tulkojot šo normu paplašināti, var secināt, ka kopdzīves partneri var būt kvalificējami šādai aizsardzībai pēc kopdzīves faktiskajām pazīmēm.

⁵⁸³ 02.11.1995. likums "Par valsts pensijām" [stājas spēkā 01.01.1996.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=38048> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁸⁴ 02.11.1995. likuma "Par valsts pensijām" [stājas spēkā 01.01.1996.] 37. pants. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=38048> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁸⁵ 31.10.2002. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums [stājas spēkā 01.01.2003.]. "Latvijas Vēstnesis", 168 (2743), 19.11.2002., "Ziņotājs", 23, 12.12.2002.

3.2.2. Pacientu tiesību aizsardzības normas

Pacientu tiesības ir viena no tiesību zinātnes nozarēm, kas ir cieši saistītas ar dzīvības aizsardzību un veselības nodrošināšanu, tāpēc reizēm no šo jomu reglamentējošo tiesību aktu normām var būt atkarīga pat personas dzīvība. Latvijas Tiesībsarga rīkotajā diskusijā par kopdzīves regulējuma ieviešanu tika vienbalsīgi atzīts, ka nepieciešams izstādāt grozījumus, lai nodrošinātu pilnīgu pacienta tiesību aizsardzību.⁵⁸⁶

Pacientu tiesību likums⁵⁸⁷ satur vairākus pantus, kas skar pacientam tuvas personas tiesības piedalīties ārstēšanā, tātad arī ietekmēt ārstēšanas gaitu un netieši arī pacienta veselību. Pacientu tiesību likuma 6. panta septītā daļa paredz pacientam tiesības pilnvarot citu personu viņa vietā piekrist ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikties no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes, kā arī saņemt informāciju saskaņā ar šī likuma noteikto. Norma ir veidota, lai arī cita persona, kas nav pacienta radnieks, bet ar kuru pacients uztur attiecības, tai skaitā tuvinieks, varētu pieņemt lēmumu pacienta vietā.⁵⁸⁸ Secināms, ka panta normas ir tulkojamas plaši, tāpēc ir attiecināmas arī uz kopdzīves partneri, ar kuru pacientam visticamāk būs cieša sociālā saikne un stabilas attiecības.

Vienlaikus jau šī likuma 7. pantā⁵⁸⁹ ir novērojamas pretrunas starp tā pirmo un otro daļu. Pirmajā daļā ir noteikts to personu loks, kurām ir tiesības pieņemt lēmumu par piekrišanu ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikšanos no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes, ja pacients sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ pats nespēj pieņemt lēmumu par ārstniecību. Šīs personas ir pacienta laulātais, bet ja tāda nav, — pilngadīgs un rīcībspējīgs tuvākais radnieks šādā secībā: pacienta bērni, pacienta vecāki, pacienta brālis vai māsa, pacienta vecvecāki, pacienta mazbērni. Savukārt jau šī panta otrajā daļā, pieminot tuvāko radnieku

⁵⁸⁶ Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. janvāra vēstule Nr.1-8/4, 5. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%C4%ABsarga_v%C4%93stule_nr._1-8_4_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu_0.pdf [aplūkots 2013. gada 28. janvārī].

⁵⁸⁷ 17.12.2009. Pacientu tiesību likums [stājas spēkā 01.03.2010.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=203008> [aplūkots 2013. gada 28. janvārī].

⁵⁸⁸ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219, 2. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁸⁹ 17.12.2009. Pacientu tiesību likums [stājas spēkā 01.03.2010.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=203008> [aplūkots 2013. gada 28. janvārī].

kā personu, kurai jāievēro pacienta iepriekš izteikto gribu attiecībā uz ārstniecību, nav sniegts personu uzskaitījums, kuras var uzskatīt par tuvākajiem radniekiem šī likuma izpratnē. Lai novērstu pacienta kopdzīves partnera no panta pirmās daļas izslēgto statusu, Pacienta tiesību likuma 7. panta pirmo daļu ieteicams izteikt šādā redakcijā:

(1) Ja pacients sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ pats nespēj pieņemt lēmumu par ārstniecību, tiesības pieņemt lēmumu par piekrišanu ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikšanos no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes ir pacienta laulātajam vai ārpus laulības kopdzīves partnerim, bet ja tāda nav, — pilngadīgam un rīcībspējīgam tuvākajam radniekam šādā secībā: pacienta bērniem, pacienta vecākiem, pacienta brālim vai mātai, pacienta vecvecākiem, pacienta mazbērniem.

Šī likuma 11. panta esošā redakcija paredz, ja pacients nespēj paust savu gribu, tiesības piekrist viņa iesaistīšanai klīniskajā pētījumā ir pacienta laulātajam vai tuvākajiem radniekiem, kas savu piekrišanu apstiprina rakstveidā. Tuvāko radnieku personu loks nav ekskluzīvi noteikts, taču, tulkojot normu, šajā personu kategorijā nevar iekļaut kopdzīves partnerus.⁵⁹⁰ Tāpēc autore secina, ka panta redakciju būtu ieteicams izteikt šādā redakcijā:

(2) Ja pacients nespēj paust savu gribu, tiesības piekrist viņa iesaistīšanai klīniskajā pētījumā ir pacienta laulātajam vai ārpus laulības kopdzīves partnerim, kā arī tuvākajiem radniekiem, kas savu piekrišanu apstiprina rakstveidā šā likuma 7. panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā, vienlaikus pastāvot šā panta pirmās daļas 2.punktā noteiktajam un šādiem nosacījumiem.

Tāpat Pacienta tiesību likuma 5. panta astotā daļa nosaka, ja pacients ir pārtraucis ārstniecību un atstājis ārstniecības iestādi, par savu rīcību neinformējot ārstējošo ārstu vai ārstniecības iestādi, un ir nepilngadīga persona vai persona, kura sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ nav spējīga pati par sevi parūpēties, ārstniecības iestāde nekavējoties informē pacienta likumisko pārstāvi, bet, ja tāda nav, — laulāto vai tuvāko radnieku. Lai novērstu pacienta kopdzīves partnera no panta astotās daļas izslēgto statusu, to ieteicams izteikt šāda redakcijā:

⁵⁹⁰ Piemēram, Administratīvā rajona tiesa ir noteikusi, ka par tuviem radniekiem uzskatāmi vecāki, bērni, adoptētāji, brāļi un māsas, vectēvs, vecā māte un mazbērni. Sk. sīkāk: Administratīvās rajona tiesas 2011. gada 28. decembra spriedums lietā Nr.A420506911. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/12_2011/28_12_2011/AL_2812_raj_A-05069-11_33.pdf [aplūkots 2014. gada 8. janvārī].

(8) Ja pacients ir pārtraucis ārstniecību un atstājis ārstniecības iestādi, par savu rīcību neinformējot ārstējošo ārstu vai ārstniecības iestādi, to norāda viņa medicīniskajos dokumentos. Ja pacients ir nepilngadīga persona vai persona, kura sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ nav spējīga pati par sevi parūpēties, ārstniecības iestāde nekavējoties informē pacienta likumisko pārstāvi, bet ja tāda nav, — laulāto, ārpus laulības kopdzīves partneri vai tuvāko radnieku, bet ja arī tādu nav, — bāriņtiesu. Ārstniecības iestāde nekavējoties informē kompetentās iestādes, ja pacients sava veselības stāvokļa dēļ apdraud citu personu drošību vai veselību.

3.2.3. Procesuāli piemērojamās tiesību normas

Procesuāli piemērojamo normu starpā, kuras var attiecināt uz kopdzīves partnera tiesību nodrošināšanu, var izdalīt civilprocesa, kriminālprocesa un administratīvā procesa normas. Tiek norādīts, ka tiesību normu piemērotājiem ir iespējas dažādi interpretēt šo normu saturu, tāpēc ir iespējama vienotu procesuālu garantiju noteikšana kopdzīves partneriem.⁵⁹¹ No citas puses, šie grozījumi ir izpildāmi tādējādi, lai netiktu ietekmēta Satversmē ietvertā ģimenes tiesību institūta izpratne.⁵⁹²

Saskaņā ar Latvijas Republikas Civilprocesa likuma 107. panta pirmās daļas⁵⁹³ nosacījumiem personu starpā, kuras var atteikties no pienākuma liecināt, ir pušu radnieki taisnā līnijā bez pakāpju ierobežošanas⁵⁹⁴ un sānu līniju pirmajā un otrajā pakāpē, laulātais un pirmās pakāpes svaini, kā arī pušu ģimenes locekļi. Ievērojot ECT „ģimenes” jēdziena satura iztulkošanu,⁵⁹⁵ tiesību piemērotājam pantā ietvertās normas būtu jātulko plašāk, jo tas nav arī ierobežots ar ģimenes

⁵⁹¹ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012.gada 16.marta vēstule Nr.18/TA-219, 4. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁹² Ibid, 4. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁹³ 14.10.1998. Latvijas Republikas Civilprocesa likums [stājas spēkā 01.03.1999.]. Latvijas Vēstnesis", 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., "Ziņotājs", 23, 03.12.1998.

⁵⁹⁴ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (autoru kolektīvs Torgāna K. zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 292. lpp.

⁵⁹⁵ ECT 1997. gada 22. aprīļa spriedums lietā *X, Y and Z v. the United Kingdom*, pieteikums Nr. 21830/93. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58032> [aplūkots 2012. gada 21. augustā]. ECT 1994. gada 26. maija spriedums lietā *Keegan v. Ireland*, pieteikums No. 16969/90. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62443> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

locekļu ekskluzīvu uzskaitījumu kā citās tiesību normās. Savukārt šī likuma 550. panta pirmajā daļā ir noteikta tiesu izpildītāja atstatīšanas vai noraidīšanas kārtība, paredzot, ka viņam aizliegts veikt izpildu darbības lietās, kurās viena no pusēm ir viņš pats, viņa laulātais, arī bijušais laulātais, viņa vai viņa laulātā radnieks taisnā līnijā visās pakāpēs, sānu līnijā — līdz ceturtajai pakāpei un svainības attiecībās — līdz trešajai pakāpei, viņa vai viņa laulātā aizbildnībā vai aizgādībā esošas personas vai viņa vai viņa laulātā adoptētāji vai adoptētie, kā arī tad, ja pastāv citi apstākļi, kuru ietekmē tiesu izpildītājs pamatoti nevar saglabāt objektivitāti un neitralitāti. Tika norādīts, ka grozījumi panta redakcijā nav nepieciešami, jo tiesību norma paredz ļoti plašu to apstākļu uzskaitījumu, kuriem iestājoties, tiesu izpildītājiem aizliegts veikt izpildu darbības.⁵⁹⁶ Autore pievienojas šim viedoklim, jo, lai arī pantā ir sniegts izsmeļošs ģimenes locekļu uzskaitījums, taču papildus paredzēta iespēja, citiem apstākļiem iestājoties, kuri var ietekmēt tiesu izpildītāja objektivitāti un neitralitāti, uzlikt viņam pienākumu nepiedalīties izpildu darbības lietās. Par šādu apstākli, pēc autores domām, var būt arī tiesu izpildītāja kopdzīves fakts ar kādu no pusēm lietā.

Administratīvā procesa likuma 164. panta pirmā daļa⁵⁹⁷ nosaka personu loku, kuras var atteikties liecināt procesa laikā, t.i., administratīvā procesa dalībnieka radnieks taisnā līnijā un sānu līniju pirmajā vai otrajā pakāpē, laulātais un pirmās pakāpes svainis, kā arī administratīvā procesa dalībnieka ģimenes loceklis. Likumdevējs nav noteicis skaidrus kritērijus, kādas personas uzskatāmas par ģimenes locekļiem, tāpēc šīs normas ietvaros ar tādiem var saprast arī kopdzīves partnerus.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā⁵⁹⁸ ietvertas vairākas normas, kurās likumdevējs ir sniedzis atsauci uz ģimenes locekļiem un radniekiem. Tā šī kodeksa 167.² pants paredz atbildību par maznozīmīga miesas bojājuma, tas ir, miesas bojājuma, kas izraisījis īslaicīgas, maznozīmīgas sekas, bet nav izraisījis veselības traucējumu vai vispārējo darbību zaudējumu, tīšu nodarīšanu. Atbildība saskaņā ar šī panta otro daļu iestājas pārkāpuma gadījumā, ja tas izdarīts atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas vai ja tas izdarīts pret personu, ar kuru pārkāpējs ir pirmajā

⁵⁹⁶ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219, 4. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁹⁷ 25.10.2001. Administratīvā procesa likums [stājas spēkā 01.02.2004.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁵⁹⁸ 07.12.1984. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss [stājas spēkā 01.07.1985.]. Ziņotājs, 51, 20.12.1984. (ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 09.01.2013.).

vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru pārkāpējs ir vai ir bijis neregistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru pārkāpējam ir kopīga (nedalīta) mājsaimniecība. Likumdevējs, veicot grozījumus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā un papildinot to ar 167.² pantu,⁵⁹⁹ ir paredzējis personu lokā, pret kurām ir iespējama pārkāpuma veikšana, iekļaut arī personas, ar kuru pārkāpējs ir bijis neregistrētajās laulāto attiecībās. Autore uzskata, ka likumdevējs ir sasniedzis mērķi noteikt plašāku personu loku, iekļaujot tajā ne tikai laulāto un bijušo laulāto, bet arī kopdzīves partneri, taču ir kļūdījies terminoloģijas izvēlē. Tāpēc autore ierosina Administratīvo pārkāpumu kodeksa 167.² pantu otro daļu izteikt šādā redakcijā:

(2) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto pārkāpumu, ja tas izdarīts atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas vai ja tas izdarīts pret personu, ar kuru pārkāpējs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret pārkāpēja ārpus laulības kopdzīves partneri, vai pret personu, ar kuru pārkāpējam ir kopīga (nedalīta) saimniecība, —

uzliek naudas sodu no trīssimt līdz piecsimt latiem.

Bez tam šī kodeksa 264. panta trešā daļa paredz tiesības lieciniekam neliecināt, ja viņš ir pie administratīvās atbildības sauktās personas saderinātais, laulātais, vecāks, vecvecāks, bērns, mazbērns, brālis, māsa, kā arī neliecināt par to personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) mājsaimniecība. Šī panta ietvaros likumdevējs ir noteicis divus kritērijus, kuriem izpildoties, persona atrodas statusā, kādā liecinieks var atteikties par viņu liecināt. Taču, pēc autores domām, šie kritēriji ir līdzīgi, jo persona, kura veido ar kādu personu kopīgu mājsaimniecību, vienlaikus dzīvo ar viņu kopā. Turklāt vēl ECT lietā *Kroon and others v. the Netherlands*⁶⁰⁰ atzina, ka „dzīvošana kopā var būt priekšnoteikums kopdzīvei, kā arī izņēmuma gadījumā citi faktori var būt par pamatu, lai demonstrētu, ka attiecībām piemīt nepieciešams pastāvīgums, lai veidotu *de facto* ģimenes saiknes”. Papildus lietā *Burden v. UK*,⁶⁰¹ kur prasītāja bija viena no māsām, viņām dzīvojot kopā stabilās, abpusēji atbalstošās attiecībās, ECT atzina, ka

⁵⁹⁹ 28.10.2010. likums „Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā” [stājas spēkā 01.01.2011.]. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=221371> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁶⁰⁰ ECT 1994. gada 27. oktobra spriedums lietā *Kroon and others v. the Netherlands*, pieteikums No. 18535/91. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

⁶⁰¹ ECT 2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Burden v. UK*, pieteikums Nr.13378/05. Human rights law journal, Vol. 29, No. 6-12, p. 351.

attiecībām starp kaimiņiem, kaut arī viņi būtu radnieki, ir pilnīgi cits kvalitatīvs raksturs nekā laulātajiem. Kaut arī šajā gadījumā starp personām pastāvēja īpaša saikne, t.i., asinsradniecība un emocionāla tuvība, jāņem vērā, ka gan laulība, gan partnerība starp tuviem radniekiem nav atļauta, tā arī kopdzīvē esošās māsas nevar tikt pielīdzinātas laulātajiem”. Tāpēc autore nevar secināt, ka katra persona, kura ar liecinieku dzīvo kopā un veido kopīgu mājsaimniecību, ir viņa kopdzīves partneris. Satversmes tiesa 2004. gada 11. oktobra lietā Nr. 2004-02-0106⁶⁰² norādīja, ka “ģimenes” saiknes ir interpretējamās plašāk, uzsverot, ka konkrēto attiecību atbilstību “ģimenes dzīvei” var būtiski ietekmēt daudzi faktori, proti, vai pāris dzīvo kopā, attiecību ilgums, vai abas puses ir uzticīgas viena otrai, vai ir kopīgi bērni utt. Tātad tikai kopīgas mājsaimniecības uzturēšana ne vienmēr var liecināt par kopdzīves faktu.

Sākotnējā šī kodeksa attiecīgā panta grozījumu redakcija⁶⁰³ paredzēja, ka lieciniekam būtu tiesības neliecināt pret sevi un tuviem radniekiem. Pēc Saeimas Juridiskās komisijas ieteikuma 264. panta trešā daļa tika piedāvāts šādā redakcijā:

(3) Lieciniekam ir tiesības neliecināt, ja viņš ir pie administratīvās atbildības sauktās personas saderinātais, laulātais, vecāks, vecvecāks, bērns, mazbērns, brālis, māsa, kā arī par to personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

Ņemot vērā, ka Administratīvo pārkāpumu kodeksa 264. panta trešās daļas redakcija, kā to ieteica Saeimas Juridiskās komisija, stājās spēkā, bet, pēc autores domām, nesatur viennozīmīgu atsauci uz liecinieka kopdzīves partneri, tā būtu izsakāma šādā redakcijā:

(2) Lieciniekam ir tiesības neliecināt, ja viņš ir pie administratīvās atbildības sauktās personas saderinātais, laulātais, ārpus laulības partneris, vecāks, vecvecāks, bērns, mazbērns, brālis, māsa, kā arī neliecināt par to personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

⁶⁰² Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2004-02-0106.htm [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

⁶⁰³ Likumprojekts trešajam lasījumam “Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā” (Nr.13/Lp11). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/50AB5AE8F33E0E87C2257A160042BC84?OpenDocument> [aplūkots 2013. gada 21. maijā].

Kriminālprocesa likumā⁶⁰⁴ (turpmāk – KPL) ietvertas vairākas normas, kas satur atsauci uz „ģimeni”, iekļaujot tās saturā personas, piemēram, „ģimenes loceklis”,⁶⁰⁵ „radnieks”,⁶⁰⁶ „tuvs radnieks”⁶⁰⁷ vai „tuvinieks”.⁶⁰⁸ KPL ir sniegta arī „tuvinieka” definīcija, paredzot, ka tās ir personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.⁶⁰⁹ Tātad, it īpaši šī likuma ietvaros, likumdevējs ir paredzējis divu kritēriju izpildīšanos, lai personu varētu uzskatīt par tuvinieku, kuru lokā varētu iekļaut arī kopdzīves partneri. Pirmkārt, personām ir jādzīvo kopā, bet, otrkārt, personām ir jādala kopīga mājsaimniecība, uzturot savā starpā arī intīmās attiecības. Šie priekšnoteikumi atbilst arī ECT judikatūrā paustajām atziņām.⁶¹⁰ Tāpat doktrināli tika atzīts, ka, tulkojot kriminālprocesuālās normas, ir jāņem vērā gan Latvijas Civillikuma, gan 1996. gada 10. jūnija Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumā Nr.3 „Par likuma piemērošanu, izskatot lietas, kas iziet no ģimenes tiesiskajām attiecībām”,⁶¹¹ normas. Tomēr ievērojot visai diferencētos normu aspektus – gan krimināltiesisko, gan kriminālprocesuālo, gan ētisku apsvērumu noteiktos, kriminālprocesuālās likumdošanas kontekstā par ģimenes locekļiem būtu uzskatāmi bērni, adoptētie, vecāki, adoptētāji, brāļi, māšas, vectēvs un vecmāte, mazbērni, laulātais, faktiskā sieva un faktiskais vīrs. Katrā gadījumā jautājums ir jārisina rūpīgi, izpētot katru atsevišķu situāciju.⁶¹² Tāpēc autore secina, ka būtiski grozījumi KPL nav nepieciešami, jo tā iztulkošanas procesā tiek nodrošinātas arī kopdzīves partneru tiesības.

3.2.4. Interēšu konflikta novēršanas normas

Interēšu konflikta novēršanas nolūkos likumdevējs ir norādījis atsauci uz personu, kas nav vienas personas laulātais, bet personu, ar kuru tai ir kopīga mājsaimniecība. Šīs personas statusu var

⁶⁰⁴ 21.04.2005. Kriminālprocesa likums [stājas spēkā 01.10.2005.]. “Latvijas Vēstnesis”, 74 (3232), 11.05.2005., “Ziņotājs”, 11, 09.06.2005.

⁶⁰⁵ KPL 118. panta pirmā daļa, 181. panta pirmā daļa, 184. panta ceturtdaļa, 331. panta otrā daļa, 361. panta astotā daļa, 363. panta pirmā daļa, 365. panta pirma daļa, 638. panta pirmās daļas 4. punkts.

⁶⁰⁶ KPL, 95. panta trešā daļa, 353. panta pirmās daļas 2¹. punkts, 637. pants.

⁶⁰⁷ KPL 247. panta otrā daļa.

⁶⁰⁸ KPL 12. panta piektā daļa, 63. panta pirmās daļas 2. punkts, 77. panta 1. punkts, 89. panta otrās daļas 2. punkts, 91. panta otrās daļas 4. punkts, 93. panta trešā daļa, 97. panta trešā daļa, 104. panta otrās daļas 2. punkts, 110. panta trešās daļas 2. punkts utt.

⁶⁰⁹ KPL 12. panta piektā daļa.

⁶¹⁰ ECT 1994. gada 27. oktobra spriedums lietā *Kroon and others v. the Netherlands*, pieteikums Nr. 18535/91. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> [aplūkots 2012. gada 21. augustā].

⁶¹¹ Lēmums ir zaudējis spēku 2002. gada 3. decembrī.

⁶¹² Meikališa A. Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000, 78.-79. lpp.

attiecināt arī uz kopdzīves partneri, kaut gan kopīgas mājsaimniecības uzturēšana nevar būt vienīgais kritērijs, pēc kura ir konstatējama kopdzīve.

Komerclikuma 139.¹ panta pirmajā daļā ⁶¹³ ir sniegta jēdziena “saistītā persona” definīcija. Ar to ir jāsaprot persona, kura ir sabiedrības dibinātāja, dalībnieka, valdes vai padomes locekļa radnieks līdz otrajai radniecības pakāpei, laulātais vai svainis līdz pirmajai svainības pakāpei, vai persona, ar kuru tai ir kopīga mājsaimniecība. Šāds uzskatījums ir norādīts arī Komerclikuma 139.³ panta trešajā daļā, nosakot darījuma slēgšanas ar valdes, padomes locekli vai saistīto personu kārtību, kā arī 309. panta ceturtajā daļā, paredzot ierobežojumus sabiedrības valdes locekļiem. Savukārt likuma "Par ieguldījumu sabiedrībām" 14.¹ panta trešās daļas ⁶¹⁴ redakcijā tiek noteikti personīgo darījumu veikšanas ierobežojumi, paredzot to attiecināšanu arī uz radnieku, kuram vismaz vienu gadu pirms darījuma veikšanas ar personu ir bijusi kopīga mājsaimniecība. Finanšu instrumentu tirgus likuma 86. panta ceturtais daļas un 127.¹ panta pirmās daļas 3. punkta redakcijā ⁶¹⁵ ir minēts cits radnieks, kuram ar personu ir vai ir bijusi kopīga mājsaimniecība.

Likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 1. panta sestajā daļā ⁶¹⁶ un Publisko iepirkumu likuma pirmās daļas 2. punktā ⁶¹⁷ ir sniegta radnieka definīcija, paredzot, ka tas var būt tēvs, māte, vecmāte, vecaistēvs, bērns, mazbērns, adoptētais, adoptētājs, brālis, māsa, pusmāsa, pusbrālis, laulātais. Sniedzot šādu uzskaitījumu, likumdevējs ir paredzējis ekskluzīvu personu loku, kuri ir atzīstami par radniekiem. Uzskaitījumā netiek iekļauts kopdzīves partneris. No citas puses, tika atzīts,⁶¹⁸ ja tiek iztrādāta jauna „radnieka” definīcija, tās noskaidrošanā nepieciešams ņemt vērā, ka publisko iepirkumu procesā ir būtiski, lai radniecība jeb saistība starp iepirkuma komisijas locekli vai ekspertu un kandidātu vai pretendentu būtu pārbaudāma

⁶¹³ 13.04.2000. Komerclikums [stājas spēkā 01.01.2002.]. "LV", 158/160 (2069/2071), 04.05.2000., Ziņotājs, 11, 01.06.2000.

⁶¹⁴ 18.12.1997. likums "Par ieguldījumu sabiedrībām" [stājas spēkā 01.07.1998.]. "LV", 342/345 (1054/1057), 30.12.1997.

⁶¹⁵ 20.11.2003. Finanšu instrumentu tirgus likums [stājas spēkā 01.01.2004.]. "LV", 175 (2940), 11.12.2003., Ziņotājs, 2, 29.01.2004.

⁶¹⁶ 25.04.2002. likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" [stājas spēkā 10.05.2002.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=61913> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁶¹⁷ 06.04.2006. Publisko iepirkumu likums [stājas spēkā 01.05.2006.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=133536> [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

⁶¹⁸ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219, 2. lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 14. maijā].

un pierādāma, pretējā gadījumā attiecīgo normu precizējumi būs deklarātīvi un praktiski nesasnies mērķi. Tāpēc autore uzskata, ka grozījumu izstrādāšana šajā jomā var notikt tikai kompleksi, konsultējoties ar attiecīgās jomas ekspertiem un izvērtējot iespējamus grozījumus kopsakarā ar šīs jomas regulējuma mērķiem.

3.3. Latvijas tiesu prakse strīdu izšķiršanā ārpus laulības kopdzīves jomā

Lai arī lietas par strīdiem kopdzīves partneru starpā tās laikā vai pēc šķiršanas Latvijas tiesu praksē nav biežas, tomēr atsevišķu izskatītu lietu skaits ļauj izdarīt secinājumu, ka strīdi starp personām, kuras ir izvēlējušās neregistrēt laulību, bet vēlāk izšķīrušās, nav retums.⁶¹⁹ Tāpat ir norādāms, ka viens no būtiskajiem jautājumiem, ko jārisina saistībā ar kopdzīves regulējuma ieviešanu, ir mantiskais režīms starp kopdzīves partneriem.⁶²⁰

Lietā M.J. pret J.G.⁶²¹ M.J. bija cēlusi prasību pret J.G. par kompensācijas apmēru, par kuru abi bija noslēguši vienošanos pie zvērināta notāra par kopdzīves pārtraukšanu. Abas personas bija laulātie, taču 1996. gadā laulība tika šķirta, pēc kā puses turpināja kopdzīvi kā laulātais pāris. Ņemot vērā atbildētāja profesionālās dotības, viņš veica būtisku ieguldījumu atbildētājas namīpašumā, uztaisot mēbeles. Kad pāris bija nolēmis pārtraukt kopdzīvi, radās nepieciešamība atrisināt mantiskos jautājumus, tāpēc prasītāja devās pie notāra, kur tika sagatavota vienošanās par saistību izpildi par noteiktas summas samaksu atbildētājam. Kurzemes Apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija secināja, ka personas, kuras ilgstoši dzīvo kopā kā laulātie neregistrētā laulībā, savstarpēji tiek saistītas ar dažādām mantiskām attiecībām, ko likums bieži vien neregulē. Līdz ar ko civiltiesiskas vienošanās slēgšana bija ne tikai atļauta darbība, bet pat vēlama, lai izbeigtu civiltiesiskos strīdus. Lietā konstatēts, ka atbildētājs ar savu darbu ir veicis zināmus ieguldījumus un uzlabojumus M.J. piederošajā īpašumā abu kopdzīves laikā, un kā tiesa atzina, par to viņam pienākas kompensācija. Autore šajā sakarā piezīmē, ka tiesa ir vadījies pēc netaisnīgas iedzīvošanas principa, lai novērstu vājākās puses tiesību aizsardzību. Tāpat, pēc autores domām, kaut arī tiesa lietā tieši nav saistījusi

⁶¹⁹ Piemēram, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2004. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. C-1070/6, Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. C40110906.

⁶²⁰ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 14. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 14. janvarī].

⁶²¹ Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. C40110906.

kopdzīves faktu ar atbildētāja labā piedzīto prasītājas parādu, taču ņēma vērā vienas no pusēm ieguldījumu nekustamajā īpašumā šīs kopdzīves laikā, kura īpašuma tiesības kaut arī bija reģistrētas uz prasītājas vārda, tomēr bija kalpojusi kā kopīga mājvieta abām personām. Šajā sakarā ir saskatāmas kopsakarības ar taisnīguma principa nodrošināšanu, sadalot nekustamo īpašumu pēc kopdzīves, ja tas kalpo par pāra vienīgo mājvietu. Pēc zinātnieku atziņām vadošajam principam šajā sakarā ir jābūt izvairīšanās no netaisnīgas iedzīvošanās, sadalot īpašumu, kas iegādāts kopdzīves laikā un nepakļaujas tādiem pašiem sadales nosacījumiem, kā šķirot laulību.⁶²² Lielbritānijā lietā *Stack v Dowden* tiesa atzina, ka sadalāmā īpašuma vērtībai ir jāatspoguļo katra partnera ieguldījums tajā, nosakot, ka atsavināmā īpašuma daļa pienākas arī vīrietim, viņam kopdzīves laikā pelnot, acīmredzot, mazāk par sievieti, ar kuru viņš veidoja kopdzīvi, kas pēc laika izbeigusies.⁶²³ Viens no tiesnešiem uzsvēra, ka arī netiešos ieguldījumus, piemēram, nekustamā īpašuma uzlabojumus, kas padara to vērtīgāku, jāņem vērā tikpat lielā mērā kā tiešos finansiālos ieguldījumus nekustamajā īpašumā. Tiesai šādi ir iespēja deklarēt principu „taisnīgums ir vienlīdzība”, kas nozīmē prezumpciju, ka partneriem kopdzīves laikā iegādātais īpašums pieder vienādās daļās. Latvijā tiesa nesaista viena kopdzīves partnera tiesības, kas rodas no kopdzīves fakta, ar sava netieši veiktā ieguldījuma atgūšanu. Tomēr tā atzīst, ka „tai pusei, kura ar savu darbu ir veikusi zināmus ieguldījumus un uzlabojumus citai pusei piederošajā īpašumā, pienākas arī zināma kompensācija”.⁶²⁴ Tāpēc priekšlikums par kopdzīves laikā kopīgi iegūto mantu prezumēt, ka tā ir sadalāma partneru starpā vienādās daļās, ja netiks pierādīts pretējais,⁶²⁵ ir pamatots.

Turpretī citā lietā⁶²⁶ tiesa bija skaitījusi sievietes prasību par kopdzīves laikā veiktajiem ieguldījumiem vīrietim piederošajā īpašumā. Tiesa norādīja prasītājai, kura bija vēlējusies piedzīt kompensāciju nekustamajā īpašumā ieguldīto materiālu un darba vērtībā, ka tiesas sēdē nav guvis apstiprinājumu fakts, ka norādītie materiāli bija ieguldīti atbildētāja namīpašumā. Celtniecības

⁶²² Douglas G., Pearce J., Woodward H. *Cohabitants, property and the law: a study of injustice*. The modern law review, 2009, Vol. 72, Issue 1, p. 28.

⁶²³ Apvienotās Karalistes Lordu palātas 2007. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Stack v. Dowden* (Respondent) UKHL 17. Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/2007/17.html&query=title+\(+stack+\)+and+title+\(+v+\)+and+title+\(+Dowden+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/2007/17.html&query=title+(+stack+)+and+title+(+v+)+and+title+(+Dowden+)&method=boolean) [aplūkots 2013. gada 28. februārī].

⁶²⁴ Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. C40110906.

⁶²⁵ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 35. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html> [aplūkots 2013. gada 14. janvārī].

⁶²⁶ Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. C29384602.

materiālu iegāde pati par sevi nerada tiesību pēc saistības Latvijas Civillikuma 971. panta izpratnē, kas paredz, ja zemes īpašnieks labā ticībā izlietojis kādām būvēm uz savas zemes svešus materiālus, kaut gan tie kļūst par viņa īpašumu, tomēr materiālu vērtība, par cik viņš no tiem iedzīvojies, viņam jāatlīdzina to agrākajam īpašniekam. Šajā gadījumā tiesa pat nav ņemusi vērā kopdzīves faktu un no tā izrietošo prasītājas atšķirīgo statusu, ja salīdzina ar vispārējā kārtībā atlīdzināmo izdevumu procedūru. Vēl jo mazāk vērā ir ņemta iespējamība, ka prasītāja ir devusi ieguldījumu oficiāli atbildētājam, bet faktiski viņiem piederošā nekustāmajā īpašumā, uzturot mājsaimniecību un citādi rūpējoties par to.

Savukārt lietā I.P. pret R.P.⁶²⁷ prasītājs iesniedza prasību pret atbildētāju par nostiprinājuma ieraksta dzēšanu zemesgrāmatā, pirkuma līguma anulēšanu, prasītāja īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamo īpašumu un atbildētājas atzīšanu par tiesību zaudējušu uz dzīvojamo platību, norādot, ka ar atbildētāju iepazinies 1998. gadā, vēlāk uzsākot ar viņu „neregistrētu kopdzīvi”. Tajā pašā gadā I.P. par savas mātes līdzekļiem iegādājās dzīvokli, ko reģistrēja uz R.P. vārda, vēloties viņai sagādāt patīkamu pārsteigumu. Pēc abu pušu attiecību pasliktināšanās prasītājs bija spiests no dzīvokļa aiziet. I.P. prombūtnes laikā atbildētāja veikusi dzīvoklī nelikumīgu pārbūvi, likvidējot prasītāja istabu, kā arī nomainot dzīvokļa atslēgas un neielaižot I.P. dzīvoklī. Spriedumā tiesa nonāca pie atziņas, ka prasītāja prasība ir noraidāma, jo nav nozīmes, ka pirkuma maksai ir tikusi izlietota nevis pircēja paša, bet sveša nauda, tāpēc pirtā lieta pāriet pircēja, nevis viņa kreditora mantā. Šajā gadījumā kopdzīves faktam nekāda nozīme netiek piešķirta, un I.P. kā naudas aizdevējam bijušas tiesības prasīt atlīdzināt zaudējumus, nevis apstrīdēt īpašuma tiesības.

Tādējādi autore var secināt, ka tiesa spriedumos neizvairās definēt personu kopdzīvi kā tādu un pat atsevišķos gadījumos raksturo to kā faktiskas laulāto attiecības. Taču netika gūts tiešs apstiprinājums, ka šis faktors īpaši tiek ņemts vērā, izšķirot strīdus starp kopdzīvē bijušajām personām.

Bez strīdu risināšanas starp kopdzīves partneriem, Latvijas tiesas ir saskārušas arī ar tādiem strīdiem, kas ir saistīti ar mantojuma tiesībām. Saskaņā ar Latvijas Civillikumu⁶²⁸ mantot pēc likuma ir aicināti laulātais, radnieki un adoptētie, turklāt likumisko mantojuma tiesību nodibina tikai tāda

⁶²⁷ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2004. gada 29. aprīļa spriedums lietā Nr. C-1070/6.

⁶²⁸ 1937. gada 28. janvāra Latvijas Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības [stājas spēkā 1992. gada 1.septembrī] 391., 399. panti. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90222> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

radniecība, kas rodas ar dzimšanu likumīgā laulībā, ar dzimšanu tādā laulībā, kas vēlāk atzīta par neesošu, vai ne vēlāk kā 306. dienā no šādas laulības izbeigšanās vai ar paternitātes atzīšanu vai tās noteikšanu tiesas ceļā.

Tā Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģija, izskatot lietu,⁶²⁹ kurā prasītāja vērsās tiesā ar prasību par juridiska fakta konstatēšanu un mantojuma tiesību atzīšanu uz mirušā civilvīra privatizācijas sertifikātiem, noraidīja pieteikumu, norādot, ka no tā satura neizriet, ka prasītāja viņas partneris, kurš nomira, nebija noslēguši laulību likumā noteiktajā kārtībā. Atbilstoši Latvijas Republikā spēkā esošajām materiālo tiesību normām fizisko personu faktiskā kopdzīve, proti, civillaulība,⁶³⁰ šīm personām nerada personiskas vai mantiskas tiesības un pienākumus, t.sk. mantojuma tiesību. Autore vēlas norādīt, ka tiesa lietā tieši piemēroja spēkā esošā regulējuma normas, kā arī kļūdaini pielīdzināja kopdzīvi civillaulībai, lai gan iepriekš⁶³¹ autore ir secinājusi, ka šie termini nav savstarpēji aizvietojami.

Lietā⁶³² par I.N. pieteikumu par juridiskā fakta konstatēšanu un mantojuma tiesību atzīšanu uz mirušā kopdzīves partnera⁶³³ privatizācijas sertifikātiem tiesa apstiprināja zemākās instances tiesas lēmuma pamatotību par atteikumu konstatēt radniecību ar mirušo, kas varētu būt izveidojusies kopdzīves laikā, taču kā pamatu tam minot nevis šāda institūta neesamību Latvijas tiesību sistēmā, bet gan atsevišķa pieteikuma neiesniegšanu par lūgumu konstatēt šādu radniecību. Savukārt, vērtējot pēc būtības mantojuma tiesību attiecināmību uz prasītāju, tiesa norādīja, ka saskaņā ar Latvijas Republikā sprieduma taisīšanas brīdī spēkā esošajām materiālo tiesību normām fizisku personu faktiskā kopdzīve šīm personām nerada personiskas vai mantiskas tiesības un pienākumus, t.sk., mantojuma tiesības, jo kopdzīvē esošās personas nav tās personas, kuras saskaņā ar Latvijas Civillikumu var būt likumiskie mantinieki. Tas ļauj secināt, ka likums nenodrošina iespēju kopdzīves pārdzīvojošam partnerim saņemt visu vai daļu no otra partnera mantojuma, tādējādi personas var izmantot likumā paredzēto līgumisko⁶³⁴ vai testamentāro⁶³⁵ mantošanu.

⁶²⁹ Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2005. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. CA-4099/6.

⁶³⁰ Tiesas lietotais termins.

⁶³¹ Sīkāk sk.: šī promocijas darba 1. nodaļu.

⁶³² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas koleģijas 2005. gada 5. decembra lēmums lietā Nr. CA-4099/6.

⁶³³ Tiesa lēmumā personu kļūdaini apzīmē ar vārdu "civilvīrs".

⁶³⁴ 1937. gada 28. janvāra likums "Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības" (stājas spēkā 1992. gada 1. septembrī) Ceturtā nodaļa. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90222> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

Bez šo lietu kategorijas ir izdalāmas lietas, kuras attiecas uz personu prasībām nodrošināt tām atsevišķas laulāto un ģimenes locekļiem pienākošās tiesības. Personu tiesības palikt īrētajā mājvietā arī pēc kopdzīves partnera nāves vai attiecību izbeigšanās nodrošināšana ir samērā aktuāla arī Latvijā, ne tikai Eiropā zinātnieku,⁶³⁶ citu valstu tiesnešu⁶³⁷ vidū, izskatot lietas par tiesībām uzturēties ģimenes mājās pēc kopdzīves izbeigšanās..

Atsauces punkts šo tiesību kategorijā ir spriedums lietā Nr. SKC-4/2012,⁶³⁸ uz kuru kā pamatu atsevišķu likumprojektu grozījumu izstrādei, lai veicinātu kopdzīvē esošu personu tiesības, ir norādījis Latvijas Republikas Tiesībsargs.⁶³⁹ Rīgas pašvaldības SIA cēla tiesā prasību pret N.R. par izlikšanu no dzīvojamās telpas, norādot, ka līdz ar strīdus dzīvokļa īrnieces V.R. nāvi 2007. gadā atbildētājs ir zaudējis apakšīres tiesības un tāpēc strīdus dzīvokli viņš lieto bez tiesiska pamata. Atbildētājs cēla pretpasību pret Rīgas domi un Rīgas pašvaldības SIA, norādot, ka viņš strīdus dzīvoklī uzsāka dzīvot 1998. gadā kā dzīvokļa īrnieces V.R. ģimenes loceklis, jo viņam ar īrnieci bija kopdzīve, kaut arī laulība nebija noslēgta. Pēc V.R. nāves atbildētājs ir pilnībā pārņēmis viņas kā īrnieces tiesības un pienākumus, savukārt dzīvokļa izīrētāja turpinājusi atbildētājam izsniegt rēķinus par īri un komunālajiem pakalpojumiem, ko atbildētājs arī apmaksāja. Ņemot vērā, ka dzīvokļa īrniece bija atbildētāja kopdzīves partnere jau kopš 1986. gada, atbildētājs uzskatīja sevi par viņas faktisko laulāto, tātad - ģimenes locekli. Tādējādi strīdus dzīvokļa īpašniekam (valdītājam), pēc atbildētāja domām, bija pienākums noslēgt ar viņu dzīvojamās telpas īres līgumu iepriekšējās īrnieces V.R. vietā, nemainot iepriekšējā īres līguma noteikumus. Šajā sakarā ir vērā ņemama Latvijas Republikas Augstākās tiesas senāta Civillietu departamenta atziņa, ka atbilstoši ECT norādei ECTK neuzliek valstīm par pienākumu nodrošināt partnerattiecībās dzīvojošajām personām tādas pašas

⁶³⁵ Turpat, Trešā nodaļa.

⁶³⁶ Piemēram, New perspectives on property law, human rights and the home (ed. by Hudson A.). London: Cavendish Publishing limited, 2004. A study “Dealing with property issues on cohabitation breakdown”, 2006. Pieejams: <http://www.bristol.ac.uk/law/research/centres-themes/cohabit/execsum.pdf> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

⁶³⁷ Piemēram, Anglijas un Velsas apelācijas (Civillietu palātas) 1997. gada 23. jūlija lēmums lietā *Fitzpatrick v. Sterling Housing Association* [1997] EWCA Civ 2169 (23rd July, 1997). Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1997/2169.html&query=tenancy+and+rights+and+for+and+cohabitants&method=boolean> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

⁶³⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/departament1/2012klasifikators/#1> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

⁶³⁹ Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. marta vēstule Nr.1-5/77 vēstule. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%20C4%20ABbsarga_v%20C4%2093stule_nr._1-5_77_par_partnerattiec%20C4%20ABbu_tiesisko_regul%20C4%2093jumu.pdf [aplūkots 2013. gada 28. janvārī].

tiesības kā laulātajiem⁶⁴⁰. Tomēr autore vēlētos precizēt, ka ECT, kaut arī piedāvāja šajā jomā dalībvalstīm plašu rīcības brīvību, lai savā tiesību sistēmā paredzētu pasākumus, nodrošinot ECTK atbilstošu piemērošanu, taču ir jāņem vērā visas sabiedrības un atsevišķu indivīdu vajadzības un iespējas. Tāpēc tiesiskās īstenības situācija, kurā atsevišķas personas jūtas nedroši, nav savienojama ar valsts pienākumu nodrošināt tiesisku stabilitāti.

Secinājumi. Kopdzīve ir visai izplatīta parādība arī Latvijā, taču ar to saistītā regulējuma attīstība patlaban nenodrošina kopdzīves partneru tiesību vispusīgu aizsardzību. Pagaidām likumdevējs ir izšķīries noregulēt kopdzīves partneru tiesisko statusu tikai atsevišķās tiesību normās, nepielīdzinot to laulības jēdzienam. Turklāt ir novērojama tendence paredzēt ar kopdzīvi saistīto regulējumu publiskajās tiesībās, nevis civiltiesībās, nosakot tiesībās kopdzīves partneru statusu gadījumos, ja tas uzliek personām ierobežojumus. Izņēmums ir attiecināms uz kriminālprocesuālajām un administratīvā procesa normām, kad tiek nodrošināta kopdzīves partneru tiesību aizsardzība.

Ja pastāvētu nepieciešamība uz Latvijas tiesībās pastāvošo regulējumu attiecināt doktrināli izstrādātu kopdzīves regulējuma modeļu sistēmu,⁶⁴¹ tad, pēc autores domām, varētu runāt par vairāku modeļu sajaukumu. Lai arī daži autori⁶⁴² uzsver, ka Latvijā kopdzīves regulējuma nepietiekamā attīstība kontrastē ar inovatīvo pieeju pārējo ģimenes tiesību modernizācijai, var atzīt, ka atsevišķu kopdzīves partneru tiesību jomas ir noregulētas viņiem par labu. Šajā sakarā var secināt, ka Latvijas tiesībās ir konstatējama divu modeļu mijiedarbība: spēkā esošo normatīvo aktu daļēja grozīšana un speciālo normu ieviešana, nodrošinot kopdzīves partneru tiesību aizsardzības minimālos standartus. Taču vienlaikus ir jāatzīst, ka likumdevējs neaizsargā kopdzīves partneru tiesības *ipso facto*, šādi neatbalstot kopdzīves partneru lēmumu atturēties no oficiālās laulības reģistrācijas. Vienlaikus tas nenodrošina arī divpakāpju modeļa realizāciju, kad tiesību aizsardzība ir piešķirama gan partneriem, kuri nevēlas reģistrēt kopdzīvi, gan arī reģistrētiem partneriem. Neskatoties uz plašām diskusijām par nepieciešamību Latvijas tiesībās ieviest reģistrēto partnerattiecību institūtu un nodrošināt šādiem partneriem tiesību aizsardzību līdzīgi kā laulātajiem, pēc autores domām tas nav nepieciešams. Pirmkārt, statistikas dati apliecina, ka plaša kopdzīves izplatība Latvijā veidojas tieši tāpēc, ka pāri

⁶⁴⁰ ECT spriedums lietā No.9697/82 *Johnson and others v. Ireland*, 1986. gada 18. decembris. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508> [aplūkots 2013. gada 28. janvārī].

⁶⁴¹ Sīkāk sk.: šī darba 2.2. sadaļu.

⁶⁴² Antokolskaia M. *Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective*. Antwerpen-Oxford: Intersantia, 2006, p. 374.

nevēlas reģistrēt savu attiecības, noslēdzot laulību. Tas nozīmē, ka līdzīga tendence varētu saglabāties arī attiecībā uz reģistrētām partnerattiecībām, kā rezultātā daudzu kopdzīves partneru tiesības tāpat paliks bez nepieciešamas tiesiskās aizsardzības. Otrkārt, līdz ar kopdzīves regulējuma ieviešanu ir jāpanāk vājākās puses aizsardzība, kas patlaban ir novērojama tādās jomās kā kopīgās mantas dalīšanas stadijā un īres tiesību pārņemšanā. Tāpēc nav nepieciešams normas, kuras nodrošinātu kopdzīvei tiesiskā institūta statusu un tā saturu, apvienot vienā tiesību aktā, bet būtu pietiekoši veikt grozījumus vairākos jau patlaban spēkā esošajos normatīvajos aktos horizontālā līmenī, sākot ar ģimenes definīciju Latvijas Civillikumā.

Latvijas normatīvajos aktos, lai apzīmētu kopdzīves partnerus, tiek lietota neviendabīga terminoloģija - tuvs ģimenes loceklis, ģimenes loceklis, persona, ar kuru ir kopīga māsaimniecība, tuvs radnieks, kas rada sašaurinātu tiesību jēdziena iztulkošanu. Šajā sakarā, pēc autores domām, būtu nepieciešams panākt vienošanos par piemērojamo terminoloģiju, iespējams, izmantojot autores izstrādāto terminu un kopdzīves definīciju, kopdzīvi noteicošajiem kritērijiem, un pēc tam par piešķiramo tiesību apjomu.

Sabiedriskajā telpā un Saeimas komisijās periodiski aktualizētas diskusijas par nepieciešamību paredzēt atsevišķu kopdzīves partneru tiesību aizsardzību, bet tās nav novedušas pie vienota viedokļa. Atzīstams, ka ne Latvijas Republikas Augstākajai tiesai, ne arī tiesu instancēm, kas izskata lietas pēc būtības, nav kompetences divu personu kopdzīvi pielīdzināt laulībai un kopdzīves partnerim noteikt tādas pašas tiesības kā laulātajam. Pēc judikatūras izvērtējuma var apgalvot, ka tiesas Latvijā kopumā atzīst un piemēro ⁶⁴³ ECT „ģimenes dzīves” skaidrojumu, kas paredz, ka jēdziena iztulkošana neaprobežojas tikai ar attiecībām, kuru pamatā ir laulība, bet gan aptver citas *de facto* „ģimenes” saiknes, ja personas tajās dzīvo kopā ārpus laulības, ⁶⁴⁴ tomēr tas neattiecas uz tiesību

⁶⁴³ Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lieta Nr. SKC-4/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department1/2012klasifikators/#1> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

⁶⁴⁴ Piemēram, ECT spriedums lietā *Şerife Yigit v. Turkey*, No. 3976/05, 2010. gada 2. novembris. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101579> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī]. ECT spriedums lietā *Van der Heijden v. the Netherlands*, Nr. 42857/05, 2012. gada 3. aprīlis. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110190> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

tālākveidošanu, nosakot kopdzīves partneriem tādu pašu tiesību apjomu kā laulātajiem, pat pamatojot to ar sociāliem vai ekonomiskiem apsvērumiem.⁶⁴⁵

⁶⁴⁵ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. I. Tiesnešu tiesību un varas dalīšanas princips. Jurista vārds. 2009. gada 15. septembris, Nr. 37 (580), 15. lpp.

Ceturrtā nodaļa. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma harmonizācijas tendences un nākotnes perspektīvas Eiropā.

4.1. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma ieviešanas nepieciešamība

Normatīvie akti, kas regulē kopdzīvi Eiropā, dažādi reaģē uz izmaiņām attiecībā uz ģimenes dzīvi. Tas ir radies atšķirīgās likumdevēju reakcijas dēļ attiecībā uz ģimenes dzīves aizsardzību. Daudzas jurisdikcijas patlaban atzīst, ka pastāv dažādība, diskusijas notiek par to, kuriem no šīs daudzveidības aspektiem jāīstenojas tiesībās un pienākumos. Strauju sociālo izmaiņu laikā tas būs nenovēršami, kaut arī pieturēšanās pie tradicionālajām ģimenes vērtībām, reizēm arī piespiedu kārtībā, joprojām tiek novērota atsevišķās jurisdikcijās. Patlaban notiek diskusijas, vai Lielbritānijas tiesībās nebūtu jāpārvērtē ģimenes tiesību mērķis. Savukārt, ieviešot pieņemto modeli Francijā, paralēli laulībai varētu pastāvēt savienības forma, kur personām tiek uzlikts mazāk pienākumu apmaiņā pret mazāku apjomu tiesību. Iespējams, ka tas, ļautu daudziem pāriem, kuri veido kopdzīvi, saņemt juridiski atzītas ģimenes statusu, nosakot tiesības attiecībā uz viņu kopīgu īpašumu, ja personas izvēlas mazākas saistības, kādas uzliek laulība, apmaiņā pret mazāku ģimenes tiesību apjomu.⁶⁴⁶

Zinātnieku⁶⁴⁷ joprojām pastāv domstarpības par to, vai likumdevējam jāpievēršas kopdzīves regulējuma izstrādei, kaut arī statistikas dati,⁶⁴⁸ kā arī pieteikumu skaits tiesās nenoliedzami norāda uz šī institūta izplatību mūsdienu sabiedrībā. Papildus jāievēro apstākļi, ka personas veido kopdzīvi ne tikai vienas valsts robežās, bet arī starptautiskajā tiesiskajā telpā. Tāpēc

⁶⁴⁶ Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. *Law & Policy*, 2004, Vol. 26, No. 1, p. 77.

⁶⁴⁷ Dingwall R. Pascall G. Family law, social policy and European welfare states: introduction. *International journal of law, policy and the family*, 1999, Vol. 13, pp. 233 – 234.

⁶⁴⁸ Piemēram, Nīderlandē 2002. gadā ārpus laulības kopā dzīvoja 695680 pāri, savukārt 2010. gadā – jau 836339, no kuriem 330523 pāriem bija viens vai vairāki bērni. Sīkāk sk.: Taekema S. De Roo A. Elion-Valter C. *Understanding Dutch law*. Series 2nd edition. The Hague: Eleven international publishing, 2011, p. 277. Uz kopdzīves izplatības palielinājumu norāda arī zinātnieki. Sīkāk sk.: Daly M. Scheiwe K. Individualisation and personal obligations – social policy, family policy, and law reform in Germany and the UK. *International Journal of law and the family*, 2012, Vol. 24, Issue 2, p. 188. Finch J. Family Policy and Civil Registration in England and Wales: An Analysis of the White Paper Civil Registration: Vital Change. *International Social Policy*, 2004, Vol. 33, No. 2, p. 251. Glennon L. Obligations between adult partners: moving from form to function. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2008, Vol. 22, p. 25.

doktrināli veidojas divas diametrāli pretējas pieejas sociālās īstenības nepieciešamībai likumīgā ceļā noregulēt personu attiecības, kuras veido kopdzīvi. No citas puses, tiek norādīts uz laulības kā institūta nozīmes un skaita samazināšanos,⁶⁴⁹ kas izsauc diskusijas par kopdzīves preferenci ģimenes modeļa izvēlei bērnu vecākiem, jo laulība varētu kļūt nenozīmīga no uzņemamo saistību viedokļa.⁶⁵⁰ Tāpat laulātie un kopdzīves partneri jau sākotnēji sagaida no savām attiecībām atšķirīgus rezultātus.⁶⁵¹ No otras puses, daudzu valstu likumdevēji, nacionālās un starptautiskās tiesas demonstrē arvien pieaugošu gatavību noteikt savstarpējo tiesību un pienākumu apmēru kopdzīves partneriem.⁶⁵² Tomēr jākonstatē, ka kopdzīves partneriem joprojām nav pieejams tāds juridiskas atzīšanas līmenis kā laulātajiem, un tiek apšaubīts, vai tas arī būtu nepieciešams. J. Šerpe (*Jens Scherpe*) uzsvēra, ka kopdzīves partneriem nav jānodrošina tādas pašas sociālās garantijas kā divām savstarpēji nesaistītām personām, ja viens no viņiem jau saņem tādas labumus savas vājākās sociālās pozīcijas dēļ (piemēram, piesakoties bezdarbnieka pabalsta saņemšanai).⁶⁵³ Atzīšana gan nacionālajā, gan starptautiskajā līmenī paliek neskaidra un pretrunīga. Iespējams tāpēc šāda veida attiecības vairāk tiek uztvertas uz *ad hoc* pamata, kas šādai uztverei kā pozitīvu iezīmi piešķir iespēju rīkoties elastīgi.

Cita alternatīva ir akceptēt dažus pamatprincipus kopdzīves atzīšanā, kas nodrošinātu turpmāku attīstību šajā jomā. Pastāv strīdi par to, vai institūtam ir jābūt atzītam tādā veidā, ka tas rada īpašu, laulībai līdzīgu statusu. Šīs pieejas nodrošināšanas procesā rodas grūtības, jo tiesas un likumdevēji apzināti saglabā plaisu starp laulību un kopdzīvi. Šādu pieeju pamato piesardzība, ja abi institūti būs pārāk tuvi pēc nodrošināmo tiesību un pienākumu apjoma, laulības institūts tiks apdraudēts. Tāpat īpaša statusa nodrošināšana kopdzīvei var neatbilst to personu viedoklim, kuras apzināti ir izvēlējušās nevis noslēgt laulību, bet gan veidot kopdzīvi.⁶⁵⁴ Tādā gadījumā personas, kuras mērķtiecīgi izvēlējas nepiešķirt savām attiecībām laulības formu, būtu kvalificējamās citam,

⁶⁴⁹ Pawlowski H.-M. Abschied von der „bürgerlichen Ehe“? Ist der Schutz der Ehe durch der Staat noch zeitgemäß? Deutsches und Europäisches Familienrecht, 2000, Vol. 2, S. 19.

⁶⁵⁰ Dormor D. J. The relationship revolution: cohabitation, marriage and divorce in contemporary Europe. London: D.J.Dormor, 1992, p. 31.

⁶⁵¹ Deech R. L. The case against legal recognition of cohabitation. International and Comparative Law Quarterly, 1980, Vol. 29, p. 482.

⁶⁵² Müller-Freienfels W. Cohabitation and marriage law – a comparative study. International Journal of Law, Policy and the Family, 1987, Vol. 1, p. 262.

⁶⁵³ Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 291.

⁶⁵⁴ Holland H.W. Unmarried couples: legal aspects of cohabitation. Toronto: Carswell company limited, 1982, p. 227.

bet tomēr tiesībās noteiktam statusam. Pat ja būtu panākta vienošanās par šo attiecību statusu, rastos jau iepriekš minētā problēma ar juridisko definīciju. Tāpēc daži zinātnieki piedāvā par pieejas pamatu izmantot līgumu, nevis statusu tādā veidā, ka likums tikai apliecinātu tādas tiesības un pienākumus, par kuriem personas iepriekš ir vienojušās. Taču, apsverot ārvalsts elementa parādīšanos šādos līgumos, rodas jautājums par šādu līgumu likumības problēmu, jo tie ir juridiski atzīti tikai atsevišķās jurisdikcijās.⁶⁵⁵ G. Linds (*Göran Lind*) akcentēja, ka šai sakarā ir jāsasniedz kompromiss starp vājākās puses aizsardzību un pušu brīvību izvēlēties savu attiecību tiesisko režīmu. Regulējumam ir jānodrošina tikai minimāla pušu pamataizsardzība. Ja puses būs ieinteresētas saņemt plašāku savu tiesību aizsardzību, tad viņām varētu būt tāda iespēja, noslēdzot līgumu, sagatavojot testamentu vai apprecoties.⁶⁵⁶ Taču vienlaikus personas var vienkārši nezināt vai neiedomāties par šādu līgumu noslēgšanas iespēju.

J. Karrijs-Samners (*Ian Curry-Sumner*) norādīja uz to, ka starptautisko privāttiesību harmonizācijai vai unifikācijai kopdzīves regulējuma jomā ir samērā maza ietekme, jo tā ir attiecināma tikai uz pārrobežu ģimeņu veidošanu, atstājot regulējuma jaunradi nacionālajā līmenī katras valsts materiālo tiesību kompetencē. Tāpat zinātnieks minēja kopdzīves regulējuma politisko jūtīgumu, kas nepārprotami ievērojami samazina potenciālās harmonizācijas ietekmi.⁶⁵⁷ ES telpā likumdevējiem jāņem vērā, ka svarīgs tālākās harmonizācijas arguments būtu kopdzīves partneru tiesiskā statusa turpināšanās, arī šķērsojot ES iekšējās robežas. Tas palīdzētu stiprināt brīvās personu pārvietošanās principu ES. Ir svarīgi konstatēt, kādā virzienā valsts gūst labumu no kopdzīves un it īpaši no ilgstošās kopdzīves. Ja laulība sniedz labumu visai sabiedrībai, tad salīdzinošs labums tai var tikt sniegts ar kopdzīves starpniecību. Ja ieguvums no kopdzīves valstij ir līdzvērtīgs kā no laulības vai tuvs tam, tad valstij nevajadzētu uztvert laulību un kopdzīvi dažādi, piemēram, nodokļu atvieglojumu ietvaros vai nosakot mantisko režīmu kopdzīves partneru starpā.⁶⁵⁸

Norādot uz harmonizācijas trūkumiem, kā lielākais no tiem tiek atzīta izvēles brīvība personai, kurā no jurisdikcijām aizsargāt savas tiesības. Šādi persona dos priekšroku tam

⁶⁵⁵ Holland H.W. *Unmarried couples: legal aspects of cohabitation*. Toronto: Carswell company limited, 1982, p. 227.

⁶⁵⁶ Lind G. *Legislation for the surviving cohabitant from a comparative perspective*. In: *European challenges in contemporary family law* (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, p. 265.

⁶⁵⁷ Curry-Sumner I. *All's well that ends registered?* Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 522.

⁶⁵⁸ Barlow A. James G. *Regulating Marriage and Cohabitation in 21st Century Britain*. *Modern Law Review*, 2004, Vol. 67, No. 2, pp. 143-176.

regulējumam, kas būs finansiāli izdevīgāks. Savukārt tas rada izdevīgākas jurisdikcijas (*forum shopping* – angļu val.) izvēles risku.⁶⁵⁹

4.2. Ārpus laulības kopsdzīves regulējuma institucionālā harmonizācija

Ģimenes tiesību eiropeizācija ir viens no harmonizācijas aspektiem, pateicoties doktrīnas un judikatūras attīstībai. Apsverot starptautisko organizāciju iespējas kopsdzīves regulējuma harmonizācijā, ir jāmin **Eiropas Padome**. Neapšaubāmi, vislielākais Eiropas Padomes sasniegums ir ECTK izveidošana un tās autoritātes nodrošināšana arī ārpus Eiropas telpas. Tomēr vairāk kā ar tiesību unifikāciju, izmantojot starptautiskās konvencijas, Padome ir ieinteresēta veicināt harmonizāciju ar Parlamentārās komitejas rekomendācijām un Ministru komitejas rezolūcijām, kā arī zinātniskām konferencēm.⁶⁶⁰ No citas puses, ECT arī kalpo kā harmonizācijas katalizators ar tās lēmumiem un judikatūru. Tiek atzīmēts, ka, neskatoties uz judikatūras attīstību, var paredzēt, ka ECT ietekme uz ģimenes tiesību harmonizāciju mazināsies. Tā nesaglabās savu vadošo lomu. Arvien palielinās dalībvalstu skaits un to atšķirīga cilvēktiesību redzējuma dēļ ECT var pieturēties tikai pie minimālo standartu ievērošanas, sagatavojot arvien mazāk progresīvu spriedumu.⁶⁶¹

ES ir kompetenta unificēt starptautisko privāto tiesību aspektus ģimenes tiesību jomā, taču vienlaikus tā nevar ietekmēt materiālo ģimenes tiesību harmonizāciju.⁶⁶² Pēdējās desmitgadēs Eiropas starptautisko privāttiesības ir paplašinājušās,⁶⁶³ ES nākot klajā ar tās kodifikāciju Eiropas līgumu tiesību veidā⁶⁶⁴ un jau kopš 2010. gada nodrošinot vienotu Eiropas tirdzniecības noteikumu izstrādāšanas darba grupas darbību.⁶⁶⁵ Tomēr arī patlaban starptautisko privāttiesību unifikācija neatrodas tādā līmenī, lai pienācīgi attīstītu brīvības, drošības un tiesiskuma telpu. ES Padome pieturas pie viedokļa, ka ir nepieciešams pastāvīgi pētīt jomas, kurās tas ir vajadzīgs un ka Eiropas

⁶⁵⁹ Curry-Sumner I. All's well that ends registered? Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, p. 522.

⁶⁶⁰ Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe. (ed. by Boele-Woelki K.) Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003, p. 16.

⁶⁶¹ Ibid, p. 18.

⁶⁶² Boele-Woelki K. What comparative family law should entail. Utrecht Law Review, 2008, Vol. 4, No. 2, p. 22.

⁶⁶³ Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 3. lpp.

⁶⁶⁴ Torgāns K. Komerclikumā jāiestrādā Eiropas līgumu tiesību principu normas. Pieejams: http://www.rln.lv/lv/publications/KT_Jurista_Vards_Nr.pdf [aplūkots 2014. gada 11. janvārī].

⁶⁶⁵ Common European Sales Law, Expert group. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/contract/cesl/expert-group/index_en.htm [aplūkots 2014. gada 11. janvārī].

Komisijai (turpmāk – EK) jāizvērtē atšķirības dalībvalstu materiālajās ģimenes tiesībās. Vai tāds priekšlikums būtu atbalstāms? Fakts, ka ES pilnveido ģimenes tiesības, nevar būt vienkārši noraidāms. No sākuma nepieciešams vērtēt, vai ES ir ideāla platforma, lai veicinātu ģimenes tiesību harmonizāciju un unifikāciju. Tomēr ekonomiskie apsvērumi, brīva personu kustība un iekšējā tirgus noteikumu īstenošana nav labākais sākuma punkts, citādi ģimene var kļūt tikai par līdzekli, nevis platformu, kas veicinātu vienotās ES ekonomikas attīstību.

Šādi var secināt, ka 1) materiālo ģimenes tiesību institucionālajai unifikācijai vēl ilgs ceļš ejams, attiecībā uz to patlaban nav iespējams sniegt precīzas rekomendācijas 2) līdz tam nepieciešama likumu tuvināšana izņēmuma kārtā 3) ģimenes tiesību harmonizācijai ir jābūt pētniecības un izglītošanās uzdevumam. Daži zinātnieki ⁶⁶⁶ piedāvāja pieņemt tehniskas konvencijas, pamatojoties uz Starptautiskās Civiltāvokļa komisijas (*La Commission Internationale de l'État Civil* – franču val.) (turpmāk – ICSS) piemēru. EST judikatūrai joprojām var būt liela nozīme diskriminācijas novēršanā. Taču veiksmīga harmonizācija var notikt tikai gadījumā, ja uzsvars būs uz kopīgām iezīmēm, nevis noliegšanu, šādi veidojot Eiropas tiesisko apziņu.

2002. gadā Utrehtas Universitātē inaugurācijas sanāksmes laikā seši profesori ⁶⁶⁷ nodibināja **CEFL**. CEFL sastāv no divām grupām: organizatoriskā komiteja un ekspertu grupa. Organizatoriskās komitejas uzdevums, kuras sastāvā ir inaugurācijas dalībnieki, ir nodibināt un koordinēt ekspertu grupu ģimenes un salīdzinošo tiesību jomā no visām ES dalībvalstīm, Norvēģijas, Šveices, novērotājiem no Centrālās un Austrumeiropas, kā arī diviem neatkarīgiem novērotājiem. Ekspertu galvenais uzdevums ir prezentēt nacionālos ziņojumus, sagatavojot harmonizācijas projektus. Organizatoriskā komiteja pēc ilgām apspriedēm par darba metodi un pētāmām ģimenes tiesību jomām izvēlējās Regensburgas Simpozija un Eiropas Deliktu tiesību grupas pieredzi, kā arī Lando komisijas ⁶⁶⁸ piemēru līgumtiesību principu apkopošanā, Starptautiskā privāttiesību unifikācijas institūta ieguldījumu starptautisko komercīgumu principu izveidē. CEFL uzdevums nav sagatavot

⁶⁶⁶ Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe. Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003, p. 16.

⁶⁶⁷ Professore K. Boelja-Woelkija (*Katharina Boele-Woelki*), professors F. Ferrands (*Frédérique Ferrand*), professors N. Love (*Nigel Lowe*), professors D. Martinijs (*Dieter Martiny*), professors V. Pintens (*Walter Pintens*), professors D. Švābs (*Dieter Schwab*). CEFL mājas lapa. Pieejams: <http://ceflonline.net/history/> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

⁶⁶⁸ Eiropas Līgumtiesību komisija (*Commission on European contract law*). Pieejams: <http://storme.be/CECL.html> [aplūkots 2013. gada 26. maijā].

tiesību aktu projektus, bet gan radīt Eiropas Ģimenes tiesību principus,⁶⁶⁹ kas veidotu tiesību sistēmu *ius commune* un varētu būt noderīgs iedvesmas avots nacionālajiem likumdevējiem. Tās dibināšanas pamatā bija ideja, ka nacionālās ģimenes tiesības, ievērojot Eiropas iedzīvotāju arvien pieaugošo mobilitāti, kā arī Eiropas Padomes un ES likumdošanas iniciatīvas un judikatūra nav pietiekama, lai veicinātu turpmāko harmonizāciju. CEFL dalībnieki ir pārliecināti, ka ir nepieciešams sasniegt noteiktu harmonizācijas līmeni, lai realizētu patiesi brīvu personu kustību. Taču šī ideja nav absolūti jauna. 1920. gadu sākumā Skandināvijas valstis spēja harmonizēt to ģimenes tiesību atsevišķus noteikumus. Tomēr tiek atzīts, ka tā ir neatkarīga un zinātniska iniciatīva, kas nepārstāv nevienu starptautisku organizāciju, kas savukārt palīdz tai sasniegt augstu izpētes līmeni un paredzēt „labākā likuma pieejas” (*better law approach* – angļu val.) metodes izstrādāšanu.⁶⁷⁰

CEFL dibināšanas sākumā ir izstrādājusi tās salīdzinošo tiesību darbības metodi, kuras pamatā ir seši soļi.⁶⁷¹ No sākuma tiek izvēlēta harmonizējama regulējuma joma. 2005. gadā par tādu kļuva kopdzīve, gan tās reģistrētās, gan neregistrētās formas. Tika prezumēts, ka jau sākotnēji tā bija pretrunīga diskusiju tēma. Nākamais etaps ir jautājumu anketas sagatavošana, kuras galvenais uzdevums ir nodrošināt to, lai tiktu apskatīti dažādās jurisdikcijās izvēlēto risinājumu atšķirības un līdzīgās puses. Tam seko nacionālo ziņojumu sagatavošanas stadija, sagatavojot apkopojumus ne tikai par regulējumu attiecīgajā valstī, bet arī to piemērošanu praksē. Ceturtās stadijas laikā ir apkopojami ziņojumi, kam seko Eiropas Ģimenes tiesību principu projekta izstrādāšana un salīdzinoša pārskatīšana. Autore atzīst CEFL darba rezultātus par ļoti vērtīgiem, jo tie var būt noderīgi nacionālajiem, Eiropas un starptautiskajiem likumdevējiem, doktrīnas veidošanai, kā arī praktiķiem, jo pamatā salīdzina divdesmit divu valstu nacionālās tiesību sistēmas. Tomēr jāatzīst, ka, mēģinot rast kopdzīves regulējuma virzienu ES līmenī, tika secināts, ka kopdzīves partneru tiesiskais statuss skaidri norāda, ka šādas neformalizētas attiecības vienmēr tiks salīdzinātas ar formalizētajām attiecībām, lielākoties laulību. Tas bija izšķirošs arguments, kāpēc CEFL neturpināja darbu

⁶⁶⁹ Boele-Woelki K. The principles of European family law: its aims and prospects. *Utrecht Law Review*, 2005, Vol. 1, No. 2, p. 160.

⁶⁷⁰ Volkmer R. Die elterliche Sorge bei nichtehelichen Kinder – insbesondere die Rechtstellung des nichtehelichen Vaters – und die Prinzipien der Commission on European Family law. Dissertation. Berlin: Logos Verlag, 2011, S. 163.

⁶⁷¹ Boele-Woelki K. The working method of the Commission on European Family Law. In: *Common core and better law in European Family law* (ed. by Boele-Wolki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, pp. 18-21.

kopdzīves regulējuma jomā, neskatoties uz to, ka sākotnēji tas bija viens no trijiem CEFL darbības virzieniem.⁶⁷²

Neskatoties uz to, Dž. Mails (*Jo Miles*) piedāvāja, izstrādājot jaunu kopdzīves regulējuma shēmu ES jurisdikcijās vismaz attiecībā uz kopdzīves partneru īpašuma sadali, ievērot trīs vadlīnijas:⁶⁷³ 1) kompensācija par ekonomiski neizdevīgu stāvokli, kas ir saistīts ar ieguldījumu attiecībās, piemēram, ja viens no kopdzīves partneriem ir atteicies no darba, lai rūpētos par bērniem; 2) abu pušu vajadzības 3) taisnīga sadale. Savukārt profesore K. Boelija – Woelkija (*Katharina Boele – Woelki*) norādīja, ka Eiropas jurisdikciju piedāvātās iespējas ir diezgan daudzveidīgas, un tāpēc izveidot vienotu kopdzīves mantisko seku režīmu būtu neiespējami. Tā vietā varētu nošķirt kopdzīves partneru mantiskās attiecības kopdzīves laikā un tai izbeidzoties.⁶⁷⁴

4.3. Ārpus laulības kopdzīves regulējuma konvencionālā harmonizācija

4.3.1. Harmonizācija starptautiskā līmenī

ICSS ir starptautiska starpvaldību organizācija, kas dibināta 1948. gadā un atzīta 1949. gadā, Beļģijai, Francijai, Luksemburgai, Nīderlandei un Šveicei apmainoties vēstulēm. Tās galvenais mērķis ir veicināt starptautisko sadarbību civilstāvokļa aktu reģistrācijas jomā un informācijas apmaiņu starp civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestāžu darbiniekiem. Šim nolūkam ICSS sagatavo konvenciju priekšlikumus, lai dalībvalstīs harmonizētu noteikumus par personu, ģimenes un

⁶⁷² Boele-Wolki K. European challenges in contemporary family law: some final observations. In: European challenges in contemporary family law (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, pp. 421-422.

⁶⁷³ Miles J. Financial relief between cohabitants on separation: options for European jurisdictions. In: European challenges in contemporary family law (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, p. 281.

⁶⁷⁴ Boele-Wolki K. European challenges in contemporary family law: some final observations. In: European challenges in contemporary family law. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008, p. 421.

pilsonības statusu un uzlabotu civilstāvokļu aktu reģistrācijas institūciju darbību dalībvalstīs,⁶⁷⁵ jo citādi tiesību akti par civilstāvokli ietilpst ekskluzīvā dalībvalstu kompetencē.⁶⁷⁶

2007. gada 5. septembrī ICSS apstiprināja Konvenciju par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu (*Convention (no32) sur la reconnaissance des partenariats enregistrés* - franču val.) (turpmāk – Konvencija).⁶⁷⁷ Patlaban to ir parakstījušas tikai Spānija un Portugāle, bet ratificējusi tikai Spānija.⁶⁷⁸ Konvencija ir minimālais kompromiss, un daudzās jurisdikcijās tajā ietvertās tiesību normas jau sākotnēji tiek piemērotas plašāk. Ar to arī ir izskaidrojams apstāklis, ka Konvencija izrādījās nepopulāra un faktiski darboties nespējīga. Tāpat Konvencija tiek attiecināta tikai uz reģistrētām, t.i., formalizētām arī starp pretējo dzimumu personu attiecībām, izslēdzot no tās darbības jomas *de facto* jeb kopdzīves savienības.⁶⁷⁹ Tiek atzīts, ka Konvencijas piemērošanas joma attiecas tieši uz šādām pāru savienībām, jo tas ir posms starp kopdzīvi un laulību, un augsta migrācijas līmeņa rezultātā savienībās bieži vien ir konstatējama ārvalstu elementa esamība, kas aktualizē nepieciešamību risināt šo jautājumu no starptautisko privāttiesību skatpunkta. No vienas puses, Konvencijas paskaidrojuma ziņojumā 1. panta aprakstā⁶⁸⁰ minēts, ka Konvencijas priekšmets ir partnerattiecības, jo tām ir līdzīgas sekas kā laulībai, un tās pastāv tādās valstīs kā Nīderlande, Vācija, Apvienotā Karaliste, Šveice, bet Beļģijā, Francijā un Luksemburgā tām ir ietekme galvenokārt uz īpašuma tiesībām. No citas puses, tieši Konvencijas priekšmets padara to nepievilcīgu pārējām Eiropas Savienības valstīm, kur bez laulības nav pieļaujama cita civilstāvokļa reģistrācija, pat ja nacionālajās tiesībās kopdzīves partneriem tiek nodrošinātas atsevišķas tiesības, pielīdzinot tās laulāto tiesībām. Tāpēc autore prezumē, ka starptautisko tiesību ekspertu un zinātnieku darbs šajā

⁶⁷⁵ Starptautiskā Civilstāvokļa komisija (*International Commission on Civil Status*). Information note. Pieejams: <http://ciec1.org/CIEC-note-information-ENG-MAJ-aout2012.pdf> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁶⁷⁶ 304. Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 2013.gada 12. decembra spriedums lietā C-267/12, Frederic Hay pret Credit mutual de Charente-Maritime et des Deux-Sevres, 4. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62012CJ0267:LV:NOT>. [aplūkots 2014. gada 8. janvārī].

⁶⁷⁷ Starptautiskās Civilstāvokļa komisijas Konvencija Nr. 32 par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu (*Convention (no32) sur la reconnaissance des partenariats enregistrés*). Pieejams: <http://ciec1.org/Conventions/Conv32.pdf> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁶⁷⁸ Liste des Conventions états des signatures, des ratifications et des adhésions au 1.01.2013 (Konvenciju saraksts ar norādi par dalībvalstu parakstīšanu, ratifikāciju un pievienošanos – autores tulk.). Pieejams: <http://ciec1.org/SignatRatifConv.pdf> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁶⁷⁹ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I. Oxford: University Press, 2012, p. 233.

⁶⁸⁰ Starptautiskās Civilstāvokļa komisijas Konvencijas Nr. 32 par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu (*Convention (no32) sur la reconnaissance des partenariats enregistrés*) paskaidrojums, 14.-15. lpp. Pieejams: <http://ciec1.org/Conventions/Conv32.pdf> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

virzienā nevar būt sekmīgs. Arī regulējuma joma neskar kopdzīves strīdīgos jautājumus, kaut arī J. Šerpe (*Jens Scherpe*) norādīja, ka nepieciešams ieviest citu ārvalstu ģimenes tiesību režīmu vispārēju atzīšanu jau tuvākā nākotnē, it īpaši ņemot vērā, ka dažādās jurisdikcijās pieejamie tiesību režīmi paredz atšķirīgas tiesiskās sekas, kas izriet no kopdzīves.⁶⁸¹ Kā piemēru var minēt darbinieku brīvu pārvietošanos Eiropas Savienībā. Tikai gadījumos, kad vienā jurisdikcijā piemērojams ģimenes tiesību režīms, tiek atzīts citā jurisdikcijā, ja pāris pārvietojas uz citu valsti, var teikt, ka darbinieks var brīvi izvēlēties darba vietu jebkurā valstī, nebaidoties zaudēt tiesības un pienākumus, kas viņam ir piešķirami saskaņā ar ģimenes tiesību režīmu jurisdikcijā, no kuras viņš ieceļo citā jurisdikcijā. Tāpēc jāsecina, ka patlaban pārvietošanās brīvības forma, kas ir viena no četrām ES pamatbrīvībām,⁶⁸² netiek īstenota pilnā apjomā, jo kopdzīves partneri nebauda tiesisko noteiktību attiecībā uz savu savienību atzīšanu dažādās ES dalībvalstīs. Taču, ņemot vērā šī darba pētījuma objektu, kā arī apstākli, ka normas, kuras ES veido darbinieku un viņu ģimeņu pārvietošanās brīvības jomā, ir tikai viens no vairākiem tiesību normu blokiem, kas kopumā veido personu pārvietošanās brīvību,⁶⁸³ šis aspekts paplašināti būtu pētāms cita zinātniska darba ietvaros.

Zinātniskajā telpā⁶⁸⁴ ir izskanējis viedoklis par speciāla civilstāvokļa aktu reģistra izveidi starptautiskajā līmenī, kurā apkopotu informāciju par pāriem, kuri veido citas nekā laulības savienības. Šī ideja cieši saskan ar ICSS parakstīšanai nodoto Konvenciju. Konvencijas mērķis ir uzlabot sadarbību starp dalībvalstu iestādēm, kas veic civilstāvokļa aktu reģistrāciju nacionālajā līmenī, bet tās darbības jomai nav ietekme uz kopdzīves partneru tiesību harmonizāciju pārnacionālajā līmenī. Tāpēc, pēc autores domām, reģistra izveides mērķis patlaban nav skaidrs. Pēc pirmā izvērtējuma tas varētu atrisināt kopdzīves definīcijas problēmu un statusa paziņošanas problēmu trešajām personām, bet, no citas puses, rodas šaubas, vai šāds reģistrs nebūs tikai datu masīvs, kas neveicinātu progresu jautājumā par kopdzīves tiesisko regulējumu. Papildus, ja par pamatu datu iekļaušanai reģistrā tiktu noteikts personu oficiālās attiecības, tad reģistrētie partneri atkal būtu labvēlīgākā pozīcijā, salīdzinot ar neregistrētajiem, t.i., kopdzīves partneriem. Tādējādi

⁶⁸¹ The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I (ed. by Basedow J. Hopt K.J. Zimmermann R. Stier A.). Oxford: University Press, 2012, p. 233.

⁶⁸² Eiropas Savienības mājaslapa. Pieejams: http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_lv.htm [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁶⁸³ Право Европейского Союза. Учебное пособие, ред. Кашкин С.Ю. Москва: Проспект, 2008, 158 стр.

⁶⁸⁴ Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010, p. 282.

šāds reģistrs izveidotu vēl vienu personu kategoriju ar ierobežotām tiesībām.⁶⁸⁵ Professore A. Barlova (*Anne Barlow*) un profesore G. Džeimsa (*Grace James*) vienlaikus atzina, ka ir nepieciešams aizsargāt pušu autonomiju un saglabāt kopdzīves partneru izvēles brīvību, ja viņi nevēlas tikt uzverti līdzīgi kā laulātie no likumu piemērotāja puses, un rekomendē, ka pusēm ir jānodrošina tiesības atteikties no šāda tiesiska režīma.⁶⁸⁶

4.3.2. Harmonizācija Eiropas Savienības līmenī

ES ir kļuvusi aktīva ģimenes tiesību jomā, it īpaši attiecībā uz pārrobežu strīdu risināšanas regulējumu.⁶⁸⁷ Neskatoties uz to, ģimenes tiesību harmonizācija ES attīstās samērā lēni, jo ES interešu loks pārsvarā koncentrējas uz ekonomisko jautājumu risināšanu, veicinot pakalpojumu un kapitāla brīvu kustību. Taču mūsdienās ES liela nozīme ir arī personu brīva kustībai. Lai veicinātu personu brīvu pārvietošanos, ES ietvaros notiek vairāku tiesību jautājumu harmonizācija.⁶⁸⁸ Tomēr materiāli tiesiskās normas ģimenes tiesībās dažādās valstīs ir ļoti atšķirīgas, tāpēc to harmonizācija ir ārkārtīgi sarežģīta.⁶⁸⁹ Lielu lomu šeit spēlē vēsturiskie reliģiskie aspekti, tradīcijas, morāles un sadzīves normas.⁶⁹⁰ Tas nozīmē, ka ES līmenī kopdzīves regulējuma jautājums tikpat kā nav regulēts, jo vispārīstākie tiesību akti, kas juridiski atzīst kopdzīvi, var tikt pieņemti tikai tad, ja lielākās daļas ES valstu nostāja attiecīgajā jautājumā sakrīt. Šobrīd Eiropā nav vienotas pieejas kopdzīves juridiskai atzīšanai, jo trūkst vienotas izpratnes par nodrošināmo pamattiesību apjomu.⁶⁹¹ Kā papildu iemeslu ierobežotām harmonizācijas iespējām var minēt kompetenču sadalījumu ES. Līguma par ES 5. pantā ir noteikts, ka ES kompetenču robežas nosaka kompetences piešķiršanas princips. Kompetenču īstenošanu nosaka subsidiaritātes un proporcionalitātes princips. Kompetence, kas nav piešķirta ES, ir tikai tās dalībvalstu ziņā. Jomās, kas neietilpst ES ekskluzīvās kompetences robežās, ES darbojas tikai tad, ja ES dalībvalstis centrālā vai reģionālā un vietējā līmenī nevar pietiekami labi īstenot

⁶⁸⁵ Barton C. *Cohabitation contracts. Extra-marital partnerships and law reform*. Brookfield: Gower Publishing company, 1985, pp. 78-79.

⁶⁸⁶ Cruz P. *Family law, sex and society*. London and New York: Routledge, 2010, p. 282.

⁶⁸⁷ Harris-Short S. Miles J. *Family law: text, cases and materials*. Oxford: University Press, 2007, p. 8.

⁶⁸⁸ Rone D. Ģimenes tiesības. Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 125. lpp.

⁶⁸⁹ Канашевский В.А. *Международное частное право*. Москва: Международные отношения, 2009, 568 с.

⁶⁹⁰ Туманова Л.В. Владимирова И.А. *Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека*. Москва: Городец, 2007, 145 с.

⁶⁹¹ ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008, 31. lpp. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html>.

paredzētās darbības mērķus, bet ierosinātās darbības vai mēroga seku dēļ tie ir labāk sasniedzami ES līmenī.⁶⁹² Savukārt Līguma par ES darbību 67. pants paredz, ka ES veido brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, ievērojot pamattiesības un ES dalībvalstu atšķirīgās tiesību sistēmas un tradīcijas,⁶⁹³ kā arī ES veicina tiesu iestāžu pieejamību, it īpaši piemērojot tiesu nolēmumu un ārpustiesas lēmumu savstarpējās atzīšanas principu civillietās.⁶⁹⁴ Vienotas materiālo tiesību normas jāievieš tikai kā papildu pasākumus, ja jāpanāk nolēmumu savstarpēja atzīšana vai jāuzlabo tiesu iestāžu sadarbība civillietās,⁶⁹⁵ nodrošinot ES dalībvalstu piemērojamo tiesību saderību kolīziju normu un jurisdikcijas jautājumos.⁶⁹⁶ Tātad ES kompetence kopdzīves regulējuma jomā būtu tuvināt tikai procesuālās tiesību normas, jo materiālo tiesību tuvināšana brīvības, drošības un tiesiskuma telpā ir iespējama tikai krimināltiesībās.⁶⁹⁷ Turklāt EK jāievēro ES dalībvalstu tiesību sistēmu tradīcijas, kas ir visai atšķirīgas, ja tiek skarts ģimenes institūts un citādu ģimenes savienību kā laulības veidi.

Eiropadome jau Hāgas programmā (turpmāk – Hāgas programma) brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai ES kā mērķi noteica ES un tās dalībvalstu kopīgās spējas uzlabošanu pamattiesību garantēšanā. Vienlaikus tika norādīts, ka tiesību aktiem ģimenes tiesību jomā „būtu jāattiecas tikai uz starptautisko privāttiesību jautājumiem un nevajadzētu pamatoties uz saskaņotiem jēdzieniem, piemēram, “ģimene”, “laulība” vai citiem. Vienotas materiālo tiesību normas būtu jāievieš tikai kā papildu pasākumus, ja jāpanāk nolēmumu savstarpēja atzīšana vai jāuzlabo tiesu iestāžu sadarbība civillietās.”⁶⁹⁸ Tādējādi ES telpā tiek respektētas dalībvalstu tiesības iztulkot materiālo ģimenes tiesību pamatjēdzienus, kas nepārprotami atbilst ECT un EST spriedumos paustajai nostājai.

⁶⁹² Līguma par Eiropas Savienību konsolidētās versijas 5. pants, C 83/18. lpp. Oficiālais Vēstnesis, 2010. gada 30. marts.

⁶⁹³ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas 67. panta 1. daļa, C 83/73. lpp. Oficiālais Vēstnesis, C 326, 2010. gada 30. marts.

⁶⁹⁴ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas 67. panta 4. daļa, C 83/73. lpp. Oficiālais Vēstnesis, C 326, 2010. gada 30. marts.

⁶⁹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department1/2012klasifikators/#1> [aplūkots 2013. gada 21. janvārī].

⁶⁹⁶ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas 81. panta 2. daļas c) punkts, C 83/78 lpp. Oficiālais Vēstnesis, C 326, 2010. gada 30. marts.

⁶⁹⁷ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas 67. panta 3. daļa, C 83/73. lpp. Oficiālais Vēstnesis, C 326, 2010. gada 30. marts.

⁶⁹⁸ Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā. (2005/C 53/01) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C53 3.03.2005. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:LV:PDF> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

2006. gadā EK, izpildot tās iepriekš pausto apņemšanos,⁶⁹⁹ publicēja Zaļo grāmatu par kolīziju normām lietās, kas saistītas ar laulāto mantiskajām attiecībām, tai skaitā jautājumu par piekritību un savstarpēju atzīšanu, iekļaujot arī jautājumu sadaļas par reģistrēto partnerattiecību un neregistrētās kopdzīves subjektu mantisko attiecību noregulēšanai.⁷⁰⁰ Saskaņā ar EK piedāvāto definīciju ar neregistrēto kopdzīvi (kopdzīvi bez laulības reģistrācijas) būtu jāsaprot „situācija, kurā divas personas stabili un ilgstoši dzīvo kopā, bet kurā šīs attiecības nav reģistrētas oficiālā iestādē.”⁷⁰¹ Tādējādi izpildot Hāgas programmā noteikto un ES Padomes un EK rīcības plānā par Hāgas programmas īstenošanu⁷⁰² apņemšanos iesniegt Zaļo grāmatu par likumu kolīzijām gadījumos, kas attiecas uz laulības īpašuma režīmiem, tostarp jautājumu par piekritību un savstarpēju atzīšanu, EK nolēma paplašināt režīmu robežas, iekļaujot Zaļajā grāmatā jautājumus gan par laulāto mantiskajām attiecībām, gan cita veida personu savienību mantiskajām sekām, lai aplūkotu visus ģimenes tiesību mantiskos aspektus, atbildot uz jauno sociālo realitāti. EK norādīja, ja nepastāv īpaši noteikumi, tad šādos gadījumos būtu piemērojamas kolīziju normas, kas attiecas uz līgumiem (piemēram, Romas 1980. gada Konvencija par līgumsaistībām piemērojamām tiesībām) un civiltiesisko atbildību, vai tās valsts, kurā radušies zaudējumi, likumi. Tāpēc saistībā ar kolīziju normu piemērošanu tika noteikti vairāki jautājumi. Pirmkārt, vai attiecībā uz kopdzīves mantiskajām attiecībām jāparedz īpašas kolīziju normas un kādas tās varētu būt. Otrkārt, ja šādas kolīziju normas nav nepieciešams paredzēt, vai jāparedz īpaši noteikumi par kopdzīves šķiršanas sekām attiecībā pret trešajām personām (atbildība pret trešajām personām vai šo pāru pušu tiesības, ko var izmantot pret trešo personu, piemēram, dzīvības apdrošināšanas gadījumā), kā arī vai attiecībā uz nekustamo īpašumu jāpiemēro tikai tās vietas likums, kur šis īpašums atrodas. Treškārt, respondentiem bija adresēts jautājums par piekritību tiesas iestādēm, tiesas nolēmumu atzīšanu un izpildi. Citādi šādos gadījumos būtu jāpiemēro parastie noteikumi par starptautisko piekritību, piemēram, Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un

⁶⁹⁹ Peers S. EU Justice and home affairs law. Oxford University Press, 2011, p. 644.

⁷⁰⁰ Zaļā grāmatā par kolīziju normām lietās, kas saistītas ar laulāto mantiskajām attiecībām, tai skaitā jautājumu par piekritību un savstarpēju atzīšanu, COM (2006) 400, 17.07.2006. Pieejams:

http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=LV&DosId=194518 [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰¹ Zaļā grāmatā par kolīziju normām lietās, kas saistītas ar laulāto mantiskajām attiecībām, tai skaitā jautājumu par piekritību un savstarpēju atzīšanu, COM (2006) 400, 17.07.2006., 3. lpp. Pieejams:

http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=LV&DosId=194518 [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰² Padomes un Komisijas rīcības plāns par to, kā īstenot Hāgas programmu brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā; Oficiālais Vēstnesis C 198, 18.12.2005., 1. lpp.

komercietās.⁷⁰³ Tāpēc apspriedes vērts būtu jautājums, vai attiecībā uz kopdzīves partneru mantiskajām attiecībām jāparedz īpaši piekritības un atzīšanas noteikumi.⁷⁰⁴

EK saņēma ap 40 atbildēm, kas tika apkopotas un publicētas 2008. gadā.⁷⁰⁵ Lielākā daļa respondentu piekrita, ka regulējums nepieciešams arī attiecībām, kas neskar laulātos, t.i., reģistrētajās partnerattiecībās esošajām personām. Tomēr tikai neliela daļa respondentu atzina, ka tiesību akta piemērošanas jomā jāiekļauj arī *de facto* savienības. Paredzēts, ka izvēlētais instruments regulēs piemērojamā likuma jautājumu un citus tradicionālos starptautisko privāttiesību jautājumus. Vienlaikus zinātnieku vidū⁷⁰⁶ joprojām notiek diskusijas par nepieciešamību paredzēt atsevišķu mantisko attiecību režīmu kopdzīves partneru starpā, par pamatu tam izvirzot vairākus problēmjautājumus. Viens no tiem ir apsvērums, vai mantiskā režīma nosacījumi starp kopdzīves partneriem jāveido pēc analogijas ar laulāto mantisko attiecību sekām. Otrkārt, visai pamatots ir apsvērums, kāds būs trešo personu un bērnu statuss, kā arī kopdzīves šķiršanas sekas. Tāpēc jāturpina veikt pētījumus salīdzinošo tiesību jomā, kas varētu nodrošināt pamatu tiesību sistēmu tuvināšanai Eiropā attiecībā uz šo kopdzīves regulējuma aspektu.

Ņemot vērā Eiropas Komisijas darba programmas aktualitātes,⁷⁰⁷ 2011. gadā tā publicēja Priekšlikumu Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamo likumu un lēmumu atzīšanu un spēkā stāšanos, kas saistīts ar reģistrētu partnerattiecību mantiskajām attiecībām,⁷⁰⁸ kas tika paredzēts kā visaptverošs instruments, ko attiecina uz reģistrētu partnerattiecību mantiskajām sekām pārrobežu

⁷⁰³ Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001 (2000. gada 22. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:LV:HTML> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰⁴ Zaļā grāmatā par kolīziju normām lietās kas saistītas ar laulāto mantiskajām attiecībām, ieskaitot jautājumu par piekritību un savstarpēju atzīšanu, COM (2006) 400, 17.07.2006, 10.-11. lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=LV&DosId=194518 [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰⁵ Conflict of laws in matters concerning matrimonial property regimes. Pieejams http://ec.europa.eu/justice/newsroom/civil/opinion/061130_en.htm [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰⁶ Boele-Woelki K. The road towards a European family law. Pieejams: <http://www.ejcl.org/11/art11-1.doc> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰⁷ COM (2010) 135. Commission Work programme. Time to act. Pieejams http://ec.europa.eu/atwork/programmes/docs/cwp2010_en.pdf [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷⁰⁸ Proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions regarding the property consequences of registered partnerships. COM (2011) 127. Pieejams http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=en&DosId=200266 [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

situācijās.⁷⁰⁹ Dažādu valstu tiesību aktos minētie veidi, kādos ir nosakāma savienība, kas nav laulība, ir visai atšķirīgi. Sakarā ar to priekšlikuma iniciators uzskatīja par nepieciešamu paredzēt atšķirību starp pāriem, kuru savienība ir institucionāli atzīta, reģistrējot partnerattiecības valsts iestādē, un pāriem, kuri dzīvo faktiskā kopdzīvē. Kā arguments tika izvirzīts tas, ka, lai gan dažas valstis paredz šādu faktisku savienību atzīšanu, tās būtu jānošķir no reģistrētām partnerattiecībām, kurām piemīt oficiāls raksturs, kas ļauj ņemt vērā to īpatnības un paredzēt tām īpašus nosacījumus ES tiesību aktos. Saskaņā ar piedāvāto definīciju reģistrētas partnerattiecības nozīmē stabilās attiecībās iesaistījušos divu personu savienību, kas oficiāli reģistrēta valsts iestādē.⁷¹⁰ Salīdzinot ar kopdzīves definīciju, par galveno pazīmi kalpo reģistrācijas fakts, ko kopdzīves gadījumā nav jāpierāda. Savukārt abu attiecību vienojošā pazīme ir to stabilitāte jeb noturīgums un kopdzīves partneru pilngadība. Priekšlikuma pēdējā izskatīšanas reizē ES Padomes tieslietu ministru tikšanās laikā vienošanās par skaidru priekšlikuma nākotni netika panākta, vien atzīmējot, ka regulas spēkā stāšanās gadījumā ES pilsoņi gūs labumu no šī juridiskā dokumenta, kas ietvers starptautisko privāttiesību aspektus ģimenes jautājumu jomā.⁷¹¹ Tāpēc autore secina, ka diskusijas par kopdzīves regulējuma gan procesuālajiem, gan materiālajiem aspektiem ir strīdīgas, ņemot vērā valstu atšķirīgu pieeju šim jautājumam. Papildu priekšlikuma nosacījumi paredzēja atteikties no tā normu piemērošanas, ja tas bija pretrunā ar publisko kārtību.⁷¹² Līdz ar ko autore piedāvā veicināt kopdzīves regulējuma harmonizāciju, pamatojoties uz ieteikuma tiesību (soft law – angļu val.) normām, izstrādājot vadlīnijas par kopdzīves partneru aizsargājamo tiesību apjomu, par pamatu ņemot salīdzinošo metodi un analizējot nacionālās materiālās tiesības.

Secinājumi. Starptautiskās migrācijas līmeņa palielināšanās neizbēgami izsauc pāru, kurus veido dažādu valstu pilsoņi, skaita palielināšanos. Savukārt tas rada nepieciešamību personām, kuras uzsāk kopdzīvi, nodrošināt tiesisko stabilitāti ne tikai valstī, kurā kopdzīves partneri sākotnēji dzīvo,

⁷⁰⁹ Priekšlikums – Padomes Regula par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi lietās par reģistrētu partnerattiecību mantiskajām sekām. Politiskas debātes, 2. lpp. Pieejams: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lv/12/st16/st16878.lv12.pdf> [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷¹⁰ Proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions regarding the property consequences of registered partnerships. COM (2011) 127. Pieejams http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=en&DosId=200266 [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷¹¹ Paziņojums preseī. Padomes 3207. sanāksme “Tieslietas un iekšlietas” Briselē, 2012. gada 6. un 7. decembrī. Pieejams: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/LV/jha/134839.pdf [aplūkots 2013. gada 18. maijā].

⁷¹² Bogdan M. Concise introduction to EU private international law. Series 2nd edition. European law Publishing, 2012, p. 165.

bet arī ārpus tās robežām, veicinot personu brīvu kustību. Ņemot vērā, ka patlaban starptautiskajā līmenī nedarbojas neviens tiesību dokuments, kas regulētu atsevišķus kopdzīves aspektus vai kopdzīves partneru savstarpējās attiecības, aktuāls kļūst jautājums par tāda instrumenta izveidi.

Izvērtējot starptautisko organizāciju iespējas kopdzīves regulējuma harmonizācijā, var minēt tādas organizācijas kā EP, ES, ICSS un CEFL. Tomēr jāatzīst, ka to potenciāls nav īpaši liels, jo ģimenes tiesību materiālās normas joprojām ir valstu kompetencē. Turklāt tās ir atšķirīgas atkarībā no juridiskām tradīcijām, tāpēc ir samērā grūti vienoties par līdzīgu pieeju kopdzīves regulējumam. Patlaban harmonizācijai jābūt pamatotai ar zinātniskiem pētījumiem par kopīgām kopdzīves regulējuma iezīmēm dažādās jurisdikcijās. Papildus jāizstrādā normatīvie akti ar ieteikuma tiesību raksturu.

Neapšaubāmi, ka kopdzīves regulējuma attīstība starptautiskajā līmenī atspoguļos nacionālās prioritātes. Arī viens no Hāgas Starptautiskās konferences uzdevumiem būs izvērtēt kopdzīves ar starptautiska raksturu problēmas.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes, kas izteiktas gan secinājumu, gan priekšlikumu formā.

1. Izmaiņas mūsdienu sabiedrības priekšstatos par pieļaujamo ģimenes formu un sabiedrības attīstības tendences ir radījušas jaunu tiesību institūtu – ārpus laulības kopdzīvi, kas, ņemot vērā ES atvērtās robežas un augsto migrācijas līmeni, ietekmē starptautisko un Eiropas ģimenes tiesību veidošanos. Tiek prognozēts, ka tās izplatība tikai palielināsies, veidojot konkurenci oficiālai laulībai, tāpēc arī strīdu skaits kopdzīves partneru starpā nemazināsies.
2. Apskatāmā tiesību institūta vienota terminoloģija nepastāv ne starptautiskajā, ne Eiropas, ne vēl jo vairāk Latvijas līmenī. Latvijas normatīvajos aktos, lai apzīmētu ārpus laulības kopdzīves partnerus, tiek lietota neviendabīga terminoloģija - tuvs ģimenes loceklis, ģimenes loceklis, persona, ar kuru ir kopīga mājsaimniecība, tuvs radnieks, kā rezultātā tiesību jēdziens tiek iztulkots sašaurināti. Izvēloties piemērotu terminu latviešu valodā, ir svarīgi sekot līdzī starptautiskās tiesību doktrīnas attīstībai un tāpēc izmantot terminu „kopdzīve”, kas tieši norādītu uz personu kopīgi uzturētu saimniecību. Savukārt saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un Latvijas Republikas Civillikuma terminoloģijas prasībām faktiskās kopdzīves attiecībās starp sievieti un vīrieti, nenoslēdzot laulību, apzīmējumam varētu izmantot raksturojošu pazīmi "ārpus laulības", uzsverot, ka personas izvēlas šādu savienību kā alternatīvu formu laulībai, un šāda terminoloģijas izvēle norādītu, ka tās ir brīvas no citām laulības saiknēm un nepieciešamības gadījumā tām nebūtu šķēršļi, lai to noslēgtu. Papildus tas apliecinātu oficiāli reģistrētās laulības neesamību šo personu starpā. Ievērojot to, ka Latvijas likumdevējs ir konstitucionāli nostiprinājis aizsardzību laulībai tikai starp vīrieti un sievieti, termina „ārpus laulības” izvēle norādītu uz faktu, ka šāda savienība var pastāvēt tikai un vienīgi starp sievieti un vīrieti. Tāpēc, apkopojot iespējamus variantus apskatāmā institūta definēšanai, pēc autores domām, juridiskajā telpā varētu akceptēt terminu „ārpus laulības kopdzīve”, ar kuru tiktu saprasta neprecējušos vīrieša un sievietes savienība.
3. Lai arī juridiskajā literatūrā ārpus laulības kopdzīve netieši tiek saistīta ar Senajā Romā un viduslaikos pastāvošo konkubinātu, to nevar uzskatīt par ārpus laulības kopdzīves tās mūsdienu formā pirmsākumiem. Ārpus laulības kopdzīve ir atdalāma no civillaulības, un šie

tiesību institūti nav savstarpēji aizvietojami. Pirmoreiz likumdošanas izmaiņas normatīvajos aktos, kas pielīdzināja ārpus laulības kopdzīvi laulības institūtam, ir saistāmas ar grozījumiem bijušās Dienvidslāvijas Federatīvās Republikas valstu un Ungārijas ģimenes kodeksos, kopumā paredzot, ka uz vīrieti un sievieti, kuri nav precējušies, bet dzīvo kopā vienā mājsaimniecībā, var attiecināt laulāto personiskos un mantiskos aspektus. Pagājušā gadsimta 80. gados grozījumi normatīvajos aktos saistībā ar ārpus laulības kopdzīves partneru savstarpējo attiecību režīma noteikšanu skāra arī Skandināvijas valstis.

4. Atsauce uz ārpus laulības kopdzīvi ir sniegta arī ECTK 8. pantā, nodrošinot ikvienam tiesības uz ģimenes dzīvi. ECT ir skaidrojusi ārpus laulības kopdzīves termina saturu jau vairāk nekā trīsdesmit gadus, definējot to kā *de facto* ģimeni, izmantojot „realitātes testu”. Par pamatu tika ņemti vairāki faktori, kas varētu liecināt par ārpus laulības kopdzīves esamību, piemēram, attiecību ilgums, noturīgums, pušu nodoms, kopīgi bērni, bet ne vienmēr pirmšķirīga nozīme ir tam, vai personas dzīvo vienā mājsaimniecībā. No citas puses, ECT atzina, ka valstīm nav pienākums nodrošināt ārpus laulības partneriem statusu, kas ir pielīdzināts laulātajiem, kas lielā mērā ir attiecināms uz ārpus laulības kopdzīves partneru savstarpējām mantiskajām attiecībām.
5. EST arī ir sniegusi savu ieguldījumu kopdzīves jēdziena atklāšanā, tomēr nepaužot pārāk inovatīvus paziņojumus judikatūrā un attīstot formalizētu pieeju ”ģimenes attiecību” satura noskaidrošanai. EST tieši nav devusi ģimenes koncepta skaidrojumu, izmantojot visai nevienmērīgu terminoloģiju, piemēram, neprecējušies partneri, *de facto* savienības, ārpus laulības partneri. EST jau sākotnēji ir novērsusi prasību iesniegšanu par tiesību aktu neadresēšanu kādai personai, nosakot, ka nepastāv pienākums nodrošināt kopdzīves partneriem vienādu tiesību apjomu kā laulātajiem.
6. Starptautiskajos tiesību aktos, kā arī zinātniskajos darbos nav atrodamā vienota ārpus laulības kopdzīves definīcija, tomēr, ievērojot šī tiesību institūta attīstību Eiropā, autore piedāvā ārpus laulības kopdzīves definīcijai izmantot tās raksturojošus kritērijus, nosakot to kā vīrieša un sievietes privātu un intīmu savienību, lai izveidotu noturīgu sociālu saikni starp personām, uzturētu kopīgu mājsaimniecību, kā arī nodrošināt dzimtas turpinājumu, ņemot vērā, ka personām nepastāv šķēršļi laulības reģistrēšanai.

7. Nepastāvot vienotai kopdzīves definīcijai, tās saturs var būt atklājams netieši, par pamatu ņemot atsevišķas vispārīgas pazīmes, kas nošķir kopdzīvi no citām personu attiecību formām, un ko varētu izmantot par kopsaucēju, veicot ārpus laulības kopdzīves regulējuma harmonizāciju starptautiskā līmenī. Par raksturīgāko, bet ne ekskluzīvu, pazīmi, uz kuras pamata kopdzīve tiek nodalīta no laulības un reģistrētajām partnerattiecībām, ir formalitāšu neesamība. Tāpēc var izšķirt divas pamata tehnikas, ko izmanto, atklājot kopdzīves saturu. Pirmkārt, izmantojot formālos kritērijus, kad nav nepieciešama to papildu pārbaude. Tie ir juridiskie fakti, kas automātiski nodrošina kopdzīves piesaisti regulējumam (piemēram, ja ārpus laulības fakts reģistrējams noteiktā valsts iestādē). Savukārt materiālie kritēriji var izpausties visai atšķirīgos juridiskos terminos, paredzot noteiktu kritēriju pārbaudi kopdzīves fakta atzīšanai.
8. Formālie kritēriji, lai reģistrētu savienību, kā arī lai konstatētu tās esamību kā juridisku faktu, ir pietuvināti laulības tiesiskajam regulējumam. Tas ļauj secināt, ka šajā gadījumā atšķirības drīzāk ir meklējamas laulības un reģistrētās kopdzīves institūta saturā, kā arī piešķiramo tiesību un nosakāmo pienākumu apjomā. Tiesību doktrīnā faktisko kritēriju uzskaitījums nav plaši izstrādāts, līdz ar ko tas nevar būt ekskluzīvs. No citas puses, par avotu kopdzīves faktisko kritēriju noteikšanai var kalpot nacionālo un starptautisko tiesu judikatūra, kā arī nacionālie un starptautiskie tiesību akti. Faktiskie kritēriji var izpausties kā kopdzīves ilgums, kopīgu bērnu esamība, kopīgas mājāsaimniecības uzturēšana, attiecību stabilitāte utt.
9. Izvērtējot Eiropas likumdevēju izvēlētos ārpus laulības kopdzīves regulējuma modeļus, zinātniskajā telpā ir veikta kopdzīves modeļu klasifikācija, par pamatu izvēloties dažādus kritērijus. Tie atspoguļojas gan kopdzīves formas izpausmē, gan kopdzīves regulējuma nepieciešamā apjoma noteikšanā. Klasifikācijas pamatā ir izmantojams tāds funkcionāls kritērijs kā ārpus laulības kopdzīves juridisko seku līmenis, paredzot šādas normatīvā regulējuma attīstības formas: kopdzīves regulējuma neesamība, spēkā esošo normatīvo aktu daļēja grozīšana, speciāla likumdošana, kas nodrošina kopdzīves aizsardzības minimālos standartus, speciāla likumdošana, kas nodrošina ierobežotu aizsardzības apjomu kopdzīves partneriem, ja viņu starpā ir noslēgts kopdzīves līgums, speciāla likumdošana, kas nodrošina kopdzīves ierobežotu aizsardzību, kuras apjoms atrodams starp to, kādu to nodrošina līgums un speciāls statuss.

- 10.** 2007. gadā ICSS apstiprinātā Konvencija par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu ir minimālais kompromiss attiecībā uz kopdzīves regulējuma harmonizāciju. Daudzās jurisdikcijās tajā ietvertās tiesību normas jau sākotnēji tiek piemērotas plašāk, jo īpaši Beļģijā, Francijā un Luksemburgā, kur šādām attiecībām ir ietekme galvenokārt uz īpašuma tiesībām. Tā rezultātā šī konvencija izrādījās nepopulāra un faktiski darboties nespējīga. Konvencija tiek attiecināta tikai uz reģistrētām, t.i., formalizētām arī starp pretējo dzimumu personu attiecībām, izslēdzot no tās darbības jomas *de facto* jeb ārpus laulības kopdzīves savienības. Savukārt 2011. gadā EK publicētais Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamo likumu un lēmumu atzīšanu un spēkā stāšanos, kas saistīts ar reģistrētu partnerattiecību mantiskajām attiecībām, tika paredzēts kā visaptverošs instruments, ko attiecinātu uz reģistrētu partnerattiecību mantiskajām sekām pārrobežu situācijās. Pat neskatoties uz to, ka priekšlikuma iniciators uzskatīja par nepieciešamu paredzēt atšķirību starp pāriem, kuru savienība ir institucionāli atzīta, reģistrējot partnerattiecības valsts iestādē, un pāriem, kuri dzīvo faktiskā kopdzīvē, līdzīgi kā to noteica ICSS, izslēdzot ārpus laulības kopdzīves savienības no regulas priekšlikuma darbības jomā, ES Padome nav bijusi spējīga vienoties, lai paredzētu reģistrētajām partnerattiecībām piemērojamus īpašus nosacījumus ES līmenī.
- 11.** Ņemot vērā, ka patlaban starptautiskajā līmenī nedarbojas neviens tiesību dokuments, kas regulētu atsevišķus kopdzīves aspektus vai kopdzīves partneru savstarpējās attiecības, aktuāls kļūst jautājums par tāda instrumenta izveidi. Izvērtējot starptautisko organizāciju iespējas kopdzīves regulējuma harmonizācijā, var minēt tādas organizācijas kā EP, ES, ICSS un CEFL. To potenciāls nav īpaši liels, jo ģimenes tiesību materiālās normas vēl joprojām ir valstu kompetencē. Turklāt tās ir atšķirīgas atkarībā no juridiskām tradīcijām, tāpēc ir samērā grūti vienoties par līdzīgu pieeju kopdzīves regulējumam. Patlaban harmonizācijai jābūt pamatotai ar zinātniskiem pētījumiem par kopīgām kopdzīves regulējuma iezīmēm dažādās jurisdikcijās. Papildus jāizstrādā normatīvie akti ar ieteikuma tiesību raksturu.
- 12.** No tādām valstīm kā Francija, Apvienotā Karaliste, Zviedrija un Polija visprogresīvākais regulējums, jo īpaši šķirot savienību un sakārtojot ārpus laulības kopdzīves partneru savstarpējās mantiskās attiecības, ir Zviedrijā, kura atsevišķus aspektus būtu vērtīgi izmantot par pamatu pārnacionālā un Latvijas nacionālā regulējuma ieviešanai. Savukārt, salīdzinot

Francijas regulējumu ar Apvienotajā Karalistē pastāvošo sistēmu, var secināt, ka pienākumu un atvieglojumu sistēma tiek pretstatīta vājākās puses aizsardzības klauzulai. Polijā, kas lielā mērā ir salīdzināma ar Latviju pēc juridiskām tradīcijām ģimenes tiesību jomā, neskatoties uz speciāla regulējuma neesamību, vērojama kopdzīves koncepta attīstība, galvenokārt, nacionālajām tiesām iztulkojot „ģimenes” termina saturu atbilstoši ECT paustajām atziņām.

13. Salīdzinot ar ārpus laulības kopdzīves regulējumu saistītās materiālās normas vispārējo un kontinentālo tiesību valstīs, var konstatēt, ka katrā no tām tiek aktualizēta nepieciešamība nodrošināt vājākās puses tiesību aizsardzību, kā arī noregulēt mantisko režīmu kopdzīves partneru starpā, kas var būt par pamatu regulējuma tuvināšanai pārnacionālā līmenī.
14. Latvijā ārpus laulības kopdzīves partneri savas tiesības aizsargā pēc vispārīgiem noteikumiem, ko piemēro arī citām privātpersonām saskaņā ar Latvijas Republikas Civillikumu un citiem normatīvajiem aktiem. Līdz šim likumdevējs ir izšķīries noregulēt kopdzīves partneru tiesisko statusu tikai atsevišķās tiesību normās, nepielīdzinot to laulības jēdzienam. Tiesiskās drošības princips ir tas, kas rada stabilitātes sajūtu sabiedrībā, tāpēc šis nepārprotami ir likumdevēja uzdevums, veicot izmaiņas tiesību aktos, nodrošināt šo drošības sajūtu pretējo dzimumu personām, kuras sev zināmu iemeslu dēļ nav izlēmušas noslēgt laulību, bet veidot ārpus laulības kopdzīvi. Turklāt likumdevēja kompetencē ir noteikt ārpus laulības kopdzīves partneriem viņu savienībai piemērojamā regulējuma robežas no to tiesību apjoma, kas ir pieejamas laulātajiem. Vienlaikus regulējuma ieviešana nav tikai tiesību zinātnieku un likumdevēja izšķiršanās, bet ir cieši saistīta ar politisko gribu. Tāpēc autore par pamatotu uzskata ieteikumu pirms kopdzīves regulējuma izstrādes konceptuāli saskaņot minēto jautājumu politikas veidotāju līmenī, izstrādājot politikas plānošanas dokumentu.
15. Latvijas juridiskajā telpā ir izskanējis viedoklis, ka ģimene *a priori* neparedz laulības pastāvēšanu tikai starp sievieti un vīrieti, tāpēc Satversmes 110. pantu varētu atzīt par pārāk šauru un tādējādi Latvijas iedzīvotāju tiesību ierobežojošu, ja viņi nav izvēlējušies noslēgt laulību, tāpēc tas ir grozāms, atstājot laulību tikai kā vienu no valsts aizsargājamās savienības starp vīrieti un sievieti formu. Tāpēc daži autori piedāvāja šī panta redakciju izteikt šādi: „Valsts aizsargā un atbalsta ģimeni – savienību starp vīrieti un sievieti, laulību, vecāku un bērna tiesības”. Autore secina, ka jēdziens „ģimene” bez iebildumiem ietver sevī tādu

savienības formu kā laulība, bet kopš 1985. gada – arī ārpus laulības kopdzīves partneru savienības, tāpēc panta saturā nav nepieciešams divreiz norādīt uz laulības aizsardzību. ECT pieeja iepriekš paredzēja, ka pretējo dzimumu personu kopdzīve bija tulkota kā ģimenes dzīve, savukārt attiecības starp viena dzimuma partneriem definētas kā privātā dzīve. Taču kopš 2010. gadā ECT secināja, ka „ģimenes dzīve” attiecas arī uz viena dzimuma personu pāriem, „ģimenes” jēdziens tiek tulkots plašāk. Tāpēc autore uzskata, ka, iekļaujot Satversmē definīciju, kas skaidro, ka ģimene ir savienība tikai starp vīrieti un sievieti, tiks nepamatoti ierobežots ECT tulkojums, radot „ģimenes dzīves” apjoma sašaurināšanu. Tāpat jāņem vērā Eiropas likumdevēju rezervētā attieksme pret ECT pārkumu pār Eiropas Padomes dalībvalstu konstitūcijām. Šajā sakarā autore patlaban neredz pamatojumu grozījumu veikšanai Satversmē, jo tās 110. panta redakcija ievēro gan Latvijas starptautiskās saistības, gan ECT „ģimenes dzīves” termina skaidrojumu attiecībā uz kopdzīvi.

16. Autore akcentē uzmanību, ka Latvijas Civillikuma 214. pantā noteikts, ka pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā. Ņemot vērā ECT judikatūras atziņas, kā arī dzīves realitāti, šāda ģimenes definīcija ir uzskatāma par neprecīzu. Tāpēc autore piedāvā panta patreizējo redakciju papildināt ar vārdiem „vai ārpus laulības kopdzīves partneri” un izteikt Latvijas Civillikuma 214. pantu šādā redakcijā:

„Pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie vai ārpus laulības partneri un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā”.

17. Sociālo tiesību jomā Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 20. pants paredz ekskluzīvu to personu loku, kuras pieder pie ģimenes locekļiem, t.i., **laulātais, bērns, vecāki, vecvecāki, adoptētājs vai adoptētais, brālis vai māsa**, uzskaitījumu. Ņemot vērā, ka šis uzskaitījums ir plašāks pār Latvijas Civillikuma 214. pantā noteikto, tas nebūtu izslēdzams, atsaucoties uz Latvijas Civillikuma normām. Vienlaikus ģimenes locekļu uzskaitījums neparedz iespēju tajā iekļaut kopdzīves partnerus, kuri būtu pielīdzināmi ģimenes locekļiem saskaņā ar ECT skaidrojumu. Tāpēc autore ierosina izteikt Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 33. panta pirmo daļu šādā redakcijā:

(3) „*Amatpersonai (darbiniekam) izmaksā pabalstu sakarā ar ģimenes locekļa (laulātā vai ārpus laulības kopdzīves partnera, bērna, vecāku, vecvecāku, adoptētāja vai adoptētā, brāļa vai māsas) vai apgādājamā nāvi ne vairāk kā vienas minimālās mēneša darba algas apmērā. Šā pabalsta piešķiršanas kārtību nosaka Ministru kabinets*”.

18. Valsts sociālo pabalstu likuma 17. pants nosaka valsts sociālo pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību, paredzot, ka izmaksai aprēķinātās valsts sociālā pabalsta summas ir tiesības saņemt pabalsta saņēmēja laulātajam un visiem pirmās un otrās pakāpes radniekiem, ja viņi minētās summas pieprasījuši gada laikā pēc pabalsta saņēmēja nāves. Saskaņā ar Latvijas Civillikuma 210. pantu radniecības tuvumu starp divām personām taisnā līnijā noteic pēc pakāpju, t. i., dzimšanu skaita. Dēls attiecībā pret tēvu ir pirmajā radniecības pakāpē, bērna bērns pret vectēvu — otrajā, bērna bērns pret vectēva tēvu — trešajā radniecības pakāpē utt. Tātad kopdzīves partneris nav ne pirmās, ne otrās pakāpes utt. radnieks, kas nozīmē, ka uz viņu neattiecas Valsts sociālo pabalstu likuma piešķirtās tiesības. Ņemot vērā, ka jebkādas papildu kategorijas tiesību saņēmēju iekļaušana likuma darbības jomā nozīmē papildu izmaksas valsts budžetam, tad aprēķinot šādu potenciālu izmaksu apjomu, autore ierosina izteikt Valsts sociālo pabalstu likuma 17. panta piekto daļu šādā redakcijā:

(4) (5) *Izmaksai aprēķinātās valsts sociālā pabalsta summas, kas nav izmaksātas līdz pabalsta saņēmēja nāvei, ir tiesības saņemt pabalsta saņēmēja laulātajam vai ārpus laulības kopdzīves partnerim un visiem pirmās un otrās pakāpes radniekiem, ja viņi minētās summas pieprasījuši gada laikā pēc pabalsta saņēmēja nāves. Ja neizmaksāto pabalsta summu pieprasa vairākas personas, to izmaksā vienādās daļās visām pieprasījumu iesniegušajām personām, kurām uz to ir tiesības*”.

19. Pacientu tiesību likums 7. pantā ir novērojamas pretrunas starp tā pirmo un otro daļu. Pirmajā daļā ir noteikts to personu loks, kurām ir tiesības pieņemt lēmumu par piekrišanu ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikšanos no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes, ja pacients sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ pats nespēj pieņemt lēmumu par ārstniecību. Šīs personas ir pacienta laulātais, bet ja tāda nav, — pilngadīgs un rīcībspējīgs tuvākais radnieks šādā secībā: pacienta bērni, pacienta vecāki,

pacienta brālis vai māsa, pacienta vecvecāki, pacienta mazbērni. Savukārt jau šī panta otrajā daļā, pieminot tuvāko radnieku kā personu, kurai jāievēro pacienta iepriekš izteikto gribu attiecībā uz ārstniecību, nav sniegts personu uzskaitījums, kuras var uzskatīt par tuvākajiem radniekiem šī likuma izpratnē. Lai novērstu pacienta kopdzīves partnera no panta pirmās daļas izslēgto statusu, Pacienta tiesību likuma 7. panta pirmo daļu ieteicams izteikt šādā redakcijā:

(1) Ja pacients sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ pats nespēj pieņemt lēmumu par ārstniecību, tiesības pieņemt lēmumu par piekrišanu ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikšanos no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes ir pacienta laulātajam vai ārpus laulības kopdzīves partnerim, bet ja tāda nav, — pilngadīgam un rīcībspējīgam tuvākajam radniekam šādā secībā: pacienta bērniem, pacienta vecākiem, pacienta brālim vai māsai, pacienta vecvecākiem, pacienta mazbērniem.

20. Pacienta tiesību likuma 5. panta astotā daļa nosaka, ja pacients ir pārtraucis ārstniecību un atstājis ārstniecības iestādi, par savu rīcību neinformējot ārstējošo ārstu vai ārstniecības iestādi, un ir nepilngadīga persona vai persona, kura sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ nav spējīga pati par sevi parūpēties, ārstniecības iestāde nekavējoties informē pacienta likumisko pārstāvi, bet ja tāda nav, — laulāto vai tuvāko radnieku. Lai novērstu no panta astotās daļas izslēgto pacienta kopdzīves partnera statusu, pantu ieteicams izteikt šādā redakcijā:

(8) Ja pacients ir pārtraucis ārstniecību un atstājis ārstniecības iestādi, par savu rīcību neinformējot ārstējošo ārstu vai ārstniecības iestādi, to norāda viņa medicīniskajos dokumentos. Ja pacients ir nepilngadīga persona vai persona, kura sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ nav spējīga pati par sevi parūpēties, ārstniecības iestāde nekavējoties informē pacienta likumisko pārstāvi, bet, ja tāda nav, — laulāto, ārpus laulības kopdzīves partneri vai tuvāko radnieku, bet ja arī tādu nav, — bāriņtiesu. Ārstniecības iestāde nekavējoties informē kompetentās iestādes, ja pacients sava veselības stāvokļa dēļ apdraud citu personu drošību vai veselību.

21. Pacientu tiesību likuma 11. panta spēkā esošā redakcija paredz, ja pacients nespēj paust savu gribu, tiesības piekrist viņa iesaistīšanai klīniskajā pētījumā ir pacienta laulātajam vai tuvākajiem radniekiem, kurš savu piekrišanu apstiprina rakstveidā. Tuvāko radnieku personu loks nav ekskluzīvi noteikts, taču, interpretējot normu, šajā personu kategorijā nevar iekļaut kopdzīves partnerus. Tāpēc autore secina, ka pantu būtu ieteicams izteikt šāda redakcijā:

(2)Ja pacients nespēj paust savu gribu, tiesības piekrist viņa iesaistīšanai klīniskajā pētījumā ir pacienta laulātajam vai ārpus laulības kopdzīves partnerim, kā arī tuvākajiem radniekiem, kurš savu piekrišanu apstiprina rakstveidā šā likuma 7. panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā, vienlaikus pastāvot šā panta pirmās daļas 2.punktā noteiktajam un šādiem nosacījumiem.

22. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā likumdevējs, veicot grozījumus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā un papildinot to ar 167.² pantu, ir paredzējis personu lokā, pret kurām ir iespējama pārkāpuma veikšana, iekļaut arī personas, ar kurām pārkāpējs ir bijis neregistrētajās laulāto attiecībās. Likumdevējs ir sasniedzis mērķi noteikt plašāku personu loku, iekļaujot tajā ne tikai laulāto un bijušo laulāto, bet arī kopdzīves partneri, taču ir kļūdījies terminoloģijas izvēlē. Tāpēc autore ierosina Administratīvo pārkāpumu kodeksa 167.² pantu otro daļu izteikt šādā redakcijā:

*(3)Par šā panta pirmajā daļā paredzēto pārkāpumu, ja tas izdarīts atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas vai ja tas izdarīts pret personu, ar kuru pārkāpējs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret pārkāpēja ārpus laulības kopdzīves partneri, vai pret personu, ar kuru pārkāpējam ir kopīga (nedalīta) saimniecība, —
uzliek naudas sodu no trīssimt līdz piecsimt latiem.*

23. Būtu nepieciešams arī Administratīvo pārkāpumu kodeksa 264. panta trešajā daļā iekļaut viennozīmīgu atsauci uz liecinieka kopdzīves partneri, izsakot to šādā redakcijā:

(5)Lieciniekam ir tiesības neliecināt, ja viņš ir pie administratīvās atbildības sauktās personas saderinātais, laulātais, ārpus laulības partneris, vecāks, vecvecāks, bērns,

mazbērns, brālis, māsa, kā arī neliecināt par to personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

- 24.** Latvijas normatīvajos aktos ir vērojama tendence paredzēt ar ārpus laulības kopdzīvi saistīto regulējumu publiskajās tiesībās, nevis civiltiesībās, nosakot kopdzīves partneru statusu tiesībās tad, ja tas uzliek personām ierobežojumus. Izņēmums ir attiecināms uz kriminālprocesuālajām un administratīvi procesuālajām normām, kad tiek nodrošināta kopdzīves partneru tiesību aizsardzība.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts

Izmantotā literatūra

1. Vispārējā literatūra un monogrāfijas

1. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības I. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. ISBN: 978-9934-0-1143-6.
2. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības II. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. ISBN: 978-9934-0-1355-3.
3. Bojārs J. Starptautiskās privāttiesības III. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013. ISBN: 978-9934-0-3313-1.
4. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (autoru kolektīvs Torgāna K. zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011. ISBN 978-9984-790-89-3.
5. Dindune R. Platā K. Kasatkina L. Darba likuma komentāri. Rīga: Dienas Bizness.
6. Indrūna Z. Tiesu prakses apkopojums darba tiesībās. Rīga: [b.izd.], 2012.
7. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka tiesības. (autoru kol. Baloža R. Redakcijā). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. ISBN: 978-9984-840-19-2.
8. Meikališa A. Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000. ISBN: 9984-15-039-9.
9. Rone D. Ģimenes tiesības (Eiropas Savienības tiesību piemērošana). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.
10. Vedins I. Loģika. Rīga: Avots, 2000. ISBN 9984-700-05-4.
11. Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000. ISBN: 9984-574-22-9.
12. Antokolskaia M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerpen-Oxford: Intersantia, 2006. ISBN: 90-5095-576-2.
13. Baarsma N.A. The Europeanisation of International Family law. Pieejams: http://books.google.lv/books?id=JHneB154xn8C&pg=PA54&lpg=PA54&dq=international+conferences+on+non-marital+unions&source=bl&ots=fXJwBID-nw&sig=PXpht9iLVmAtQCd_8t7BJ23r-Y&hl=lv#v=onepage&q=non-marital%20cohabitation&f=false.

14. Barlow A. Cohabitants and the law. London: Butterworths, 1997. ISBN: 0-406-89621-6-86.
15. Barlow A. Living together: A guide to the law. London: Fourmat Publishing, 1992. ISBN 1-85190-1515.
16. Barlow A. Duncan S. James G. Park A. Cohabitation, marriage and the law: Social change and legal reform in the 21st century. Oxford: Hart Publishing, 2005. ISBN 978-1-841-13433-8.
17. Barton C. Cohabitation contracts. Extra-marital partnerships and law reform. Brookfield: Gower Publishing company, 1985. ISBN 0-566-00711-8.
18. Bell J. Boyron S. Whittaker S. Principles of French law. Oxford: University Press, 1998. ISBN: 0-19-876394-8.
19. Bloy D. J. Family law. Series 3rd edition. London: Blackstone Press limited, 1991. ISBN 1-85431-153-0.
20. Bogdan M. Concise introduction to EU private international law. Series 2nd edition. European law Publishing, 2012. ISBN: 97890895 21088.
21. Bradley D. Family law and political culture. London: Sweet&Maxwell, 1996.
22. Borkowski A. Textbook on Roman law. Series 2nd edition. London: BlackStone Press limited, 1997. ISBN: 1-85431-642-7.
23. Bowman C.G. Unmarried couples, law and public policy. Oxford: University Press, 2010. ISBN 978-0-19-537227-4.
24. Burton F. Family law. London: Cavendish Publishing limited, 2003. ISBN 1-85941-471-0.
25. Chalmers D. Davies G. Monti G. EU law cases and materials. Cambridge: University Press, 2010. ISBN 978-0-521-12151-4.
26. Choudhry S. Herring J. European Human rights and family law. Oxford: Hart Publishing, 2010. ISBN 978-1-84113-175-7.
27. Clout I. The which? Guide to living together. London: Which? Ltd, 2002. ISBN 0-85202-888-1.
28. Cruz P. Family law, sex and society. London and New York: Routledge, 2010. ISBN: 978-1-85941-638-9.
29. Cretney S. Family law in the 20th century: a history. New York: Oxford University Press, 2005. ISBN 0 19 826899 8.

30. Cretney's family law (by Probert R.). Series 6th edition. London: Sweet & Maxwell, 2006. ISBN 10-0-421-93100-0.
31. Cretney S. M. Masson J.M. Bailey-Harris R. Principles of family law. Series 7th edition. London: Sweet&Maxwell, 2003. ISBN: 0421-843-101.
32. Cullen H. Children's rights. In: The EU Charter of fundamental rights: politics, law and policy (ed. by Peers S. Ward A.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004.
33. Curry-Sumner I. All's well that ends registered? Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN 90-5095-532-0.
34. Dawn O. Cohabitation: the legal implications. Bicester: CCH Editions limited, 1987. ISBN 0-86325-108-0.
35. Dethloff N. Familienrecht. 29. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2009. ISBN 978-3406-59506-6.
36. Devlin. P. The enforcement of morals. Oxford: University Press, 1965. ISBN: 0-19285-018-0.
37. Dickson B. Introduction to French law. London: Pitman Publishing, 1994. ISBN 0-273-60140-7.
38. Dijk P. van Hoof G.J.H. Theory and practice of the European Convention of Human Rights. Series 2nd edition. Boston: Kluwer law and taxation Publishers, 1990. ISBN 90-6544-319-3.
39. Dormor D. J. The relationship revolution: cohabitation, marriage and divorce in contemporary Europe. London: D.J.Dormor, 1992. ISBN 1-874207-01-1.
40. Eekelaar J. Family law and social policy. Series 2nd edition. London: Weidenfeld and Nicolson, 1984. ISBN 0-297-78274-6.
41. Eekelaar J., Sanford N.K. Marriage and cohabitation in contemporary societies: areas of legal, social and ethical change : an international and interdisciplinary study. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=bVqPAAAAMAAJ&q=bavarian+police+code+forcible+separation&dq=bavarian+police+code+forcible+separation&source=bl&ots=4D6-c2MMNU&sig=AMEJO7BjS832oZSf8wBP9fbiyTs&hl=lv&sa=X&ei=czs6UI6XIsGm4gSmxIDwDg&ved=0CDMQ6wEwAA>.
42. Family law in Europe. Series 2nd edition (ed. by Hamilton C. Perry A.) London: Butterworths Lexis Nexis, 1995.
43. Fawcett J. Carruthers J.M. Cheshire, North & Fawcett Private international law. Series 14th edition. Oxford: University Press, 2008. ISBN 978-0-19928-425-2.

44. Freeman M.D.A. Lyon C.M. Cohabitation without marriage: an essay in law and social policy. Aldershot, Hants., England: Gower, 1983. ISBN 0-566-00455-0.
45. Gomien D, Harris D, Zwaak L. Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998. ISBN: 92-871-2955-X.
46. Gottwald P. Schwab D. Büttner E. Family & succession law in Germany. München: Verlag C.H.Beck, 2001. ISBN 3-406-48063-2.
47. Grziwotz H. Nichteheleche Lebensgemeinschaft. München: Verlag C.H. Beck, 2006. ISBN: 3-406-502946.
48. Glendon M. A. The transformation of family law. State law and family in the Unites States and Western Europe. Chicago: University of Chicago Press, 1996. ISBN.. 978-0-22-629970-9.
49. Harris-Short S. Miles J. Family law: text, cases and materials. Oxford: University Press, 2007. ISBN 978-0-19-927716-2.
50. Harris D. O'Boyle M. Warbrick C. Law of the European Convention of Human Rights. Seried 2nd edition. Oxford: University Press, 2009. ISBN: 978-0-40-690594-9.
51. Hausmann R. Hloch G. Das recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft. 2.überarbeitete und erweiterte Auflage. BerlinÖ Erich Schmidt Verlag, 2004. ISBN 350307 8312.
52. Herring. J. Family law. Series 3rd edition. Harlow: Pearson Education Ltd, 2007. ISBN 978-1-4058-4680-6.
53. Holland H.W. Unmarried couples: legal aspects of cohabitation. Toronto: Carswell company limited, 1982. ISBN 0-459-34870-1.
54. Jacobs F.G. White R.C.A. The European Convention on Human Rights. Series 2nd edition. Oxford: Clarendon Press, 1996. ISBN 0-19-825820-8.
55. Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz. (herausgegeben von Grote R. Marauhn T.) Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. ISBN 3-16-148176-3.
56. Lind G. Common law marriage: a legal institution for cohabitation. Oxford: University press, 2008. ISBN 978-0-19-536681-5.
57. McGlynn C. Families and the European Union. Law, politics and pluralism. Cambridge: University Press, 2006. ISBN: 978-0-521-61335-4.
58. McWhorter Sember B. Unmarried with children: the complete guide for unmarried families. Avon: Adams Media, 2008. ISBN 978-1-59869-587-8.

59. Mee J. The property rights of cohabitantes: an analysis of equity's response in five common law jurisdictions. Portland: Hart Publishing Ltd, 1999. ISBN 1-901362-76-0.
60. Meeusen J. Pertegas M. Straetmans G. Swennen F. International Family law for the European Union. Antwerpen: Intersentia, 2007.
61. Mowbray A. Cases, materials and commentary on the European Convention on Human Rights. Series 3rd edition. Oxford: University Press, 2012. ISBN 978-0-19-957736-1.
62. Nazio T. Cohabitation, family and society. Oxon: Routledge, 2008. ISBN 978-0-415-36841-4.
63. New perspectives on property law, human rights and the home (ed. by Hudson A.) London: Cavendish Publishing limited, 2004. ISBN: 1-85941-843-0.
64. Nordic welfare states in the European context. (ed. Kautto M., Fritzell J., Hvinden B. et al.) Pieejams:
http://books.google.lv/books?id=utE4NTnMtXYC&pg=PA100&lpg=PA100&dq=norwegian+code+of+1902+cohabitation&source=bl&ots=jlond62UYA&sig=MWdIpIfebKQfVwxBy2bR_Nmdf4&hl=lv&sa=X&ei=lj06UK-fC4TY4QTE3oFw&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q=norwegian%20code%20of%201902%20cohabitation&f=false.
65. Parner S. Cohabitees. Series 3rd edition. London: Longman law, tax and finance, 1991. ISBN 0-85121-8156.
66. Parner S. Informal marriage, cohabitation and the law, 1750-1989. London: Macmillan Press LTD, 1990. ISBN: 0-333-45237-2.
67. Parry M. The law relating to cohabitation. Series 3rd edition. London: Sweet&Maxwell, 1993. ISBN 0-421-46390-2.
68. Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe. (ed. Boele-Woelki K.) Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003. ISBN: 90-5095-287-9.
69. Peers S. EU Justice and home affairs law. Oxford: University Press, 2011. ISBN: 978-0-19-960490-6.
70. Pielmaier A.-M. Die nichteheliche Lebensgemeinschaft im Staate New York. Eine Darstellung rechtlicher Aspekte. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Juristischen Fakultät der Universität Regensburg, 1996.
71. Priest J. Families outside marriage. Bristol: Family law, Jordan & Sons Ltd, 1990. ISBN: 0-85308-111-5.

72. Robertson A.H. Merrills J.G. Human rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights. 3rd edition. Manchester: University Press, 1993. ISBN: 0-7190-4613-0.
73. Saldeen A. Cohabitation outside marriage or partnership, pp. 503-509. In: The international survey of family law. Bristol: Jordan Publishing Ltd, 2005. ISBN: 0-8530-8983-3.
74. Schlegel L. Die Bedeutung des vorehelichen Zusammenlebens in Scheidungsfolgenrecht. Frankfurt(Main): Peter Lang, 2011. ISBN: 978-3-631-60788-6.
75. Schüler w. BGG - Familienrecht. 13.Auflage. C.F.Müller Verlag: Heidelberg, 2009. ISBN 973-3-8114-9711-5.
76. Schwab D. Familienrecht. 16.Auflage. Munchen: Verlag C.H.Beck, 2008. ISBN 978-3-406-579509.
77. Short S. H. Miles J. Family law: text, cases and materials. Series 2nd edition. Oxford: University Press, 2011. ISBN 978-0-19-956382-1.
78. Sörgjerd C. Reconstructing marriage: the legal status of relationships in a changing society. Cambridge: Interesentia publishing Ltd, 2012. ISBN 978-1-78068-037-8.
79. Standley K. Family law. Series 5th edition. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006. ISBN 978-1-4039-8542-2.
80. Swindells H. Neaves A. Kushner M. Snilbeck R. Family law and the Human Rights Act 1998. Bristol: Jordan Publishing limited, 1999. ISBN 0-85308-573-0.
81. Taekema S. De Roo A. Elion-Valter C. Understanding Dutch law. Series 2nd edition. The Hague: Eleven international publishing, 2011. ISBN: 978-90-8974-476-0.
82. The future of family property in Europe (ed. by Boele-Woelki, Miles J. Scherpe J.) Cambridge-Antwerp-Portland: Interesentia, 2011. ISBN 978-94-000-0054-4.
83. The law on human rights. Series 2nd edition (ed. by Clayton R., Tomlinson H.) Oxford: University Press, 2009. ISBN 978-0-19-926-355-4.
84. The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Volume I (ed. by Basedow J. Hopt K.J. Zimmermann R. Stier A.). Oxford: University Press, 2012. ISBN: 978-0-19-966091-9.
85. Theory and practice of the European Convention of Human Rights (ed. by Aray J. Van Dijk F. Van Hoof E. Van Rijn A. Zwaak L.). Series 4nd edition. Antwerpen; Oxford: Interesentia, 2006. ISBN 90-6544-319-3.
86. Trost. J. Unmarried cohabitation. Västerås: International library, 1979. ISBN 91-85898-00-7.

87. Volkmer R. Die elterliche Sorge bei nichtehelichen Kinder – insbesondere die Rechtstellung des nichtehelichen Vaters – und die Prinzipien der Commission on European Family law. Dissertation. Berlin: Logos Verlag, 2011. ISBN: 978-3-8325-27-85-3.
88. Wardle L.D. Nolan L.C. Fundamental principles of family law. Series 2nd edition. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=WjgL3ha8OSQC&printsec=frontcover&hl=lv#v=onepage&q=concubinage&f=false>.
89. Welstead M. Edwards S. Family law. Oxford: University Press, 2006. ISBN: 0-19928-235-8.
90. White R. Ovey C. The European Convention on Human Rights. Series 5th edition. Oxford: University Press, 2011. ISBN 978-0-19-954338-0.
91. Wood H. Lush D. Bishop D. Cohabitation law, practice and precedents. Series 3rd edition. Bristol: Jordan Publishing limited, 2005. ISBN 0-85308-962-0.
92. Канашевский В.А. Международное частное право. Москва: Международные отношения, 2009. ISBN: 978-5-7133-1346-3.
93. Манукян В.И. Европейский Суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии. Научно-практическое пособие. Киев: Истина, 2007. ISBN 966-7613-83-6.
94. Новицкий И.Б. Римское право. Москва: ЗЕРЦАЛО-М, 2008. ISBN: 978-5-94373-140-2.
95. Право Европейского Союза. Учебное пособие, ред. Кашкин С.Ю. Москва: Проспект, 2008. ISBN: 978-5-482-01-664-4.
96. Проблемы теории государства и права (под ред. Марченко М.Н.). Москва: Юристъ, 2003. ISBN: 5-7975-0388-3.
97. Римское частное право (под ред. Новицкого И.Б. Перетерского И.С.). Москва: ЗЕРЦАЛО-М, 2008. ISBN: 978-5-94373-146-4.
98. Туманова Л.В. Владимирова И.А. Защита семейных прав в Европейском Суде по правам человека. Москва: Городец, 2007. ISBN: 978-5-9584-0178-9.

2. Publikācijas un zinātniskie raksti

99. Beinaroviča O. Respecting provisions of Article 8 ECHR in jurisdiction of the European Union – a myth or legal reality: example of non-marital cohabitation. Pieejams: http://socin2012.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2012/05/A_2012-10-23.pdf.

100. Gailītis K. *Contra legem* jēdziens un tā vieta tiesību piemērošanas metožu sistēmā. Jurista vārds, 2010. gada 30. marts, Nr. 13, 18.-25. lpp.
101. Jansons J. Viendzimuma partnerattiecības nav pielīdzināmas laulībai. Tiesībsarga vēstule Nr.1-8/4 2012. gada 26. janvārī. Jurista vārds, 2012. gada 7. februāris, Nr.6, 26.-28. lpp.
102. Jarkina V. Unbedahte A. Daži aspekti par partnerattiecībām Latvijā un ārvalstīs. Jurista vārds, 2009. gada 24. novembris, Nr.47, 40.-42. lpp.
103. Lūse L. Ko sabiedrība domā par ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm? Pieejams: <http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=214677>.
104. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. I. Tiesnešu tiesību un varas dalīšanas princips. Jurista vārds. 2009. gada 15. septembris, Nr. 37 (580), 8.-15. lpp.
105. Torgāns K. Komerclikumā jāiestrādā Eiropas līgumu tiesību principu normas. Pieejams: http://www.rln.lv/lv/publications/KT_Jurista_Vards_Nr.pdf.
106. Agell A. The Swedish Legislation on Marriage and Cohabitation: A Journey without a Destination. *The American Journal of Comparative Law*, 1981, Vol. 29, No. 2, pp. 285-314.
107. Aeschlimann S. Financial compensation upon the ending of informal relationships – a comparison of different approaches to ensure the protection of the weaker party, pp. 243-256. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
108. Andrup H. The crisis in domestic law: origins and remedies. *Family and conciliation courts review*, 1995, Vol. 33, No. 2, pp.198-212.
109. Asland J. Legislation on informal cohabitation in Norway, pp. 295-304. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
110. Bainham A. When is a parent not a parent? Reflections on the unmarried father and his child in English law. *International law of law and the family*, 1989, Vol. 3, pp. 208 – 239.
111. Baraldi M.B. Family vs solidarity. Recent epiphanies of the Italian reductionist anomaly in the debate on *de facto* couples. *Utrecht Law Review*, 2008, Vol.4, No. 2, pp.175-193.
112. Barlow A. Cohabitation law reform – messages from research. *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14, pp. 167-180.
113. Barlow A. Regulation of cohabitation, changing family policies and social attitudes: a discussion of Britain within Europe. *Law & Policy*, 2004, Vol.26, No.1, pp.57-86.

114. Barlow A. James G. Regulating Marriage and Cohabitation in 21st Century Britain. *Modern Law Review*, 2004, Vol. 67, No. 2, pp. 143-176.
115. Björnberg. U. Cohabitation and marriage in Sweden – does family form matter? *International law of law and the family*, 2001, Vol. 15, pp. 350 - 362.
116. Boele-Wolki K. European challenges in contemporary family law: some final observations, pp. 413-423. In: *European challenges in contemporary family law* (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008. ISBN: 978-90-5095-692-5.
117. Boele-Wolki. K. Parental responsibilities – CEFL’s initial results, pp. 141-168. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Wolki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
118. Boele-Wolki K. The principles of European family law: its aims and prospects. *Utrecht Law Review*, 2005, Vol.1, No.2, pp.160-168.
119. Boele-Wolki K. Registered partnerships: legislation of the Netherlands. Pieejams: http://www.ciecl.org/Etudes/ColloqueCIEC/CIEColloqueBoele_WoelkiAngl.pdf.
120. Boele-Wolki K. The road towards a European family law. Pieejams: <http://www.ejcl.org/11/art11-1.doc>.
121. Boele-Wolki K. The working method of the Commission on European Family Law, pp. 15-38. In: *Common core and better law in European Family law* (ed. Boele-Wolki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
122. Boele-Wolki K. What comparative family law should entail. *Utrecht Law Review*, 2008, Vol.4, No.2, pp.1-24.
123. Bottomley A. From Mrs. Burns to Mrs.Oxley: do co-habiting women (still) need marriage law? *Feminist legal studies*, 2006, Vol. 14, pp. 181-211.
124. Bradley D. Politics, culture and family law in Finland: comparative approaches to the institution of marriage. *International law of law and the family*, 1998, Vol. 12, pp. 288 - 306.
125. Bradley D. Radical principles and the legal institution of marriage: domestic relations law and social democracy in Sweden. *International law of law and the family*, 1990, Vol. 4, pp. 154 - 185.
126. Bradley D. Regulation of unmarried cohabitation in West-European jurisdictions – determinants of legal policy. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, pp. 22-50.

127. Cantero G. G. *De facto* unions revisited, pp. 403-409. In: The international survey of family law. Bristol: Jordan Publishing limited, 2003. ISBN 0-85308-866-7.
128. Carruthers J. M. *De facto* cohabitation: the international private law dimension. The Edinburgh law review, 2008, Vol. 12, No.1, pp. 51-76.
129. Daly M. Scheiwe K. Individualisation and personal obligations – social policy, family policy, and law reform in Germany and the UK. International Journal of law and the family, 2012, Vol. 24, Issue 2, pp. 177 - 197.
130. Danielsen S. Unmarried partners: Scandinavian law in the making. Oxford Journal of Legal Studies, 1983, Vol. 3, No.1, pp.59-76.
131. Deech R. L. The case against legal recognition of cohabitation. International and Comparative Law Quarterly, 1980, Vol. 29, pp. 480-497.
132. Dethloff N. Arguments for and against harmonisation and unification family law in Europe, pp.37-65. In: Perspectives for the unification and harmonisation of family law in Europe (ed. by Boele-Woelki K.) Oxford-Antwerp-New York: Intersentia, 2003.
133. Devers A. Private international law aspects of non-marital unions. Some french reflections on the applicable law. Yearbook of Private international law, 2003, Vol. 5, pp. 191-221.
134. Dingwall R. Pascall G. Family law, social policy and European welfare states: introduction. International journal of law, policy and the family, 1999, Vol. 13, pp. 229 – 234.
135. Douglas G. Rights over the family home on cohabitation breakdown – the legal response in England and Wales, pp. 243-264. In: Liber Memorialis Petar Šaršević. Universalism, tradition and the individual (ed. by Erauw J. Tomljenovic V. Volken P.). München: Sellier. European law publishers, 2006. ISBN: 978-3-935808-82-8.
136. Douglas G. The family and the state under the European Convention on Human Rights. International Journal of law and the family, 1988, Vol. 2, pp. 76 - 105.
137. Douglas G. Pearce J. Woodward H. Cohabitants, property and the law: a study of injustice. The modern law review, 2009, Vol.72, No.1, pp.24-47.
138. Douglas G. Pearce J. Woodward H. Money, property, cohabitation and separation: patterns and intentions. In: Sharing lives, dividing assets. An inter-disciplinary study (ed. Miles J. Probert R.). Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009, pp. 139-160.
139. Dubler A. R. Wifely behavior: a legal history of acting married. Columbia law review, 2000, Vol. 957, pp. 958-1021.

140. Eberl-Borges C. Ausgleich für kinderbetreuungsbedingten Verdienstausfall nach Scheitern der Lebensgemeinschaft. *Deutsches und Europäisches Familienrecht*, 2000, Vol. 2., S. 245-256.
141. Erdős O.S. Unmarried partnerships in Hungary, pp. 313-333. In: Boele-Woelki K. (ed.) *Common core and better law in European family law*. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
142. Farrugia R. The influence of the Roman Catholic Church in Maltese family law and policy, pp.187-296. In: *The place of religion in family law: a comparative search* (ed. by Mair. J. Örucü E.) Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011.
143. Favilli C. Ferreira N. Different legal treatment of married and unmarried couples in the European Union. In: *Fundamental rights and private law in the European Union. II. Comparative analyses of selected case patterns* (ed. by Brüggemeier G. Ciacchi A.C. Comandè G.) Cambridge: University Press, 2010. ISBN 978-0-521-88937-7.
144. Finch J. *Family Policy and Civil Registration in England and Wales: An Analysis of the White Paper Civil Registration: Vital Change*. *International Social Policy*, 2004, Vol. 33, No.2, pp. 249-266.
145. Fiorini A. Rome III – choice of law in divorce: is the europeization of family law going too far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2008, Vol. 22(2), pp. 178-205.
146. Forder C. Constitutional principle and the establishment of the legal relationship between the child and the non-marital father: a study of Germany, the Netherlands and England. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1993, Vol. 7, pp.40-107.
147. Frank R. Family law and the Federal Republic of Germany's basic law. *International law of law and the family*, 1990, Vol. 4, pp. 214 - 234.
148. Garrison M. Cohabitant obligations: Contract versus status. In: Boele-Woelki K. Miles J. Scherpe J.M. *The future of family property in Europe*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2011.
149. Gec-Korošec M. Kraljic S. The influence of validly established cohabitation on legal regulations between cohabitants in Slovene law, pp. 384-395. In: Bainham A. (ed.) *The international survey of family law*. Bristol: Jourdan Publishing, 2001.
150. Glennon L. *Fitzpatrick v Sterling Housing association Ltd* – an endorsement of the functional family? *International law of law and the family*, 2000, Vol. 14, pp. 226 - 255.

151. Glennon L. Obligations between adult partners: moving from form to function. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2008, Vol. 22, pp.22 - 60.
152. Godart J. Pacs seven years on: is it moving towards marriage? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, No.3, p.310-321.
153. Goossens E. Different Regulatory Regimes for Registered Partnership and Marriage: Out-Dated or Indispensable? A European Perspective on the Belgian Model, pp. 633-650. In: *Confronting the frontiers of family and succession law*. Antwerpen: Intersentia, 2012. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=2156131>.
154. Haskey J. Demographic aspects of cohabitation in Great Britain. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, pp.51 - 67.
155. Hauser J. Nichteheleliche Lebensgemeinschaft in Frankreich: „Der Pacte Civil de Solidarite” (PACS) nach dem Gesetz n.99-944 vom 15.November 1999. *Deutsches und Europäisches Familienrecht*, 2000, Vol. 2, s. 29-31.
156. Hoogs J. A. Divorce without marriage: establishing a uniform dissolution procedure for domestic partners through a comparative analysis on European and American domestic partner laws. *Yearbook of Private international law*, 2003, Vol. 5, pp.199-217.
157. Hörster H.E. Does Portugal need to legislate on *de facto* unions? *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1999, Vol. 13, pp.274 - 279.
158. Hughes D., Davis M. Jacklin L. Come live with me and be my love: A consideration of the 2007 Law Commission proposals on cohabitation breakdown. *The Conveyancer and Property Lawyer*, 2008, Vol.3, pp.219-234.
159. Ingleby R. Sledgehammer Solutions in Non-Marital Cohabitation. *The Cambridge Law Journal*, 1984, Vol. 43, No. 2, pp. 227-230.
160. Kelly A. B. Actualizing intimate partnership theory. *Family court review*, 2012, Vol. 50, No. 2, pp. 258-272.
161. Kiernan K. The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, pp.1-21.
162. Krause H.D. Comparative family law, pp. 1099-1129. In: *The Oxford Handbook of comparative law* (ed. by Reimann M. Zimmermann R.). Oxford: University Press, 2008. ISBN: 978-0-19-929606-4.

163. Krüger H.C. The European Union Charter and the European Convention on Human Rights: an overview. In: The EU Charter of fundamental rights: politics, law and policy (ed. by Peers S. Ward A.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004. ISBN: 1-84113-449-X.
164. Kwak A. Non-marital cohabitation in law and public opinion in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, pp.17-26.
165. Laing K. Doing the right thing: cohabitating parents, separation and child contact. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2006, Vol. 20, pp.169-180.
166. Le Goff J.-M. Cohabiting unions in France and West Germany: transitions to first birth and first marriage. *Demographic research*, 2002, Vol.7, Art.18, pp. 593-624. Pieejams: www.demographic-research.org/Volumes/Vol7/18/7-18.pdf.
167. Lelyuk A. Common-law marriages – Ukraine. Pieejams: <http://www.hg.org/article.asp?id=28837>.
168. Lewis J. Tennant R. Taylor J. Financial arrangements on the breakdown of cohabitation, pp. 161-184. In: *Sharing lives, dividing assets. An inter-disciplinary study* (ed. by Miles J. Probert R.). Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009.
169. Lind G. Legislation for the surviving cohabitant from a comparative perspective, pp. 243-268. In: *European challenges in contemporary family law* (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008. ISBN: 978-90-5095-692-5.
170. Lind G. “Pretended families“ and the local state in Britain and the USA. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, pp.134-158.
171. Lund-Andersen I. Moving towards and individual principle in Danish law. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1990, Vol. 4, pp.328-342.
172. Lundström K. Family life and the freedom of movement of workers in the European Union. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1996, Vol. 10, pp.250-280.
173. Martin-Casals M. Mixing-up models of living together. “Opting-in”, “opting-out” and self-determination of opposite-sex couples in the Catalan and other Spanish partnership acts, pp. 287-307. In: Martin-Cassals M. Ribot J. (eds.) *The role of self-determination in the modernisation of family law in Europe. Papers presented at the 2003 European Regional conference of the International society of family law*. Girona: Documenta Universitaria, 2006. ISBN: 84-934959-7-2.

174. Martin C. Thery I. The PACS and marriage and cohabitation in France. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, pp.138-158.
175. Medina L.B. The Spanish relationships legislation, pp.305-312. In: *Common core and better law in European family law* (ed. by Boele-Woelki K.). Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
176. Mee J. *Burns v Burns*: The villain of the piece? In: Gilmore S. Herring J. Probert R. *Landmark cases in family law*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011. ISBN: 978-1-84946-101-6.
177. Meixner F. Entwicklungstendenzen im in- und ausländischen Familienrecht – zu drei Jahresberichten (Teil 2) *Deutsches und Europäisches Familienrecht*, 1999, Vol. 1, S. 162-183.
178. Meulders-Klein M-T. The position of the father in European legislation. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1990, Vol. 4, pp.131-153.
179. Miles J. Financial relief between cohabitants on separation: options for European jurisdictions, pp. 269-287. In: *European challenges in contemporary family law* (ed. by Boele-Wolki K. Sverdrup T.). Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2008. ISBN: 978-90-5095-692-5.
180. Millbank J. Changing meaning of „de facto relationship”. Pieejams: http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.humanrights.gov.au%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fcontent%2Fhuman_rights%2Fsamesex%2Finquiry%2Fsubmissions%2F027a.doc&ei=IrmKUZ66ENCAhQeIsoD4DA&usg=AFQjCNFML57NMy12VaQ0H9jr3As9vLU6tQ&sig2=S467TmfhzK3JxZ3AGwuriQ&bvm=bv.46226182,d.d2k.
181. Morano-Foadi S. Problems and challenges in researching bi-national migrant families within the European Union. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2007, Vol. 21, pp.1-20.
182. Murphy M. Cohabitation in Britain. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (Statistics in Society)*, 2000, Vol. 163, No. 2, pp. 123-126.
183. Müller-Freienfels W. Cohabitation and marriage law – a comparative study. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1987, Vol. 1, pp.259-294.
184. Noack T. Cohabitation in Norway: an accepted and gradually more regulated way of living. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2001, Vol. 15, pp.102-117.

185. O'Donovan K. Family definitions and human rights: right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights, pp. 27-42. In: Kurczewski J. Maclean M. Family law and family policy in the new Europe. Aldershot: Dartmouth publishing company limited, 1997. ISBN: 1-85521-8100.
186. Oláh L. Sz. Policy changes and family stability: the Swedish case. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, pp.118-134.
187. O'Mahony, C. Irreconcilable differences? Article 8 ECHR and Irish law on non-traditional families. International Journal of Law, Policy and the Family, 2012, Vol.26, No 1, pp. 31-61.
188. Oster I. Cohabitation in Germany – rules, reality and public discourses. International Journal of Law, Policy and the Family, 2001, Vol. 15, pp. 88-101.
189. Pais S.O. *De facto* relationships and the same-sex relationships in Portugal. In: The international survey of family law (ed. by Bainham A.). Bristol: Jordan Publishing limited, 2002. ISBN 0-85308-767-9.
190. Pawlowski H.-M. Abschied von der „bürgerlichen Ehe“? Ist der Schutz der Ehe durch der Staat noch zeitgemäß? Deutsches und Europäisches Familienrecht, 2000, Vol. 2, s. 19 - 28.
191. Pedersen I. M. Danish Law Relating to Non-Marital Relationships. The International and Comparative Law Quarterly, 1979, Vol. 28, No. 1, pp. 117-127.
192. Picono-Novales T. Family law and family policy in Spain, pp. 109-127. In: Kurczewski J. Maclean M. Family law and family policy in the new Europe. Aldershot: Dartmouth publishing company limited, 1997. ISBN: 1-85521-8100.
193. Pintens W. Vanwinckelen K. Casebook European Family law. Leuven: University Press, 2001. ISBN: 90-58-67098-8.
194. Probert R. Cohabitation: current legal solutions. Oxford Journal of legal studies, 2009, Vol. 62, No.1, pp.316-345.
195. Probert R. Cohabitation in twentieth century England and Wales: Law and Policy. Law & Policy, 2004, Vol. 26, No.1, 13-32.
196. Reich - Sjögren M. Dealing with cohabitation in Sweden. Pieejams: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/document/Family_law_Conference_bxl_2008/Speeches/EN_Reich_Sjoergen.pdf.
197. Rutten S. Protection of spouses in informal marriages by human rights. Utrecht Law Review, 2010, Vol. 6, No.2, pp. 77-92.

198. Ryrstend E. Legal status of cohabitants in Norway, pp. 439-454. In: Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften (herausgegeben von Scherpe J.M., Yassari N.). Tübingen: Mohr Siebeck, 2005. ISBN: 3-16-148-705-2.
199. Scherpe J. Einführung: nichteheliche Lebensgemeinschaften als Problem für den Gesetzgeber, pp.1-11. In: Scherpe J. Yassari N. (eds.) Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften (herausgegeben von Scherpe J.M., Yassari N.). Tübingen: Mohr Siebeck, 2005. ISBN: 978-3-16-148705-7.
200. Scherpe J.M. The legal status of cohabitants – requirements for legal recognition, pp. 283-294. In: Boele-Woelki K. (eds.) Common core and better law in European family law. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
201. Scherpe J. M. The Nordic Countries in the Vanguard of European Family Law, pp. 266-287. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/50-17.pdf>.
202. Scherpe J.M. Zehn Jahre registrierte Partnerschaft in Dänemark. Zur Novellierung des Gesetzes von 1989. Deutsches und Europäisches Familienrecht, 2000, Vol. 2, S. 32 – 37.
203. Schrama W.M. Family function over family form in the law on parentage? The legal position of children born in informal relationships. Utrecht Law Review, 2008, Vol.4, No.2, pp. 83-98.
204. Schrama W.M. General lessons for Europe based on a comparison of the legal status of non-marital cohabitants in the Netherlands and Germany, pp. 257-281. In: Common core and better law in European family law (ed. by Boele-Woelki K.) Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.
205. Schrama W.M. The Dutch approach to informal lifestyles: family function over family form? International Journal of Law, Policy and the Family, 2008, Vol. 22, pp. 311-332.
206. Schrama W.M. Registered partnership in the Netherlands. International Journal of Law, Policy and the Family, 1999, Vol. 13, pp. 315-327.
207. Schrama W.M. Reforms in Dutch family law during the course 2001: increased pluriformity and complexity, pp. 277-303. In: The international survey of family law (ed. by Bainham A.) Bristol: Jordan Publishing limited, 2002. ISBN 0-85308-767-9.
208. Sörgjerd C. Neutrality: the death or revival of traditional family? Regulating informal partnerships in Sweden, pp. 335-352. In: Common core and better law in European family law. Ed. by Boele-Woelki K. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005. ISBN: 90-5095-475-8.

209. Stalford H. Concepts of family law under EU law – lessons from the ECHR. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2002, Vol.16, pp. 410-434.
210. Stępień-Sporek A. Ryznar M. The legal treatment of cohabitation in Poland and the United States. *University of Missouri-Kansas City Law Review*, 2010, Vol. 79, No. 2, pp. 373-394.
211. Szlęzak A. Cohabitation without marriage in Poland. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 1991, Vol. 5, pp. 1-12.
212. Šarčević P. Cohabitation without Marriage: The Yugoslavian Experience. *The American Journal of Comparative Law*, 1981, Vol. 29, No. 2, pp. 315-338.
213. Šarčević P. Private international law aspects of legally-regulated forms of non-marital cohabitation and registered partnerships, pp. 37-49. In: *Yearbook of Private International Law* (ed. by Šarčević P. and Volken P.), Sellier: European Law Publishers, 1999. ISBN: 978-3-935808-47-7.
214. Tobio C. Marriage, cohabitation and residential independence of young people in Spain. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2011, Vol. 15, pp. 68-87.
215. Trost J. A Renewed Social Institution: Non-Marital Cohabitation. *Acta Sociologica*, 1978, Vol. 21, No. 4, pp. 303-315.

3. Enciklopēdijas un oficiālie ziņojumi (pētījumi)

216. Akadēmiskā terminu datu bāze „AkadTerm”. Pieejams: <http://www.termini.lza.lv>.
217. Angļu-latviešu vārdnīca. Rīga: Jāņa sēta, 1997. ISBN: 9984-07-046-8.
218. Pētījums „Demogrāfija un ģimenes stāvoklis Latvijā. Latvijas iedzīvotāju aptauja” 2008. gada jūlijs. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/demogr_gim_lv.pdf.
219. Daugavvanags A. Kļimcoviča N. Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Avots, 2008. ISBN: 978-9984-800-53-0.
220. Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Rīga: b.i., 1993. ISBN: 0-89707-866-7.
221. ZAB „Eversheds Bitāns”. Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā. Juridiskais pētījums, 2008. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html>.

222. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Pieejams: www.tm.gov.lv/lv/documents/petijumi/petijums_gimenes_tiesibas_12.doc.
223. Veisbergs A. Latviešu-angļu vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005. ISBN: 9984-36-667-7.
224. A study “Dealing with property issues on cohabitation breakdown”, 2006. Pieejams: <http://www.bristol.ac.uk/law/research/centres-themes/cohabit/execsum.pdf>
225. Burton W.C. Burton’s legal Thesaurus. Series 3rd edition. New York: McGraw Hill, 1999. ISBN: 978-0-02-865337-2.
226. Clarkson C. Hill J. Thompson M. Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report. United Kingdom (England), 2001. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/england_report_en.pdf.
227. Douglas G. Pearce J. Woodward H. A Failure of Trust: Resolving Property Disputes on Cohabitation Breakdown. Bristol/Cardiff, 2007. ISBN 0-9516976-7-6.
228. Garner B. A. Black’s law dictionary. Series 9th edition. West Group, 2009. ISBN: 978-0314199492.
229. Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation. European Commission: Eurostat, 2011. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-539/EN/KS-31-10-539-EN.PDF.
230. Oxford Dictionary of law. Series 5th edition. Oxford: University Press, 2003. ISBN: 0-198-60756-3.
231. Rapport fait au nom de la mission d’information sur la famille et les droits des enfants, Assemblée nationale, 25 Janvier 2006. Pieejams <http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-info/i2832.asp>.
232. Schiratzki J. Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report. Sweden. 2001. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/swedish_report_en.pdf.
233. Statistical bulletin: Families and households, 2001 to 2011, p.1 Office for national statistics UK. Pieejams: <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/family-demography/families-and-households/2011/stb-families-households.html>.

234. Cohabitation: the financial consequences on relationship breakdown (LAW COM No 307), The Law Commission, 2007. Pieejams: http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/lc307_Cohabitation.pdf.
235. Rights and duties of cohabitants, The Law Reform Commission, 2006. Pieejams: <http://www.lawreform.ie/fileupload/Reports/R822006cohabitants.pdf>.
236. Краткий философский словарь (под ред. Розенталя М. Юдина П.) Издание четвертое. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1954.

Normatīvie akti

1. Starptautiskie tiesību akti

237. Starptautiskās Civilstāvokļa komisijas 2007. gada Konvencija Nr.32 par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu (*Convention (no32) sur la reconnaissance des partenariats enregistrés*). Pieejams: <http://ciec1.org/Conventions/Conv32.pdf>.
238. 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvības aizsardzības konvencija: LR starptautisks līgums, Latvijas Vēstnesis, 1997. gada 13.jūnijs, nr.143/144.

2. Eiropas Savienības normatīvie tiesību akti

239. Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā. (2005/C 53/01) Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis 3.3.2005 C53/13. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:LV:PDF>.
240. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. *Oficiālais Vēstnesis* C 303, 14.12.2007., 1.-16.lpp.
241. Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas, 263.p. Oficiālais Vēstnesis, C 326, 2012. gada 26.novembris, 0001 – 0390. lpp.
242. Padomes un Komisijas rīcības plāns par to, kā īstenot Hāgas programmu brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā; Oficiālais Vēstnesis C 198, 18.12.2005.
243. Regulation (EEC) No 1612/68 of the Council of 15 October 1968 on freedom of movement for workers within the Community. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=31968R1612&model=guichett.

244. Padomes Regula (EK) Nr. 44/2001 (2000. gada 22. decembris) par jurisdīkciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:LV:HTML>.
245. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (signed at Lisbon, 13 December 2007). *Official Journal* C 306, Vol. 50, 17.12.2007, p. 1-231. Teksts latviešu valodā: Lisabonas Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu (parakstīts Lisabonā 2007.gada 13.decembrī). *Oficiālais Vēstnesis* C 306, 50. sējums, 17.12.2007., 1.-231. lpp. (Lisabonas līgums stājās spēkā 2009. gada 1. decembrī).

3. Latvijas Republikas normatīvie tiesību akti

246. Latvijas Republikas Satversme: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1993. gada 1. jūlijs, nr. 43.
247. 15.12.2005. likums "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124957>.
248. 10.12.1991. Konstitucionālais likums. Pieejams www.likumi.lv/doc.php?id=72346.
249. 28.10.2010. likums „Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā” [stājas spēkā 01.01.2011.]. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=221371>.
250. 17.12.2009. Pacientu tiesību likums [stājas spēkā 01.03.2010.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=203008>.
251. 01.12.2009. Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums [stājas spēkā 01.01.2010.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202273>.
252. 29.10.2009. likums "Par Ekonomisko partnerattiecību pagaidu nolīgumu starp Kotdivuāru, no vienas puses, un Eiropas Kopienu un tās dalībvalstīm, no otras puses". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=200710&from=off>.
253. 07.04.2011. likums "Par Nolīgumu, ar kuru otro reizi groza Partnerattiecību nolīgumu starp Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna valstu grupas locekļiem, no vienas puses, un Eiropas Kopienu un tās dalībvalstīm, no otras puses, kas parakstīts Kotonu 2000. gada 23. jūnijā un pirmo reizi grozīts Luksemburgā 2005. gada 25. jūnijā". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=229246>.

254. 06.04.2006. Publisko iepirkumu likums [stājas spēkā 01.05.2006.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=133536>.
255. 21.04.2005. Kriminālprocesa likums [stājas spēkā 01.10.2005.]. "Latvijas Vēstnesis", 74 (3232), 11.05.2005., "Ziņotājs", 11, 09.06.2005.
256. 20.11.2003. Finanšu instrumentu tirgus likums [stājas spēkā 01.01.2004.]. "LV", 175 (2940), 11.12.2003., Ziņotājs, 2, 29.01.2004.
257. 31.10.2002. Valsts sociālo pabalstu likums [stājas spēkā 01.01.2003.]. "LV", 168 (2743), 19.11.2002., Ziņotājs, 23, 12.12.2002.
258. 31.10.2002. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums [stājās spēkā 01.01.2003.]. "Latvijas Vēstnesis", 168 (2743), 19.11.2002., "Ziņotājs", 23, 12.12.2002.
259. 25.04.2002. likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" [stājas spēkā 10.05.2002.] Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=61913>.
260. 25.10.2001. Administratīvā procesa likums [stājas spēkā 01.02.2004.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567>.
261. 20.06.2001. Darba likums [stājas spēkā 01.06.2002.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=26019>.
262. 13.04.2000. Komerclikums [stājas spēkā 01.01.2002.]. "LV", 158/160 (2069/2071), 04.05.2000., Ziņotājs, 11, 01.06.2000.
263. 14.10.1998. Latvijas Republikas Civilprocesa likums [stājas spēkā 01.03.1999.]. Latvijas Vēstnesis", 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., "Ziņotājs", 23, 03.12.1998.
264. 18.12.1997. likums "Par ieguldījumu sabiedrībām" [stājas spēkā 01.07.1998.]. "LV", 342/345 (1054/1057), 30.12.1997.
265. 02.11.1995. likums "Par valsts pensijām" [stājas spēkā 01.01.1996.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=38048>.
266. 07.12.1984. likums "Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss" (Ziņotājs, 51, 20.12.1984.) [stājas spēkā 01.07.1985.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 09.01.2013. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=89648>.
267. 28.01.1937. Civillikums: LR likums: Ziņotājs, 1993. gada 14. janvāris, nr. 1.
268. Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieeļo un uzturas Latvijas Republikā 30.08.2011. MK noteikumi Nr.675. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=235499&from=off>.

269. 27.07.1996. MK rīkojums Nr.297 "Par projektu "Baltijas jūras partnerattiecības '96"". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=197566>.
270. 10.06.1996. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmums Nr.3 „Par likuma piemerošanu, izskatot lietas, kas iziet no ģimenes tiesiskajām attiecībām” (stājās spēkā 10.06.1996.; zaudējis spēku 03.12.2002.). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=207465>.

4. Citu valstu normatīvie tiesību akti

Anglija

271. 2002. gada (spēkā no 2003. gada 1. decembra) Adopcijas un bērnu likums (*Adoption and Children Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>.
272. 1989. gada Bērnu likums (*Children Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents>.
273. 1996. gada Ģimenes tiesību likums (*Family Law Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV>.
274. 1985. gada Mājokļu likums (*Housing law*). Pieejams: <http://www.housinglaw.org.uk/Sec%20Ten.htm>.
275. 1977. gada Īres likums (*Rent Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/42/contents>.
276. 1976. gada Mājas vardarbības un laulības lietu likums (*Domestic Violence and Matrimonial Proceedings Act*). Pieejams: http://www.bailii.org/uk/legis/num_act/1976/ukpga_19760050_en.pdf.
277. 1976. gada Nelaiemes gadījumu likums (*Fatal Accidents Act*). Pieejams: http://www.bailii.org/uk/legis/num_act/1976/ukpga_19760030_en.pdf.
278. 1975. gada Mantošanas likums (Nodrošinājums ģimenei un apgādājamajiem) (*Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act*). Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63>.
279. 1973. gada Laulības pamatu likums (*Matrimonial Causes Act*) Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18>.

280. 1925. gada Mantojuma administrēšanas likuma (Administration of Estates Act) 46. pants.
Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/23/contents>.

Austrālija

281. 1994. gada Austrālijas Galvaspilsētu teritoriju kopdzīves attiecību likums (*Australian Capital Territories Domestic Relationships Act 1994*)
http://www.austlii.edu.au/au/legis/act/consol_act/dra1994253/s3.html#domestic_relationship.

Francija

282. Napaleona Kodekss. Pieejams: http://www.napoleon-series.org/research/government/code/book1/c_title06.html#chapter1.
283. Francijas Civilkodekss (*Code Civil*). Pieejams:
http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=112250EE2D4CE8B1EC2E151A2BB6843F.tpdjo11v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006136537&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20111026.
284. Pacte civil de solidarité. Pieejams:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006136536&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte>.

Polija

285. Polijas Konstitūcija (*The constitution of the Republic of Poland* – angļu val.). Pieejams:
<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.
286. Polijas Civilkodekss. Pieejams: <http://www.kodeks-cywilny.pl/446.html>.
287. Sociālās drošības likums (*Ustawa o pomocy społecznej*). Pieejams:
<http://prawo.lego.pl/prawo/ustawa-z-dnia-12-marca-2004-r-o-pomocy-spoecznej/dzial-i-rozdzial-1-zasady-ogolne-i-zakres-podmiotowy-ustawy/?on=11.05.2013>.

Vācija

288. Vācijas Federālās Republikas pamatlikums. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0032.
289. Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/lpartg/gesamt.pdf>.

Zviedija

290. Zviedrijas Konstitūcijas Valdības instruments (The Constitution of Sweden, the Instrument of Government). Pieejams: <http://www.riksdagen.se/en/Documents-and-laws/Laws/The-Constitution/>.
291. 2003.gada Kopdzīves likums (*Sambolag* (2003:376)) <https://lagen.nu/2003:376>.

Juridiskās prakses materiāli

1. Tiesu prakse (nolēmumi)

1.1. Eiropas Cilvēktiesību tiesa

292. ECT 2012. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Van der Heijden v. the Netherlands*, pieteikums No. 42857/05. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110190>.
293. ECT 2010. gada 2. novembra spriedums lietā *Şerife Yigit v. Turkey*, pieteikums No. 3976/05. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101579>.
294. ECT 2010. gada 24. jūnija spriedums lietā *Schalk and Kopf v. Austria*, pieteikums No. 30141/04. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99605>.
295. ECT 2010. gada 22. jūlija spriedums lietā *P.B. and J.S v. Austria*, pieteikums No. 18984/02. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100042>.
296. ECT 2010. gada 2. marta spriedums lietā *Kozak v. Poland*, pieteikums No. 13102/02. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97597>.
297. ECT 2009. gada 12. maija spriedums lietā *Korelc v. Slovenia*, pieteikums No. 28456/03. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92565>.
298. ECT 2008. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Burden v. UK*, pieteikums No.13378/05. Human Rights Journal, 2008, Vol 29, No. 6-12, pp. 351-362.

299. ECT 2000. gada 1. maija spriedums lietā *Mazurek v. France*, pieteikums No. 34406/97
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63112>.
300. ECT 1999. gada 26. janvāra spriedums lietā *Saucedo Gómez v. Spain*, pieteikums No. 37784/97. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22334>.
301. ECT 1997. gada 22. aprīļa spriedums lietā *X, Y and Z v. the United Kingdom*, pieteikums No. 21830/93. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58032>.
302. ECT 1994. gada 26. maija spriedums lietā *Keegan v. Ireland*, pieteikums No. 16969/90. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-62443>.
303. ECT 1994. gada 27. oktobra spriedums lietā *Kroon and others v. the Netherlands*, pieteikums No. 18535/91. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904>.
304. ECT 1986. gada 18. decembra spriedums lietā *Johnson and others v. Ireland*, pieteikums No.9697/82. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508>.
305. ECT 1984. gada 28. novembra spriedums lietā *Rasmussen v. Denmark*, pieteikums No.8777/79. Pieejams:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%228777/79%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22COMMITTEE%22,%22DECISIONS%22,%22COMMUNICATEDCASES%22,%22CLIN%22,%22ADVISORYOPINIONS%22,%22REPORTS%22,%22RESOLUTIONS%22\],%22itemid%22:\[%22001-57563%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%228777/79%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22COMMITTEE%22,%22DECISIONS%22,%22COMMUNICATEDCASES%22,%22CLIN%22,%22ADVISORYOPINIONS%22,%22REPORTS%22,%22RESOLUTIONS%22],%22itemid%22:[%22001-57563%22]}).

1.2. Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesa

306. Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 2013. gada 12. decembra spriedums lietā C-267/12, *Frederic Hay pret Credit mutual de Charente-Maritime et des Deux-Sevres*. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62012CJ0267:LV:NOT>.
307. Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 2010. gada 15. aprīļa spriedums lietā C-485/08, *Gualtieri v. Commission*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=de%2Bfacto%2Bcohabitation&docid=81366&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2759197#ctx>
1.

308. Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 2007. gada 27. novembra spriedums lietā F-122/06, *Roodhuijzen* v. *Commission*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=cohabitation&docid=74549&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2759197#ctx1>
309. Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 2001. gada 1. jūlija spriedums lietā C-413/99, *Baumbast and R* v. *Secretary of State for the Home Department*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=cohabitation&docid=46493&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2759197#ctx1>.
310. Eiropas Savienības (bij.Kopienu) tiesas 1986. gada 17. aprīļa spriedums lietā C-485/08, *Netherlands* v. *Reed*. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-59/85&td=ALL>.

1.3. Latvijas Republikas tiesu spriedumi

311. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01.
312. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106.
313. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKC-4/2012.
314. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu tiesu palātas 2007. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-695.
315. Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. C40110906.
316. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr.C29384602.
317. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2005. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. CA-4099/6.
318. Rīgas Apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2004. gada 29. aprīļa spriedums lietā C-1070/6.
319. Administratīvās rajona tiesas 2011. gada 28. decembra spriedums lietā Nr.A420506911.

1.4. Citu valstu tiesu nolēmumi

320. Leisesteras Apgabaltiesas spriedums lietā *X v Y (maintenance arrears - cohabitation)* [2012] *EWCC 1 (Fam) (13 February 2012)*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCC/Fam/2012/1.html&query=cohabitation&method=boolean>.
321. Skotijas Parlamenta lēmumu tiesas 2011. gada 22. marta spriedums lietā *Gow v Grant* [2011] *ScotCS CSIH_25 (22 March 2011)*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/scot/cases/ScotCS/2011/2011CSIH25.html&query=gow+and+grant&method=boolean>.
322. Majestātes Apelācijas tiesas ģimenes lietu palātas spriedums lietā *P (a child), Re* [2007] *NICA 20 (04 June 2007)*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/nie/cases/NICA/2007/20.html&query=cohabitation&method=boolean>.
323. Ziemeļīrijas Augstākās tiesas ģimenes lietu palātas spriedums lietā *H v W H v W* [2006] *NIFam 15 (16 November 2006)*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/nie/cases/NIHC/Fam/2006/15.html&query=cohabitation&method=boolean>.
324. Apkopojošs spriedums XII ZR 92/06 (OLG Koblenz), Koblenzas Federalā tiesa. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2010, Heft 14, 998.
325. Spriedums XII ZR 179/05 (OLG Jena), Jenas Federalā tiesa. *Neue Juristische Wochenschrift*, 2008, Heft 45, 3277.
326. Apvienotās Karalistes Lordu palātas 2007. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Stack v. Dowden* (Respondent) UKHL 17. Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/2007/17.html&query=title+\(+stack+\)+and+title+\(+v+\)+and+title+\(+Dowden+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/2007/17.html&query=title+(+stack+)+and+title+(+v+)+and+title+(+Dowden+)&method=boolean).
327. Lielbritānijas Sociālās drošības un bērnu atbalsta komisara lēmums lietā UKSSCSC *CSG_681_2003 (21 January 2004)*. Pieejams: http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKSSCSC/2004/CSG_681_2003.html&query=cohabitation&method=boolean.

328. Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 2004. gada 6. maijs spriedums lietā *Oxley v Hiscock* [2004] EWCA Civ 546. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/2004/546.html&query=oxley&method=boolean>.
329. Spriedums XII ZR 189/02 (OLG München), Minhenes Federālā tiesa. Neue Juristische Wochenschrift, 2006, Heft 18, 1268.
330. Varšavas Augstākās administratīvās tiesas 2000. gada 12. aprīļa spriedums lietā *Palestra 2000/7-8/241* List of fact patterns Family (Poland), pp. 57-58. Pieejams: http://www.lider-lab.sssup.it/lider/attachments/011_LoFP%20Family%2015April2010.pdf.
331. Lorda Makfadjena viedoklis (Skotijas tiesa) lietā *Doherty Or Cunningham Or Vosilius (AP) v Vosilius & Ors* [2000] ScotCS 100 (6 April 2000). Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/scot/cases/ScotCS/2000/100.html&query=cohabitation&method=boolean>.
332. Ausgleichsansprüche nach Scheitern einer nichtehelichen Lebensgemeinschaft – Miteigentum an einer Immobilie. BGB §§ 313, 812 I 2 Alt. 2. Pieejams: <http://beck-online.beck.de/copydoc.aspx?docid=58207452>.
333. Bundesgerichtshof Urteil, 03.10.1983, II ZR 133/82. Pieejams: <https://www.jurion.de/de/document/show/0:71463,0/>.
334. Anglijas un Velsas Augstākās Tiesas (Civillietu palātas) apelācijas 1987. gada 17. jūnija spriedums lietā *Thomas v Fuller-Brown* EWCA Civ 10. Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1987/10.html&query=title+\(+thomas+\)+and+title+\(+fuller-brown+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1987/10.html&query=title+(+thomas+)+and+title+(+fuller-brown+)&method=boolean).
335. Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1983. gada 26. jūlija spriedums lietā No. 1981 B. No. 255 *Burns v. Burns*. Pieejams: <http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1983/4.html&query=burns+and+v+and+burns&method=boolean>.
336. Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas (Civillietu palātas) 1975. gada 28. aprīļa spriedums lietā *Eves v Eves* [1975] EWCA Civ 3. Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1975/3.html&query=title+\(+eves+\)+and+title+\(+1975+\)&method=boolean](http://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Civ/1975/3.html&query=title+(+eves+)+and+title+(+1975+)&method=boolean).

1.5. Likumprojekti

337. Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamo likumu un lēmumu atzīšanu un spēkā stāšanos, kas saistīts ar reģistrētu partnerattiecību mantiskajām attiecībām. Pieejams: http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=en&DosId=200266.
338. Likumprojekts trešajam lasījumam “Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā” (Nr.13/Lp11). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/50AB5AE8F33E0E87C2257A160042BC84?OpenDocument>.

1.6. Eiropas Savienības un Hāgas Starptautiskās Privāttiesību konferences dokumenti

339. Paziņojums presei. Padomes 3207. sanāksme “Tieslietas un iekšlietas” Briselē, 2012. gada 6. un 7. decembrī. Pieejams: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/LV/jha/134839.pdf.
340. Zaļā grāmata par kolīziju normām lietās, kas saistītas ar laulāto mantiskajām attiecībām, ieskaitot jautājumu par piekritību un savstarpēju atzīšanu. Pieejams: http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=LV&DosId=194518.
341. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and social committee of the regions „Bringing legal clarity to property rights for international couples” COM(2011) 125 final. Pieejams: <http://eurlex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,lv&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=561976:cs&page>.
342. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and social committee and the committee of the regions “Commission Work programme: Time to act”, COM (2010) 135 final of 31 March 2010. Pieejams: http://ec.europa.eu/atwork/pdf/cwp2010_en.pdf.
343. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tēmu „Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību lietās” COM(2011) 126 galīgā redakcijā – 2011/0059 (CNS) un par tēmu „Priekšlikums Padomes regulai par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi lietās par reģistrētu partnerattiecību mantiskajām sekām” COM (2011) 127

galīgā redakcijā – 2011.0060 (CNS). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 22.12.2011. C376/87.

344. European Commission's summary of replies to the Green paper on the conflict of laws in matters concerning matrimonial property regimes, including the questions of jurisdiction and mutual recognition. Pieejams: http://ec.europa.eu/civiljustice/news/docs/summary_answers_com_2006_400_en.pdf.
345. Note on developments on internal and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships. Hague Conference on Private International law, Council of the General Affairs and Policy of the Conference, 2008. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=events.details&year=2008&varevent=261&zoek=cohabitation.
346. Private international law aspects on cohabitation outside marriage and registered partnerships. Hague Conference on Private International Law, 2000. Pieejams: http://www.hcch.net/upload/wop/gen_pd9e.pdf
347. Opinion of the European Economic and social committee on the Proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions regarding the property consequences of registered partnerships. Pieejams: <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.soc-opinions.18514>.

1.7. Citi materiāli

348. Bitāns A. Jarkina V. Reģistrētās partnerattiecības un laulība: neregistrēto partnerattiecību institūts un tā iespējamā attīstība Latvijā. 2009. gada 26.-27. novembra konferences „Neregistrētās partnerattiecības Eiropas Savienībā” materiāli.
349. Common European Sales Law, Expert group. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/contract/cesl/expert-group/index_en.htm.
350. Conseil Constitutionnel decision No.99-419 DC do 09 Novembre 1999 “Loi relative au pacte civil de solidarite”. Pieejams: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1999/99-419-dc/decision-n-99-419-dc-du-09-novembre-1999.11849.html>.

351. Council of Europe. Treaty open for signature by the member States of the Council of Europe and for accession by the European Union. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=&CL=ENG>.
352. Dethlofa N. O.Beinarovičas personīga saruna ar prof. Dr. jur. Ninu Detlofu (*Nina Dethloff*), Bonnas Universitātes profesori, Vācijas, Eiropas un starptautisko Ģimenes tiesību institūta direktori, 2013.
353. Eiropas Ģimenes tiesību komisijas mājaslapa (Commission of European Family law). Pieejams: <http://ceflonline.net/history/>.
354. Eiropas Līgumtiesību komisija (*Commission on European contract law*). Pieejams: <http://storme.be/CECL.html>.
355. Eiropas Savienības mājaslapa. Pieejams: http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_lv.htm.
356. Eksperti iesaka partnerattiecību jautājumu skatīt tikai no bērnu, veselības aprūpes un mantiskā viedokļa. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/eksperti-iesaka-partnerattiecibu-jautajumu-skatit-tikai-no-bernu-veselibas-aprupes-un-mantiska-viedo/eksperti-iesaka-partnerattiecibu-jautajumu-skatit-tikai-no-bernu-veselibas-aprupes-un-mantiska-viedo>.
357. Ferenbahers O. O.Beinarovičas personīga saruna ar prof. Dr.jur. Oliveru Ferenbaheru (*Oliver Fehrenbacher*), Konstancas Universitātes (Vācija) profesoru, 2012.
358. Francijas tiesību aktu oficiālās publikācijas internet (*Légifrance. Service public de la Diffusion du Droit*). Pieejams: <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais>.
359. Goša E. Kulieties, kā protat! Pieejams: <http://politika.lv/article/kulieties-ka-protat>.
360. Hague Conference on Private International Law. Pieejams: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=24.
361. Juridiska aizsardzība neregistrētās attiecībās. Pieejams: <http://manabalss.lv/juridiska-aizsardziba-neregistretas-attiecibas/show>.
362. Konferences „Family Law in Europe: New Developments, Challenges and Opportunities” 2013. gada 29.-31. augustā Bonnā, Vācijā, prof. Dr.iur. Barlow A. prezentācija, autores apkopojums.
363. Konsultatīvās padomes par partnerattiecību tiesisko regulējumu otrā sēde, 2011. gada 27. oktobris. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/27oktobri-konsultativas-padomes-par>

[partnerattiecību-tiesisko-regulejumu-otra-sede/27oktobri-konsultativas-padomes-par-partnerattiecību-tiesisko-regulejumu-otra-sede.](#)

364. Latvijā teju puse bērnu dzimst neregistrētās attiecībās. Pieejams: <http://www.delfi.lv/archive/print.php?id=42798504>.
365. Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. janvāra vēstule Nr.1-8/4. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%C4%ABsarga_v%C4%93stule_nr._1-8_4_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu_0.pdf.
366. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2012. gada 16. marta vēstule Nr.18/TA-219. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ministru_kabineta_atbilde_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf.
367. Latvijas Republikas Tiesībsarga 2012. gada 26. marta vēstule Nr.1-5/77 vēstule. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/ties%C4%ABsarga_v%C4%93stule_nr._1-5_77_par_partnerattiec%C4%ABbu_tiesisko_regul%C4%93jumu.pdf.
368. Latvijas Zinātņu akadēmijas Akadēmisko terminu datubāze AkadTerm. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=%C4%81rlaul%C4%ABbas%20kopez%C4%ABve&list=kopez%C4%ABve&lang=LV>.
369. Nīderlandes valdības oficiālā mājas lapa. Pieejams: <http://www.government.nl/issues/family-law/marriage-registered-partnership-and-cohabitation-agreements>.
370. Pāri Eiropā. Tiesību akti par pāriem 27 ES dalībvalstīs. <http://www.coupleseurope.eu/lv/home>.
371. Putniņa A. Neregistrēto attiecību kartupelis — joprojām karsts. Pieejams: <http://politika.lv/article/neregistreto-attiecibu-kartupelis-joprojam-karsts>.
372. Tiesības bez zelta riņķiem. Pieejams: <https://www.diena.lv/dienas-zurnali/sestdiena/tiesibas-bez-zelta-rinkiem-14020657?cp=1>.
373. Starptautiskā Civilstāvokļa komisija (*International Commission on Civil Status*). Pieejams: <http://ciec1.org/CIEC-note-information-ENG-MAJ-aout2012.pdf>.
374. Starptautiskās Civilstāvokļa komisijas Konvencijas Nr.32 par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu (*Convention (no32) sur la reconnaissance des partenariats enregistrés*) paskaidrojums. Pieejams: <http://ciec1.org/Conventions/Conv32.pdf>.
375. Sekača I. Nenotikušās kāzas. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/inese-sekaca-nenotikusas-kazas.d?id=32065461>.

376. Tiesībsargs Juris Jansons atkārtoti aicina valdību sakārtot faktiskās kopdzīves tiesisko regulējumu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/tiesibsargs-atkartoti-aicina-sakartot-faktiskas-kopdzives-tiesisko-regulejumu.d?id=42239696>.
377. The free dictionary online. Legal dictionary. Pieejams: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/estoppels>.
378. Valsts neplāno aizsargāt neregistrētu kopdzīvi. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/433976-valsts_neplano_aizsargat_neregistretu_kopdzivi/print.
379. В Латвии снова пытаются пересмотреть понятие семьи и брака. Pieejams: <http://rus.delfi.lv/archive/print.php?id=43883642>.

2014. gada 12. maijs

O.Beinaroviča

Anotācija

Tradicionāla ģimenes, kura sastāv no vīra, sievas un bērniem, izpratne joprojām tiek uzskatīta par normu Eiropā. Tomēr liberāla attieksme pret laulību kā ģimenes izveidošanas pamatformu un citām iespējamām ģimenes formām ir kļuvusi sociāli un juridiski pieņemama gan Eiropā, gan visā pasaulē. Tāpēc viena no jaunām ģimenes dzīves formām, kuru personām ir iespēja izvēlēties laulības vietā, ir ārpus laulības kopdzīve. Tā ir savienība starp vīrieti un sievieti, viņiem dzīvojot kopā bez noslēgtas laulības.

Visā Eiropā pieaug starptautisku ģimenes savienību skaits, kas nav tikai laulības. Bērni, kuri dzimuši jauktajās attiecībās, bieži vien iegūst abu vecāku pilsonību. Tāpat arvien pieaug mobilitātes un migrācijas līmenis, kas palielina starptautisku ārpus laulības kopdzīves savienību skaitu, ko veido personas no dažādām jurisdikcijām. Sagaidāms, ka Lielbritānijā ārpus laulības kopdzīves savienību skaits dubultosies nākamajos 15 gados, 2031. gadā sasniedzot 3.8 miljonus cilvēku. Francijā 2005. gadā 48.4% bērni piedzima kopdzīves laikā, kaut arī 1970. gadā šis skaitlis bija tikai 7%. Ziemeļvalstīs mūsdienās ik gadu no 40 līdz 50% bērnu dzimst ārpus laulības. 2012. gada statistika liecināja, ka 44% Latvijas bērni piedzima ārpus laulības. 70% gadījumos nelaulātie vecāki bija palikuši kopā pēc bērna piedzimšanas.

Tāpat kā visās cilvēku savstarpējās attiecībās, konflikti rodas arī starp ārpus laulības kopdzīves partneriem, kā rezultātā strīdi tiek izskatīti tiesā. Tomēr jāatzīst, ka daudzās Eiropas valstīs, kā arī pārnacionālajā līmenī šīs jomas regulējuma nosacījumi joprojām paliek neskaidri. Tāpēc visai likumsakarīgi rodas jautājums, kādam tam ir jābūt.

Promocijas darba „Ārpus laulības kopdzīves ekskluzīvais statuss tiesībās un tās tiesiskais regulējums Eiropā” galvenais mērķis ir padziļināti izpētīt ārpus laulības kopdzīves tiesisko regulējumu un identificēt ar to saistītos juridiskos problēmjasautājumus. Atbilstoši formulētajam mērķim autore noteica 4 uzdevumus. Pirmais no tiem ir izpētīt kopdzīves vēsturisko izcelšanos, pievērsties tās kā tiesību institūta izveidei, lai noteiktu mūsdienu kopdzīves tiesiskā regulējuma problēmjasautājumus un tā attīstības virzienus ES un Latvijas nacionālajās tiesībās. Otrais uzdevums paredz analizēt ārpus laulības kopdzīves tiesiskā regulējuma ieviešanas teorijas, akcentējot praktisko ieviešanu ar ES un nacionālos tiesību aktu starpniecību, izvērtējot tos no to mijiedarbības un piemērošanas viedokļa. Trešais uzdevums veltīts juridiskās prakses materiālu ietekmes uz šo tiesību

aktu nepieciešamību uzlabojumiem nākotnes perspektīvā izpētei. Savukārt ceturtais uzdevums ir piedāvāt apzinātajiem problēmjaudājumiem iespējamus risinājumus konceptuālu priekšlikumu formā Latvijas nacionālajā un ES līmenī. Promocijas darbā analizēti 377 literatūras avoti, izmantojot Latvijas bibliotēkās, Britu bibliotēkā Londonā, Kinga koledžas bibliotēkā Londonā, Konstancas Universitātes bibliotēkā un Bonnas Universitātes Vācijas, Eiropas un starptautisko Ģimenes tiesību institūta bibliotēkā Vācijā pieejamos resursus, kā arī interneta materiālus.

Darba nobeigumā autore secināja, ka 20. gadsimta izmaiņas mūsdienu sabiedrības priekšstatos par pieļaujamo ģimenes formu, kā arī sabiedrības attīstības tendences ir radījušas jaunu tiesību institūtu – ārpus laulības kopdzīvi, kas, ņemot vērā ES atvērtās robežas un augsto migrācijas līmeni, ietekmē starptautisko un Eiropas ģimenes tiesību veidošanos. Lai arī tā bauda aizsardzību cilvēktiesību jomā, tomēr gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa, gan Eiropas Savienības tiesa atzina, ka valstīm nav pienākums nodrošināt kopdzīves partneriem laulātajiem pielīdzināmu statusu. Autore ir vērtējusi ārpus laulības kopdzīves ieviešanas modeļus citās jurisdikcijās, kā arī secināja, ka visi ieteiktie starptautiskie tiesību akti ir bijuši neveiksmīgi. Tāpēc harmonizācijai ir jābūt pamatotai ar zinātniskiem pētījumiem par kopīgām ārpus laulības kopdzīves regulējuma iezīmēm dažādās jurisdikcijās. Papildus tam jāizstrādā normatīvie akti ar ieteikuma tiesību raksturu. Darba noslēgumā uzskaitīti ierosinājumi Latvijas tiesiskā regulējuma uzlabošanai.

Abstract

The concept of traditional family consisting of husband, wife and children is still a commonly accepted norm in Europe. Although liberal attitude towards marriage as an original form of family but also other family forms have become socially and legally accepted in Europe and worldwide. Therefore one of the new family forms is outside marriage cohabitation. This is a union between man and woman who live together without concluding a marriage.

In Europe the number of cross-national unions other than marriage has been growing. Children who are born to cohabitating parents often receive citizenships of both parents. With the rising level of mobility and migration, the number of outside marriage cohabitating couples has been increasing. It is forecasted that in the United Kingdom this number will double in next 15 years reaching 3.8 million persons in 2031. In France in 2005 48.4% of children were born to cohabitants, while in 1970 they were only 7% of all children. In Northern countries 40 to 50% of children are born outside marriage every year. In 2012 the statistics showed that 44% of children in Latvia were born to parents who were cohabitants. In 70% of those cases parents continued to cohabit after birth of children.

Just like in all human relations, conflicts also among cohabitants and sometimes are eventually brought to the court. Still to be admitted in many European countries and at the international level the legislative provisions applied to such couples stay unclear. Therefore a question arises what legislation in this area should be.

The main aim of the doctoral paper “An exclusive status of outside marriage cohabitation in law and its legal regulation in Europe” is to study the regulation of outside marriage cohabitation in detail and identify legal problems in this area. According to the formulated aim the author puts four tasks. First, to conduct research of historical background of outside marriage cohabitation, focusing on its origin as a legal institute to determine problematic issues of legal regulation of outside marriage cohabitation nowadays and tendencies in the EU and Latvian law. Secondly, to analyse the implementation of legal regulation of outside marriage cohabitation with emphasis on its practical enforcement through the EU and national legal acts with an evaluation of their interaction. Thirdly, to study the influence of case law influence on possible improvements in legal acts in future. Lastly, to suggest possible solutions for Latvian and EU law for the problematic legal issues.

In this doctoral thesis 379 sources from several libraries in Latvia, British library in London, King's College library, University of Constance library, Institute of German, European and international family law of the University of Bonn library, as well as internet sources are analysed.

In the conclusion the author educes that novelties in the opinion of modern society of the acceptable model of family and development trends of society have created a new legal institute – outside marriage cohabitation. It influences the further development of international and European family law, particularly thanks to high level of mobility and migration within the EU. Although cohabitation enjoys protection in the area of human rights, the European Court of Human Rights and the EU Court have declared that states do not have an obligation to provide cohabitants the status close to spouses. The author evaluates models of implementations of regulation of outside marriage cohabitation and discovers that all proposed international legal acts turned to be unsuccessful. Therefore, harmonization in this area is to be based on scientific research of common features of regulation of outside marriage cohabitation in different jurisdictions. Additionally, soft legal acts have to be established. In the end, solutions on improvement of Latvian legislation are provided.

Annotation

Das traditionelle Familienverständnis – der Ehemann, die Ehefrau und die Kinder, wird noch immer als eine Norm in Europa angesehen. Doch das liberale Verhalten gegenüber der Ehe als der Grundform der Familienbildung und der anderen möglichen Familienformen ist nun sozial und juristisch akzeptabel in Europa und in aller Welt geworden. Deswegen eine der neuen Lebensformen der Familie, die die Personen statt einer Ehe auswählen können, ist das nichteheliche Zusammenleben. Das heißt, dass zwei Personen zusammen leben, ohne miteinander verheiratet zu sein.

Im ganzen Europa wächst die Zahl der anderen als die Ehe internationalen Partnerschaften. Die Kinder, die in den internationalen oder gemischten Partnerschaften geboren sind, bekommen häufig die Staatsangehörigkeit beider Eltern. Ebenso nimmt immer noch der Migrations- und Mobilitätsgrad zu, was die Vermehrung der freien Partnerschaften, wo die Partner verschiedene Gerichtsbarkeiten vertreten, fördert. Es ist wohl zu erwarten, dass in den nächsten 15 Jahren in Großbritannien die Zahl der freien Partnerschaften sich verdoppeln wird, bis im Jahr 2031 eine Zahl von 3.8 Millionen Menschen erreichen wird. Im Jahr 2005 in Frankreich bildete der Anteil der im nichtehelichen Zusammenleben geborenen Kinder insgesamt 48.4%, während im Jahr 1970 bildete dieser Anteil lediglich 7%. In den nordischen Ländern beträgt der Anteil im nichtehelichen Zusammenleben geborenen Kinder alljährlich vom 40 bis 50 %. Im Jahr 2012 zeigte die Statistik in Lettland, dass der Anteil der nichtehelichen Kinder 44% war. In 70% der Fälle blieben die Partner auch nach der Geburt des Kindes zusammen.

Ebenso wie in allen zwischenmenschlichen Beziehungen, entstehen auch zwischen Partner im nichtehelichen Zusammenleben Konflikte und das führt zu den Streitverhandlungen im Gericht. Man muss gestehen, dass in vielen europäischen Ländern und auf der supranationalen Ebene die Gesetzgebungsbedingungen für solche Paare unbegreiflich bleiben. Daraus ergibt sich folgende Frage: wie man das gesetzlich regulieren kann?

Das Ziel der Promotionsarbeit „Der exklusive Status des nichtehelichen Zusammenlebens im Recht und dessen Rechtsordnung in Europa“ ist die Rechtsordnung des nichtehelicher Lebensgemeinschaft gründlich zu untersuchen und damit gebundene juristische Problemfragen zu identifizieren. Gemäß dem gefassten Ziel hat die Autorin sich 4 Aufgaben gestellt. Die erste Aufgabe ist die historischen Gründe des Zusammenlebens zu erforschen, dabei hat die Autorin sich diesem als

Formierung des Rechtstituts gewendet, um die Problemfragen der Rechtsordnung des modernen Zusammenlebens und dessen Entwicklungsrichtungen im Europarecht und im Lettlands Nationalrecht festzustellen. Die zweite Aufgabe sieht die Einführungstheorien der Rechtsordnung des nichtehelichen Zusammenlebens zu analysieren vor. Hier wird die praktische Umsetzung durch die Vermittlung des Europa- und nationalen Rechts hervorgehoben. Dabei wird das Recht aus der Perspektive der Wechselwirkung und der Anwendung untersucht. Die dritte Aufgabe ist der Erforschung des Einflusses von juristischen Praxismaterialien zur nötigen Vervollkommnung des Rechts in zukünftiger Perspektive gewidmet. Die vierte Aufgabe ist für diese Problemfragen eine mögliche Lösung in der Form der konzeptuellen Vorschläge auf dem Lettlands nationaler und der EU Ebene anzubieten. Um die wissenschaftliche Analyse durchzuführen, wurden 379 Rechtsquellen untersucht, dabei wurden die Quellen der lettischen Nationalbibliothek, der Nationalbibliothek des Vereinigten Königreichs in London, der Bibliothek des King's College in London, der Bibliothek der Universität Konstanz, der Bibliothek des Instituts für Deutsches, Europäisches und Internationales Familienrecht an der Universität Bonn, als auch die Internetquellen benutzt.

Im Fazit der Promotionsarbeit hat die Autorin geschlussfolgert, dass die Änderungen in der Vorstellungen der heutiger Gesellschaft des 21. Jahrhunderts über die zugelassene Familienform und die Tendenzen der Gesellschaftsentwicklung haben das Rechtstitut – nichteheliches Zusammenleben - verursacht. Die nichteheliche Lebensgemeinschaft gemäß den offenen EU-Grenzen und dem hohen Migrationsgrad beeinflusst die Bildung des internationalen und europäischen Rechts. Obwohl das nichteheliches Zusammenleben den Schutz im Bereich der Menschenrechte genießt, haben Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte und der Gerichtshof der Europäischen Union verordnet, dass die Staaten nicht verpflichtet sind den Partnern aus der nichtehelicher Lebensgemeinschaft den Eheähnlichen Status zu sichern. Die Autorin hat die Modelle des nichtehelichen Zusammenlebens, die in anderen Gerichtsbarkeiten umgesetzt sind, untersucht. Daraus hat sie geschlussfolgert, dass alles empfohlene internationale Recht erfolglos war. Deswegen muss die Harmonisierung mit wissenschaftlichen Untersuchungen über die gemeinsamen Regulierungsmerkmale für nichteheliches Zusammenleben begründet sein. Zusätzlich müssen die normativen Akte mit empfohlenem Rechtscharakter ausgearbeitet werden. Zum Abschluss der Promotionsarbeit stellt die Autorin mögliche Vorschläge und Anregungen für die Vervollkommnung der Rechtsordnung in Lettland vor.

IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

CEFL	Eiropas Ģimenes tiesību komisija
ICSS	Starptautiskā Civilstāvokļa komisija
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
ECTK	Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija
EK	Eiropas Komisija
ES	Eiropas Savienība
EST	Eiropas Savienības (bij. Kopienu) tiesa
gs.	gadsimts
Harta	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
Hāgas programma	Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprinašanai Eiropas Savienībā
HCCH	Hāgas Starptautisko privāttiesību konference
Konvencija	2007. gada 5. septembra Starptautiskās Civilstāvokļa komisijas Konvencija par reģistrēto partnerattiecību atzīšanu
kopdzīve	ārpus laulības kopdzīve
KPL	Kriminālprocesa likums
NVE	nacionālais valsts eksperts
NVE lēmums	Eiropas Komisijas 2002. gada 30. aprīļa lēmums C(2002) 1559, kas paredz noteikumus par valsts ekspertu norīkošanu darbam Komisijā, kas grozīts ar 2003. gada 31. janvāra lēmumu C(2003) 406
pakts	Civiltiesiskās solidaritātes pakts (<i>Pacte civil de solidarité, PACS</i>)
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
Satversme	Latvijas Republikas Satversme
sk.	skatīt

t.i.	tas ir
Tiesību komisija	Apvienotās Karalistes Tiesību komisija
t.sk.	tai skaitā
utt.	un tā tālāk
val.	valoda